

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Vagn Dybdahl

96 Socialdemokrater
+ 2 fra Arbejdsgiverne
+ 1 Universitetsbygger

99 BIOGRAFIER

Studier og kilder bd. 5

RIGSARKIVET
1988

99 Biografier

Vagn Dybdahl

96 Socialdemokrater
+ 2 fra Arbejdsgiverne
+ 1 Universitetsbygger

99 BIOGRAFIER

Studier og kilder bd. 5

RIGSARKIVET
1988

**Fotografisk optryk fra
Dansk biografisk Leksikon 1-16 (1979-84)
ved Rigsarkivet
ISBN 87-7497-118-2**

Indhold

En forklaring på bogen	5
----------------------------------	---

96 socialdemokrater

Kristian Albertsen	9	Lis Groes	82
Alsing Andersen	10	Henry Grünbaum	84
K. B. Andersen	15	H. C. Hansen	87
Paulus Andersen	18	Ingeborg Hansen	95
Josef Andersson	20	Julius Hansen	96
Kaj Andresen	21	Jørgen Peder Hansen	98
Svend Auken	23	Knud Hansen	99
Dorte Bennedsen	25	Laur. Hansen	100
Ritt Bjerregaard	26	Ove Hansen	102
Julius Bomholt	28	Poul Hansen	103
C. V. Bramsnæs	37	Rasmus Hansen	106
Vilhelm Buhl	42	Hans Hedtoft	109
Kaj Bundvad	48	Knud Heinesen	118
H. P. Christensen	51	Karl Hjortnæs	121
Ernst Christiansen	52	Erik Holst	122
Poul Dalsager	57	Svend Horn	124
Erling Dinesen	58	Hans Hækkerup	125
Vagn Dybdahl	61	Per Hækkerup	128
Holger Eriksen	64	Svend Jakobsen	133
Ib Frederiksen	67	Bernhardt Jensen	134
Hartvig Frisch	68	Carl P. Jensen	139
Victor Gram	78	Egon Jensen	141
Henry Gran	79	Eiler Jensen	143
Eva Gredal	81	Erling Jensen	145

Lars P. Jensen	147	Erling Olsen	237
Anker Jørgensen	149	Axel Ivan Pedersen	241
Jens Kampmann	155	Gustav Pedersen	242
Viggo Kampmann	156	Alfred Petersen	247
Joh. Kjærbøl	162	Carl Petersen	249
Hans R. Knudsen	167	Georg Poulsen	251
Bodil Koch	168	Hans Rasmussen	253
J. O. Krag	171	Henning Rasmussen	258
Kai Lindberg	186	J. Risgaard Knudsen	261
Tove Lindbo Larsen	188	Edel Saunte	265
Mogens Lykketoft	189	Thorkild Simonsen	267
Ralph Lysholt Hansen	190	Jens Smørum	269
Woldhardt Madsen	194	Axel Sneum	272
Orla Møller	195	Th. Stauning	274
Chr. Nielsen	201	E. Stecher	
Frede Nielsen	203	Christensen	301
Helge Nielsen	207	K. K. Steincke	303
K. Axel Nielsen	209	Johan Strøm	318
Thomas Nielsen	211	Robert Svane Hansen	320
Poul Nielson	215	Poul Søgaard	324
Ivar Nørgaard	217	Marius Sørensen	325
Peder Nørgaard	221	Chr. Thomsen	327
Viola Nørløv	224	Svend Unmarck	
Kjeld Olesen	226	Larsen	329
Albert Olsen	229	Bjørn Westh	336

2 fra arbejdsgiverne

Svend Heinicke	341
Arne Lund	343

En universitetsbygger

Carl Holst-Knudsen	346
------------------------------	-----

REGISTRE ved *Annegrete Dybdahl*

Personregister	351
Stedregister	362

En forklaring på bogen

Den er ikke nyskrevet, men et optryk fra artikler i Dansk biografisk Leksikon, 3. udgave 1-16. Værket udkom i årene 1979-84, udgivet af GYLDENDAL med støtte af CARLSBERGFONDET. Manuskripterne blev afleveret løbende under udgivelsen. Dette optryk er foretaget fotografisk, og der er af den grund ikke foretaget rettelser eller tilføjelser. At der ikke er foretaget senere ændringer bevirker således, at teksten undertiden måske kan virke noget afbrudt, fordi senere udviklinger ikke er med.

Bogen, der ikke kommer i boghandelen, indgår i Rigsarkivets serie »Studier og kilder«. Den er begge dele. Selv om der ikke er tale om studier i højtidelig, videnskabelig forstand, ligger der dog i en række tilfælde egentlige, selvstændige undersøgelser i forskellige arkiver til grund for artiklerne. Bogen er også i sig selv en kilde. I en meget lang række tilfælde bygger den i vid udstrækning på beretninger og oplysninger, jeg fik, fra jeg var helt ung, af ældre socialdemokrater, som var vidende om mine interesser for partiets historie. Disse kilder var navnlig Alsing Andersen og dernæst Hans Hedtoft og Svend Unmack Larsen samt Bernhardt Jensen, men fra tid til anden også adskillige andre; meget er også blot, hvad jeg hørte under almindelige samtaler om ganske andre emner. Dertil kommer i ikke få tilfælde mit eget indtryk af personerne; ved en hændelse rækker det tilbage helt til Stauning, som jeg flere gange traf som stor dreng og gymnasiast i 1930'erne.

Jeg har selv indtrykket af, at alt dette ikke har gjort mig hildet i mine vurderinger. I hvert fald har jeg bestræbt mig på at frigøre mig fra antipatier, og når det gælder sympatier, har jeg søgt at anlægge kritiske vurderinger. Forbilledlig i den henseende var to af mine »kilder« Alsing Andersen og Hartvig Frisch. »Kemien« hos de to passede indgængende sammen; men når de talte om hinanden og om

hinandens politik, var ordene båret af afbalanceret åbenhed i vurderingerne. – Om de tre ikke-socialdemokrater, der er medtaget, gælder, at kildeforholdet er det samme som for de øvrige vedkommende.

I »Biografisk Leksikon« har jeg skrevet 167 artikler og ajourført biografier fra 2. udgave, forfattet af Oluf Bertolt. Udvalgt her er kun biografier, jeg alene har skrevet og yderligere kun sådanne, hvor der har været tale om at inddrage mere selvstændige oplysninger. En undtagelse er biografien af C. V. Bramsnæs, hvor en større del er skrevet af mig som en tilføjelse til Bertolts biografi. En undtagelse er også Vilh. Buhl. Her talte J. O. Krag og jeg flere gange om ham, mens Krag skrev sin artikel. Han skrev den lidt foreløbigt. Jeg så den igennem efter hans død og foretog da nogle rettelser og ajourføringer.

Udvalget af biografier i værket blev foretaget af redaktionen, og det har således været bestemmende for bogen her. Kriteriet for optagelsen var, at vedkommende enten skulle have været minister eller på anden måde have øvet en væsentlig samfundsindsats en halv snes år før optagelsen. – Artiklernes omfang er stort set bestemt af redaktionen, der også har skrevet de genealogiske oplysninger, der indleder hver artikel. Oplysninger om billeder skyldes også redaktionen.

Da det er et fotografisk optryk, er anvendt den retskrivning (f.eks. store og små bogstaver, kommasætning), redaktionen havde fastlagt; teknikken har også medført, at trykfejl gennemgående ikke har kunnet rettes. Markeringsmed ■ ved et personnavn inde i teksten betyder, at der henvises til en selvstændig artikel om den pågældende; i en række tilfælde er disse artikler ikke med i denne udgave.

Jeg retter en oprigtig tak til *Gyldendal* for tilladelse til at foretage optrykket og til universitetslektor, mag. art. *Claus Bjørn*, fordi jeg har måttet bringe artiklen side 61f.

København, oktober 1988

Vagn Dybdahl

96 Socialdemokrater

Albertsen, Kristian,* 1917, politiker. * 27.2.1917 i Marstal. F: skibsfører Albert A. (1888–1918) og Hermanda Elise Hansen (1889–1972). ~ 2.7.1948 på Frbg. (b.v.) med afdelingssygeplejerske Mette Bertolt, * 4.3.1924 i Høng, d. af forretningsfører Oluf *B. (1891–1958) og Else Brix (* 1892).

A. blev uddannet som manufakturmedhjælper og arbejdede som sådan indtil han 1941 blev reklamekonsulent, senere afdelingschef, ved Social-Demokraten (senere Aktuelt), en stilling han opgav 1963 da det politiske og sociale arbejde beslaglagde hele hans i øvrigt meget lange arbejdsdag. Tidligt sluttede A. sig til socialdemokratiet og havde før 2. verdenskrig tillidsposter i DSU og HK; 1947–64 var han medlem af Frederiksberg kommunalbestyrelse, 1954–62 rådmænd. 1978 kom han på ny i kommunalbestyrelsen efter en energisk agitation, der sigtede mod borgmesterposten. Trods et overvældende personligt stemmetal måtte A. dog opgive borgmesterposten da partiets stemmetal ikke alene kunne sikre ham den. A. blev 1960 valgt til folketinget (Fr.berg) og er siden blevet genvalgt. I sin valgagitation har han taget moderne, ret pågående metoder i brug. I folketinget har han særlig beskæftiget sig med sociale problemer og var 1971–73 formand for det sociale udvalg, fra 1976 er han medlem af finansudvalget; 1974–76 var han medlem af Europaparlamentet. A.s livsindsats har hidtil ligget på en systematisk indsats for ældre der har forladt de erhvervsaktives rækker.

Med organisationstalent og udnyttelse af sine agitatoriske evner har han fra 1966 i løbet af få år fået etableret ældreklubber – senere organiseret som Pensionisternes samvirke – over hele landet. Gennem denne sammenslutning skabes beskæftigelse og underholdning for ældre hvor kvalitet og systematik kendetegner arbejdet; fra starten har han været landsformand. Han står også bag oprettelsen af Pensionisthøjskolen i Tisvilde. Et grundlæggende princip for hele denne virksomhed, og derved adskiller den sig fra tilsvarende bestræbelser i andre lande, er at de ældre selv gennem aktivt medlemskab skal være med i arbejdet som derved er fritaget karakter af almisse eller velgørenhed. Da A. efter kommunalvalget 1978 blev socialudvalgsformand, trak han sig ud af ledelsen for Pensionisternes samvirke. □Foto.

Demokraten 25.2.1967. Aarhus stiftstidende 26.2.1977. Politiken 26.2.1967.

Andersen, Alsing Emanuel, 1893–1962, politiker, minister. * 5.2.1893 i Kbh., † 5.12.1962 på Bispebjerg hosp., Kbh., urne sst. (Bispebjerg). F: tidligere skomagersvend, forvalter på Arbejdernes fællesbageri, senere rådmand, folketingsmand Fr. *Andersen (1862–1936) og Cecilia Andersson (1870–1943). ~ 6.6.1919 i Kbh. (b.v.) med Else Obel, * 28.7.1892 i Slagelse, d. af tandlæge Bertel O. (1868–1944) og Thyra Frich (1868–1948).

A. blev student 1910 fra Henrik Madsens gymnasium og 1917 cand.mag. (engelsk, tysk, dansk). Han voksede op i en udpræget politisk atmosfære, faderen var en af socialdemokratiets

pionerer, og partiets ledende mænd kom i hans barndomshjem ligesom han i hele studentertiden var stenografassistent i rigsdagen. 1917 blev han sekretær i Socialdemokratisk forbund og n.å. til-lige sekretær for den socialdemokratiske rigs-dagsgruppe. 1920–23 var han formand for sin vælgerforening i Kbh.s 11. kreds. A. var første gang opstillet til folketinget 1924 og valgtes 1929 i Frbg. 1. kreds, 1932 flyttede han til Kbh.s 13. kreds hvor han genvalgtes til sin død. Efterhån-den som Th. Staunings tid og kræfter blev be-slaglagt af andre opgaver blev det A. der i sti-gende grad fik med partiets administration at gøre, ledede kontorarbejdet, holdt møder i orga-nisationerne landet over, og i en forholdsvis ung alder var han en mand af indflydelse. Allerede under genforeningen spillede han en rolle som tilrettelægger af socialdemokratiets stilling til det tyske broderparti i grænselandet, ligesom han var aktiv bag den såkaldte Stauning-Wels aftale 1923 der fastlagde de to partiers holdning i grænseområdet. A. repræsenterede også ved mange andre lejligheder partiet over for dets in-ternationale forbindelser, var 1929–35 medlem af Socialistisk arbejder-internationales ledelse, var delegeret ved afrustningskonferencen i Ge-nève 1932 etc., og i kraft af sine sprogkundska-ber – og i det hele sit præcise, velforberejede ar-bejde – var han ofte på internationale konferen-cer inden for arbejderbevægelsen ordfører for de skandinaviske synspunkter. På rigsdagen blev A. tidligt medlem af en række vigtige politiske ud-valg og var 1932–35. sit partis gruppeformand. Han som i 20erne i skrift og tale havde givet ud-tryk for partiets historiske stilling til forsvars-

spørgsmålet var i 30ernes begyndelse som Staunings nære medarbejder med til at tilrettelægge den nye linie i militærspørgsmålet som partiet under indtryk af verdensbegivenhederne slog ind på. På Ålborg-kongressen 1935 der bekræftede opgivelsen af den isolerede afrustning valgtes A. til partiets viceforretningsfører (efter sin far); men ved ministeriet Stauning-Munchs rekonstruktion efter okt.valget s.å. udnævntes A. 4.11. til forsvarsminister. Som sådan forelagde og gennemførte han forsvarsordningen af 1937 der reducerede mandskabsstyrken noget men forbedrede udstyr og den organisatoriske opbygning. Besættelsen 9. april 1940 ændrede A.s politiske liv. Som forsvarsminister havde han sammen med statsministeren og udenrigsministeren det afgørende ansvar for de beslutninger der blev truffet i dagene før 9. april og under selve besættelsesforløbet. Således som ideen var bag forsvarsordningen af 1937 var det klart at der ikke skulle føres en eksistenskamp. Problemet er om der var truffet de fornødne foranstaltninger til at afvise neutralitetskrænkelser og dermed enten have afholdt tyskerne fra angrebet eller have sinket deres operationer afgørende. Det er åbenbart at der er sket misforståelser mellem navnlig flådeledelse og A. med hensyn til hvilke dispositioner der var befalet; men uanset dette ville forløbet 9. april have været uændret i slutresultatet. Stemninger og senere ændrede forsvarspolitiske muligheder gjorde dommen over A. hård under besættelsen og i efterkrigsårene, dog især blandt konservative og dele af venstre. Den parlamentariske kommission der undersøgte forholdene omkring besættelsen fandt ikke anledning til at

rette alvorlig kritik mod A.s embedsførelse, og da folketinget 1955 skulle drage konklusionerne af kommissionens betænkning var der ingen særlig stemning for den rigsretsanklage der gang på gang var ført ind i debatten omkring A.

Ved dannelsen af regeringen af 8.7.1940 trådte A. tilbage som minister og blev på ny viceforretningsfører (næstformand) i sit parti, og i november blev han rigsdagsgruppens formand. Da Hans Hedtoft i februar 1941 efter tysk krav måtte trække sig tilbage som forretningsfører overtog A. denne post. Den lille regeringsomdannelselse der fulgte efter Staunings død førte 16.7.1942 atter A. ind i ministeriet, nu som finansminister i V. Buhls første regering; allerede 9.11. s.å. trådte han tilbage ved dannelsen af ministeriet Scavenius, og han blev igen partiformand indtil 1945 da Hedtoft kunne vende tilbage. Gennem hele besættelsestiden havde A. en afgørende indflydelse på socialdemokratiets holdning. Han gik uden tøven ind for forhandlingspolitikken ud fra en vurdering af Danmarks muligheder; tungtvejende for ham i mange situationer var også at det først og fremmest for socialdemokratiet gjaldt om at bevare organisationsapparatet. Som mange andre ledende socialdemokrater så han deri et selvstændigt værn, uanset hvordan krigen måtte forløbe. Denne holdning ligger også bag det cirkulære af 2.9.1943 til vide kredse i partiet hvori samarbejdspolitikken blev forsvaret og modstandsbevægelsen karakteriseret som en bevægelse af chauvinister og kommunister. Cirkulæret blev under besættelsen og i de første efterkrigsår ofte fremdraget som belastende for A. Inden for sit

eget parti var hans position urokket og i krigens sidste faser var han både blandt kontaktmændene til Frihedsrådet og ledende i udformningen af partiets efterkrigsprogram (det der med J. O. Krag som sekretær 1945 blev til „Fremtidens Danmark“).

Efter befrielsen var A. atter næstformanden og dermed den der ledede det organisatoriske arbejde. Der var orden og præcision på partikontoret, men A. veg noget tilbage fra at køre partiet hårdt og fulgte dermed den gamle linje som gav den enkelte lokalorganisation stor selvstændighed. Jævnside med det organisatoriske arbejde fortsatte A. sit almindelige politiske arbejde og tilhørte fortsat partiets lederkreds. Da Hedtoft 13.11.1947 dannede den første socialdemokratiske regering efter besættelsen blev A. indenrigsminister; allerede 23.11. måtte han dog trække sig tilbage efter at det var blevet klart at konservative, venstre og DKP ville stille mistillidsvotum med henvisning til A.s ledelse af forsvarsministeriet 1940. I tiden derefter blev A. i stigende grad optaget af internationalt arbejde og var 1948–57 medlem af Danmarks FN-delegation (fmd. for FNs Ungarnskomité 1957); 1950 blev han medlem af Den interparlamentariske unions råd og var 1957–62 formand for socialistisk internationale. 1961 trak han sig tilbage som næstformand i socialdemokratiet efter at have sluttet af med at være medlem af det udvalg der formulerede principprogrammet af 1961. A. var ikke knuget af at et politisk liv på ministerplan blev afbrudt, men kunne nok føle det uretfærdigt at han alene blev målet for ikke mindst de konservatives kritik. Mens A. før 1940 blev vurderet

som meget håndfast, var han derefter uden at miste effektiviteten mere afbøjende. H. C. Hansen udtrykte det således: „Alsings svaghed er hans svaghed“. Hans alsidige politiske viden gjorde ham dog til en værdifuld rådgiver, langt ud i partiet var han respekteret for uselviskhed og uegennytte. Han fik selv som ung betydningsfulde hverv; som ældre gav han selv tidligt de unge selvstændige opgaver.

En søn **Niels Alsing A.** (* 6.6.1920), siden 1974 borgmester for Københavns magistrats 2. afd. (hospitalsvæsenet); han var oprindeligt bankuddannet, men havde derefter forskellige ansættelser i den socialdemokratiske partiorganisation, bl.a. i Arbejderbevægelsens informations-central (AIC) 1956–63 og som pressesekretær 1963–72; han var folketingsmand 1971–73. □ Portrætteret på E. Saltofts gruppebill. af socialdemokratiets førere, 1934 (Folkets hus, Enghavevej). Foto.

De parlamentariske kommissioners beretninger og bilag I–XIV + registerbind, 1945–58. Breve i Sønderjyske årb., 1974 139–156. – G. Fog-Pedersen: Vor regering og rigsdag, 1938 56–59. Oluf Bertolt m.fl.: En bygning vi rejser, II–III, 1955. Gerd Callesen: Die Schleswig-Frage in den Beziehungen zwischen dänischer und deutscher Sozialdemokratie 1912–1924, 1970. J. O. Krag og K. B. Andersen: Kamp og fornyelse, 1971. Tage Kaarsted: De danske ministerier 1929–1953, 1977.

Andersen, Knud Børge, * 1914, minister, * 1.12. 1914 i Kbh. (Skt. Stefans). F: snedkermester Anders Christian A. (1867–1946) og Karen Sofie Andersen (1884–1966). ~ 31.10.1943 i Odense med væve- og gymnastiklærer Ellen Margrethe

(Grethe) Trock, * 8.11.1919 i Sønderborg, d. af grosserer Peter Herman Gottlieb T. (1887–1954) og Helga Laursen (* 1897).

A. hvis kaldenavn er K.B. er født på Nørrebro. Faderen var nærmest konservativ, moderen stærkt grundtvigsk interesseret – A. selv var 1940–41 og 1943–44 formand for Studenterkredsen. Student 1933 (Metropolitanskolen), cand. polit. 1940. A., der i studentertiden lærte J. O. *Krag at kende på Regensen, var oprindeligt ikke sporet ind på et politisk liv men mere på en virksomhed i folkeoplysende arbejde; fra 1935 var han ansat i Statsradiofoniens foredragsafdeling, 1948–50 som chef. Han havde i den periode nær tilknytning til kredsen omkring Hal *Koch og underviste på Krogerup højskole. Et mere parti-betonet oplysningsarbejde tog han op da han 1950–57 var forstander for Arbejderhøjskolen i Roskilde. Ved siden af højskolearbejdet virkede han som deltager i socialdemokratiets idédebater og var 1953–58 redaktør af partiets tidsskrift Verdens gang som blev mere livligt og engagerende end det før havde været. Efter Hans *Hedtofts død 1957 overtog A. hans kreds, Bispebjergkredsen i København, og valgtes her til 1970 da han udtrådte for at blive partisekretær; fra 1973 er han valgt i Skivekredsen. Han placerede sig hurtigt på ledende poster både på Christiansborg, politisk ordfører 1962–64, og i partiarbejdet og var medlem af det udvalg – som han har været det af alle senere programudvalg – der formulerede principprogrammet 1961. I de første folketingsår var A.s arbejde i meget en fortsættelse af højskolearbejdet med interessen samlet omkring undervisning og kulturpolitik, og

uden for tinget var han 1962–64 formand for AOF og Arte. Det følte derfor naturligt at A. udnævntes til undervisningsminister i ministeriet Krag II. I disse år, 1963–68, var „uddannelses-eksplosionen“ under udvikling; skolereformen af 1958 var dog først ved at komme rigtigt i gang, således at de store reformer ikke stod for, men bl.a. HF-uddannelsen indførtes i A.s ministertid, og loven af 1968 om fritidsundervisning var forberedt da ministeriet trådte tilbage efter valget 23.1.1968.

Siden 1960 havde socialdemokratiets vælgerandel været nedadgående. Da der 1970 skulle skiftes partisekretær valgte J. O. Krag da at sætte A. på denne post i tillid til hans arbejdsiver, idérigdom og organisationstalent. Der gennemførtes en række organisatoriske reformer, og nye mødeformer blev taget i brug; men allerede 1971 blev A. udenrigsminister i ministeriet Krag III og fortsatte i denne stilling i ministerierne Anker Jørgensen I (1972–1973), II (1975–77) og III (1977–). I sin udenrigsministertid interesserede A. sig ikke mindst for den tredje verdens forhold og har klart markeret sig som talsmand for dens frihedsbevægelser og for racernes ligestilling; det er ofte sket i erklæringer der har vakt kritik hos oppositionen. I den fulgte udenrigspolitik lagde A. imidlertid vægt på at fortsætte en linie som hovedparten af folketinget kan tilslutte sig. Da A. i sommeren 1978 trak sig tilbage fra ministerposten, var dette dikteret af ønsket om at vende tilbage til den hjemlige politik; men ved samtidig at lade sig opstille som kandidat til posten som folketingets formand løste han nogle personproblemer i sin gruppe.

A.s politiske indsats har i høj grad været præget af en bemærkelsesværdig evne både til at omstille sig til nye arbejdsfelter og til at engagere sig i netop det han på det givne tidspunkt arbejder med. Flid og talent for at trænge frem til sagens kerne indgår også i karakteristikken men dertil undertiden også en mindre tilbøjelighed til at tage mod råd af embedsmændene. A. er som taler den hastige repliks mand. Foruden en lang række tidsskriftsartikler har han sammen med J. O. Krag skrevet *Kamp og fornyelse. Socialdemokratiets indsats i dansk politik 1955-71*, 1971. □Afbildet på karikatur af Bjarne Laursen, 1973-74 (Amalienborg). Foto.

Demokraten 14.10.1962. Nordisk kontakt 1962, 748f. Demokraten 29.11.1964. Berl. tid. 5.12.1971. Jyllandsposten 30.11.1974. Berl. tid. 12.9.1976. Politiken 13.11.1977.

Andersen, Paulus Emanuel, * 1928, forbundsformand. * 3.2.1928 i Horsens (Vor Frelses). F: maskinsnedker, høvlemester Carl A. (* 1892, ~2° med Jensigne Christensen, * 1910) og Kathrine Mathiasen (1896-1949). ~11.8.1948 i Horsens med Inge Holm, * 14.12.1930 sst., d. af kogemester Henry H. (1896-1976) og Elna Mortensen (* 1896).

Efter folkeskolen blev A. 1948 udlært som maskinarbejder på Møller & Jochumsens Maskinfabrik i Horsens. Han fik kort efter lokale tillidshverv i fagbevægelsen; efter at have gennemgået produktivitetsudvalgets uddannelse som industri- og arbejdskonsulent blev han 1962 konsulent i Centralorganisationen af Metalarbejdere i

Danmark. Han var sekretær i Dansk Smede- og Maskinarbejderforbund fra 1966 og blev 1972 formand for Dansk Metalarbejderforbund (smede- og maskinarbejderforbundet) og var 1973–76, indtil ændringerne i metallets organisations-system, formand for centralorganisationen af metalarbejdere. A. var medlem af LOs forretningsudvalg og en af dets repræsentanter i socialdemokratiets hovedbestyrelse. A. efterfulgte Hans Rasmussen som de danske „smede“s leder. Han trådte til i en periode hvor en række organiserede „spontane“ reaktioner blomstrede op på arbejdspladserne mens man tidligere kunne holde oppositionen inden for generalforsamlingernes rammer. De særlige situationer i disse omstændigheder har Paulus Andersen mødt med styrke, og han har, når det tjente fagbevægelsen bedst, talt arbejdspladserne imod. Hans adfærd, hans lidsige vrede godtages af medlemmerne. Han taler som de selv i tidens stil lige ud om problemerne. Skulle man søge en ledetråd i A.s arbejde har det overordnede uden tvivl til stadighed været at bevare fagbevægelsens enhed og styrke fremfor enkelte arbejdspladsers særfordele. Det samme gælder A.s holdning inden for socialdemokratiet; han kan være kritisk i sine synspunkter på enkeltområder – var således blandt EF-mødstanderne og kritiserede partiets ØD-forslag – men i afgørende situationer har han altid støttet partiet og dets ledelse. Denne ubetingede støtte til ledelsen har blandt yngre organisationsfolk undertiden efterladt indtrykket af at A. i højere grad end tilfældet virkelig er i det hele står for det etablerede. Blandingen af en tidligere tiders barske, autoritære fagfore-

ningsledertype og af den nye der kan tale nede på gulvet har gjort A. til en overgangstype der uden tvivl fylder et særligt behov. A. var opstillet i Ribekredsen 1977 – uden at opnå valg; hans deltagelse i valgkampen vidnede om en bred politisk indsigt. Han nedlagde sin formandspost 1978 af helbredsgrunde. □Tegn. af Hans Løllesgaard, 1972 (Kgl. bibl.). Foto.

Berl. tid. 7.9.1975.

Andersson, Josef Emanuel, 1885–1973, forretningsfører, skræddermester. * 18.1.1885 i Hallaryd, Sverige, † 20.5.1973 på Bispebjerg hosp., urne på Bispebjerg kgd. F: gartner Anders Johnson († 1928) og Bengta J. († 1889). ~ 15.12.1911 med Magdalene (Magda) Hansine Andersen, * 16.1.1893 i Odense, d. af skræddermester M. A. (1853–1936) og Kristine Andersen (1860–1944).

A. blev „forældreløs“ som 3-årig, og kom i pleje og tjeneste som dreng i Småland indtil han 1899 udvandrede til København og kom i skrædderlære. 1903 blev han medlem af en socialdemokratisk ungdomsforening. Efter at være blevet svend 1904 vendte han tilbage til Sverige hvor han virkede som socialdemokratisk agitator; 1907 fik han et halvt års fængsel for at nægte at gøre soldatertjeneste og 1909 idømtes han to måneders fængsel for en oprørske tale under storstrejken. Efter at have arbejdet som skrædder 1909–11 i Berlin og Paris – år der gav ham betydelige sprogkundskaber – tog han fast ophold i København hvor han 1913 kom i bestyrelsen for skræddernes fagforening. 1919 blev han sekretær i Dansk Skrædderforbund, 1925–53 var

han forbundets forretningsfører. Skrædderforbundet førte i disse år en energisk kamp mod det underbetalte hjemmearbejde, og A. havde en væsentlig andel i dets afskaffelse og oprettelse af faste lønningssystemer i konfektionsindustrien; det er kendetegnende for hans forhandlingsevner og formidlende talent at han fik fabrikantforeningerne med ind i en kampagne mod uorganiserede mestre og arbejdere. De samme evner gjorde også A. til formand for den socialdemokratiske presses kontrahentforsamling 1935–52 hvor hans med årene tiltagende tilbøjelighed til først og fremmest at være venlig sikkert sinkede en tiltrængt strukturændring. A. var medlem af De samvirkende Fagforbunds (LO) forretningsudvalg 1929–55, af Københavns borgerrepræsentation 1932–50, af hovedbestyrelsen for Dansk Arbejde 1934–63 og af landstinget 1939–47 samt formand for Arbejdernes Landsbank 1946–60. I 1940erne var han blandt initiativtagerne til opførelsen af konfektionsbyen ved Lersø Parkallé i København, en samling af moderne konfektionsfabrikker. A. har skrevet *Skræddernes Fagforening af 1873*, 1923 og *Dansk Skrædderforbund 1887–1937*, 1937 samt sine erindringer, 1954. □Foto.

J. A.: Vejen frem, 1954. – Demokraten 17.1.1955 og 22.5.1973.

Andresen, Kaj, * 1907, boligminister. * 7.4.1907 i Vedslet. F: lærer, senere førstelærer Jens Kristian A. (1880–1935) og Thomine Marie Færgemann (1879–1956). ~ 16.11.1929 i Vejle (b.v.) med telefonistinde Bodil Marie Sørensen,

* 17.12. 1905 i Århus, d. af fyrbøder Thomas S. (1872–1921) og Christiane Johanne Sørensen (1871–1934).

A. tog realeksamen 1923 og 1928 lærereksamen. 1928 ansattes han ved Horsens skolevæsen hvor han blev overlærer 1953; han var tillige i en år-række lærer ved byens handelsskole og formand for Horsens lærerforening 1939–45 samt medlem af byrådet 1943–50. 1947 blev han valgt til folketinget i Horsens-kredsen og fortsatte der til 1971. A., der var medlem af finansudvalget 1960–64 og 1. næstformand 1968–71, arbejdede især med sociale spørgsmål; hans politiske hovedindsats var som boligminister 1964–68 i ministeriet Krag II. Teknisk indsigt forenet med en velafbalanceret ro gjorde A. til en sikker leder af et ministerium der ofte stod for skud. I hans ministertid gennemførtes det store boligforlig 1966 der indebar ret betydelige lejeforhøjelser men også en bolig-sikringsordning som for de jævne indtægter afbødede en del af forhøjelsen: ordningen åbnede også adgang til at etablere ejerlejligheder. A. var i denne sag naturligt nok i centrum; men dens betydning gjorde den til et alment politisk spørgsmål hvor statsministeren førte an. Efter sin afgang var A. 1969–77 direktør for A/S Almennyttigt Saneringselskab og for A/S Det københavnske Saneringselskab der har været ledende i de senere års saneringer i hovedstaden.

□Foto.

Politiken 31.7.1976.

Auken, Svend Gunnarsen, * 1943, arbejdsminister. * 24.5.1943 i Århus (Lukas). F: læge Niels Gunnar Jensen A. (* 1913) og læge Kirsten *A., f. Lomholt (1913–68). ~ 28.3.1966 i Greve med forfatter, cand.scient.pol. Bettina Heltberg, * 28.9.1942 på Frbg., d. af lektor Niels Johannes H. (1909–68) og forfatter Astrid Grethe Grouleff Agerskov (* 1911).

A. blev student 1961 (Østersøgades gymn.) efter at være vokset op i en familie med stærke politiske og almene interesser, og selv var han allerede fra studenterårene engageret i politisk arbejde som en af lederne af den socialdemokratiske studenterorganisation Frit Forum (formand 1964–65); efter embedseksamen 1969 som cand. scient.pol. og studieår i USA og Frankrig fortsatte han det organisatoriske arbejde inden for socialdemokratiet med tillidshverv i de lokale organisationer i Århus. Tidligt samlede hans interesser sig om to områder: arbejdsmarkedspolitik og forskningspolitik (han udarbejdede hovedparten af partiets forskningspolitiske program *En demokratisk forskningspolitik*).

A. blev 1969 amanuensis (1973 lektor) i statskundskab ved Århus univ. 1971 blev han opstillet til folketinget og valgt i Århus hvor han siden er blevet genvalgt med stadig større tilslutning således at han nu også på landsplan er blandt de største „stemmeslugere“. Hans første år i tinget var præget af EF-afstemningen 1972 hvor han var blandt de ledende inden for de socialdemokratiske modstandere – i god overensstemmelse med sin kreds. I folketinget er hans brede faglige indsigt taget i brug på en række områder; men i stigende grad blev det arbejdsmarkedsanliggen-

der der optog ham mest (formand for arbejdsmarkedsudvalget 1975–77); han gjorde hurtigt karriere i gruppen, var næstformand 1975–77 og blev 1977 politisk ordfører. Samtidig hørte han til kredsen af statsminister Anker Jørgensens daglige rådgivere. 1.10.1977 udnævntes han til arbejdsminister. Uanset A.s rent akademiske uddannelse har han i særlig grad evner til at komme i kontakt med fagforeningskredse. Mere end sædvanligt har han også bevaret en snæver kontakt til sin kreds. Det politiske arbejde har begrænset A.s videnskabelige indsats som navnlig har drejet sig om arbejdsmarkedsforhold hvorom han har skrevet flere afhandlinger. Han har bidraget til flere dagsaktuelle politiske bøger, bl. a. om LO, forsvarsspørgsmål og EF. □Foto.

B

Bennedsen, Dorte Marianne, * 1938, minister. * 2.7.1938 på Frbg. (Skt. Markus). F: professor, senere dr. teol. Hal *Koch (1904–63) og cand. teol., minister Bodil *K., f. Thastum (1903–72). ~ 29.6.1961 på Frbg. (Solbjerg) med dr. med., reservelæge ved statens seruminstitut Jørgen B., * 1.9.1934 i Geltrup sg., Mors, s. af sognepræst Johan B. (1899–1974) og Mary Nielsen (* 1903). Efter studentereksamen 1956 (Metropolitanskolen) blev B. cand.teol. 1964 og hjælpepræst ved Holmens kirke 1965–68. Hun var generalsekretær i Dansk ungdoms fællesråd 1968–71 og medlem af Frederiksberg kommunalbestyrelse 1970–74 (orlov 1971–73). Ganske overraskende blev B. kirkeminister 1971 i ministeriet Krag III og fortsatte på posten i ministeriet Anker Jørgensen I indtil dettes afgang 1973. Selv om man tidligere havde haft en kvindelig kirkeminister – B.s mor Bodil Koch – overrumplede det dog befolkningen med en så ung minister og med en så ligefrem fremtræden også i påklædning; det lykkedes hurtigt B. at dokumentere sine evner som administrator mens der derimod ikke forelå situationer og problemer der i særlig grad kaldte på politikerens. B. havde siden 1973 været opstillet til folketinget i Gentofte uden at opnå valg, men valgtes her 1975. Inden da var hun 1974 blevet valgt til formand for forbrugerrådet; hun er tillige medlem af bl.a. energirådet (1976) og radiorådet (1977). Jan. 1979 udnævnt til undervisnings-

minister. Når socialdemokratiet opdeles i floje, placeres B. gerne på venstreflojen. □Foto.

Anette Winding i Danish journal 1972, nr. 73 14–17.

Bjerregaard, Jytte Ritt, * 1941, undervisningsminister, seminarieadjunkt. * 19.5.1941 i Kbh. F: snedkersvend, senere snedkermester Gudmund B. (* 1917) og regnskabsfører Rita Hørslev (* 1920). ~ 22.7.1966 i Kbh. (b.v.) med afdelingsleder, mag. art. Søren Mørch, * 2.12.1933 i Kbh., son af skibsfører ved Kgl. grønlandske handel Erik Trier Mørch (1901–54) og farmaceut Else Lindhard (* 1904).

B. er født i et københavnsk arbejderhjem. Forældrene var aktive kommunister; men B. blev ikke engageret i egentlig politisk arbejde før efter afsluttet uddannelse. Efter realeksamen tog hun lærereksamen (Emdrupborg) 1964 og klassisk-sproglig studentereksamen 1966 (Statens kursus). Allerede inden da var hun 1964 blevet ansat som folkeskolelærer i Rødovre. 1966 blev hun ansat i Stenløse-Fangel (nu Odense), og 1970 blev hun seminarieadjunkt ved Odense seminarium. Hun har været medudgiver af flere skolebøger i bl.a. dansk, regning og botanik. 1969 blev B. af socialdemokratiet opstillet til folketinget i Bogensekredsen, to år senere i Otterupkredsen hvor hun valgtes samme år og siden har været valgt. Hun placerede sig straks centralt i folketingsarbejdet ved at komme i finansudvalget (1971–73 og 1974–75), i øvrigt var uddannelsespolitik hendes arbejdsområde, og hun havde siden 1969 været formand for partiets uddannelsespolitiske udvalg. Selv om B. hurtigt gjorde sig

gældende ved præcision og energi i sit arbejde var det en overraskelse da hun i september 1973 som 32-årig blev undervisningsminister i ministeriet Anker Jørgensen II; udnævnelsen blev opfattet som en reverens over for det der kaldtes partiets venstrefløj: B. havde været EF-modstander og talt med sympati om studenteroprøret. B. afgik med regeringen dec. 1973 men vendte 1975 tilbage til undervisningsministeriet da Anker Jørgensen på ny dannede regering. Det blev en periode med store sager der optog offentligheden. Den længe planlagte folkeskolereform blev gennemført 1975, 1976 kom en ændret styrelseslov for universiteterne der indførte forholdstalsvalg og dermed mindretalsbeskyttelse, og samme år en lov der åbnede mulighed for adgangsregulering ved universiteterne m.m. Den bestandige uro omkring Roskilde universitetscenter førte i december 1975 til en lov der suspendede centrets selvstyre for en treårig periode. B.s politik har ofte, navnlig i begyndelsen, på en usaglig måde været sammenblandet med hendes udseende og adfærd som kvinde. Den sikre indsigt i ministeriets sagområde, energien og selvstændigheden har dog givet hende en sikker plads i det politiske liv. Hendes politik har i høj grad været præget af det muliges kunst; dette har også medvirket til at efterlade indtrykket af en gliden mod højre i forhold til B.s tidlige politiske fremtræden. En række principielle udtalelser peger dog på at grundholdningen ikke er ændret. I højere grad end sædvanligt for ministre har hun taget del i den almindelige polemik, navnlig om skole- og forskningspolitik. Synspunkterne har ofte ført til en omfattende offent-

lig debat med modstand både fra højre- og venstrefløjen i dansk politik, men jævnlige på lidt længere sigt med en stiltiende opslutning om B.s opfattelse. I efteråret 1977 kom under B.s redaktion debatbogen *Rapport fra en kaffeklub* der satte spørgsmålstejn ved om den kulturpolitik socialdemokratiet fører svarer til behovet hos partiets vælgere. Som taler og debattør er B. bemærkelsesværdig velskoleet – hendes store taler i folketinget er i stil og opbygning præget af klassiske, retoriske virkemidler – dette og deres saglige tyngde kan undertiden svække den folkelige appel. B. afgik og afløstes af Dorte Bennedsen dec. 1978 efter strid om udgifterne til en UNESCO-rejse. □ Maleri af T. Storkholm. Foto.

Søndags B.-T. 11.8.1977. Berl. tid. 5.10.1975. Aktuelt 16.5.1976. Politiken 23.8.1977.

Bomholt, Laurits Julius, 1896–1969, kulturminister, radiorådsformand. * 11.6.1896 i Alderslyst, Balle sg. ved Silkeborg, † 2.1.1969 på Esbjerg centralsygehus, begr. i Sønderho, Fanø. F: papirarbejder, senere salsmester Martinus B. (1872–1955) og Karen Marie Laursen Roed (1875–1939). ~ 30.3.1927 i Esbjerg (b.v.) med Anna Marie Andersen, * 12.8.1904 i Vejen, † 16.6.1970 i Sønderho, d. af sodavandsfabrikant Hans Peter A. (1863–1938) og Juana (Johanne) Lillielund (1881–1973).

B. står uden tvivl, selv om det er svært at måle, som en af de mest indflydelsesrige politikere i vort århundrede. Han har præget en hel generation af socialdemokrater og netop den der kom til magten i stat, kommuner og organisationer efter 2. verdenskrig. Det er ham der fremfor nogen

har sat sit præg på partiets kulturpolitik i videste forstand, også selv om hans til tider lidt højstemte form undertiden kaldte på smilet. B.s personlige forudsætninger og start i livet gør ham næsten til prototypen på socialdemokratiets 2.-3. generation. Han blev født i et arbejderhjem; faderen der var på papirfabrikken i Silkeborg blev tillidsmand i fagforening og parti, selv kom B. 1907 i den første kommunale mellemskole i Silkeborg, netop den skoleform partiet lagde så megen vægt på for senere med B. som minister at bekæmpe lige så stærkt. Fra mellemskolen kom han, hvad straks var mere usædvanligt, i gymnasiet og blev 1915 student fra Th. Langs skole; 1921 blev han teologisk kandidat. Barndomsårene til og med mellemskolen har B. selv skildret i et fembinds erindringsværk. Bøgerne, en blanding af fiktion og virkelighed, blev modtaget med anerkendelse i alle lejre; de viser B.s rod både i den gamle jyske landalmue og i det nye industriarbejderlag. Forbindelsen dermed blev aldrig brudt; men med årene blev det mere og mere landalmuen han reflekterede. Selv om B. ikke var noget fattigmandsbarn prægede hans baggrund ham, og som ung mærkede han en del af svøben: et hårdt tuberkuloseangreb der nødvendiggjorde fjernelsen af den ene lunge. Selv efter den akademiske uddannelse, et politisk liv der førte ham til tops, og et rigt åndeligt arbejde havde han efter få minutters samtale en nær kontakt med en jysk landarbejder og en husmandskone på vej til torvet med grøntsager. Efter embedseksamen rejste B. til Tyskland og Italien og var her bl.a. en tid på den socialdemokratiske højskole Schloss Tinz i Sachsen. Hans

mål var at blive højskolelærer, og efter hjemkomsten var han en kort tid på Askov, men følte et behov for en nærmere tilknytning til socialdemokratiet. Han søgte derfor 1923 til Esbjerg arbejderhøjskole; skolen kunne imidlertid ikke tilbyde en heldagsstilling, og han var derfor samtidig journalist ved Vestjyllands Socialdemokrat med J. P. Sundbo som redaktør. Allerede 1924 blev B. imidlertid som 28-årig forstander for højskolen. Forstandertiden til 1929 blev udgangspunktet for hans videre arbejde, men betød også at en generation af ledere i parti og fagbevægelse fik sit præg af ham. Skolen i Esbjerg, i det ydre meget primitiv, havde en blomstringstid i disse år; arbejdsløsheden tilskyndede også mange til et ophold. B. var en ildnende pædagog, om end med nogen afstand til eleverne i den personlige omgang. Han fortsatte højskolens traditionelle foredragsform; men som noget nyt indførte han studiekredsen. Nu som senere kunne hans form undertiden forfalde til det let svulstige; han har formodentlig selv erkendt svagheden. I hvert fald sagde han ved velkomsten til eleverne: „Smid alle store ord over bord. Hellere en ordknap ungdom der er indstillet på praktisk arbejde, end en ungdom der kun kender følelsernes begejstring.“ Han kom med i ledelsen af DSU og redigerede foreningens blad Rød Ungdom. Her begyndte han 1926 at offentliggøre artikler om arbejderkulturen. Det var åbenbart – selv om han senere benægtede det – at han var påvirket af de ideer der prægede den proletariske kulturbevægelse i Sovjet i begyndelsen af 1920erne (hurtigt undertrykt af det sejrende apparat). Arbejderne skulle, skrev B. 1926, „aflose den bor-

gerlige forfaldskunst med en karakterfast og frisk proletarkunst“, videre hed det, „adskillige af de gamle former kan bruges, men ånden må være ny“; der skulle skabes „en socialistisk arbejderkultur – befriet for overklassens flitter“, som efterhånden ville medføre praktiske resultater. Selv om påvirkningen fra tidens Europa er tydelig er det også nærliggende at parallelisere med Viggo Hørups krav om en bonderealistisk kultur. Dette gælder også væsentlige dele i den bog *Arbejderkultur* B. udsendte 1932. Afsnittene om det kollektive socialistiske menneske mødte modstand også inden for partiet (Hartvig Frisch); men en lang række af bogens kulturpolitiske forslag blev virkeliggjort ned i efterkrigstiden. Samtidig med arbejdet på „Arbejderkulturen“ skrev B., delvis udsprunget af højskoleforedragene, *Dansk Digting fra den industrielle Revolution til vore Dage*, 1930 – det første forsøg på en dansk litteraturhistorie på materialistisk grundlag. 1935 udsendte han *Moderne Skribenter*, en række artikler om samtidens digtere som havde været trykt i *Rød Ungdom*. Han var også i disse år redaktør af Social-Demokratens litteraturafdeling og skrev selv talrige anmeldelser.

B. stod nu som den der tegnede socialdemokratiets kulturpolitik; at der i det hele taget var en sådan er hans fortjeneste. Det ældre ledende lag i partiet havde nok en moderat interesse i sagen, men B. fik lov. Han var på samme tid blevet praktisk politiker; 1929 valgtes han til folketinget i Esbjerg-kredsen og valgtes derefter uafbrudt indtil han efter 39 års medlemskab udtrådte af tinget 1968. I perioden 1933–41 var han til-

lige medlem af Esbjerg byråd. Både her og i folketinget arbejdede han med skoleforhold og kulturelle anliggender, men tog sig i lige så høj grad af emner som ungdomsarbejdsløshed, fiskeri og trafik. I det hele skabte han sig et solidt og alsidigt underlag der betød at han også senere af sit parti kunne bruges på vidt forskellige poster. I 1930'erne stod han klart som en af de ledende i formuleringen af socialdemokratiets frontstilling mod diktaturtendenserne. Han formede slagordet „Demokrati slå til!“ og han deltog, uden at det var kendt for offentligheden, i tilrettelægningen af den kamp mod kommunisterne der udgik fra HIPA (Hovedorganisationernes informations- og propaganda afdeling). Den bredere linie i „Danmark for folket“ førte han videre i programskriftet *Kulturen for Folket* som han redigerede 1938. Set i forhold til arbejderkulturen var der ikke, sagde han, „tale om brud i udviklingen, men om vækst. I dag er det arbejderbevægelsen der er hovedhjørnesteinen i vor folkelige kultur, og det kan siges i sandhed at dens kulturelle indflydelse rækker langt ud over de organisatoriske rammer“. Selv nåede B. umiddelbart før krigen frem til den – ikke mindst dengang – kulturelt indflydelsesrige post som radiorådsformand. Han var 1934 blevet indvalgt i rådet som repræsentant for Arbejdernes radioforbund og blev formand ved nytår 1940, en post han beklædte indtil 1953 kun afbrudt af perioden som undervisningsminister februar-oktober 1950. Både som rådsformand og senere som minister (først undervisnings-, derefter kulturminister) med radio og fjernsyn i sit sagområde kom B. til at forme radioens programpolitik. Han kom

1940 til en radio der i enhver henseende repræsenterede det neutrale og alment godkendte; de nærmest følgende krigsår bød ikke på store udfoldelsesmuligheder. Efter besættelsen satte B. imidlertid ind i bestræbelserne på at ændre radioen til det han kaldte „den farlige radio“ som åbnede sig for programmer der var ukonventionelle og tog problemer op der kunne gå på tværs af flertallets forestillingskreds; mens man hidtil kun havde talt om alsidighed blev der nu også talt om frihed.

Politisk blev B. udadtil i nogen grad „stækket“ i de første efterkrigsår hvor han 1945–50 var folketingets formand – han gennemførte i denne egenskab ledelsen af de store festligheder 1949 for grundlovens 100-års jubilæum. Få måneder før havde han midlertidigt vejet formandsstolen for at være sit partis ordfører for tilslutningen til Atlantpagten; derved stod han over for de tusinder fra DSU i 20erne og 30erne som garant for den trufne beslutning. Året efter – februar 1950 – blev B. undervisningsminister ved Hartvig Frisch' død. Denne første ministerperiode blev kun kort; i oktober samme år trådte regeringen tilbage. Da Hans Hedtoft i september 1953 dannede sin anden regering blev B. på ny undervisningsminister og var derefter minister til 1964 idet han 1957 skiftede over til socialministeriet og 1961 til kulturministeriet for derefter 1964 atter at blive formand for folketinget. I de 11 ministerår kom B. til at stå for mange reformer og love – ministre er altid lovelskende; men B. var det i særlig grad. Med i billedet bor her at han havde udpræget flair for hvornår en sag kunne gennemføres og standhaftighed til at komme

igen og igen hvis han mødte modstand. Han var energisk som minister, i perioden 1953–57 mens han var undervisningsminister kunne der indadtil være noget iltert over hans ledelse af ministeriet; men efterhånden tog det af selv om han stadig kunne være temperamentsfuld, næsten til det koleriske; det afbødedes dog af en usvigelig loyalitet over for embedsmændene. I ledelsen af ministerierne interesserede han sig ikke for småtingene; i den sidste tid som kulturminister kunne det undertiden føre til ubehagelige forsømmelser i de daglige sager. Netop da B. blev undervisningsminister 1953 udkom under hans redaktion bogen *Mennesket i centrum* der var resultatet af et flerårigt arbejde i et særligt kulturudvalg inden for socialdemokratiet. Her og i et kongresmanifest samme år var samlet de tanker som prægede B.s arbejde i de kommende år: fællesskole til det 15. år, bedre vilkår for videnskaben, udvikling af folkeoplysningen, støtte til kunstnerne gennem offentlige opgaver.

Allerede i det første ministerår fik B. en række love igennem: ungdomsskoleloven, ny læreruddannelse, oprettelse af et pædagogisk institut og Willumsen-museet, øgede midler til Rask-Ørsted fondet; derimod mislykkedes det at opnå en ordening af det islandske håndskriftsspørgsmål. I de følgende år kom forbedringer af uddannelsesstøtten, Dansk sprognævn 1955, Statens kunsthåndværksskole 1956, Danmarks biblioteksskole 1956. En omfattende skolereform var langt fremme; men regeringsomdannelsen 1957 medførte at B. måtte gå over i socialministeriet, og det blev da Jørgen Jørgensen der gennemførte skolelovene af 1958.

Skiftet til socialministeriet skyldtes at spillet ved trekantregeringens dannelse ikke kunne gå op på anden måde når samtidig H. C. Hansen ville bevare B. i regeringen. Selv om sagområdet var nyt for ham kastede B. sig med ildhu ind i arbejdet og gennemførte en række planlagte ændringer af sociale love som et led i det der er kaldt den anden socialreform. Særlig markant var revalideringsloven af 1959 og oprettelsen af Socialforskningsinstituttet 1958. Regeringsomdannelsen 1961 i forbindelse med lederskiftet i det radikale venstre førte atter B. over i en ny rolle, nu som landets første minister for kulturelle anliggender. Selv om tanken om et kulturministerium ikke var ny blev det dog først og fremmest skabt ud fra konstellationshensyn i den socialdemokratisk-radikale regering, og samtidig var forholdet mellem statsminister Viggo Kampmann og B. sådan at Kampmann lagde megen vægt på B.s placering. Kulturministeriets område var ikke fremmed for B. idet det var sager der blev taget ud fra undervisningsministeriet. Også her var B. en dynamisk minister der imidlertid skabte irritation ved sin dynamik; dette var sikkert noget af baggrunden for den debat om en kulturpause der gik over landet fra efteråret 1962. Med i forklaringen må også at det hurtigt lykkedes B. at forøge en række bevillinger (fx lov af 1964 om statstilskud til kunstmuseer, samme år filmfonden, forhøjelse af biblioteksafgiften, kunstfonden, statens alm. videnskabsfond) ligesom han nåede at gennemføre flere love der skabte nye institutioner, bl.a. Erhvervsarkivet 1962, overtagelse af musikkonservatoriet i Århus 1963, 1964 ny bibliotekslov.

Ved regeringsomdannelsen 1964 udtrådte B. af regeringen og blev på ny formand for folketinget indtil han på grund af alder udtrådte ved valget 1968. Som formand var han stærkt engageret i at søge arbejdsforholdene i folketinget bedret, ligesom han gennemførte en fornyelse af den kunstneriske udsmykning. I sin sidste formandsperiode fortsatte B. sit skønlitterære forfatterskab med romanen *Guds knægt* fra 1966, en middelalder-skildring der blev modtaget med megen anerkendelse, og digtsamlingen *Kakkelters*, 1965. Fiktions-forfatterskabet var begyndt allerede 1944 med romanen *Længsel*, i 1947 fulgte *Blomstrende grene* og 1962 *M. F.* der samfundshistorisk har sin særlige værdi ved at vise livet i socialdemokratiet i en provinsby. Fra 1953 udgav B. tillige en række novellesamlinger. Dette forfatterskab har ikke sikret ham nogen plads i litteraturhistorien, vel også fordi andre digtere i den periode stod for det nye. Det kunne være nærliggende at sammenligne B. med to andre akademikere i socialdemokratiet: Gustav Bang og Hartvig Frisch. Men det må erkendes at ingen af disse kom så langt ud og nåede så store resultater som B. Det var ham – som det allerede er sagt – der åndeligt prægede lederlaget fra omkring 1945 til op i 70erne. En del af det var direkte følgeskab, andet var en vækkelse.

Gennem B. fik socialdemokratiet for første gang en kulturpolitik i videste forstand, og dermed trak han også en stor kreds af opinionsdannere i videnskab, kunst og kulturliv over til partiet. Hans formelle begavelse, hans åbenhed og hans næsten ufattelige arbejdsevne gjorde det muligt. – Medaljen Ingenio et arti i guld 1966.

Kilder: J. B.: På vej til livet, 1954; Vinterlys, 1956; Himmerigs dør, 1956; Svalerne, 1957; Døgnflue og evighed, 1958 (barndomserindringer); Fra nr. 21, 1957 (minister-taler); Digtning og sandhed i Det danske bogmarked, 1961 277–81 (om forfatterskabet). J. B. i Esbjerg højskole 1910–61, 1960.

Lit.: E. Christiansen m.fl.: Statsradiofonien 1925–50, 1950. Carl Winter Sørensen: Tyve forunderlige år, 1961 120–36. J. Boisen Schmidt: F. E. Jensen og Danm.s radio under besættelsen, 1965. Peder Nørgaard i Tidsskr. for radio og fjernsyn, 1968/69 79–88. Carl Erik Bay: Socialdemokratiets stilling i den ideologiske debat i mellemkrigstiden, 1973. Roar Skovmand m.fl.: DR 50, 1975. Hans Rasmussen: Ilden i min esse, 1977 75–94.

Papirer: C. Lerche: Spredte erindringer fra et langt liv, Rigsark. Arkiv i centralbiblioteket i Esbjerg. Se: politikerens J. B. (1896–1969). Registratur udg. Esbjerg kommune, 1977.

Bramsnæs, Carl Valdemar, 1879–1965, finansminister, nationalbankdirektør. * 12.6.1879 i Ågerup, Holbæk amt, † 29.8.1965 på Frbg., begr. sst. (Solbjerg kgd.). F: husmand, skomager Peter Christensen (1851–1934) og Marie Christensen (1853–1935). Navneforandring 28.4.1908. ~ 18.5.1912 i Kbh. (b.v.) med Rigmor Henriette Henriksen, * 6.9.1881 i Ruds Vedby, Holbæk amt, † 14.11.1978, d. af snedker Peter H. (1850–1926) og Emma Lund (1844–1922).

Efter udstået læretid på Holbæk Amts Avis 1898 arbejdede B. som typograf i forskellige sjællandske byer, sidst i Kbh. hvor han 1904–07 var medlem af sin fagforenings bestyrelse. Ind imellem var han et par vintre (1899–1900 og 1900–01) elev på Askov højskole og var ligeledes som håndværkssvend en tur på valsen gennem Mellem- og Sydeuropa. Som typograf begyndte han 1906 at læse, blev student fra kursus København

1908, fortsatte studierne (i nationaløkonomi) mens han ernærede sig som korrektør og journalist til han 1914 blev cand. polit. – Straks derefter blev han assistent i Statistisk departement (sekretær 1919, fuldmægtig 1923) og var her i krigsårene beskæftiget med industritælling, pris- og socialstatistik; tillige var han sekretær i boligkommissionerne af 1916 og 1918. 1921 fik han overdraget et personligt lektorat i socialpolitik ved universitetet. Han skrev i disse år forskellige mindre bøger *Taylor-Systemet*, 1917, *Kapitalens økonomiske System* (s.m. P. Zoffmann), 1918 og *Sociale Problemer i Nutiden*, 1921; han har desuden skrevet flere afhandlinger, bl.a. i Nationaløkonomisk Tidsskrift. – B. er grundlæggeren af arbejdernes oplysningsbevægelse i Danmark. 1916 overtog han ledelsen af Den socialdemokratiske arbejdskole i Kbh. På hans initiativ nedsatte arbejdernes hovedorganisationer 1922 et fællesudvalg med B. som formand og med den opgave at overveje formerne for et organiseret oplysningsarbejde. Dettets betænkning, væsentlig udarbejdet af B. og den senere sekretær Harald Jensen, førte 1924 til oprettelsen af Arbejdernes Oplysningsforbund med kollektiv tilslutning af de faglige, politiske og kooperative hovedorganisationer. Forbundet for hvilket B. var formand 1924–49 har siden udfoldet en vidtspændende virksomhed ved oprettelse af skoler, kursus, studiekredse, foredragsrækker m.m. – 1909 indvalgte B. i Frbg. kommunalbestyrelse og var 1919–24 rådmand. April 1918 blev han medlem af landstinget (for 1. landstingskreds) og var i dette ting sit partis ordfører i sager af økonomisk art. Han udtrådte 1939. I den socialdemokratiske re-

gering 1924–26 var B. finansminister. Han gennemførte som sådan en radikal omformning af finanslov og statsregnskab så der nu i højere grad sondres mellem statens drifts- og kapitaludgifter og indførte et virkeligt moderne revisions-system ved oprettelse af fire hovedrevisorater. – Også på det kooperative område var B. virksom; i årene 1928–29 reorganiserede han den store Arbejdernes Andels-boligforening som han var formand for 1928–38. B. deltog meget i internationalt arbejde i mellemkrigstiden; som medlem af styrelsen for Danmarks interparlamentariske gruppe var han meget aktiv i Den interparlamentariske unions konference- og komitéarbejde; han var med i rigsdagsdelegationen til fredskonferencen i Paris 1919 og var regeringsdelegeret ved den internationale arbejdskonference i Washington s.å. 1922–39 og 1945–59 deltog han i alle Den internationale arbejdsorganisations konferencer og var fra 1931 Danmarks repræsentant i organisationens styrelse, præsident 1933–34 og konferencens præsident 1936.

Da Stauning på ny dannede regering april 1929 var B. selvskreven som finansminister ligesom hans position i partiet nu var sådan at han var med i den snævre kreds der forhandlede med det radikale venstre og om regeringens program og sammensætning.

B. blev således ansvarlig for økonomien i de første kriseår. Udtalelser af ham og kongresmanifestet fra partiet som han uden tvivl havde indflydelse på synes at vise at han både havde en klar forståelse for moderne konjunkturudlignende politik og selv gik ind for den. I mange retninger blev den førte politik imidlertid af en anden ka-

rakter; der ville ganske givet ikke have været politisk mulighed for at føre den nye politik. Resultatet var da også at B. ret hårdhændet gennemførte en balancepolitik – tilmed nedbragte statsgælden. På den anden side lå der en forbrugsudvidende virkning i at de øgede skatter og afgifter der indgik i kriselovene 1931 og 1932 førte til en overflytning af midler til befolkningsgrupper med en større forbrugskvote. Da det januar 1933 strammede til i kriseforhandlingerne var hovedkravet fra venstre en kronesækning. Dette var B. en klar modstander af; under de afgørende forhandlinger der førte til Kanslergadeforliget var B. ramt af en hård influenza og kunne ikke være med. Da der i forliget indgik en devaluering meddelte B. Stauning at han ikke ville fortsætte. Det aftaltes dog at B. først skulle gå med udgangen af maj efter at han havde gennemført kronenedskæringens følgelove. Det lykkedes at holde beslutningen hemmelig således at der ikke blev markeret noget brud i regeringen. B. er i sine erindringer stærkt kritisk over for Kanslergadeforliget og finder det heller ikke politisk nødvendigt som Stauning gjorde det. Selv om B. havde en stor tillid til egne evner var han dog i høj grad vant til regeringens disciplin; om kronenedskæringen var den egentlige grund til hans afgang kan derfor nok være tvivlsomt. Hans overtagelse af en direktørpost i Nationalbanken i direkte fortsættelse af afgang tyder heller ikke på dette; her måtte han netop leve videre med at administrere kronesækningens følger. En ikke urimelig forklaring vil være at B. vinteren 1932–33 var leder af den danske delegation der i London forhandlede om en handelsaftale; det

voldte ham åbenbart vanskeligheder at gennemføre disse forhandlinger, og det kan have belastet ham at se frem til fortsat at tage del i den slags arbejde. I Nationalbanken var der 1933 fire ligestillede direktører. Da den nye nationalbanklov 1936 indførte en stilling som førstedirektør blev B. udnævnt i denne stilling som han beklædte til 1949. Som direktør fulgte han i det store og hele de vekslende regeringers politik og har uden tvivl fortsat øvet en væsentlig indflydelse på denne, i hvert fald til 1945. Under regeringskrisen 1942 blev han af alle partier foreslået som statsminister, men sagde nej. Både i direktørtiden og efter fortsatte B. med forskellige offentlige hverv; han var 1933–36 medlem af Folkeforbundets økonomiske kommission og af dets finansielle kommission 1936–39 samt fra 1953 af FNs komité til udarbejdelse af en finansplan for u-landene; 1948–54 var han formand for det nordiske regeringsudvalg for nordisk økonomisk samarbejde. Det sidste lå i forlængelse af hans mangeårige deltagelse i ledelsen af Foreningen Norden (bestyrelsesmedlem 1919–60, fra 1939 fmd.).

Efter forfatterskabet omkring 1920 skrev B. kun mindre afhandlinger. Han mistede dog ikke forbindelsen med faget og var 1937–52 formand for Nationaløkonomisk forening. I sine senere år skrev han den værdifulde afhandling om finanslovene 1894–1949 i „Den danske Rigsdag 1849–1949“ V, 1955 og *Bikuben i hundrede år*, 1957; (B. var medlem af Bikubens tilsynsråd 1949–64). – Fortjenstmedaljen i guld 1943; tildelt Tietgen-medaljen 1952. □ Karikaturer af Alfred Schmidt, 1924 (Fr.borg), Chr. Hoff, 1924,

Jensenius 1926 og 1932. Mal. af Aug. Tørsleff, 1944 (Nationalbanken). Tegn. af Carl Jensen ca. 1946. Mal. af Aksel Jørgensen, 1950 (Arbejdernes oplysningsforbund). Mal. af Axel P. Jensen ca. 1957 (folketinget) og af S. Swane ca. 1958. Tegn. af Otto Christensen, 1959 (Fr.borg). Foto.

C. V. B.: Min slægts hist., 1963. Samme: Erindringer, 1965. – Svend Thorsen: De danske ministerier 1901–1929, 1972. Vagn Dybdahl m.fl.: Krise i Danmark, 1975. Tage Kaarsted: De danske ministerier 1929–1953, 1977. K. H. Kofoed: Erindringer, 1978. – Papirer i Rigsark.

(*Oluf Bertolt*)

Buhl, Vilhelm, 1881–1954, finans- og statsminister. * 16.10.1881 i Fredericia, † 18.12.1954 på Bispebj. hosp., Kbh., begr. sst. (Vestre). F: avlsbruger, senere gårdejer Hans Peter B. (1853–94) og Magdalene Augusta Johanne Rasmussen (1860–91). ~ 20.11.1908 i Fredericia (b.v.) med Thyra Schmidt, * 29.1.1880 i Kongsted, Bredstrup sg., Vejle amt, † 11.3.1959 på Frbg. hosp., d. af lærer, senere inspektør ved Fredericia kommuneskole Søren Peter Thygesen S. (1855–1911) og Kirstine Noës (1853–1932).

B. voksede op hos en slægtning der var landmand i Fredericia. Fra skolen tilrådedes det at han kom i latinskolen hvor han fik friplads, og herfra blev han student 1900. Han studerede derefter jura og tog ivrigt del i tidens frisindede studenterbevægelse, blev medlem af socialdemokratiet og var en tid i bestyrelsen for Studenter-samfundet, 1915–20 dets formand, og formand for dettes socialdemokratiske fraktion „Catilina“. 1908 blev han cand. jur. Året før havde han fået ansættelse hos Kbh.s skattevæsen, og de juridiske, økonomiske og politiske problemer han

her mødte fangede hans interesse i så høj grad at han opgav planer om at stille mod et dommerembede. Han kom straks med i ligningsarbejdet og fik en del at gøre med forarbejderne til den nye københavnske skattelov af 1910. 1911 blev han fuldmægtig, 1916 ekspeditionssekretær, 1918 kontorchef og vicedirektør 1919. Et usædvanligt hurtigt avancement der 1924 afsluttedes med udnævnelsen til skattedirektør. Det fik indflydelse på hans skattemæssige grundsyn og skærpede hans bestræbelser for at nå til den mest retfærdige ligning at han under 1. verdenskrig ledede et kontor som tog sig af kontrollen med og beskattningen af de store krigs- og spekulationsgevinster. Skønt B.s embede lagde stærkt beslag på ham fik han tid til at deltage i organisatorisk og socialt arbejde. Han var 1916 med til at stifte Hovedstadens Brugsforening. Da han 1923 flyttede til Amager kom han ind i Arbejdernes andelsboligforening. Sammen med C. V. Bramsnæs reorganiserede han dette selskab efter Andelsbankens sammenbrud. Da han 1920 blev medlem af den faste voldgiftsret fik han nær kontakt med den faglige arbejderbevægelse. 1932 indvalgte han i landstinget. Efterhånden rykkede han frem i partiets frontlinie, blev medlem af det udenrigspolitiske nævn, af forfatningskommissionen 1937 og sad ligeledes 1936–37 i repræsentantskabet for Nationalbanken. 1933 ville Th. Stauning have B. til at overtage finansministeriet efter Bramsnæs; han undtog sig, men 1937 lod han sig overtale til at overtage posten efter H. P. Hansen. 1939 blev han medlem af folketinget for Nykøbing F. Hans finanspolitiske linie var den traditionelle: årlig balance

på budgettet. Nyere teorier, fx J. M. Keynes' og Bertil Ohlins om finanspolitikens økonomiske virkninger på produktion og beskæftigelse havde ikke gjort indtryk på ham.

Kort efter sin tiltræden blev B. i et interview spurgt om han betalte sin skat med glæde; dette bekræftede han med et ja, og han fik herefter tillagt det bevingede ord „Betald din Skat med Glæde“ som i øvrigt før havde været brugt af andre politikere. Da krigen kom gennemførte han i okt. 1939 de første ekstraordinære skattelove, en kraftig forhøjelse af indkomst- og formueskatten til staten, af tobaks-, chokolade- og spiritusbeskatningen og forskellige lovændringer med det formål at dæmme op for spekulation i krigskonjunktoren. Hertil sluttede sig i marts 1940 en omfattende lov om midlertidige forbrugsafgifter, indeholdende bl.a. den omstridte „tøjskat“ som B. hævdede måtte foretrækkes for den almindelige omsætningskat der var reglen i andre lande. Hans finanspolitik ved krigsudbruddet kunne ikke kritiseres selv ud fra de mest moderne teorier. B. havde allerede da vundet almindelig respekt inden for alle demokratiske partier. Hans saglige dygtighed var ubestridt, hans rolige lidt skødesløse form og bramfri fremtræden indgav tillid. Han bevarede sin post i samlingsregeringen af 8.7.1940 hvor hans stædighed, solide demokratiske forankring og uvilje over for besættelsesmagten hvis løfter 9. april han aldrig fæstede lid til, mere end en gang blev udslaggivende for regeringens holdning. Under Staunings sygdom fra marts 1942 varetog B. statsministeriets forretninger og ledede regeringens møder. 1.5. konstitueredes han og 4.5., dagen efter Staunings

død, udnævntes han til statsminister. Statsministerskiftet var mere end et personskifte. B. tilsigtede formodentlig et brud med besættelsesmagten, og allerede hans udnævnelse voldte vanskeligheder. 1940 havde han været imod told- og møntunion, og modstanden mod Anti-kominternpagten havde været samlet om ham. Det lykkedes kun Erik Scavenius at opnå en tøvende tysk anerkendelse af hans udnævnelse. – Hvor Stauning ikke så nogen vej uden om et, efter tysk militær sejr, tysk domineret Europa havde B. større reserver af kraft og fremtidstro hvilket kom til orde i en tale han holdt om sommeren i sin valgkreds i Vestenskov på Lolland. Her udtrykte han sig køligt om forholdet til Tyskland mens han fremhævede at justitsen skulle bevares på danske hænder, og at dette gode ikke burde sættes på spil ved „selvrådig og tankelos Optræden“: han var derfor en stærk modstander af den på den tid tiltagende sabotage. I en tale i Studenterforeningen 2.9. karakteriserede han sabotagen som en af de alvorligste forbrydelser og opfordrede befolkningen til at være myndighederne behjælpelige i kampen mod sabotagen. At han i denne sag var under pres fra Erik Scavenius kan der næppe være nogen tvivl om, men holdningen udsprang samtidig af B.s grundsyn: at det gjaldt om at føre en politik der skånede befolkningen, bevarede samfundets værdier og holdt regering og administration og retsvæsen på danske hænder. Men tyskerne havde ikke tillid til ham, og der var grænser for hans samarbejdsvilje. Da telegramkrisen efteråret 1942 mundede ud i et tysk krav om en mere venligsindet regering ledet af Scavenius ønskede B. ikke

et brud med besættelsesmagten på dette spørgsmål og nedlagde 5.11. sin post.

Mange forudså dog nu – og uden stærk beklagelse – forhandlingspolitikken sammenbrud, blandt disse var B. Bruddet kom 29. august 1943, og det blev B. der ved et møde med Scavenius og de samarbejdende partier formulerede og fastholdt et klart nej til det tyske ultimatum. Da man derefter drøftede en embedsmandsregering brød B. ind: „Når vi har taget det Standpunkt at sige nej, så kan vi ikke fra Partiernes side medvirke til et andet Styre.“ B. satte med dyb tilfredsstillelse punktum for den beherskelsens kunst han havde udvist gennem tre og et halvt års besættelse hvilket havde kostet denne temperamentsfulde mand stor anstrengelse. Ansigt til ansigt med en statsminister han ikke kunne lide medvirkede han til at sætte en klar og fast opfattelse igennem. Kategorisk, ubøjelig, uimodtagelig for juridiske og diplomatiske finesser ledede han i hovedtrækkene en enig politisk opinion. Hans personlige uforfængelighed støttede hans lederskab. Han nærrede intet ønske om at stille sig i heroisk, nationalt relief. Sammen med Alsing Andersen, H. C. Hansen og Hans Hedtoft foranledigede B. i okt. 1943 efter en underhåndsmeddelelse fra det tyske gesandtskabs søfartskyndige G. F. Duckwitz om en planlagt overrumplingsaktion mod de danske jøder at en omfattende redningsaktion blev iværksat.

Efter regeringens tilbagetræden hvor det nyoprettede Danmarks frihedsråd etablerede sig som illegal regering gled B. og andre politikere mere i baggrunden, men underhånden opfattedes han som den ikke eksisterende regerings hovedmand

og kommende statsminister. Det blev derfor ham der i maj 1944 fik Christian X til at ændre standpunkt og gå med til at erklære sig indforstået med at de allierede nu betragtede Danmark som medlem af alliancen. Også under folkestrejken juni 1944 kom B. i centrum. Han accepterede her den første kontakt mellem frihedsrådet og politikerne og tog selv en samtale med den tyske rigsbefuldmægtigede Werner Best. I forhandlingen med denne lykkedes det at få svækket en del af de ultimative tyske krav, og det var B. der 3.7. i radioen meddelte resultatet. Kontakten mellem politikerne og frihedsrådet blev opretholdt, og efter aktionen mod politiet 19.9.1944 opnåedes en forståelse der førte til forhandlinger om dannelsen af befrielsesregeringen og dens program. Den dannedes natten mellem 4. og 5. maj 1945 af lige mange medlemmer fra modstandsbevægelsen og politikerne. Næppe nogen anden politiker end B. kunne på dette tidspunkt have hævdet sig som ubestridt leder; hans funktion var dog mere mæglerens end den politisk koordinerende regeringschef. Regeringen afgik efter folketingsvalget 30.10. I regeringen Hans Hedtoft I fra 13.11.1947 blev B. efter eget ønske minister uden portefølje, men var i realiteten økonomiminister med en vicesstatsministers autoritet. Som formand for regeringens økonomiudvalg øvede han stor indflydelse på dens politik, undertiden i en latent modsætning både til statsministeren og den ganske unge handelsminister J. O. Krag der ønskede en hurtigere lempelse i krigstidens restriktioner. Han afgik sammen med regeringen 30.10.1950 men forblev i folketinget til valget 1953. Uanset B.s store saglige

indsats i skattelovgivningen var det først og fremmest i perioden under besættelsen og da navnlig fra 29. august 1943 at han øvede sin væsentligste politiske indsats. Hans gemyt, hans forankring i det politiske system, hans tidligt kølige holdning over for besættelsesmagten gav ham autoritet og mulighed for at være den samlede leder, godtaget også af modstandsbevægelsen og de krigsførende. Ingen væsentligere beslutninger blev truffet i disse år uden hans medvirken og oftest satte han sit præg på dem. (Artiklen gennemset og suppleret af Vagn Dybdahl). □ Tegn. af Aage Roose ca. 1932, mal. af samme (folketinget). Tegn. af L. Kaganas, 1938 (Fr.borg). To forskellige mal. af M. Kaalund-Jørgensen, 1946 (folketinget, Fr.borg). Karikatur af Carl Jensen. Foto.

J. Hæstrup: Hemmelig alliance I-II, 1959; Samme: Til landets bedste I-II, 1966–71. J. O. Krag i Fra folket de kom, 1962. Ebbe Munck: Døren til den frie verden, 1967. P. Munch: Erindringer VII-VIII, 1967. Ole Bjørn Kraft: En konservativ politikers erindr. 1926–1945, 1971. Viggo Kampmann: Seks socialdemokratiske statsministre, 1973. Viggo Sjøqvist: Erik Scavenius II, 1973. Svend Thorsen: Folketinget i nærbillede, 1974. Frode Jakobsen: I Danm.s frihedsråd I-II, 1975. Mogens Fog: Efterskrift, 1904–1945, 1976. Tage Kaarsted i De danske ministerier 1929–1953, 1977. – Papirer i Rigsark.

Jens Otto Krag

Bundvad, Jens Kaj Rudolf, 1904–76, minister. * 8.7.1904 i Frederikshavn, † 26.1.1976 i Roskilde, begr. sst. F: fisker Søren Christian B. (1875–1928) og Karen Jensen (1881–1969). ~1° 31.12.1934 med Ingrid Sørensen, * 18.2.1907 i

Hjørring, † 5.12.1950, d. af murer Anton S. (1880–1943) og Nielsine Nielsen (1872–1963). ~ 2° 23.6.1951 med Marie Sørensen, * 1.6.1916, søster til første hustru.

B. blev uddannet som maskinarbejder på værftet i Frederikshavn og arbejdede ved faget frem til 1935. Han var tidligt engageret i politisk arbejde for socialdemokratiet, tillige havde han tillidshverv inden for fagbevægelsen og oplysningsforbund. 1935 blev han lærer på Arbejderhøjskolen i Roskilde hvor han var ansat indtil 1945. Han var værdsat som lærer – navnlig var det fagforeningskundskab og arbejdsret der var hans emne – men virkede tung, undertiden omstændelig på eleverne. De samme karaktertræk førte han med sig ind i folketinget da han 1943 valgtes i Ringstedkredsens. Her bemærkede man sig det samme som eleverne på skolen, men fæstnede sig også ved hans flid og omfattende indsigt, ligesom man blandt gode kendinger uanset partifarve snart lærte hans smittende smil at kende. 1945 var han blevet ansat i Arbejderbevægelsens informations central der bl.a. havde som et af sine hovedformål at bekæmpe kommunismen; 1956–57 var han sekretær i socialdemokratiet. 1948 var han kommet i finansudvalget, og af gemyt var han det typiske finansudvalgsmedlem med levende interesse for budgetter og glæde ved at vende enkeltsager både i hovedet og i samtale med andre. I denne periode havde han kun få ordførerskaber; men 1956 blev han ordfører for sin gruppe, og dermed rykkede han frem i første geled. Netop samme år gennemførtes den første lov om folkepension hvor B. havde været sit partis ihærdige og hårdtarbejdende

fløjmand i det forudgående kommissionsarbejde. Ordførerskabet var vel ikke ligefrem det der var det naturlige felt for B. der ganske manglede evnen til prægnant, hurtigt og med noget bid at formulere partiets opfattelse. Allerede året efter blev han imidlertid minister ved trekantregeringens dannelse og var herefter: arbejds- og boligminister 1957–60, arbejdsminister 1960–63, fra 1961 tillige socialminister, og derefter alene socialminister 1963–68. I ministertiden var det som før især socialpolitikken der havde B.s interesse; boligpolitikken mødte han ret uforberedt, og han havde i folketingsalen vanskeligheder med sit partis boligpolitiske ordfører Carl P. Jensen der efterfulgte ham som boligminister. I sin tid som socialminister fortsatte B. den anden socialreform som forgængeren Julius Bomholt havde indledt. Folkepensionen blev yderligere udvidet og 1965 kom en reform af invalidepensionen der gav øget pension til yngre invalidepensionister; i samme periode kom udbygningen af særforsorgen og revalideringen m.m. I ministertiden, både under H. C. Hansen, V. Kampmann og J. O. Krag stod B. centralt placeret i regeringen og var i kritiske situationer blandt regeringschefernes nærmeste rådgivere. Ved dannelsen af trekantregeringen 1957 spillede han en væsentlig rolle som kontaktmand til retsforbundet. Efter ministeriet Krag's tilbagetræden fortsatte B. i folketinget til 1971, men var i sine seneste år stærkt svækket af sygdom. □Foto.

Interview i Demokraten 5.7.1964. – Verdens gang X, 1956 224. Tage Kaarsted: Regeringskrisen 1957, 1964. Berl. tid. 28.1.1976.

Christensen, Hans Peder, 1869–1945, smed, borgmester. * 28.2.1869 i Gredsted, Jernved sg., † 30.5.1945 i Århus (Skt. Paul), begr. sst. (Ndr. kgd.). F: smed Hans C. (1838–1926) og Ane Kirstine Jørgensen (1833–1915). ~ 8.11.1891 med Karen Marie Andersen, * 26.12.1869 i Borup sg., Støvring hrd., † 27.1.1956 i Århus, (Skt. Paul), d. af husmand Anders Peter Christian Christensen (1838–73) og Christiane Jensdatter (1834–78).

C. var født nær den dansk-tyske grænse, og i perioder boede familien syd for grænsen. C. kom i smedelære hos faderen mens denne havde en smedie i Gram. Da han af helbredsgrunde måtte opgive den flyttede familien til København hvor C. blev udlært. Efter nogle år i København og Randers slog han sig ned i Århus og blev ansat på Statsbanernes centralværksted 1900. Centralværkstedets folk var tyngdepunktet i den århusianske arbejderbevægelse, og via fagforeningen der kom C. 1909 ind i byrådet. I de første år stod han i skyggen af Jakob Jensen; men da denne blev borgmester rykkede C. frem som leder af den socialdemokratiske gruppe. Han var allerede 1917 blevet formand for den lokale partiafdeling, og da byen 1924 blev opdelt i tre foreninger var han i nogle år formand for fællesledelsen.

Det var i det kommunale arbejde C. lagde sin hovedkraft, og det var det der landet over gjorde ham kendt som „Smeden“. Hans hovedinteresse var tekniske anlæg, og han viste her stor fremsynethed. Det var Århus by der 1918 sikrede opret-

telsen af det store vandkraftværk ved Tange sø – Gudenåcentralen – hvilket i høj grad skete gennem C.s indsats, ligesom han i det næste par årtier var den drivende kraft i udviklingen hen mod koncentration af elproduktionen, ofte under modstand i elværksforeningen. I selve Århus var det især ham der satte ind på opførelse af forbrændingsanstalt, busdrift i stedet for sporvogne, svømmehal m.m., selv om det også her kunne knibe at få borgerne med. 1933 var han blevet borgmester og stod nu som en energisk talsmand for byen der ofte i disse år følte sig set over hovedet af de centrale myndigheder i København. Her var C. energisk – fortsatte bl.a. forgængerens arbejde for universitetets udbygning – og nød godt af de gode forbindelser han havde fra et mangeårigt medlemskab af socialdemokratiets hovedbestyrelse. I sin ledelse af byen kunne han være barsk og opfarende, også over for embedsmændene til hvem hans forhold som regel var mindre godt. Han trådte tilbage i 1942 på grund af sygdom. FM.1 1941. □Mal. af Johs. Glob, 1939 (Århus rådhus).

A. Olsen i Tidens stemme, 1935 lf. Gudenåcentralen 1918–43, red. H. Ellert, 1943. Århus stiftstid. 31.5.1945. Demokraten s.d. Købstadforen.s t. 1945–46 52. Ung i Århus, red. Vagn Dybdahl, 1964. Holger Eriksen i Borgere i byens råd, red. Ole Degn og Vagn Dybdahl, 1968.

Christiansen, Ernst Valdemar, 1891–1974, minister uden portefølje, politiker. * 28.3.1891 i Roskilde, † 4.12.1974 i Kbh., urne på Ass. kgd. F: farveribestyrer Jens Christian Ludvig C. (1858–1926) og Birthe Marie Christensen (1849–1922). ~ 1° med Anna Marie Larsen, * 27.8.1889 i Hav-

drup sg., † 30.5.1929 i Kbh., d. af indsidder Lars L. († 1902) og Karen Marie Andersen. ~2° 7.7. 1934 med Else Erikka Hansine Jensen, * 25.10.1901 i Kbh., d. af vognmand Hans Jørgen J. (1872–1944) og Johanne Ljunggren (1868–1950).

C. blev uddannet som typograf i sin fødeby, og straks efter udstået læretid i 1910 kom han med i ledelsen af både den lokale fagforening og en nyoprettet afdeling af Socialistisk ungdomsforbund (SUF), socialdemokratiets ungdomsbewægelse. Efter soldatertiden blev han 1913 landsformand og forretningsfører for det stærkt voksende SUF. I verdenskrig radikaliserede stærkt ungdomsbewægelsen mens moderpartiet mere og mere sluttede op i det politiske system symboliseret ved Staunings indtræden i regeringen 1916. SUF dyrkede i disse år snævre kontakter med stedse mere radikale ungdomsbewægelser ude i Europa, og på hjemmefronten vendte man sig mod sikringsstyrkens fortsatte indkaldelse. I 1919 tilspidsedes situationen da SUF stillede krav om at socialdemokratiet skulle bryde forbindelsen med regeringen; resultatet blev på partikongressen 1919 at partiet afbrød forbindelsen med SUF som derefter opløstes. Store dele af ungdomsbewægelsen dannede en ny og partitro organisation – DSU – mens C. sammen med en talstærk fløj startede Danmarks venstresocialistiske parti.

C. blev formand for det nye parti der 1920 tog navneforandring til Danmarks kommunistiske parti og fortsatte som sådan til 1926; i samme periode var C. redaktør af partiets blade. Selv om partiet fik opslutning fra andre oppositionel-

le grupper nåede det ikke nogen betragtelig størrelse (1924 6.219 stemmer, 1926 5.678) og var bestandig kendetegnet af stærke indre brydninger hvorunder det kneb for C. at affinde sig med Moskvas direktiver. Han havde godtnok allerede fra sit første besøg i Moskva 1918 gode forbindelser i Komintern; men de gav ham alligevel ikke mulighed for at få direktiverne afpasset efter danske forhold. Efter kongressen 1926 var C. redaktør af Arbejderbladet. Året efter fik han imidlertid tilbud om at blive ansat i Sovjetunionens handelsrepræsentation i København, og træt af partiarbejdet tog han imod stillingen som han forlod 1930. Dette år søgte han nemlig sammen med en række tidligere SUF-kammerater der også var blevet DKPer tilbage i socialdemokratiet.

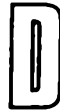
Det var navnlig fagforeningsledere med typografen Sigvald Hellberg i spidsen der bl.a. var kommet i konflikt med DKP som efter Moskva-parolen gang på gang søgte at etablere strejker uden om fagbevægelsen. Efter nogle ret vanskelige forhandlinger blev gruppen optaget i socialdemokratiet, og der fulgte nu en række rolige arbejdsår for C. 1931 kom han til „Social-Demokraten“ hvor han navnlig arbejdede med kommunalstof, samtidig kom han i ledelsen for Arbejdernes radioforbund (formand 1953–66) der 1940–55 og 1957–63 satte ham ind som medlem af radiorådet og dets programudvalg. En egentlig politisk post fik C. som landstingsmand 1947–53, ligeledes fra 1947 var han jævnligt medlem af FN-delegationen (1955–60 som formand) ligesom han 1950–55 var medlem af Europarådet. 1955 blev C. ganske overraskende –

også for ham selv – optaget som minister uden portefølje i ministeriet H. C. Hansen I. Han fik den særlige opgave at aflaste H. C. Hansen i udenrigsministerarbejdet. C.s store kundskaber, politiske erfaring og sikre beherskelse af fremmedsprog gjorde ham velegnet til posten som han måtte forlade ved trekantregeringens dannelselse 1957.

C. var ikke nogen fremragende agitator selv om han var og mere og mere blev en sleben taler. Hans styrke lå i det organisatoriske arbejde, hans flid og veludviklede tæft for bevægelser og standpunkter i en forsamling. Det var ikke de egenskaber der blev kaldt på da han var kommunistpartiets formand, men de gjorde ham til et indflydelsesrigt medlem af radioledelsen med en særlig interesse for det oplysende arbejde mens han ofte var kritisk eller kold over for de kunstneriske indslag. Også C.s mange bøger er præget af soliditet; men de er ikke, selv når emnet kunne opfordre til det, meget medrivende. Før 2. verdenskrig kom *Fra Lenin til Stalin*, 1936, og *Amerika*, 1939. Efter krigen var C. medredaktør af flere bøger om radioen: *Radioen under Krigen*, 1945, *Statsradiofonien 1925–50*, 1950, og *40 år radio og TV*, 1965, ligesom han stod for flere jubilæumsskrifter fra arbejderbevægelsen: *En stjernevogn kørte ud*, 1952 (om bryggeriet Stjernen), *Smede før og nu*, 1963, og *Blikkenslagere gennem 75 år*, 1965. Bredere i emnet var *Arbejderne og socialismen*, 1953 der giver en velfunderet og klar oversigt over de socialistiske ideers og arbejderbevægelsens udvikling verden over. Mere selvstændig er C.s store skildring af tiden 1901–24 i socialdemokratiets partihistorie

„En bygning vi rejser“ I og II, 1954–55 hvori-
mod erindringerne – *men det gik anderledes*,
1960 er mindre givende i hvert fald for tiden ef-
ter 1919. □Foto.

E.C.: – men det gik anderledes, 1960 (selvbiografi). –
Karl Kilbom: Cirkeln slutes, Sth. 1955. Bent Hansen i
Aktuelt 9.12.1974. DR 50, red. Roar Skovmand, 1975.
John Bech Thomsen i Historievidenskab, 1976, nr. 8
77–86. Jens Christensen sst. 87–128.

Dalsager, Poul Christian, * 1929, landbrugsminister. * 5.3.1929 i Hirtshals. F: gårdejer, senere arbejdsmand Frederik Verner Læssø Pedersen D. (* 1904) og Carla Johanne Svendsen (1902–58). ~28.7.1951 i Vidstrup med Betty Birgitte Jørgensen, * 21.9.1927 i Skt. Hans sg., Hjørring amt, d. af arbejdsmand Ingvar J. (* 1900) og Magda Elise Jørgensen (* 1907).

D. er opvokset i et socialdemokratisk arbejderhjem; faderen var socialdemokratisk sognerådsmedlem. Efter realeksamen 1945 blev han bankelev og senere assistent og fuldmægtig i Andelsbanken i Hjørring. Her havde han en række tillidshverv, bl. a. medlem af byrådet 1959–62, frem til 1975; 1964 indvalgte han i folketinget. Her gjorde han sig først og fremmest bemærket ved et støt og interesseret arbejde spændende over et vidt felt fra fiskerispørgsmål til forskningspolitik. Et par gange var han delegeret ved FNs generalforsamling og 1971–73 formand for markedsudvalget markerende sig som klar EF-tilhænger. 1973–74 var D. medlem af og vicepræsident i Europaparlamentet. Da Anker ¹Jørgensen dannede sin anden regering februar 1975 blev D. fiskeri- og landbrugsminister. Udnævnelsen blev opfattet som et buk over for det solide gruppearbejde og over for partiets såkaldte højrefløj; D. knyttede sig nært til Per ²Hækkerup og Egon ³Jensen. Det viste sig hurtigt, at D. kunne sin metier. Oprindeligt var det måske først og fremmest fiskeriministeriet der

var problemet, og allerede det første år kom D. i konflikt med fiskerne om kvotatildelingerne. Det blev imidlertid først og fremmest som Danmarks landbrugsminister i EF-regie, D. fæstnede sin position (fra 1977 var han ikke mere fiskeriminister). Under de ofte meget komplicerede landbrugsforhandlinger viste D. en betydelig teknisk kunnen parret med evnen til med fasthed og humor at spille op mod de store landes forhandlere. Selv om D. nød tillid langt ind i landbrugets organisationer og i venstre medførte de politiske konstellationer omkring dannelsen af SV-regeringen 1978, at han måtte trække sig tilbage som minister. Han blev derefter formand for folketingsgruppen. □Foto.

Politiken 19.9.1975. Annelise Bistrup i Berl. tid. 23.11. s.å.

Dinesen, Erling, * 1910, handelsminister. * 25. 2.1910 i Næstved. F: papirarbejder Julius D. (1880–1950) og Anna Kristine Nielsen (1885–1968). ~ 1.5.1942 i Roskilde (Skt. Jørgensbjerg k.) med yogalærer Enid Madsen, * 10.4.1920 i Roskilde, d. af banehåndværker Søren M. (1879–1954) og Marie Petersen (1884–1973).

D. voksede op i et arbejderhjem i beskedne kår med en far og mor der begge arbejdede, og i hans politiske liv har arbejdet for social tryghed været et kendemærke. Selv kom han i lære som brugsforeningskommis; efter læretiden havde han ansættelse flere steder indtil han 1931 kom til en brugsforening i Roskilde. Her begyndte

hans faglige og politiske arbejde, først som bestyrelsesmedlem (formand 1937) i den lokale HK-afdeling, derefter som formand for Faglig ungdom i Roskilde, medlem af den lokale partiforenings bestyrelse, næstformand i fællesorganisationen og 1943–46 medlem af Roskilde byråd. Dette gav en sikker fornemmelse ikke alene af organisationssystemets funktion, men også af reaktionsmønstre i „græsrodderne“ som var medvirkende til senere at give D. den stærke position i socialdemokratiets ledelse. D. var 1943 blevet sekretær i HK og var 1945–49 forretningsfører. Da Gustav [•]Pedersen 1949 trådte tilbage som formand efterfulgte D. ham, indtil han selv blev arbejdsminister 1963. Allerede inden overtagelsen af formandsposten var det i høj grad D. der prægede HK, som betegnende for udviklingen 1953 tog navneforandring fra Dansk handels- og kontormedhjælperforbund til Handels- og kontorfunktionærernes forbund. Det var en periode hvor forbundet var inde i en rivende vækst – alene i D.s tid voksede medlemstallet fra ca. 60 000 til ca. 100 000. Det blev mere tidssvarende i sin form og i sit image og kaldte derfor mere end tidligere på den hastigt voksende funktionærgruppe. D.s ledende position førte ham 1950 ind i LOs forretningsudvalg og dermed også i snævrere kontakt med arbejderbevægelsens politiske ledere. I 1962 blev han opfordret til at træde ind i regeringen, men afslog på grund af en vanskelig overenskomstsituation. 1963 blev opfordringen gentaget, og D. trådte nu ind i ministeriet Krag som arbejdsminister og fortsatte på denne post til 1968 for atter at overtage den 1971 og fortsætte i Anker Jørgensens ministerier

1972–73 og igen 1975, indtil han trådte tilbage 1976. Han indvalgtes 1964 i folketinget (opstillet i Odense 2. kreds).

Ved overtagelsen af ministerposten 1963 blev arbejdsministeriet et stort ministerium idet en række sager med socialt indhold, men knyttet til arbejdsmarkedet, overførtes hertil. D. blev sagligt en estimeret leder af ministeriet med en ligefrem omgangsform og med nedbrydning af traditionelle bureaukratiske arbejdsformer der betød en større inddragelse af ministeriets yngre medarbejdere på et tidligt trin af beslutningerne. Den første store sag, D. gennemførte, var ATP-loven 1964, senere fulgte understøttelsesreformen 1967 der førte arbejdsløshedsunderstøttelsen nær op mod en normal løn. Ministerårenes store arbejdsmarkedsproblemer og D.s indsigt og flid gav ham en central position i regeringen. Han var medlem af regeringens økonomiudvalg og navnlig en af Jens Otto Krags nære rådgivere, et forhold der udviklede sig til et varmt venskab. I årene frem til Krags afgang blev D. en af dansk politiks mest indflydelsesrige mænd, men hele tiden virkende i baggrunden. I forholdet til regeringschefen var han som under alle andre forhold den mand der turde sige, hvad han mente. I den store offentlighed kunne han virke noget farveløs, og da han 1969 valgtes til partiets næstformand, skete det i hård konkurrence med Jens Risgaard Knudsen og Ivar Nørgaard. D. fortsatte som næstformand til Krags afgang i okt. 1972, hvorefter han var fungerende formand til sept. 1973. Selv om D. fortsatte som arbejdsminister efter Krags afgang både i den første og den anden Anker Jørgensen regering, var hans indfly-

delse dog væsentlig mindre. Krag havde i sine sidste år mere og mere taget sig af markeds- og udenrigspolitikken, mens den nye regeringschef selv følte sig mere hjemme i den danske politik. Til dette kom, at D. som så mange politikere udgået fra fagbevægelsen efterhånden mistede den snævre og ligefremme kontakt til udgangspunktet, vel mest på grund af en grundholdning i fagbevægelsen over for den der gør springet. Efterhånden var D. også ved at føle et behov for at skifte fra arbejdsministeriet; i det sidste års tid lod han i stigende grad formanden for arbejdsmarkedsudvalget Svend [■]Auken føre de egentlige politiske forhandlinger (bl.a. om arbejdsmiljølovgivningen). Uden nogen politisk nødvendighed trådte han i september 1976 tilbage som minister. Han fortsatte imidlertid i folketinget og indvalgte 1977 i Europa-parlamentet og har begge steder udført et energisk arbejde. □Tegn. af Hans Lollegaard (Kgl.bibl.). Foto.

Demokraten 25.8.1963. Sst. 22.2.1970. Kamp og fornyelse, af Jens Otto Krag og K. B. Andersen, 1971 især 260f 324 331 361f 381f. Jens Otto Krag: Dagbog 1971–1972, 1973. Jyllandsposten 2.9.1976.

Dybdahl (kgb. Dybdal), **Vagn** Viktor Hogenhof, * 1922, rigsarkivar. * 1.2.1922 i Struer. F: gård-ejer, lokomotivfyrboder, senere lokomotivfører Laurits Henrik D. (1893–1961) og Petra Rasmine Tomassen (1898–1979). ~ 28.12.1945 i Kbh., med Annegrete Østerborg, * 28.12.1922 i Kbh., d. af kriminalassistent Jens Christian Østergård Ø. (1898–1962) og Marie Nielsine Brinch Laursen (1898–1957).

D. er student 1940 (Marselisborg) og mag.art. i

historie fra Århus universitet 1945, dr.phil. sst. 1969. Allerede i sin studietid blev han knyttet til komiteen for oprettelse af et erhvervsarkiv, fra 1948 arkivar og leder af Erhvervsarkivet, Århus, 1963 overarkivar. D. er desuden tilknyttet universitetet i Århus, fra 1950 som undervisningsassistent, fra 1960 som lektor i økonomisk historie. 1.1.1979 overtog han embedet som rigsarkivar. D. har udfoldet et omfattende forfatterskab, heriblandt en række arbejder med emner fra Århus bys historie. Særlig bør fremhæves hans bidrag til Politikens Danmarks Historie bd. 12, *De nye klasser*, 1965, i hvilket han med held greb perioden 1870–1913 an på en original måde, og disputatsen *Partier og erhverv. Studier i partiorganisation og byerhvervenes politiske aktivitet ca. 1880–ca.1913*, 1969. D.s øvrige forfatterskab knytter sig ligeledes til tidsrummet fra midten af 1800-tallet til beg. af 1900-tallet med social- og erhvervshistorie som foretrukne emner. Desuden har han redigeret *Historie* (tidl. Jyske Samlinger) og *Erhvervshistorisk årbog* fra 1949 og *Nyt fra Historien* fra 1950, samt adskillige byhistoriske udgivelser. D. er indehaver af en lang række faglige tillidsposter, fra 1972 medlem af statens humanistiske forskningsråd, fra 1977 næstformand for planlægningsrådet for forskningen. D. har fra sin ungdom været knyttet til socialdemokratiet, har bidraget til partiets presse og er fra 1969 medlem af, fra 1972 formand for partiets forskningspolitiske udvalg, fra 1975 medlem af fagbevægelsens forskningsråd. – Som arkivleder, redaktør, historisk skribent og forskningsadministrator er D. en af de enkeltpersoner der stærkest har præget dansk historieforskning i 1960erne

og 1970erne. – Rigsarkivar Axel Linvalds hæderspris 1961. □Foto.

Selvbiografi i Århus univ.s årsberetn. 1969–70, 1970
243–45.

Claus Bjørn

E

Eriksen, Holger, * 1894, politiker, redaktør. * 5.12.1894 i Østbirk, Østbirk Yding sg. F: husmand Niels Peter E. (1865–1951) og Maren Hansen (1866–1941). ~18.11.1923 i Næstved (b.v.) med Fanny Johanne Hovgaard Hansen, * 11.12.1897 i Næstved, † 15.5.1968 i Århus, d. af cigarfabrikant Jacob H. (1852–1927) og Johanne Kirstine Sørensen (1855–1935).

E. voksede op i et yderst beskedent landarbejderhjem; faderen var stærkt politisk engageret og havde været med i Harald Jørgensens agitation for at vinde husmænd og landarbejdere for socialdemokratiet. Helt usædvanligt for tiden lykkedes det for forældrene at få sønnen i realskole, og efter bestået realeksamen blev han journalistelev ved venstrebladet Løgstør Avis, men kom 1913 til den socialdemokratiske provinspresse, først i Vejle, senere i Slagelse, København og Næstved indtil han 1921 blivende blev knyttet til Demokraten i Århus hvor han tidligt blev den ledende politiske redaktør indtil han faldt for aldersgrænsen 1965; en overgang under besættelsen måtte han dog efter tysk krav officielt træde tilbage som redaktør. Efter sin afsked fra Demokraten har E. virket som socialdemokratisk kommentator i Jyllands-Posten. I dansk presse har E. været en markant skikkelse, mindre dog i kraft af journalistisk nybrud, men mere på grund af de skarpt formulerede standpunkter som jævnligt gik på tværs af partiets politik i den enkelte sag. E.s form kunne veksle fra enkle ud-

huggede formuleringer til tunge, tal- og eksemplspækkede artikler. Det sidste har også kendetegnet hans politiske taler.

Lige fra starten var E. socialdemokrat. I Vejle, Slagelse og Næstved var han en forgrundsfigur i den socialdemokratiske ungdomsbevægelse, og straks efter at være kommet til Århus gik han ind i det organisatoriske arbejde. Her var han 1924–49 formand for Socialdemokratisk forening i nordre kreds og kom derfra ind i partiets hovedbestyrelse 1927–65 og dets forretningsudvalg 1939–65. Politisk satsede E. oprindeligt lokalt og var 1929–35 medlem af Århus byråd, de to sidste år som viceborgmester og gruppens formand. Han var medlem af de centrale udvalg i byrådet og havde uden tvivl haft den mulighed for øje at blive borgmester ved Jakob *Jensens afgang hvor valget imidlertid faldt på H. P. *Christensen. Trods det lokalpolitiske engagement havde E. dog også tidligt markeret sig landspolitisk og var under det første ministerium Stauning 1924–26 en skarp kritiker af afhængigheden af de radikale, ligesom han 1927 på partikongressen i Vejle var blandt de ledende i kampen mod partiets toldbeskyttelsespolitik. I 1930erne accepterede E. samarbejdet med de radikale, men op mod 1940 vendte han sig – dengang dog inden for partiets vægge – mod for stærk hensyntagen til regeringspartneren. Han var da kommet ind i folketinget hvortil han valgtes 1935–45 (opstillet i Århus søndre) og 1947–66 (opstillet i Århus nordre) og tidligt fik en fremtrædende position, både når det gjaldt det saglige udvalgsarbejde, og når det gjaldt de store liniers politik; også her markerede han dog ofte,

navnlig i sine sidste år, særstandpunkter, især når partiledelsen gav afkald på de principielle synspunkter. Det var dels et temperaments-spørgsmål, men også den grundholdning at partiet blev svækket gennem for mange kompromiser. Blandt E.s mærkesager kan især nævnes hans bestræbelser på politisk at bekæmpe grundspekulationen og for at få gennemført en indkomstudlignende skattepolitik.

Selv om E. ikke blev minister blev hans store indsigt og politiske erfaring taget i brug i væsentligt udvalgsarbejde. Under arbejdet med forfatningsreformen forud for grundloven af 1953 var han således formand for det udvalg der forberedte overgangen til etkammerssystemet og de nye valgregler, ligesom han i en lang periode var formand for den parlamentariske kommission til undersøgelse af forholdene under besættelsen. Her som i andre kommissioner og udvalg viste han sine evner for en afbalanceret ledelse og administration som kunne stå i modsætning til det billede offentligheden havde af ham. □ Foto.

Gunnar Fog-Petersen: Vor regering og rigsdag, 1938 95f. Verdens gang II, 1948 200. Demokraten 29.11.1964. Borgere i byens råd, red. Ole Degn og V. Dybdahl, 1968. Jyllands-posten 4.12.1974. De danske ministerier, 1929–1953, ved Tage Kaarsted, 1977 især 500–03.

Frederiksen, Ib Christian, * 1927, minister. * 9.8.1927 i Svenstrup J. F: fh. forstander Thøger F. (* 1897) og Theodora Grundtvig Sørensen (1891–1928). ~ 27.12.1951 i Astrup k. med Betty Kirsten Hammer, * 22.7.1926 i Arden, d. af gård-ejer Jens H. (* 1894) og Petrea Hansen (1895–1967).

Efter folkeskolen var F. på efterskole, højskole og landbrugsskole. Han startede som selvstændig landmand i 1951 med et beskedent husmandssted hvor han specialiserede sig i kalkunavl; dygtighed og energi åbnede mulighed for udvidelser, og 1960 købte han Midtbjerggård ved Mariager hvor specialet fortsat er kalkunavl. Det politiske arbejde begyndte på lokalt plan: sognerådsmedlem (V. Tørslev-Svenstrup) 1962–66, Mariager byråd 1966–71 (borgmester 1970–71), Århus amtsråd 1970–71. I det socialdemokratiske organisationsarbejde nåede han 1965 frem til hovedbestyrelsen og blev samme år medlem af forretningsudvalget. Herved kom F. i nærmere forbindelse med J. O. Krag der overraskende gjorde ham til landbrugsminister i sin tredje regering i oktober 1971. F. fortsatte på posten også i det første ministerium Anker Jørgensen indtil dets afgang i december 1973; fra september 1973 var han tillige fiskeriminister. – F. begyndte som minister under forberedelsen af Danmarks indtræden i EF og fortsatte i det første vanskelige år derefter. Uden tvivl havde J. O. Krag forestillet sig at F.s nære tilknytning til

landbruget ville have været en styrke – gennem hele sin adfærd understregede F. også denne – men det viste sig hurtigt at den nære realitetsans og ønsket om i enhver situation at opnå resultater fremfor konfrontationer var en svaghed i Fællesmarkedets regie. F. blev, langt ud over det rimelige, skydeskive for snart sagt alle der havde ventet langt bedre vilkår for dansk landbrug i EF; det må nok erkendes at han i nogen grad manglede talent for at føre sig frem og argumentere på europæisk plan. På den anden side betød hans udholdenhed og realitetsans at man nåede hvad der i det hele taget var muligt. Selv om kritikken af F. blev mere afdæmpet efterhånden som offentligheden lærte vilkårene i EF at kende var det dog ikke overraskende at han på grund af det billede offentligheden havde tegnet af ham valgte at forlade landspolitikken i 1973.

1974 indvalgte F. på ny i Århus amtsråd hvor han har siddet siden og indtager en central position. I nogle perioder var han sin kreds' kandidat til folketinget, men har opgivet dette. Han er en virksom formand for landets største fjerkræslagteri DANPO siden 1974. □Foto.

Århus stiftstid. 8.8.1977.

Frisch, Hartvig Marcus, 1893–1950, minister, forfatter. * 17.1.1893 i Hillerød, † 11.2.1950 på rigshosp., Kbh., urne på Lyngby ass. kgd. F: bestyrer af undervisningsanstalten Lyceum i Kbh. Aa-

ge Viggo F. (1863–96) og Anna Marie Iversen (1867–1952). ~1° 22.2.1918 i Kbh. (b.v.) med Stella Marie Bruun, * 6.4.1895 i Skanderborg, † 31.12.1942 i Lyngby, (genantog fra 1933 navnet Bruun), d. af købmand Oscar Jesper B. (1858–1931) og Johanne Marie Blom (1870–1941). Ægteskabet opløst 1930. ~2° 25.12.1931 i Maribo (b.v.) med Edith Lorentzen, * 1.10.1900 i Kbh. (Frue), † 21.5.1954 i Kbh. (Naz.), (~1° med proprietær, senere forpagter af Vedelsgård i Tibirke Finn Esmann, 1895–1978), d. af læge, tit. professor Carl *L. (1860–1932) og Emilie Marie Lumbye (1868–1944).

F. tilhørte af fødsel det københavnske bourgeoisie. Familien Frisch, der var indvandret her til landet i 1709, var højt placeret i embedshierarkiet og i den københavnske storhandel; ved ægteskab knyttedes den til slægter som Tutein, Mourier, men også som resultatet af de vestindiske forbindelser til fjernerestående „slægter“: F.s oldemor var af indiansk afstamning.

Da F.s far døde tog moderen med sine børn ophold hos sin far, rektor Conrad Iversen i Hille-rød. 1910 blev F. nysproglig student fra Frederiksberg statsskole der ikke dengang havde nogen klassikerlinie; med morfaderen havde han dog systematisk læst græsk således at F. da han kom til universitetet allerede havde en bred faglig dækning. Han begyndte med at studere historie med latin og tysk som bifag, men skiftede over og tog 1917 eksamen med latin som hovedfag og græsk som bifag. Allerede i studietiden var F. blevet stærkt engageret i samfundsspørgsmål. Han var ikke alene medlem af Studenter-samfundet, men også af en socialdemokratisk

vælgerforening og var med i uddeling af valgmateriale og i husagitation. På samme tid deltog han livligt i den almindelige akademiske debat, ofte stimuleret og inspireret af fætteren, filosofen Herbert Iversen. I studietiden havde F. et års tid været vikar i Sorø – og det havde moret ham – men hans lærere lagde også op til at han burde fortsætte som videnskabsmand. Efter embedseksamen valgte han skolen fremfor det usikre i at være en videnskabsmand der skulle leve af legater og tilfældige undervisningstimer.

1918–23 var han adjunkt ved Århus katedralskole, 1923 flyttede han til Metropolitanskolen hvor han blev lektor 1929. – F. berømmes som skolemand både af kolleger og elever. Hans undervisning var frisk med udblik til på den ene side videnskabens problemer og på den anden side med bestandige jævnførelser til aktuelle dagsproblemer i litteratur og politik. Oplagt virkede han altid, og „den glæde og begejstring og den urokkelige tro på ungdommens værd og trang til at forstå og forstås, hvormed han har begyndt sin lærergerning, bevarede han så længe han var skolens mand, og efter den tid sit liv igennem“ (Henrik Bang). I sine sidste skoleår 1938–41 var F. faginspektør i græsk og oldtidskundskab og var i den egenskab en værdsat vejleder af yngre kolleger.

Det var imidlertid på andre områder F. blev kendt af offentligheden: som popularisator af historie, som politiker og som videnskabsmand. Karakteristisk for ham er at alle disse funktioner kunne virke sideløbende. Den solide grunduddannelse og den hurtige intelligens gjorde dette muligt fordi disse egenskaber var forenet med en

utrolig arbejdsevne og en sjælden hukommelse. En stor udenlandsrejse til Italien og Grækenland i 1920–21 stimulerede ham stærkt. Han skrev i Tilskueren om romerske emner, og forelæsningsrækker i det lokale videnskabselskab, Jysk selskab for sprog og historie førte til småskrifterne *Platons Stat*, 1924 og *Rom. Oldtidens Verdensby*, 1925. I 1928 fulgte hans *Europas Kulturhistorie* i to store bind (efter hans død udsendt af Politikens forlag i flere oplag). Om disse bøger gælder at de er funderet på grundig læsning af tidens videnskabelige litteratur, og på en række områder, navnlig „Platons Stat“, også er resultatet af førstehåndsstudier. De er lettilgængelige også for ikke-fagfolk og karakteriserede ved en bevidst objektivitet, men ikke uden standpunkttagen. Som et særtræk står en vidtstrakt brug af aktuelle sammenligninger der øgede forståelsen og gennemgående undgik at forvride fortiden, hvad ellers er risikoen i denne teknik. Grundholdningen er klart den materialistiske historieopfattelse, men uden skematisk teoretisering. Personskildringerne er fængslende og indlevede, dog ikke når det gælder de store religiøse ledere – F. var selv ganske uden religiøse fornemmelser. Da F. var blevet politiker skiftede forfatterskabet over til samtidens historie. Tilegnet Th. Stauning på 60-årsdagen udgav han 1933 *Pest over Europa* der analyserede kommunismen, fascismen og nazismen og kritiserede socialdemokratierne for deres passivitet. Han understregede også diktaturernes lokale, historiske baggrund der ikke gjorde dem til fremtidens statsform, men kun til overgangsfænomener. Her som i det følgende værk *Fra Brest-Litowsk*

til *Rapallo I–II*, 1935–36 vendte han sig mod det skæbnesvangre i Versailles-fredens manglende retfærdighedstanke. Pest over Europa fik sin fortsættelse i *Tragediens anden del*, 1950 der skildrer tiden fra 1933 til efter anden verdenskrig. Ind imellem havde han redigeret og selv skrevet store afsnit i „Danmark besat og befriet“, 1945–46 hvor han med sin særlige indsigt kunne levere en yderst givende fremstilling af dansk politik under besættelsen.

Efter at være flyttet til København 1923 fik F. en snævrere kontakt til både socialdemokratiet og til radikale akademikerkredse. Han skrev kronikker i *Social-Demokraten*, og han var medstifter af tidsskriftet *Clarté* der begyndte at komme i 1926 med socialdemokrater, kommunister og ikke-partibundne socialister som baggrundsgruppe. F. opfattede tidsskriftet som et debatforum for socialisme, men i socialdemokratiets ledelse var man nervøs for samarbejdet med kommunisterne, bl.a. Alsing Andersen vendte sig stærkt mod det. Selv om der til stadighed var socialdemokrater i redaktionen blev det efterhånden kun kommunister der skrev i det, og 1927 gik det ind. F. blev på denne tid den socialdemokrat der på klareste måde markerede sig i den kulturelle debat. Han vendte sig mod den linie Harald Bergstedt repræsenterede. F. fandt, at den stod for en niveausænkning, og da han i en periode i begyndelsen af 30erne stod som redaktør af *Social-Demokraten*s litteraturside drog han skribenter til bladet, der stod for rationalisme og for samfundsengagement, men også for bestandige krav om kvalitet. F. der aldrig blev den store folkefører blev i disse år idealet for mange af partiets akademikere.

Omtrent samtidig med grundlæggelsen af Clarté kom F. i folketinget. Social-Demokratens redaktør Marinus ^oKristensen havde været kandidat i Maribokredsen, men trådte tilbage og fik formidlet en opstilling af sin kronikor. Her valgtes han 1926 og holdt kredsen til sin død – dog afbrudt en månedstid i 1945 (se nedenfor). F. faldt godt til blandt vælgerne der især bestod af arbejdsmænd og husmænd. F.s rigsdagskarriere var ikke hurtig; der gik flere år inden han fik større ordførerskaber; det første var ved gennemførelsen af sukkerordningen (lov af 23.3.1932). Hans indlæg her er stedse blevet berømmet for den indsigt i dyrkningsteknik og i de sociale og økonomiske aspekter. Partiledelsen følte sig efterhånden tryk ved den folketingsmand der havde haft så snæver kontakt til de intellektuelle kommunister. 1935 blev han gruppeformand og ordfører, og der fulgte nu fem år hvor F. var blandt de toneangivende i dansk politik. Ikke alene var han en myndig gruppeleder, men også en efterspurgt taler landet over. Med den stærke position de to regeringsledere Stauning og P. Munch havde åbnedes der ikke mulighed for den politiske indflydelse der i dag oftest bliver en gruppeleder til del. Til gengæld blev gruppeledelsen i høj grad F.s sag, og i høj grad virkede han for de yngre gruppemedlemmers skoling. Selv virkede han mest som ordfører i de store politiske debatter hvor hans talent for debatten kom til fuld udfoldelse. Det var under en sådan debat han forud for folketingsvalget 1939 om den private ejendomsret sagde: „Det er dødsklodderne, der ringer for et system, som disse partier (venstre og konservative) i sin

tid klamrede sig til“. Set i sammenhængen var udtalelsen en konstatering af det historiske forløb, men i den almindelige debat blev disse ord stående som et vidnesbyrd om F.s revolutionære holdning. – Ved siden af indenrigspolitikken var F. stærkt benyttet af sit parti i det internationale arbejde. Hans indsigt og sikre sprogbeherskelse gjorde ham selvskrevet hertil. Han var i mange år medlem af den danske delegation til Folkeforbundet og havde en fremskudt position i Den interparlamentariske union. Han mistede tidligt tilliden til Folkeforbundets muligheder og vendte tilbage til den klassiske neutralitetspolitik; selv om han var med blandt de socialdemokrater der vendte partiets forsvarspolitik havde han ikke meget tillid til de små landes militære formåen og sluttede stærkt op om Staunings lænehund-tale.

Besættelsen betød i flere retninger et dybt indsnit i F.s liv. Han hørte i slutningen af 30erne og under besættelsen til de hårdest angrebne fra nazistisk hold og blev tidligt tvunget til at afholde sig fra deltagelse i udadvendt politisk virksomhed (han fortsatte dog moderne i sin valgkreds). Selv om han stadig var medlem af socialdemokratiets overste organ, partirådet, gav tiden ham ikke opgaver nok. Han skiftede da over og blev videnskabsmand. På få måneder skrev han disputatsen *Athenernes Statsforfatning*, 1941 (eng. udg. 1942) og blev 1941 William "Norvins efterfølger som professor i klassisk filologi ved Kbh.s univ. F. var professor i seks år. Han gennemførte et omfattende undervisningsprogram, skrev to store bøger og adskillige tidsskriftafhandlinger. Bøgerne *Ciceros Kamp for Republikken*, 1942

(eng. udg. 1946) og *Magt og Ret i Oldtiden I*, 1944 (eng. udg. 1949) placerede F. som en også målt med international alen fremtrædende oldtidshistoriker: levende i fremstillingen med nye detailanalyser og frugtbare synteser præget af de mange års politiske erfaringer. Politisk fulgte han i besættelsestiden partiets linie. I lukkede partimøder udtrykte han sin uro over hvad der i forbindelse med befrielsen kunne ske med en militant og ukontrolleret modstandsbevægelse i landet. Udadtil rettede han i november 1943 i Studenterforeningen et kraftigt angreb på en sabotage mod en Storebæltsfærge der bragte flere hundrede danskeres liv i fare. Samtidig med at F. selv stod på Brøndum-bandens mordliste kom han i stærkt modsætningsforhold til modstandsbevægelsen. Bedre blev det ikke da han i 1945 først kritiserede retsopgøret og dernæst angreb modstandsbevægelsen for de gennemførte stikkerlikvideringer. Selv om der rejstes en formelig hetz mod ham stod F. fast på sine synspunkter om end han beklagede formen i nogle af sine udtryk. Navnlig kommunisterne rettede en voldsom kritik mod F., og denne var uden tvivl medvirkende til at han ikke opnåede valg i oktober 1945; da en anden partifælle derefter trak sig tilbage rykkede F. på ny ind i tinget.

Det havde været en stor skuffelse for F. at H. C. Hansen og ikke han blev finansminister i befrielsesregeringen. Partiet brugte ham i det næste par år i det internationale samarbejde; men da Hans Hedtoft dannede regering i november 1947 føltes det som en selvfølge at F. blev undervisningsminister, selv om han bemærkelsesværdigt nok aldrig havde været ordfører i skolesager; deri-

mod havde han i 17 år været et aktivt medlem af radioens programudvalg, et andet af ministeriets store og udadvendte områder. Den aktive ministertid blev kun på to år – i slutningen af november 1949 blev F. syg og indlagt på hospital. Perioden var ikke lang nok til de store reformer, de økonomiske muligheder satte tilmed snævre grænser for virksomheden. Den mest omtalte reform var karakteristisk nok også gratis, nemlig retskrivningsreformen af 1948 der afskaffede formerne skulde, kunde osv. og de store bogstaver i navneord samt indførte å i stedet for aa. Reformen var i høj grad en personlig sag for F. Enhedsskolen var også et af F.s programpunkter, men her nåede han knap at komme i gang. På seminarieområdet fik han indført forsøgsundervisning og i folkeskolen skolenævn der med større beføjelser afløste de tidligere forældreråd. En del af F.s taler og kronikker fra ministertiden udgav han i *Store og små kulturproblemer*, 1949; i 1945 havde han udgivet en tilsvarende samling *Tænkt og talt under Krigen*. □ Buste af Svend Rathsack, 1931. Afbildet på Edv. Saltofts gruppebillede af socialdemokratiske førere (forhen Folkets hus, Kbh.). Tegn. af Otto Christensen, 1941 (Fr.borg). Livsmaske af Holger Winther, 1946. Linoleumssnit af K. J. Almquist, 1945 og 1951. Mal. af Harald Nielsen, ca. 1950 (folketinget). Tegnet på dødslejet af Mogens Lorentzen (Kgl. bibl.). Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1941 146–48. Interview i Gads da. mag. XXXV, 1941 393–99. – Gunnar Fog-Petersen: Vor regering og rigsdag, 1938 331–35. Hans Hedtoft og M. K. Nørgaard: H. F., 1950 (m. bibliografi). Fr. Skrubbeltrang i Højskolebl., 1950 73–75. W. Stenberdt i Den danske realskole, s.å. 97–99.

Sig. Højby i Gymnasieskolen, s.å. 85–89. Knud Ree i Tidsskr. for radio, s.å. 1–3. Per Krarup i Gads da. mag. XLV, 1951 98–109. Carl Erik Bay: Socialdemokratiets stilling i den ideologiske debat i mellemkrigstiden, 1973. Tage Kaarsted: De danske ministerier 1929–1953, 1977. – Papirer i Arbejderbevægelsens bibl. og ark.

G

Gram, Victor Bernhard, 1910–69, forsvarsminister. * 30.1.1910 i Højby sg., Odsherred, † 12. 2.1969 i Kbh., begr. i Fredericia. F: graver, herregårdsgartner Carl Christian G. (1881–1953) og Bodil Marie Christensen (1879–1938). ~ 29.11.1930 i Fredericia (b.v.) med Ella Karina Nielsen, * 30.5.1908 i Fredericia, d. af metalsliber Anton N. (1884–1954) og cigarmager Kirsten Marie Skov (1883–1955).

G. gik ud af skolen efter konfirmationen og var derefter arbejdsdreng på fabrikker i Fredericia. Efter soldatertiden var han 1930–37 sølvsliber på C. M. Cohrs fabrik. Allerede som 16-årig var han kommet ind i den socialdemokratiske ungdomsbevægelse og viste tidligt et betydeligt organisatorisk talent. 1930–36 var G. formand for DSU-afdelingen i Fredericia, fra 1934 af DSUs hovedbestyrelse og af socialdemokratiets hovedbestyrelse 1935–46 (forretningsudvalget fra 1937). Han var 1937–42 sekretær i DSU og formand 1942–46; fra 1943 til sin død sad han i folketinget. – Fra G. 1937 flyttede til Kbh. som forbundssekretær markerede han stærkt sine forsvarspolitiske interesser. Han var med i den kreds af yngre socialdemokrater der stærkt ivrede for en videre udvikling af den positive holdning til forsvaret som partiet havde indledt i midten af 30erne og inden for DSU agiterede for at medlemmerne skulle gå ind som befalingsmænd. G. der var medlem af den parlamentariske kommission efter krigen var med i forsvars-

kommissionen af 1948. Han var 1951–62 chef for forsvarrets oplysnings- og velfærdstjeneste og redigerede 1952–54 bladet Folk og Værn. G. var også ordfører under de store debatter forud for det omfattende forsvarsforlig 1960. 1962 blev han forsvarsminister i ministeriet Krag og fortsatte til regeringens tilbagetræden 1968. Med den ro der da var om forsvaret, blev stillingen ret upolitisk. Ministerarbejdet var i høj grad samlet om at udfylde forligets rammer. G. havde sin styrke i det saglige arbejde; han dækkede ikke noget stort politisk felt. Inden for sit område var han til gengæld på sikker grund, men selv blandt nære politiske venner kunne der i hans sidste år være nogen træthed over for hans forsvarspolitiske entusiasme. □Foto.

Demokraten 27.1.1960. S.st. 12.2.1969. Terkel Matthiesen i Berl. tid. 13.2.1969. – Papirer i Rigsark.

Gran, Henry Carl, * 1899, forbundsformand. * 29.12.1899 i Kbh. (Helligkors). F: snedker, senere sekretær i De samvirkende fagforbund (LO) Carl *G. (1872–1913) og Olga Henriette Richter (1875–1946).

G. blev født ind i arbejderbevægelsen med en fremtrædende fagforeningsmand som far. Efter skoletiden kom han 1914 i boghandlerlære i socialdemokratiets boghandel Fremad, blev 1922 formand for HKs bog- og papirafdeling i København og 1933 den første ungdomssekretær i HK. Dermed var hans bane afstukket: 1949 forretningsfører, 1954 næstformand, 1965 forbundsformand (efter at have været konstitueret siden 1963, da Erling Dinesen blev minister). Efter afgang som forbundsformand var G.

1970–78 leder af Arbejderbevægelsens arkiv og bibliotek. Ved siden af det faglige arbejde var G. 1948–62 medlem af Københavns borgerrepræsentation og 1962–70 rådmand i magistratens 5. afd. valgt af socialdemokratiet.

G. hører til den generation af fagforeningsledere, der skulle tilpasse fagforeningerne til det fuldtudviklede industrisamfund. På det område var han pioner. Han forstod at betingelserne for at vinde styrke var et bevidst arbejde blandt de unge og kvinderne. I samarbejde med Erling Dinesen gennemførtes en række effektive og i formen yderst moderne og for fagbevægelsen usædvanlig pågående kampagner der førte nye grupper fra handels- og kontorområdet ind i forbundet. I sin formandstid havde han i overenskomstssituationer store vanskeligheder med at finde en rimelig kadence mellem forbundets krav og LOs linie; men det lykkedes ham trods alt at foretage en afbalancering. G.s formidlende evner blev også udnyttet i fuldt omfang i de ni år han efter sin afgang som forbundsformand var leder af Arbejderbevægelsens bibliotek og arkiv. Han var ikke snævert knyttet til institutionens problemer da han blev leder, og dette blev i den givne situation hans styrke. Der var da en latent konflikt mellem socialdemokratiet og en kreds af yngre socialistiske historikere der ønskede at bruge institutionen som dække for en agitation der fulgte andre spor end moderpartiets ønsker. Uden at være kommet i åbenlyse konfliktsituationer førte G. Arbejderbevægelsens arkiv gennem en kritisk periode.

Information 12.1.1966 og 11.3.1967. Aktuelt 27.12.1967 og 26.10.1977. Demokraten 7.11.1969. HK-bladet dec. 1969. Berl. tid. 28.12.1974.

Gredal, Eva Wilhelmsson, * 1927, socialminister. * 19.2.1927 i Nørresundby (Lindholm sg.). F: konditorsvend Albert Wilhelmsson Tuure (1903–76) og oldfrue Mary Larsen (* 1903). ~6.3.1949 i Kbh. (Hans Egede k.) med farvandsdirektør, civilingeniør Kaj Otto G., * 16. 6.1925 i Holbæk, s. af lektor, cand.mag. Niels Julius G. (1892–1974) og Martha Mortensen (* 1902).

G. voksede op under yderst beskedne kår, og dette har præget hele hendes sociale engagement således at hun som politiker gennem flere år næsten udelukkende fikserede sig på de sociale problemer. Hun fik realeksamen 1943, studentereksamen 1947 og studerede derefter et par år ved Kbh.s univ., men afbrød på grund af ægteskab. 1954 blev G. socialrådgiver og var 1959–71 formand for Dansk socialrådgiverforening. Overraskende blev hun 1971 socialminister i ministeriet Krag III, en post hun fortsatte på både i ministerierne Anker Jørgensen I 1972–73 og II 1975–78 indtil dannelsen af SV-regeringen i efteråret 1978. – G. var ikke nogen skolet politiker da hun blev minister. Hurtigt viste hun et betydeligt forhandlingstalant både i forhold til andre partier og ikke mindst inden for sit eget. G. virker først og fremmest ved engagementet og den saglige styrke; i debatten viser hun betydelige dialektiske evner. I ministertiden gennemførtes adskillige nye love, først og fremmest dagpengereformen 1972 og bistandsloven 1974. G. var medlem af folketinget 1971–75 og 1977–79 da hun udtrådte efter indvalg i EF-parlamentet. □To tegn. af Knud Lollesgaard (Kgl. bibl.). Foto.

Groes, Anne Lisbeth (Lis), 1910–74, handelsminister. * 2.11.1910 i Kbh. (Skt. Johannes), † 12. 3.1974 sst. (Sions), urne på Mariebjerg kgd. F: skoleinspektør Signe Andrea Tørsleff (1879–1975). ~ 15.10.1936 på Frbg. (b.v.) med direktør, cand.polit. Ebbe *G., * 9.6.1910 i Kbh. (Helligånds), s. af grosserer Niels Christian Groes-Petersen (1874–1944) og Eva Tidemand (1882–1949).

G. gjorde sig som student bemærket ved som 18-årig at vinde en stor konkurrence i veltalenhed og ved at blive studenterrådsformand. Derefter var hun, som hun selv anfører, husmor. Hun var blevet cand.pol. 1935 og havde et par år været sekretær i invalideforsikringsretten. Mens G. var husmor knyttede hun forbindelse til kvindebevægelsen og var en af de første der formulerede en forbrugerpolitik. 1943 kom hun ind i Dansk kvindesamfunds hovedbestyrelse, var 1958–64 landsformand, og 1949–53 formand for danske husmodres forbrugerråd, forløberen for det senere forbrugerråd. – G. var på dette tidspunkt nok kendt i offentligheden. Snævrere kredse vidste også, at hun var socialdemokrat – hun var en af bidragyderne til Julius Bomholts programskrift *Mennesket i centrum*, 1953. Det var imidlertid en stor overraskelse da hun i efteråret 1953 blev udnævnt til handelsminister i ministeriet Hedtoft II, en post hun fortsatte på i ministeriet H. C. Hansen I til dets afgang maj 1957. Ved udnævnelsen fæstede offentligheden sig ved at hun var mor til ni børn, at hun røg cigarer, at hendes mand var førstedirektør i FDB, og ved at hun var formand for forbrugerrådet. I hvert fald de to sidste omstændigheder fremhæ-

vede erhvervslivet som betænkelige for en handelsminister. Det viste sig dog hurtigt at det ingenlunde var nogen belastning. G. var en administrator der kunne få tingene til at glide, og på ministerposten høstede hun gavn af den egen-skab der havde kendetegnet hende fra de unge år: evnen til med et varmt smil at appellere til forhandlingspartnernes vilje til at nå frem til et resultat. Den største sag der lå for i handelsministeriet i G.s tid var gennemførelsen af trust- og monopollovgivningen. Hun fremsatte loven om tilsyn med konkurrencebegrænsning i samlingen 1953–54; men den blev først gennemført 1955 og da – under G.s sygdom – med J. O. Krag som fungerende handelsminister. Det var imidlertid G. der havde gjort det politiske og saglige forarbejde som muliggjorde et bredt forlig om den ellers ret kontroversielle lovgivning. Efter at være trådt tilbage som minister blev G. som nævnt formand for Dansk kvindesamfund og fortsatte i folketinget til 1971 – hun var kommet ind som stedfortræder 1960. I disse år var det fortsat virksomheden som forbrugertalsmand der place-rede hende i offentligheden. Hun var med i redaktionskomiteen for forbrugerbladet Tænk og var fra 1968 til sin død på ny formand for forbrugerrådet efter en reorganisering af dette. 1973 blev hun formand for EF-forbrugerkomiteen, men var allerede da stærkt medtaget af sygdom og nåede kun at deltage i få moder. □ Afbildet på karikatur af Bjarne Laursen, 1974 (Amalienborg). Foto.

Verdens gang VIII, 1954 128. Kirsten Gloerfelt-Tarp i Kvinderne og valgretten, 1965 204–07. Poul Møller i Berl. tid. 13.3.1974. Jyllandsposten s.d. Demokraten s.d.

Grünbaum, Henry, * 1911, minister, politiker. * 27.11.1911 i Kbh. F: skomagermester Moses Nochim G. (1882–1958) og Bertha Pelt (1884–1967). ~ 23.12.1933 i Kbh. med Lea Gorosch, * 15.1.1915 i Kbh., d. af blikkenslager Juda G. (1881–1943) og Rachel Gersheva Landsmann (1886–1954).

G.s forældre var polske jøder der indvandrede til Danmark kort før første verdenskrig. De havde i hjemlandet været stærkt engageret i fagbevægelse og socialdemokrati, og G. selv var fra sin første ungdom med i arbejderbevægelsen. Han kom i lære som gravør, og var i 1931 medstifter af og til 1933 den første formand for Faglig ungdom, 1934–38 var han medlem af bestyrelsen for Guld- og sølvvarearbejdernes fagforening. Han var da begyndt på en teoretisk uddannelse, tog præliminæreksamen og derefter fra kursus på et år studentereksamen 1936 hvorefter han begyndte at studere økonomi samtidig med at han ansattes i Arbejderbevægelsens erhvervsråd og der traf J. O. Krag. Krigen med et ophold i Stockholm hvor G. var medlem af frihedsbevægelsens kontaktudvalg, afbrød studierne som først blev afsluttet med eksamen som cand. polit. 1949.

I tiden 1949–56 var G. økonomisk-politisk medarbejder ved Social-Demokraten (nu Aktuelt) og derefter leder af Arbejdsmands- og specialarbejder forbundets økonomiske kontor og tillige 1962–64 redaktør af forbundets blad. 1964 trådte G. ind som økonomiminister og minister for nordiske anliggender i ministeriet Krag, 1965–68 var han finansminister, en post han igen overtog i ministeriet Krag III 1971 og fortsatte på i mini-

steriet Anker Jørgensen I 1972–73. G.s minister-tid er først og fremmest knyttet til gennemførelsen af moms og kildeskat i 1967. Personligt lagde han et stort arbejde både i den tekniske og den politiske side af skattereformen. Det store læs i de politiske forhandlinger der som følge-virkning havde dannelsen af „det røde kabinet“ (et kontaktudvalg mellem socialdemokratiet og SF) blev dog trukket af J. O. Krag og Per Hækkerup. Tilbageslaget for socialdemokratiet ved det efterfølgende valg i januar 1968 betød regeringens afgang og dermed at G. ikke kom til at gennemføre kildeskattens praktiske realisati-on, uden tvivl en stor skuffelse for ham.

G. havde i 1966 efterfulgt Holger Eriksen som folketingsmand i Århus nordre kreds, der anses for at være en af partiets mest „røde“ kredse, og var dermed inde i det politiske arbejde også i oppositionstiden 1968–71. Han blev medlem af finansudvalget, men først og fremmest udarbejdede han for LO den første fyldigere program-skitse for økonomisk demokrati og en dybtgående analyse af virkningerne ved tilslutning til EF som han vurderede yderst positive. G.s anden ministerperiode blev kun kort, og da Anker Jørgensen dannede regering 1975 blev han til egen og andres overraskelse ikke medlem af regerin-gen. En kort overgang i 1978 var han formand for finansudvalget, men jævnlig fremført kritik af regeringens økonomiske politik har belastet G.s forhold til partiledelsen, måske mest på baggrund af det temperament den er fremført med. Trods hans udspring i LO og stadige snævre for-bindelse til fagbevægelsen kan G. i meget virke mere som teoretikeren og administratoren end

som dagspolitikeren – også dette kan have medvirket til at give ham kaldenavnet Ærlige Henry. Hans taler i 60erne og begyndelsen af 70erne vidner om en betydelig økonomisk indsigt og hører til de mest gennemtænkte redegørelser for den moderne rammeøkonomis problemer. Statsrevisor 1976. □Tegn. af Hans Lollesgaard, 1971 (Kgl. bibl.). Afbildet på karikatur af Bjarne Laursen, 1974 (Amalienborg). Foto.

Demokraten 14.11.1966 og 25.7.1971. Berl. tid. 27.7.1971. Jyllands-Posten 11.1.1978.

Hansen, Hans Christian Svane, 1906–60, statsminister. * 8.11.1906 i Århus (Frue sg.), † 19.2.1960 i Kbh., urne på Vestre kgd. F: skomager, senere skomagermester Christian H. (1875–1944) og Helene Sperling (1876–1933). ~ 26.4.1930 i Århus med Gerda Nielsen, * 28.8.1907 i Århus, d. af møbelsnedker Frederik Rasmus N. (1880–1927) og Anna Marie Kirstine Clausen (1883–1960). – Bror til Robert Svane Hansen.

Med de mærkelige, svigtende tidsproportioner, der er kendetegnende, når det gælder den nærmeste fortid, tales der om H. C.s epoke, H. C.s tid osv. Det glemmes at han kun var partileder og statsminister i fem år, 1955–60. Medvirkende til tidsforvridningen er dog at H. så længe var i frontlinien i dansk politik, og at hans statsministertid var kendetegnet af markante begivenheder.

H. blev født i et arbejderhjem i et af Århus mest udprægede arbejderkvarterer. Det var et hjem uden nød, men dog blandt de mindste. To af H.s søskende placerede sig i dansk politik, syndikalistens Johs. Sperling – senere opbyggeren af Dansk folkeferie – og amtsborgmester Robert Svane Hansen. Efter folkeskolen kom H. i typograflære og blev straks engageret i lærlingeforeningens arbejde. Gennem denne kom han ind i den kreds af unge socialister der samledes i ungdomsbevægelsens lokaler i Amaliegade, en kreds der både lokal- og landspolitisk satte sit præg på socialdemokratiet med navne som E. Stecher

Christensen, Bernhardt *Jensen, Robert Svane Hansen, Albinus Jensen, Hans *Hedtoft, Chr. *Christiansen (* 1895) og med snæver forbindelse til intellektuelle som Svend *Unmack Larsen, Holger *Eriksen og Albert *Olsen. Livet i denne kreds gav H. politisk skoling, men åbnede tillige hans sind for et bredere kulturelt udsyn. De der kom her ojnede mulighederne i ændrede vilkår for arbejderne. Det var ikke noden arbejderklassen skulle rykkes ud af, men ganske enkelt drejede det sig om at komme ud af et liv hvis rammer blev sat af to-værelsens lejligheder på 30–35 kvadratmeter og med 4–6 personer. Selv det mindste fremskridt ville fylde et stort behov. H.s politiske indsats blev kendetegnet af en aldrig svigtende glæde ved selv de mindste praktiske resultater.

Politisk fik H.s karriere sin start i Dansk socialdemokratisk ungdom (DSU). I 1924 kom han i den lokale ledelse, 1929–33 var han landssekretær og 1933–37 var han landsformand. På flere poster efterfulgte han venen og arbejds-kammeraten Hans Hedtoft. I disse år var ungdomsbevægelsen inde i sin såkaldte kulturperiode: sang, mandolinspil, talekor, skuespil, lejr-ture med lejr-bål og ringdans satte sammen med kamp mod smudslitteratur sit præg på bevægelsen. Noget var flugt fra en grå hverdag, andet et bevidst forsøg på at hæve arbejderungdommens kulturelle stade. H. var levende med i dette; selv var han musisk begavet, spillede og skrev både talekor og digte – i 1932 kom digtsamlingen *Tro og Trods*. Flere af sangene synges stadig, både kampsangen *Lyt til nye Tidens Tanker* og det alvorlige farvel i *Blødt på Baaren hviler*.

Da ungdomsbevægelsen skiftede signaler i

30erne viste H. en anden side af sit talent. Nu gjaldt det en organisatorisk og udadvendt kamp mod kommunisme og nazisme. Ordenssans, forståelse for detaljens betydning, evnen til at vælge ledere, til at formulere sig skriftligt og mundtligt og arbejdsvilje gjorde ham egnet til at opbygge en kamporganisation der som hovedregel undgik den militante bevægelses tilbøjelighed til at blive et mål i sig selv. I 1937 forlod H. DSU for at efterfølge Hedtoft som leder af HIPA, Hovedorganisationernes informations- og propagandaafdeling. To år senere efterfulgte han atter Hedtoft, nu som partisekretær. Af folketinget var han blevet medlem 1936, valgt i København. – H.s indsats i ungdomsbevægelsen havde måske længerevarende betydning end hans manddoms gerning som minister. Sammen med Hedtoft har han fortjenesten af at have givet en ungdom indhold i livet og at have organiseret den på demokratisk grundlag i en periode hvor arbejdsløsheden gjorde den usikker. For H.s videre arbejde betød disse år også at han i sin ministertid kendte snart sagt alle partiets organisatoriske ledere på alle planer.

I den almene politik gjorde H. sig ikke meget gældende før anden verdenskrig. Han blev dog bemærket som en af de ledere der vendte sig mod de pacifistiske tendenser i partiet og ikke mindst i ungdomsbevægelsen. Hans udtalelse i 1936: „Skulle tilfældige bander kunne gå over grænsen, uden at vi satte ind over for dem?“, skal på den anden side ikke tages som et udtryk for ønsker om at føre en eksistenskamp. Den var skabt af disse års frygt for at tyske, halvmilitære organisationer skulle overrumple i Sønderjylland.

Da H. var blevet partisekretær, og da han havde vænnet sig til folketinget kom besættelsen og satte bom for regulært politisk arbejde, så meget mere som han sammen med Hartvig *Frisch og Hedtoft allerede i 1941 efter tysk krav måtte frasi-ge sig alle hverv undtagen folketingsmandatet. Han havde i øvrigt i sommeren 1940 sammen med bl.a. Hal *Koch været en af initiativtagerne til Dansk ungdomssamvirke.

Trods den tvungne tilbageholdenhed bevarede og styrkede H. sin position inden for partiet og blandt Christiansborg-politikerne. Efter 29. august 1943 da samarbejdet mellem politikerne og frihedsbevægelsen begyndte at tage form kom H. med blandt politikernes talsmænd. Han var medorganisator af det arrangement der overførte statsmidler til frihedskampen, han var med i den kreds der bragte generalstrejken i 1944 til afslutning, og trådte sammen med Aksel *Møller ind i kontaktudvalget mellem politikerne og frihedsbevægelsen. Allerede i sommeren 1944 nævnes han også blandt ministrene i den kommende befrielsesregering.

Da Vilhelm Buhl dannede regering 1945 blev H. finansminister. Sammen med udenrigsministeriet regnes dette efter statsministeriet typisk for et „fint“ ministerium. Der var allerede dengang tale om det bemærkelsesværdige i at partiformanden Hedtoft måtte „nojes“ med socialministeriet. Bortset fra en række komplicerede konstella-tionsnødvendigheder der spillede ind hænger placeringen også sammen med at Buhl havde fattet forkærlighed for H., men dispositionen startede talen om rivalisering mellem Hedtoft og H. som belastede deres venskab i de følgende år.

Realiteterne er svært afdækkelige, og i hvert fald udadtil trådte H. altid loyalt tilbage for partiformanden, mens Buhls spil undertiden kunne antage karakteren af bristende respekt for parti-loyaliteten og det demokratiske udvælgelsessystem. Finansministeriets politik som sådan var egentlig ikke H.s sag hverken i befrielsesregeringen eller i den tid, 1947–50, hvor han havde samme post i ministeriet Hedtoft I. Vurderinger af finanspolitikens mere langsigtede virkninger foretog han ikke, og han havde altid en naturlig uvilje mod skatter. Både i 1945 og senere, også uden for finansministeriets område, blev det mere og mere åbenbart at det var det enkelte konkrete problem der fangede H.s interesse. Det er også karakteristisk at selv om H. var med i drøftelserne om programmet „fremtidens Danmark“, i forhandlingerne om en eventuel partimæssig sammenslutning med kommunisterne, om tilslutningen til Atlantpagten og om forfatningsreformen i 1953 så var han aldrig mere end med.

I befrielsesregeringen var de to markante sager under finansministeriet loven af 7.7. om retsforfølgning af tjenestemænd for unational holdning og loven af 23.7. om ekstraordinær formueopgørelse, herunder pengeombytning. Begge love var for så vidt forberedt før H. overtog ministeriet; den første især af Viggo *Kampmann der var med i ledelsen af Frit Danmarks tjenestemandsgupper.

Da Hedtoft dannede regering 1947 blev H. igen finansminister og blev på posten til 16.9.1950, hvorefter han i regeringens sidste halvanden måned var handelsminister. I denne periode var det den store lovgivning i kølvandet af Marshall-lå-

nene fra 1948 der stod i centrum, senere pengeopsugende love og – mest omtalt i offentligheden – loven af 1948 om tipning. H. søgte bestandig at opnå forlig med oppositionen – det var i den periode yngre partifæller formulerede det som hans valgsprog: hellere et dårligt kompromis end et godt resultat. I disse år trådte også modsætningen til Hedtofts økonomiske rådgiver, J. O. Krag, jævnlige frem. Mod slutningen af regeringsperioden kulminerede det med at Krag som handelsminister ville have en hurtigere afvikling af rationeringerne end H. – støttet af Buhl – ønskede. Ved regeringsomdannelsen i september 1950 trak Krag sig tilbage som handelsminister, H. overtog posten, og kort efter mødtes regeringen af denne forespørgsel: „Vil ministeren straks ophæve smørrationeringen?“ Da svaret var nej kom regeringen i mindretal, og Hedtoft demissionerede. Det viste sig i øvrigt hurtigt – sådan som Krag havde vurderet det i modsætning til H. og Buhl – at ophævelsen af rationeringen overhovedet ikke påvirkede betalingsbalancen.

I partiets oppositionstid, 1950–53, blev det mere og mere klart at H. stiledede mod udenrigsministerposten. Han foretog flere lange udenrigsrejser og han tog kursus i engelsk – tysk kunne han nogenlunde efter et ophold i 1920'erne på partiskolen Tinz i Thüringen. Da ministeriet Hedtoft II blev dannet i september 1953 blev H. da også udenrigsminister, den første socialdemokrat på denne post. Dansk udenrigs- og forsvarspolitik var da fast forankret i NATO, og det var ikke store afgørende beslutninger der skulle træffes. Mest iøjnefaldende var vel forhandlingerne om

Tysklands optagelse i forsvarsalliancen, også fordi de forte til de dansk-tyske erklæringer i 1955 – efter at H. var blevet statsminister – om mindretallene nord og syd for grænsen. Her som i andre funktioner lagde H. en betydelig professionalisme for dagen.

Da Hedtoft uventet døde i Stockholm i januar 1955 var der ingen tvivl om at H. var hans efterfølger. Han var derefter til sin død statsminister, indtil oktober 1958 tillige udenrigsminister. Den sidste post engagerede ham, og han gjorde sig godt som Danmarks repræsentant på den internationale scene, udmærket støttet af ministeriets ledende personale som han havde fået et godt og ligefremt forhold til. Højdepunkter var foruden de nævnte forhandlinger med Tyskland et besøg i Sovjetunionen i 1956, der førte til en gunstig handelstraktat, der imidlertid ikke havde afgørende betydning for dansk økonomi. Forhandlingerne og den dygtighed H. ledede dem med stod dog som et udtryk for H.s evner til at opnå resultater og var på samme tid for den vestlige verden et vidnesbyrd om Kruschchov-periodens åbning. Også under Suez-krisen samme år formåede H. at gøre sig og Danmarks interesser gældende under møderne i London. Hans fravær under disse forhandlinger og på mange andre internationale møder samt på jævnlige repræsentative rejser, til fx Østen i 1957 der førte til bogen *Blandt nye naboer*, bragte ham i vanskeligheder hjemme. Oppositionen kritiserede H. for den fortsatte sammenkæden af stats- og udenrigsministerposten, også selv om han i efteråret 1955 havde udnævnt Ernst Christiansen til „viceudenrigsminister“ og i stigende grad lod

Krag tage sig af udenrigsøkonomien, fra 1957 ligefrem som minister for udenrigsøkonomi.

På statsministerposten var han ubestridt lederen; men i afgørende situationer lod han andre tage affære. Under Klaksvig-affæren med det tilspidse forhold til Færøerne lod H. Kampmann løse problemerne, ligesom Kampmann var initiativtageren til dannelsen af trekantregeringen i 1957 mellem socialdemokrater, radikale og retsstatsfolk. I de afgørende økonomiske forhandlinger med de kommende regeringspartnere var Kampmann og Krag de ledende. Året før havde regeringen haft store vanskeligheder på arbejdsmarkedet der havde ført til de største demonstrationer der har været i Danmark. Regeringen havde ophøjet et mæglingsforslag til lov, og det udløste demonstrationerne, ledet af „situationens generalstab“. De belastede H. stærkt; men efter lovindgrebet var det nødvendigt at lade begivenhederne forløbe, og de døde da også ud uden at der var slået dybe revner i forholdet mellem parti og fagbevægelse.

I efteråret 1958 blev H. syg og gennemgik en operation for cancer i halsregionen. Han kom sig tilsyneladende efter operationen og fungerede 1959 igen som statsminister og foretog lange rejser. Sidst på året 1959 brød sygdommen imidlertid frem igen, og fra nytår 1959–60 var han til sin død indlagt på hospital. H.s tidlige død gjorde et dybt indtryk landet over, og man anede de muligheder der ikke kunne opfyldes. Ville han være blevet en ny Stauning, var spørgsmålet hos mange. □ Mal. af Axel P. Jensen (folketinget). Buste af Sv. Lindhardt (Bot.have i Århus; Chr.borg). Afbildet på tegn. af Bjarne Laursen, 1974 (Amalienborg). Foto.

Bogen om H. C. H., red. Viggo Kampmann og Jul. Bomholt, 1960. Carl Th. Jørgensen: Hverdage med H. C. H., 1960. Peder Tabor: Nærbilleder, 1961. Sigvald Kristensen i Fra folket de kom, red. H. P. Sørensen, 1962. Gerda H. C. Hansen: Mit lykkelige liv med H. C., [1965]. Sv. Thorsen: Folketinget i nærbillede, 1974. De danske ministerier 1929–1953, ved Tage Kaarsted, 1977. Poul Møller: Gennembrudsår, 1977. – Papirer i Arbejderbevægelsens ark. og bibl.

Hansen, Ingeborg Cathrine, 1886–1954, politiker, jurist. * 17.2.1886 i Kbh. (Vor Frue), † 5.8.1954 i Vedbæk, urne på Vestre kgd. F: husejer Anders H. (ca. 1838–1911) og Christiane Nielsen (1850–1927). ~ 18.2.1934 i Munkebo med gårdejer Hans Jørgen Madsen, * 25.9.1880 i Højby, Fyn (~ 1° 1907 med Martha Marie Christiane Larsen, 1882–1931), s. af gårdejer Frederik M. († 1924) og Ane Marie Hansen († 1918).

H. var datter af en konservativ københavnsk øltapper og fik en noget uregelret uddannelse. Efter præliminæreksamen 1902 kom hun på et sagførerkontor, men tog samtidig først adgangseksamen til Polyteknisk læreanstalt og 1912 studentereksamen. Hun blev derefter cand.jur. 1919 og sagfører 1922 (1924 landsretssagfører). Hun kom derefter ind i ledelsen af en række kvindeorganisationer på samme tid som hun udførte et stort arbejde i Studentersamfundets retshjælp. Hendes forretning antog efterhånden også et meget betydeligt omfang og søgtes meget af kvinder i nød. Under indtryk af sit arbejde trådte hun ind i socialdemokratiet og blev 1932 indvalgt i landstinget hvor hun sad til dets ophævelse i 1953. – I landstinget blev H. en meget benyttet kraft i udvalgsarbejde og som ordfører navnlig i juridiske sager. Hun havde været medlem af

svangerskabskommissionen 1932–36, og det vakte megen opsigt da hun senere i tinget gik mod partiets forslag om at fosterdrab ikke skulle behandles ved nævningedomstol; hun ønskede den beskyttelse der kunne ligge i at dommen blev afsagt i overensstemmelse med befolkningens umiddelbare retsopfattelse. Under retsopgøret efter besættelsen kritiserede hun kraftigt den svigtende kontrol med interneringerne, ligesom hun gik imod dødsstraffen. Ved K. K. Steinckes udnævnelse til justitsminister 1950 blev H. formand for landstinget – den første kvindelige parlamentsformand i verden. Da Steincke vendte tilbage 1951 overtog han atter formandsposten, men trådte ud af tinget året efter; H. blev derefter på ny formand til landstingets ophævelse. □Mal. af Arnoff Thomsen, formentlig ca. 1952, og af Carla Colsmann Mohr (begge folketinget). Afb. på karikatur af Bjarne Laursen, 1973–74 (Amalienborg). Foto.

G. Fog-Petersen: Vor regering og rigsdag, 1938 392f. K. K. Steincke: På'en igen, 1954. Kirsten Gloerfelt-Tarp i Kvinderne og valgretten, red. Ellen Strange Petersen, 1965 189–92.

Hansen, Julius Carlo, 1892–1971, borgmester. * 15.9.1892 i Kbh., † 17.4.1971 sst., begr. de ukendtes grav Bispebjerg kgd. F: karetmager Anders Peter H. (1854–1916) og Anna Kirstine Gede (1865–1934). ~ 11.6.1920 i Kbh. (b.v.) med husassistent Maria Magdalene (Magda) Pedersen, * 22.12.1891 i Landerslev, Gerlev-Dråby sg., d. af væver Jakob P. (1844–1937) og Dortea Hansen (1852–1924).

H. blev født på Vesterbro i Kbh. og fik en nød-

tørftig kontoruddannelse. Tidligt gik han ind i organisationsarbejde og blev 1918 hovedkasserer i Dansk handels- og kontormedhjælperforbund (nu HK) hvor han 1932–38 var forbundsformand. Han var 1929 blevet medlem af borgerrepræsentationen i Kbh. og var 1937–38 dens formand, hvorefter han 1938–62 var borgmester for magistratens 2. afdeling (hospitalsborgmester). Inden for hospitalsvæsenet virkede han især for at bringe det tekniske udstyr i moderne stand og for oprettelse af ambulatorier og forebyggende klinikker. Ved siden af hospitalsvæsenet sorterede også sundhedsvæsen i almindelighed og byfornyelse under H.s embedsområde; med stor energi gik han ind i de omfattende saneringsarbejder der udførtes i hovedstaden fra slutningen af 30erne – også dette opfattede han i høj grad som et led i en samlet sundhedspolitik der først og fremmest satte ind på de felter hvor sociale tilstande klart var sygdomsfremkaldende. På linje hermed var medlemskabet af forretningsudvalget i Nationalforeningen til tuberkulosens bekæmpelse 1938–70 hvor han var formand fra 1954. For Rigsforeningen til gigtens bekæmpelse var han præsident 1950–69. H. var myreflittig og i høj grad en dyrker af den detaljerede viden om sine arbejdsområder. Selv om dette kunne skabe irritation blandt medarbejderne, var han, trods et tilknapnet og formelt ydre, en estimeret magistratschef. □Afbildet som den bageste i borgergruppen på Axel Saltos restaurering i 1950erne af Jørgen Sonnes frise (på Thorvaldsens mus.). Foto.

Verdens gang XIII, 1957 96. Berl. tid. 20.4.1971.

Hansen, Jørgen Peder, * 1923, minister. * 2.12.1923 på Thuro. F: skibsfører Jens Jørgen H. (1884–1923) og Anna Caroline Pedersen (* 1883). ~ 28.2.1948 med Lizie Løndahl, * 3.7.1928 i Fåborg, d. af konditor Gudmund Jacobsen (1896–1969) og Emmy Jensen (* 1900).

Efter realeksamen 1940 kom H. 1942 ind ved toldvæsenet hvor han sluttede som kontrollør i 1975. H. var 1958–61 formand for partiafdelingen i Svendborg og 1960–63 for socialdemokratiet i Svendborgkredsen. Her blev han også opstillet og valgt til folketinget 1960. I tinget arbejdede han i særlig grad med tjenestemandssager, men dokumenterede tidligt en bred politisk dækning; han var formand for udenrigspolitisk nævn 1971–73 og for markedsudvalget 1973–74 samt medlem af Europarådet 1965–72. I 1975 blev H. kirkeminister og minister for Grønland i ministeriet Anker Jørgensen II; han fortsatte 1978 som Grønlandsminister i ministeriet Anker Jørgensen III. Som kirkeminister mødte H. ikke de store politiske problemer, men derimod i rigelig mængde en række „præstesager“: præsters privatliv, præsters krav til menigheden om aktiv kirkegang, præsters politiske ytringer m.m. H., hvis eget kirkelige engagement ikke er særlig aktivt, fik gennemgående sagerne afviklet dels ved at lade dem dampe af, dels ved at løse dem i overensstemmelse med den skete samfundsudvikling. Langt større krav har der været stillet til H. som leder af Grønlandsministeriet hvor han gennemførte hjemmestyreordningen af 1979. Også her har ledetråden været en klar forståelse af både at bringe forholdene i overensstemmelse med den skete udvikling og at åbne for ukendte

muligheder. H. har talent for at forbinde politiske hensigter med de saglige realiteter som han uforbeholdent lader sig informere om fra embedsmændene. Et åbent sind og kunstnerisk temperament (aktiv maler og tegner) har sammen med politisk tæft givet ham en stærk position blandt partifæller. □Foto.

Hansen, Knud, 1866-1952, borgmester. * 8.1.1866 i Hårslev på Fyn, † 14.10.1952. F: landarbejder, senere ølhandler Hans Knudsen (1838-1902) og Gjertrud Marie Larsen (1843-1908). ~ 27.4.1895 med Ane Kathrine Sørensen, * 2.9.1867 i Kongsted, Brædstrup sg., † 1941, d. af indsidder, senere husmand Rasmus S. (1831-74) og Else Marie Nielsdatter (Nielsen) (1833-75). – Far til Rasmus *H. (1896-1971).

H.s far var oprindelig landarbejder, og han startede selv på landet som vogterdreng og tjenestekarl til sit 20. år. Han blev derefter olforhandler i 18 år i Kolding; 1898 var han med til at stifte Dansk bryggeriarbejder forbund hvor han var viceforretningsfører, til han 1905 blev redaktør ved Kolding Socialdemokrat hvis ansvarshavende redaktør han var 1908-37. – H. blev politisk vakt af Chresten *Berg og af hans efterfølger som den politisk dominerende på Koldingegnen, Enevold *Sørensen. Fra 1903 var han formand for socialdemokratiet i byen og en energisk modstander af venstres politik efter systemskiftet. Han stillede op til folketinget i Kolding fra 1906, men blev først valgt i september 1920. H. sad i folketinget til han blev borgmester i 1937 og arbejdede især med kommunale sager. Han nåede aldrig frem i første række, men i gruppen

hørte han til de medlemmer der med vægt vejledte om opfattelsen og stemningerne ude i landet, ligesom partiledelsen gerne søgte hans råd i sønderjyske spørgsmål. 1920–30 var han formand for de socialdemokratiske blade i Sønderjylland hvor han med held førte en konsolideringspolitik og hvor han, ofte under kritik, stod for en udjævning af forholdet til det tyske mindretal. H. var 1906 kommet i byrådet og var borgmester fra 1937, til han udtrådte af byrådet 1943. □Foto.

Gunnar Fog-Petersen: Vor regering og rigsdag, 1938 108–10.

Hansen, Laurits Johannes Julius, 1894–1965, socialminister. * 24.10.1894 i Keldstrup, Stillinge sg., Sorø amt, † 23.2.1965 i Vanløse, urne i Kbh. (Bispebjerg kgd., urnehaven). F: bødkermester, senere restaurator i Slagelse Hans Jacob H. (1863–1903) og Kirsten Hansen (1862–1930). ~ 9.7.1916 i Kbh. med Dagmar Andrea Christine Nielsen, * 25.8.1896 i Holmstrup, Skt. Peders landsg., Slagelse, † 10.3.1967 i Vanløse, Kbh., d. af slagteriarbejder Peter Christian N. (1861–1918) og Kirsten Clausen (1862–1928).

H. startede som tjenestedreng på landet og var 1911–15 arbejdsmand i Slagelse hvor han var formand for den socialdemokratiske ungdomsforening. Under første verdenskrig sejlede han som fyrbøder og tog derefter kedelpasserproven og blev engageret i fagforeningsarbejde. 1925–26 var han formand for Dansk kedel- og maskinpasserforbund hvorfra han 1936 gik over som sekretær i De samvirkende fagforbund hvor han

1939 blev formand. Han måtte her under hårdt politisk pres indgå overenskomsten med arbejdsgiverne der var grundlaget for loven om arbejdsforhold af 14.9.1940. Fagforeningerne var i en vigende position, men almindeligvis vurderes H.s indsats som et dygtigt forhandlingsarbejde der blokerede for langt mere omfattende restriktioner. Da ministeriet Scavenius blev dannet i november 1942 blev H. socialminister – det var åbenbart et tysk ønske at have en fagforeningsleder i regeringen som garant over for arbejderbevægelsen der politisk fik en fåtallig andel. Ministerperioden blev kort, og planer om sociale love som H. havde tanker om blev der ikke mulighed for at realisere. Da den politiske situation spidsede til i sommeren 1943 var H. blandt de første der ønskede et brud med tyskerne. Han, der var velorienteret om forholdene ude i landet, presede uden tvivl hårdt på den linje der førte til 29. august. Efter den tid var H.s position i det offentlige liv forbi. Der havde allerede ved hans indtræden i regeringen været nogen usikkerhed ude i parti og fagbevægelse om hans motiver. Det var blevet kendt at man fra tysk side over for H. havde forsøgt at få ham som statsminister under novemberkrisen 1942. Forhandlingerne havde ikke ført til noget resultat, men H. fortav dem over for partifæller. Efter krigen gennemførte et særligt udvalg en undersøgelse af H.s forhold og fandt ham skyldig i alvorlig svigten af partiloyaliteten, men ikke i nogen unational forseelse. Som et resultat af undersøgelsen blev han tvunget til at nedlægge sine hverv. H. var en klarhjernet og skarp forhandler. I ministeriet fandt nogle af hans kolleger at han kunne være

noget naiv og selvovervurderende, og det var uden tvivl det der bragte ham i den uheldige position i partiet. Vurderingen i dag vil nok være, at sanktionen var vel hård. Sine sidste år levede H. som cigarhandler til 1949 og derefter som husmand. 1938–45 var han medlem af Københavns borgerrepræsentation, 1943–45 af folketinget (Københavns søndre storkreds). □Foto.

Interviews i Socialdemokraten 16.8.1939 og Berl. tid. 17.8.s.å. Socialdemokraten 10.11.1942. De danske ministerier 1929–53, af Tage Kaarsted, 1977. K. H. Kofoeds erindr., 1979.

Hansen, Ove Henry, * 1909, handelsminister, borgmester. * 24.9.1909 i Slagelse (Skt. Mikkel). F: baneformand Henrik H. (1863–1939) og Anna Marie Hansen (1874–1945). ~ 1° 14.11.1943 i Ballerup med ekspedient Agnethe Johanne Korsholm, * 25.8.1919 på Frbg. (Skt. Lukas), † 24.4.1951 i Ballerup, d. af maskinarbejder Aksel Robert K. (1895–1946) og Ella Marie Kirstine Hansen (1896–1968). ~ 2° 27.10.1956 i Kbh. (Hans Egede) med handelsfaglærer Lis Eyer-mann-Petersen, * 19.12.1924 i Kbh., d. af kunsthändler Svend E.-P. (1895–1970) og Helvig E.-P. (* 1894).

H. tog præliminæreksamen i 1926 og gennemgik almindelig handels- og kontoruddannelse. Han var i en lang årrække beskæftiget i American Gulf Oils administration samtidig med at han blev engageret i lokalpolitik i Ballerup. Her var han socialdemokratisk partiformand og kom i Ballerup-Måløv sogneråd 1937 hvor han var formand 1942–52 og derefter borgmester 1952–67. Samtidig med det kommunalpolitiske arbejde

var H. medlem af folketinget; han var 1950 opstillet i Skanderborgkredsen og valgtes 1953–73 og 1975–77 i Roskilde amtskreds. Ved Tyge Dahlgaards tilbagetræden som handelsminister i oktober 1967 overtog H. denne post i ministeriet Krag II og var derefter minister til regeringens afgang februar 1968. Handelsministeriet var egentlig ikke H.s politiske område. Både før og efter ministerperioden blev han især brugt i kommunal- og skatte-politiske anliggender, såvel i folketinget som i det partiorganisatoriske arbejde. Han havde her oparbejdet en betydelig saglig indsigt der gav ham en væsentlig indflydelse på formuleringen af socialdemokratiets kommunalpolitik. Han har skrevet flere bøger om emnet, bl.a. den meget benyttede *Kommunalkundskab*, 1966. H. var medlem af Europarådet 1967–73 og af Europaparlamentet 1976–77. □Foto.

Hansen, Poul, 1913–66, minister. * 27.2.1913 i Kbh., † 13.8.1966 i Virum, begr. Mariebjerg kgd.: snedker Hans Jørgen H. (1885–1963) og Dorthea Olsen (1886–1929). ~ 14.4.1936 i Hillerød (b.v.) med Helene Ingrid Jensen, * 17.4.1913, d. af sekretær Hans Peter J. († 1950) og Emmy Olsson († 1952).

H. blev uddannet som snedker og allerede som læredreng var han med til at stifte en DSU-afdeling i Hillerød. Efter at være blevet svend var han på Esbjerg højskole. 1933 blev han sekretær

i DSU mens H. C. Hansen var formand; det var i de politiske ungdomsforeningers glansperiode. Mellem H. C. Hansen og sekretæren blev grundlagt et solidt venskab mens de samlede partiets unge til kamp mod kommunisterne på venstreflojen og Konservativ ungdom på højreflojen, alt med nazismens trussel ikke langt borte hverken i tid eller sted. 1937 fulgte H. efter H. C. Hansen som landsformand for DSU og fortsatte på posten indtil 1942 da han blev journalist på Fyns Social-Demokrat; indtil da havde han også været medlem af socialdemokratiets forretningsudvalg siden 1933. Da partiet efter krigen skulle forcere kampen mod kommunisterne, navnlig på arbejdspladserne, blev H. knyttet til AIC – Arbejderbevægelsens informationscentral – som sekretær. Efter et tiår her – 1945–55 – var han et års tid partisekretær indtil han 1956 blev forsvarsminister i ministeriet H. C. Hansen I da Rasmus Hansen måtte trække sig tilbage på grund af sygdom.

H. havde da en bemærkelsesværdig politisk karriere bag sig. Han var 1945 blevet valgt til folketinget i Kalundborg-kredsen hvor han valgtes til sin død. Da der var rigeligt med Poul Hansen'er i folketinget fik han tilnavnet Kalundborg. 1947–50 var han gruppens sekretær og 1950 samt 1953–56 ordfører, endvidere medlem af forsvarskommissionen af 1946, af den skandinaviske forsvarskomité 1948, af forfatningskommissionen og af det udenrigspolitiske nævn 1953–56. Han havde også markeret sin position gennem flere politiske og samtidshistoriske arbejder, navnlig som medforfatter til partihistorien En bygning vi rejser I–III, 1954–55 og som redaktør

af det partiteoretiske tidsskrift *Verdens Gang* 1947–52.

Som forsvarsminister stod H. over for den opgave at søge tilvejebragt en ny og omfattende forsvarsordning. Den skulle på en og samme tid efterkomme befolkningens ønske om en tjenestetidsnedsættelse og øge forswarets effektivitet. I 1959 fremlagde H. en skitse der bl.a. rummede tjenestetidsnedsættelse mod ansættelse af frivilligt personel, ligesom den indeholdt en række tekniske forbedringer. Fra de borgerlige partier blev det bl.a. kritiseret at ordningen ikke gav mulighed for atombevæbning i fredstid, og de fandt støtte blandt mange officerer. Da H. gjorde det klart at atombevæbningen ville medføre stationering af amerikanske styrker faldt dette kritikpunkt, og efterhånden nærmede partierne sig hinanden så meget at en endelig aftale kunne gennemføres 1960. Hovedæren for dette historiske forlig, der omfattede alle de fire gamle partier, tilkommer først og fremmest H., som i øvrigt under de langstrakte forhandlinger belastede sit forhold til H. C. Hansen der ikke havde tålmodighed til at vente på resultatet. I kølvandet på forsvarsforliget gennemførte H. også aftalen i marts 1960 med NATO om placering af militære depoter i Jylland.

November 1962 skiftede H. – uden synderlig begejstring – over til finansministerposten ved Hans R. Knudsens pludselige død. Selv om H. af natur var en slider og langt hen kunne støtte sig til sit sikre politiske instinkt blev det meget belastende år der fulgte. Helhedsløsningen havde skabt uro i tjenestemandskredse, en skattereform syntes påkrævet, de borgerlige foreslog

grundstigningsskylden ophævet og hele tiden måtte der under den hastige økonomiske vækst rebes sejl gennem forbrugsbegrænsende afgifter. Det lykkedes i 1964 at bringe forholdet til tjenestemændene i orden gennem dækning af deres betydelige efterslæb. Grundstigningsskylden blev, delvis på baggrund af socialdemokratiets frygt for parcelhusejerne efter jordlovenes fald 1963 helt ophævet 1965; med i billedet må dog også at det havde vist sig meget svært at administrere den. I 1964 fremlagde H. også forslag til en omfattende skattereform med indførelse af kildeskat, men med bevarelse af fradragsretten; i maj 1965 blev forslagene forelagt folketinget. Deres gennemførelse skete dog ikke i H.s ministertid, men først 1967. Heller ikke merværdiafgiften, momsens, fik H. gennemført, selv om han var dens politiske udformer. Han havde foreslået færdigt i eftersommeren 1965, men måtte kort efter tage sin afsked på grund af sygdom. Forventningerne om at han fortsat kunne klare et egentligt folketingsarbejde slog ikke til. H. var et eksempel på hvordan naturbegavelse og stadig selvuddannelse kan række til selv i det moderne samfund. □Foto.

Interview i Demokraten 25.2.1963. – J. O. Krag og K. B. Andersen: Kamp og fornyelse, 1971.

Hansen, Hans Rasmus, 1896–1971, forsvarsminister. * 16.8.1896 i Kolding, † 10.10.1971 i Kbh., urne i fællesgrav, Bispebjerg kgd. F: borgmester Knud H. (1866–1952) og Ane Kathrine Sørensen (1867–1941). ~ Karen Marie Stehr, * 22.11.1903 i Tornemark, † 21.10.1978 i Kbh., d. af murer Vilhelm S. (* 1880) og Marie Jensen (* 1881).

H. gik i folkeskolen, var elev i gymnasiet, men tog ikke eksamen, var derefter på Askov og kom i 1917 som elev til Vestsjællands Socialdemokrat, hvor han fortsatte som journalist til 1923. I de følgende fire år fortsatte han en teoretisk uddannelse i England (London School of Economics), Tyskland (partiskolen i Tinz) og Frankrig, en uddannelsestid, der også gav ham en sikker beherskelse af hovedsprogene.

Inden studierejsen havde H. taget aktiv del i det politiske arbejde. Han havde fra 1917 en ledende position i Socialdemokratisk Ungdoms Forbund (SUF). Da forbundet i 1919 frigjorde sig fra partiet for at blive kommunistisk, var H. en af hovedmændene bag stiftelsen af det partitro DSU. Efter hjemkomsten fra udlandsrejsen var H. 1927–29 redaktør af Vordingborg Socialdemokrat, hvorefter han 1929–36 var redaktionssekretær ved Social-Demokraten i København. I samme periode var han aktiv i det organisatoriske arbejde, blev formand i partiforeningen i 3. kreds, for den indre bys fællesvirksomhed og 1935–49 medlem af hovedbestyrelse og forretningsudvalg. H. var opstillet til folketinget i 1935, og ved Borgbjergs død kom han 1936 ind i folketinget, hvor han sad til 1964. Kun få år efter sin indtræden i tinget blev den alvorligt og flittigt arbejdende H. vurderet som en af de kommende ledere. Han blev i disse år samtidig kendt gennem sin virksomhed som udenrigspolitisk kronikør ved radioen, hvor han vekslede med Nic. Blædel; hans oversigter var mere dominerede af kendsgerninger og ikke så artistiske. Hans position som repræsentant for regeringspartiet lagde også en dæmper på hans indlæg. Forment-

lig for under de uforudsigelige forhold at sikre tilstedeværelsen af en skolet mand på Fyn blev han 1942 chefredaktør af Fyns Social-Demokrat. Straks efter krigen vendte han tilbage til Social-Demokraten, men blev derefter forsvarsminister i ministeriet Hedtoft I 1947–50.

Som forsvarsminister kom H. til at stå over for de største opgaver nogen dansk forsvarsminister har haft. Alle var klar over, at der forestod et stort reorganisationsarbejde, men i foråret 1948 tog udviklingen fart: stærkt russisk tryk på Finland, kommunistisk magtovertagelse i Tjekkoslovakiet og endelig de efterretninger om russiske troppekonzentrationer, der udløste påskekrisen i 1948 i Danmark med et omfattende alarmberedskab. Inden for forsvarsministeriets område førte det i første omgang til en koncentration af forsvarlets ledelse i en forsvarsstab og i juni til den lov, der indførte et hjemmeværn på 100.000 mand. Det følgende år fulgte tilslutningen til Atlantpagten, hvis konsekvens var det store forsvarsforlig 1950, der i løbet af tre-fire år førte udgifterne op fra 360 mill. kr. til 889 mill. kr. Forsvarsordningen betød bl.a. en total omlægning af hærens opbygning, oprettelse af et selvstændigt flyvevåben og etablering af en fælles forsvarsstyrelse. Der var store vanskeligheder mellem hæren og flåden og begge steder yderligere interne stridigheder. H. gennemførte reformerne ved en selvstændig arbejdsindsats, der ikke gav megen mulighed for særinteressers indflydelse. Brysk, bestemt og studs både virkede og var han. – Da Hedtoft dannede regering igen i 1953, blev H. påny forsvarsminister og fortsatte i ministeriet H. C. Hansen I. Han vedblev her at

være en stærk minister, indtil han i 1956 blev ramt af en hjerneblødning under et Nato-ministermøde i Paris. Efter at være restitueret begyndte han atter folketingsarbejdet, men var nu så svækket, at han ikke kunne lægge egentlig kraft i det. Han udtrådte 1964. H.s energi, arbejdsevne, politiske erfaring og vel også hans fasthed havde gjort ham til den rette mand for partiet under omsvinget fra neutraliteten. Hans politiske kaldenavn „Rasmus Jet“ var vel egentlig skabt af kritikere af hans store våbenkøb, herunder jetjagere, men det rummer samtidig en dækkende karakteristik af hans personlighed. □Foto.

Tage Mortensen i Berl. tid. 15.10.1971. De danske ministerier 1929–53, ved Tage Kaarsted, 1977.

Hedtoft-Hansen, Hans, 1903–55 statsminister. * 21.4.1903 i Århus, † 29.1.1955 i Stockholm, begr. i Kbh. (Vestre). F: skrædder Hans Peter Hansen (1855–1917) og Ane Marie Nielsen (1859–1932). Navneforandring 11.12.1934. ~ 12. 5.1927 i Århus (b.v.) med Ella Gudrun Ingeborg Holleufer, * 22.3.1906 i Århus, † 4.12.1954 i Kbh., d. af bagersvend August H. (1866–1937) og Dorthea Marie Carlsen (1863–1953).

H. blev født som den yngste i en børnesflok på 11 der var sammensat af tre hold søskende. Faderen var invalid og døde mens H. var dreng, og det beskedne arbejderhjem blev økonomisk hårdt belastet. H. var kommet i mellemskolen, men måtte nu gå ud af 2. mellem og kom i stenstrykkerlære i fødebyen. Som lærling begyndte

H. sin politiske og organisatoriske karriere. Han kom med i ledelsen af både den stedlige, meget aktive lærlingeforening og af den socialdemokratiske ungdomsforening. Ved splittelsen i 1920 mellem den kommunistiske og den partitro fløj fulgte H. den sidste. Bevægelsen i Århus var på den tid meget velorganiseret og gennemførte et systematisk skolingsarbejde af medlemmerne: talekunst, samfundsspørgsmål, litteratur var hovedfagene. H. blev selv kursusleder efter at han havde været på den tyske partiskole Tinz. Her blev han som så mange andre – bl.a. hans få år yngre kammerat H. C. Hansen – indfanget af ideerne i den såkaldte etiske socialisme der bl.a. stærkt understregede lederens forpligtelse til at fastholde en række moralske normer og dermed være forbillede for medlemmerne. 1922 blev H. sekretær og 1927–29 forretningsfører (formand) for DSU der var i hastig vækst og fra 1921 til 1929 forøgede sit medlemstal fra 5300 til ca. 10600 medlemmer. H. viste allerede her sit store organisatoriske talent og sine evner for at gennemføre en veltilrettelagt propaganda, men også allerede her var der mange der fæstnede sig ved at styrken lå i ideerne, i evnen til at se de lange linjer og mindre i det trælse hverdagsarbejde. Til gengæld var han i stand til at inspirere andre til dette.

I denne periode overvejede han flere gange at gå til den socialdemokratiske presse, men i 1929 blev han assistent – nærmest 2. partisekretær efter Alsing Andersen – på partiets hovedkontor i København. Ved valget samme år rykkede Alsing Andersen ind i folketinget, og H. efterfulgte ham da som sekretær for rigsdagsgruppen. De

følgende år var rige på udfordringer der kaldte på H.s særlige type. Først kommunisterne og senere både den uorganiserede og den organiserede nazisme fremstod som alvorlige trusler mod såvel partiet som demokratiet. Først gjaldt det kommunisterne. H. udgav 1933 hæftet *Kommunisterne splitter* der dokumentarisk viste deres Moskva-styrede kamp mod de vestlige socialdemokratier, en ofte brugt H.-vending var i disse år også „Moskvas disciple arbejder“. I den følgende tid blev der udført et omfattende informationsarbejde for at afdække kommunisternes arbejde og deres mange dækorganisationer. På H.s initiativ blev dette arbejde fra 1935 centraliseret i HIPA (Hovedorganisationernes informations- og propaganda afdeling). Omtrent på samme tid fik han landet over oprettet de såkaldte aktivgrupper bestående af skolede partimedlemmer der på arbejdspladser og i hjemmene skulle agitere for partiet. Han var sjælen i partiets propagandaarbejde i 30erne – det er usikkert om det var ham der i 1935 skabte plakaten „Stauning eller Kaos“; men under alle omstændigheder var han far til mange plakater og slogans i disse år. Bevidst lagde han an på at møde de antidemokratiske bevægelser med deres egne virkemidler: hård organisation, symboler, store stævner m.m. Virkningen udeblev heller ikke, både partiets medlemstal og vælgerandel steg kraftigt. Mere stilfærdigt var hans arbejde som leder af det Matteotti-fond (opkaldt efter en italiensk socialdemokrat der 1924 var blevet dræbt af fascisterne) han stiftede 1933. Fondets oprindelige formål var at støtte socialdemokrater der emigrerede hertil fra Tyskland, senere blev det under den

spanske borgerkrig også en støtteorganisation for republikanerne.

Det var dog ikke alene propagandateknik der optog H. i 30erne. Han var også i høj grad en af dem der formede partiets ideologi, ofte påvirket både af Hartvig "Frisch og Julius "Bomholt, men også selvstændigt. Han var blandt de første til at vende partiets pacifistiske linje, han var åben over for øget nordisk samarbejde og understregede stærkt at partiet ikke specielt var for industriarbejderne, men det store folkeparti. I mange af H.s taler og indlæg fra disse år var nedlagt tanker der prægede holdningen i efterkrigstidens velfærdsstat. Han advarede som Frisch mod den fatalisme der havde gjort det tyske socialdemokrati svagt i dets venten på at udviklingen af sig selv ville føre til socialismens sejr. Men han advarede også mod den falden til ro der var ved at kendetegne meget af partiets arbejde landet over. Nu havde man magten i kommunerne, snart i hele landet, i sygekasser og andre organisationer, og nu havde man blot at administrere videre på de gamle præmisser. H. var 1935 kommet i folketinget, valgt i den gamle 15. kreds hvor han fortsatte til sin død. Det var dog fortsat partiarbejdet der stod i centrum for ham, og hans position blev stadig stærkere, kulminerende i 1939 da han efterfulgte Th. "Stauning som forretningsfører (formand). Kort efter fulgte krigen og besættelsen og satte punktum for dette afsnit i H.s liv. Hans arbejde som den praktiske partileder og førende ideolog i 30erne var en helt afgørende stabiliserende faktor for dansk demokrati og havde internationalt skabt respekt og beundring for det danske parti. Selv var han al-

lerede da en forgrundsfigur i Socialistisk arbejder-internationale. – Ved krigsudbruddet i september 1939 blev der nedsat et ottemands udvalg af de fire store partier med H. og Frisch fra socialdemokratiet. Det skulle sikre samarbejdet mellem partierne og i nødsfald „repræsentere“ rigsdagen over for regeringen. Dette udvalg fortsatte fra sommeren 1940 som det berømte samarbejdsudvalg, stadig med H. som repræsentant for det største parti. H. var også ledende i det første års afgørende kamp mod de danske nazister, men følte nok at hans stilling i forhold til tyskerne ikke var den stærkeste. Hans agitation i de foregående år havde placeret ham som en hovedmodstander, bedre var det ikke blevet af at et nazistisk indbrud i 1938 på partikontoret havde spillet tyskerne hemmelige dokumenter fra Matteotti-fondet i hænde. Allerede i februar 1941 måtte H. og H. C. Hansen da også under tysk pres nedlægge alle deres tillidshverv i partiet. I sin afskedstale til hovedbestyrelsen talte H. om det brud med samarbejdspolitikken der måtte komme. – H. fortsatte som rigsdagsmand og blev i øvrigt indtil kapitulationen knyttet til det kooperative bryggeri Stjernens direktion. En tidlig opfordring om at komme til England afslog H. efter henstiftling fra Stauning, og han indtog da også fortsat en indflydelsesrig position i dansk politik. Hans bekendtskab med den tyske gesandtskabsemedsmand G. F. Duckwitz (efter krigen tysk ambassadør i Danmark) muliggjorde advarslerne til de danske jøder i 1943 og ligeledes at afvikle folkestrejken 1944 da den var ved at bevæge sig mod katastrofen. H. var også med i de forskellige grupper der fra 1943 skabte for-

bindelsen mellem frihedsbevægelsen og partierne. I 1944 var det således ham der med den svenske regering førte forhandlingerne om de store våbenleverancer.

Som spillet havde udviklet sig under krigen havde Wilhelm "Buhl fået en sikker position i alle partier. Selv om H. indtog sin formandspost straks efter befrielsen blev han dog ikke statsminister, men socialminister. Mange både på venstre- og højrefløjen ville sikkert have haft svært ved at acceptere 30ernes agitator som leder af en samlingsregering. Selv om H. engagerede sig i socialministeriets arbejde gav konstellationerne i befrielsesregeringen kun mulighed for at bøde på dele af de sociale misforhold der var en følge af besættelsesårene. – Det store problem for H. var partiets reorganisation og fremtid. Som det ledende parti var det, og fagbevægelsen med, hos mange i befrielsens rus belastet af samarbejdspolitikken. Kommunisterne havde rettet meget af sit skyts mod partiet og begyndte straks efter befrielsen at forcere deres indtrængen i fagbevægelsen og stillede i forsommeren 1945 forslag om samarbejde med socialdemokratiet som en vej frem mod organisatorisk enhed. Forhandlingerne løb sommeren igennem med H. som socialdemokratiets ledende forhandler. De endte med at kommunisterne sagde fra efter at H. havde opstillet betingelser de ikke kunne gå ind på. Det var tydeligt at socialdemokratiet var svækket ude hos vælgerne og flere i partiet havde nok gerne set et samarbejde, men H. var afvisende. De nærmest følgende års udvikling i de lande hvor et sådant samarbejde var blevet sat i gang viste klart at H.s anelser og fremtidsvurdering

var rigtige set fra et vestligt demokratisk synspunkt.

Sommerens anden store opgave for partiformanden var det nye program Fremtidens Danmark. Han var ikke selv den der formulerede det; det var især J. O. Krag under Alsing Andersens ledelse. H. gik imidlertid fuldhjertet ind for det, og det samme gjorde partikongressen i august. Programmet kunne dog ikke redde situationen. Ved valget 30.10. gik partiet i vælgerandel tilbage fra 44,5 til 32,8 pct. og mistede 18 mandater. Tilbageslaget blev vendt i H.s tid. Allerede ved valget 28.10.1947 vandtes ni mandater, og ved det sidste valg med H. som leder i september 1953 var stemmeandelen nået op på 40,4 pct.

Valget 1947 førte H. frem til statsministerposten. Oppositionstiden var da gennemlevet med en stadig kritik af Knud Kristensens regering der efter socialdemokratiets opfattelse søgte at gennemføre en for hastig afvikling af krigstidens restriktioner. H. havde også fået standset det optræk til en mere aktiv Sydslesvig-politik der var blandt nogle partifæller. Det var økonomien der i starten stod i centrum for den nye regering. H. var naturligvis ikke fremmed over for de økonomiske problemer, men lod i høj grad de „økonomiske“ ministre om at udforme politikken. Hjulpet af gode høstår og Marshall-hjælp lykkedes det da også hurtigt at bedre økonomien. Selv var H. nok optaget af gennemførelsen af færøsk hjemmestyre og af Grønlands forhold, men først og fremmest af Danmarks udenrigspolitiske placering. Endnu i januar 1948 vendte H. sig klart mod enhver dansk deltagelse i politiske blokke. I løbet af foråret så alt anderledes ud:

den kolde krig var på vej, og Sovjetunionen strammede grebet om et Østeuropa hvor socialdemokratierne var gået i samarbejde med kommunisterne. Hen på efteråret 1948 startede da en række forhandlinger mellem de nordiske lande om en nordisk forsvarsblok, de forhandlinger der brød sammen i januar 1949. H. var en drivende kraft i dette forløb og var dybt skuffet over resultatet, men skiftede hurtigt om. Han accepterede i februar Atlantpagten som et alternativ og fik sit parti med. For tredje gang havde H. grebet afgørende ind i Danmarkshistorien: først i 30ernes kamp for demokratiet, dernæst i sin afstandtagen over for enhedsbestræbelserne og nu i opgivelsen af den klassiske neutralitetspolitik. Året efter faldt H.s regering på den økonomiske politik. Danmarks situation var igen blevet forværret og udviklingen efter Koreakrigens udbrud slog helt bunden væk under udenrigsøkonomien. Det lykkedes ikke H.s regering at få oppositionen med på den økonomiske politik. Et forslag fra retsforbundet om smørrationeringens ophævelse samlede et flertal i folketinget, og H. demissionerede hvorefter Erik Eriksen dannede regering – „Hedtoft gled i smørret“ sagde man. I de følgende tre års oppositionstid var H. fremfor alt optaget af at skabe Nordisk råd – den samtidigt løbende danske grundlovsændring optog ham ikke meget. Ved at udnytte sine vidtrækkende nordiske forbindelser formåede han – støttet af en dyb trang hos mange til dog at få noget ud af de bristede forsvarsforhandlinger – at få etableret Nordisk råd der i februar 1953 holdt sit første møde i København med H. som præsident.

Samme år var der valg og H. blev igen statsminister. Egen sygdom og hans kones død svækkede dog hans arbejdskraft. „Noget tungt og træt kom glimtvis over ham. Han virkede ældre end sine år, og hverdagens vanskelige problemer følte somme tider for ham mere som byrder end opgaver.“ (J. O. Krag). H. døde uventet af et hjerteslag under et ophold i Stockholm hvor han deltog i Nordisk råds møde. Hans død gjorde et dybt indtryk i den danske befolkning. I vidt udbredte kredse var der allerede i hans første statsministertid opstået en sympati og interesse om hans person der undertiden kunne antage karakteren af en art førerkult. På samme tid var offentligheden trods dette optaget af hans svagheder. H. var en gudbenådet og medrivende taler ikke mindst når han henvendte sig til meningsfæller. Når han trådte officielt frem kunne han undertiden have sværere ved at finde tonen, han blev mere højtidelig end situationen krævede og sproget overkorrekt. Dette blev jævnligt brugt mod ham. Hans stærke understregen af det korrekte ydre kunne også undertiden kalde på smilet eller i hvert fald blive udnyttet af en uelsk værdig presse. Dette hørte imidlertid samtiden til. I perspektiv fremstår H. som en politiker der dækkede et vidt felt, men først og fremmest ejede evnen til at se hvad der var centralt i tiden og dermed ville få virkninger ind i fremtiden. □Afbildet på E. Saltofts mal. 1934 af socialdemokratiske førere (forhen Folkets hus, Enghavevej, Kbh.). Tegn. af H. Jensenius udst. 1948. Livsmaske. Mal. af H. Flygenring, udst. 1956. Mal. af Aksel Jørgensen, udst. 1957 (folketinget). Portræt af Birger Lundquist, udst. 1971. Afbildet

på karikatur af Bjarne Laursen 1973–74 (Amalienborg). Foto.

Enhed i arbejderbevægelsen, ved Mogens Nielsen, 1973. – H.H. Liv og virke, ved H. C. Hansen og Jul. Bomholt, 1955. Peder Tabor: Nærbilleder, 1961. Sv. Thorsen: Folketinget i nærbillede, 1974. Erik Beukel: Socialdemokratiet og stationeringsproblemet 1952–53, 1974. De dsk. ministerier 1929–53, v. Tage Kaarsted, 1977. Mogens Nielsen: Socialdemokratiet og enheden i arbejderbevægelsen 1943–45, 1978. – Papirer i Arbejderbevægelsens bibl. og ark.

Heinesen, Knud Rasmussen, * 1932, finansminister. * 26.9.1932 i Kerteminde. F: repræsentant, senere redaktør Hans Kristian Marius Ove Rasmussen (1906–73) og Sigrid Margrethe Mary Jensen (1898–1940). Adopteret 29.8.1940 af fæstere Else Sofie Rasmussen (1904–57, ~kommunelærer Heine Sigurd Heinesen, * 1903). ~25.6.1955 i Kbh. (Kapernaumsk.) med assistent Åse Windfeld, * 20.9.1930 i Brejning sg., Ringkøbing amt, d. af sognepræst Vagn Thomsen W. (1899–1968) og Emilie Pilegaard Larsen (1903–73).

H. blev student fra Aurehøj gymnasium i Gentofte 1951 og cand.polit. 1959 og kom samme år som lærer til arbejderhøjskolen i Roskilde. Han har derefter uafbrudt stået i dansk arbejderbevægelses tjeneste. Allerede 1960 blev han sekretær i arbejderbevægelsens erhvervsråd og var 1961–62 landsformand i den socialdemokratiske

studenteorganisation Frit forum. Han vendte 1962 tilbage til Roskilde højskole, nu som forstander. Den kun 30-årige forstander blotlagde her både de evner, offentligheden kender, og de egenskaber som ellers kun er kendt i en snævrere kreds. En myndig og sikker beherskelse af sit fagområde var karakteristisk, men dertil kom vidtgående kulturelle og musiske interesser båret oppe af engagement og smittende ved en stille glød. Allerede dengang var H.s ironi og sarkasme fremtrædende, men blev aldrig brugt over for eleverne. Arbejdet på højskolen bragte H. frem i forreste linje i partiets kulturpolitik. Han blev medlem af radiorådet 1963 og dets formand 1967 til 1971, da han blev minister. 1974–75 var H. på ny med i radiorådet. Som radiorådsformand var han ofte centrum i den offentlige debat og blev dermed kendt i en større offentlighed. Hans ledelse af rådet var præget af tolerance og saglighed, selv om ingen i afgørende situationer var i tvivl om det politiske ståsted. Efter at være blevet rådsformand var H. trådt tilbage fra højskolen og var derefter 1967–68 forretningsfører for Det kooperative fællesforbund og 1969–71 lektor ved Handelshøjskolen i København. Ved valget i september 1971 kom H. i folketinget, valgt i Søndre storkreds (Amagerbro), og blev ved dannelsen af ministeriet Krag III i oktober undervisningsminister. Han fortsatte på posten i ministeriet Anker Jørgensen til 27.9.1973 da han blev budgetminister til regeringens afgang i december 1973. Som undervisningsminister gennemførte H. i april 1972 den i flere år påtænkte ændring af folkeskolen der bl.a. betød undervisningspligtens udvidelse fra

syv til ni år, og i maj samme år vedtoges oprettelsen af planlægningsrådet for forskningen og Rask-Ørstedfondets ophævelse, idet midlerne overførtes til forskningsrådene. H. var i det hele personlig stærkt engageret i lovgivningsarbejdet; uden tvivl befandt han sig vel ved ministeriets sagområde. Efter den korte budgetministerperiode blev han finansminister da Anker Jørgensen på ny dannede regering i februar 1975 og beholdt posten til ændringen efter valget 1979, da han meddelte at han ikke ønskede at fortsætte fordi han var blevet træt af at være minister. Der var dog også forlydender om at H. ikke kunne opnå tilslutning til sin finanspolitik. Alvorlige modsætninger har der næppe været, idet H. straks blev valgt som gruppeformand. I finansministertiden indtog han en central position i alle de store forlig der har kendetegnet perioden, og det samme synes at blive tilfældet i hans egenskab af gruppeformand. På socialdemokratiets kongres i september 1980 blev næstformandsposten i socialdemokratiet delt i en politisk og en organisatorisk stilling, og H. blev valgt til politisk næstformand. Som forhandlingsdeltager har H. vist megen smidighed, støttet af en sikker viden og en omfattende arbejdsindsats. □Tegn. af Hans Lollesgaard, 1968 (Kgl. bibl.). Afbildet på tegn. af Bjarne Laursen 1973-74 (Amalienborg). Foto.

DR 50 år, red. Roar Skovmand, 1975. Poul Møller i Berl. tid. 4.12.1977. Christian Schmidt i Politiken 28.10.1979.

Hjortnæs, Karl Lauritsen, * 1934, minister. * 19.4.1934 i Hjørring (Skt. Katharinæ). F: brugsuddeler, senere forretningsfører Niels Christian Lauritsen H. (1900–64) og Inger Schmidt-Nielsen (* 1900). ~ 10.10.1959 i Hjørring (Skt. Hans k.) med Jonna Kock, * 16.11.1934 i Hjørring, d. af tomrermester Jens Christian Thomsen K. (* 1902) og Anna Valborg Christiansen (* 1909).

H. voksede op i et socialdemokratisk hjem, faderen var socialdemokratisk folketingsmedlem 1953–64, men H. kom selv først med i det organiserede partiarbejde i studentertiden i Århus. Han var blevet student i 1953 og studerede i nogle år medicin; det var i den periode han kom ind i den socialdemokratiske studenterforening Frit forum hvor han var formand 1955–57 og samtidig lærer ved AOFs tillidsmandskurser. Allerede i Frit forum dokumenterede H. sine anlæg for administrativt arbejde og en betydelig arbejdskraft og -lyst der gennemgående har været samlet om en enkeltsag; at dække alt eller blot mange områder på samme tid har ikke været H.s tilbøjelighed. Efter at have aftjent værnepligten skiftede H. studium og blev 1968 cand.jur.; studiet blev passet sideløbende med en omfattende lærervirksomhed ved forsvarets civilundervisning.

H.s embedsvirksomhed har ligget inden for socialforvaltningen. 1968–73 var han revalideringskonsulent i Århus – 1970–72 formand for revalideringskonsulentforeningen i Danmark – og fra 1974 ankechef i socialstyrelsen. – 1968 var H. opstillet i Æbeltoftkredsen, 1971 i Skanderborgkredsen og efter kredsomlægningen fra 1974 i

Århus 4. kreds. Han kom i folketinget 1971, blev ikke genvalgt 1973, men er siden 1975 atter valgt. H. var justitsminister 26.9–6.12.1973 i ministeriet Anker Jørgensen I og blev skatte- og afgiftsminister i ministeriet Anker Jørgensen V efter valget 23.10.1979. – Bag den ydre politiske karriere ligger et målbevidst arbejde. H. blev første gang kendt i en videre kreds da han 1971–72 var formand for komiteen af socialdemokrater mod EF. Efter Danmarks indtræden i EF har det været H.s linje at virke ud fra denne kendsgerning, og han vender sig mod al tale om udmeldelse af fællesskaberne. Efterhånden blev skattesager H.s speciale, formand for skatte- og afgiftsudvalget 1975–76 og 1977–79, men han markerede sig også stærkt gennem kontroversielle synspunkter der gav genlyd landet over, fx med kraftige angreb på lægehonorarernes størrelse. Ved Dorte Bennedsens udnævnelse til undervisningsminister i januar 1979 blev H. næstformand for folketingsgruppen hvilket blev betragtet som en indrømmelse til det der kaldes partiets venstrefløj. Efter Kjeld Olesens valg til EF-parlamentet i sommeren 1979 blev H. tillige politisk ordfører for gruppen. Ved regeringsdannelsen efter folketingsvalget 23.10.1979 blev H. minister for skatter og afgifter.

Interview i Berl. tid. 4.2.1979. Christen Schmidt i Politiken 9.1.1979. Malin Lindgren sst. 11.11.1979. Århus stiftstid. 14.1.1979, 27.10. s.å. og 20.1.1980.

Holst, Carl Erik, * 1922, miljøminister. * 21.6. 1922 i Nakskov. F: smed Carl Johannes Martin H. (* 1898) og Betty Holst (+ 1979).
Efter realeksamen 1940 blev H. udlært som ma-

skinarbejder, tog maskinmestereksamen og blev maskiningeniør 1948. Han var 1949–62 ansat i F. L. Smidth & Co, en stor del af tiden i Paris, og kom 1962 til Kastrup og Holmegårds Glasværk som afdelingsingeniør. H. blev 1965 opstillet til folketinget i Næstvedkredsen i konkurrence med flere kandidater som havde den centrale socialdemokratiske partiledelses særlige bevågenhed. Som så ofte sejrede den lokale kandidat, her ikke mindst støttet af den tillid der står om H.s person – han havde ikke nogen lang anciennitet i det lokale partiarbejde. 1966 valgtes H. til folketinget og er genvalgt siden. Han har i folketinget dækket et bredt område, men i særlig grad har han beskæftiget sig med forsknings-, miljø- og energipolitik. Sammen med Vagn ^oDybdahl og Mogens ^oPihl har han både formuleret socialdemokratiets forskningspolitiske programmerklæringer og taget aktivt del i det lovforberedende arbejde på området, og sammen med Jens ^oKampmann prægede han i høj grad forliget om miljøloven i 1972. H. var 1971–74 formand for folketingets forskningsudvalg, ligesom han også har været formand for miljøudvalget og energipolitisk udvalg samt medlem af Europarådet. H. er en yderst flittig politiker, rolig og velfabuleret med en let ironisk humor der undertiden kan gøre partifæller usikre. Han har på sine arbejdsområder i sjælden grad været i stand til at se morgendagens problemer, men også undertiden tillagt dem en større vægt end almindeligt. H. udnævntes februar 1980 til miljøminister i ministeriet Anker Jørgensen. □ Foto.

Politiken 10.8.1980.

Horn, Svend Aage Pedersen, * 1906, politiker, smed. * 11.3.1906 i Risinge, Flødstrup sg. F: arbejdsmand, senere husmand Niels Christian Pedersen H. (1879–1952) og Marie Hanssine Hansen (1879–1958). ~1° nov. 1934 i Nyborg (b.v.) med Agnete Christensen, * 28.10.1910 i Kalundborg. ~2° 11.3.1959 i Kbh. (b.v.) med Alma Marie Sørensen, * 28.11.1906 i Åbyhøj ved Århus, d. af arbejdsmand Søren Laursen S. (1883–1971) og Jenssine Bolette Sørensen (1884–1960).

Efter folkeskolen var H. i et par år tjenestedreng på landet og derefter i smedelære 1922–26, siden arbejdede han som maskinarbejder. Han var allerede som lærling med i Dansk socialdemokratisk ungdom (DSU), og efter ophold på arbejderhøjskolen i Esbjerg og på Askov blev han 1931 amtsformand for DSU i Svendborg amt. Hermed indledtes et lokalt organisatorisk arbejde der kom til at dække talrige felter: fællesorganisation, Arbejdernes oplysningsforbund (AOF), byråd (Nyborg 1943–46), skolekommission, ungdomsnævn osv. Han blev en af de sidste politikere med en bred organisatorisk skoling og en fast lokal forankring. Fra 1939 indvalgte han i folketinget af Nyborgkredsen, indtil han trak sig tilbage 1972. – Svarende til H.s veldækkende lokale erfaringer kom han i folketinget til at dække en bred vifte af sagsområder, men i stigende grad blev det landbrug, skole og trafik der blev hans områder. Mere og mere blev det dog trafikforhold han blev sat på: 1950–66 var han medlem af landsnævnet vedrørende fragt- og rutebiler, 1954–59 formand for Storebæltsbro-kommissionen, medlem af jernbanerådet 1954–66 (formand 1960–66), medlem af bestyrelsen for SAS

1963–66, m.m. På denne baggrund føltes det naturligt, at H. i nov. 1966 efter Kai Lindberg overtog posten som trafikminister i ministeriet J. O. Krag II. Ministertiden blev ret kort idet regeringen trådte tilbage i februar 1968, og da Krag oktober 1971 atter dannede regering kom H. ikke med, bl.a. fordi Krag ønskede at tage et særligt hensyn til de yngre i gruppen og derfor satte Jens Kampmann på trafikministerposten. Efter ministertiden overtog H. atter forskellige hverv med tilknytning til trafikken og var 1973–75 formand for Foreningen Norden. H. hørte typisk til politikerne i anden række der gør et stort og stabilt arbejde – folketingets arbejdsform hørte karakteristisk nok til et af hans interessefelter. Han var en myndig sekretær for partiets folketingsgruppe 1950–65, og han fulgte loyalt gruppen også i de tilfælde hvor han var usikker over for eller imod den valgte politik (Atlantpagten 1949, boligforliget 1973). □Foto.

Interviews i Demokraten 28.3.1964 og 18.6.1972. Berl. tid. 11.3.1976.

Hækkerup, Hans Erling, 1907–74, minister. * 25.12.1907 i Ringsted, † 30.7.1974. F: redaktør, senere borgmester Hans Kristen H. (1876–1929) og Petra Johanne Jensen Sandahl († 1954). ~ 1° 21.5.1938 på Frbg. (b.v.) med kontorchef, cand. polit. Marchen Elisabeth Friis-Skotte, * 12.8.1909 på Frbg., † 16.11.1958, d. af trafikminister J. *F.-S. (1874–1946) og Anna C. M. Friis (1871–1954). ~ 2° 1.12.1962 i Ballerup med Karli Emma Lassen, * i Kbh., d. af forretningsfører Søren Emil Andersen († 1934) og Anine Emilie Jacobsen († 1960). – Bror til Per *H.

H. var bogstavelig talt socialdemokrat fra fødslen. Faderen var uddannet typograf, men blev 1907 redaktør af Midtsjællands Social-Demokrat i Ringsted, kom i 1913 i byrådet og valgtes 1920 til folketinget hvor han sad til sin død. H. selv fulgte den slagne embedskarriere; efter studentereksamen fra Roskilde 1926 blev han cand. jur. 1934 og kom straks i finansministeriet hvor han sluttede af med i 1950 at blive kontorchef. Tjenestemandssager hører under finansministeriet, og som sekretær 1945–48 for de forskellige organer der behandlede sager mod tjenestemænd for unational adfærd under besættelsen dokumenterede han effektivitet og et velafbalanceret juridisk skøn.

H. trådte politisk frem som socialdemokratisk kandidat i Store-Heddingekredsen i 1943. Fra 1945 valgtes han til 1971 i Stege-Vordingborgkredsen, dog med en afbrydelse 1947–48. H. blev 1953 justitsminister i ministeriet Hans Hedtoft II og fortsatte på posten gennem de vekslende socialdemokratiske regeringer frem til 1964 da han blev indenrigsminister; han afgik med ministeriet Krag i februar 1968. Siden J. Nellemann har ingen været justitsminister uafbrudt i så mange år; lægges årene sammen var C. Th. Zahle dog justitsminister i længere tid. Alene dette er et vidnesbyrd om et stort politisk talent og en saglig styrke, når det betænkes at netop denne ministerpost siden provisorieårene har været den mest udsatte. H. undgik da heller ikke at tillægge sig en sikkerhed der kunne nærme sig arrogancen, navnlig over for mindre velfunderede partifæller og modstandere, men han var – fremhæves det – altid venlig og redebøn når den almin-

delige borger søgte hans bistand. Hans minister-tid faldt i en periode hvor mange af de tidligere normer var til prøvelse, og det lykkedes ham gennemgående takket være en betydelig smidig-hed og fornemmelse for hvor langt man kunne gå at opnå ret bred tilslutning til en liberalise-ring af lovgivningen på en række områder: øget adgang til prøveløsladelse (1956), videregående adgang til svangerskabsafbrydelse og vejledning i svangerskabsforebyggelse (1960), forbedring af vilkårene for børn født uden for ægteskab (1960), lempelser i filmcensuren (1960) og i hel-ligdaysloven (1963) samt indførelse af partsof-fentlighed i forvaltningen (1964). Andre betyd-ningsfulde love var en ny færdselslov (1955), ændringer i rets- og politikredsene (1956) og mi-nisteransvarlighedsloven (1964). Det var store og omfattende lovkomplekser som han under for-handlingerne personligt beherskede. Det samme gjaldt det store kompleks af jordlove der faldt ved folkeafstemningen 1963; H. var formand for det regeringsudvalg der forberedte dem og fejl-vurderede ligesom Krag selv de politiske mulig-heder. Karakteristisk nok holdt H. sig imidlertid her som i andre sager tilbage fra at deltage i den almene debat. Ministeriet og folketinget var hans arbejdspladser. Som indenrigsminister gen-nemførte han 1966 en omfattende ændring af beskatningen af fast ejendom og arbejdede med de komplicerede problemer der førte til den store kommunalreform i 1970. H. havde set frem til i 1968 at afløse Julius Bomholt som folketingets formand, men valgresultatet i januar blokerede for denne mulighed. I sine sidste år var H. mær-keket af svigtende helbred. □ Foto.

Borsen 23.12.1967. Berl.tid. 31.7.1974.

Hækkerup, Per Christen, 1915–79, minister. * 25.12.1915 i Ringsted, † 13.3.1979 i Stubberup på Lolland, begr. i Kbh. F: redaktor, senere borgmester Hans Kristen H. (1876–1929) og Petra Johanne Jensen Sandahl († 1954). ~ 5.4.1939 med folketingsmedlem Karen Margrethe (Grete) Hurup, * 4.4.1914 i Ålborg, d. af redaktor Nic. *H. (1881–1977) og Karoline K. Kristensen (1889–1972). – Bror til Hans *H.

Sammen med broderen Hans H. voksede H. op i et politisk engageret hjem. Faderen – den socialdemokratiske politiker – døde dog allerede da H. var 13 år, og moderen flyttede til København hvor H. blev student fra Østre Borgerdydskole i 1934. Han begyndte at studere økonomi og placerede sig sikkert gennem præstationerne, men fik aldrig afsluttet studierne. Megen tid blev brugt dels på en udstrakt manuduktorvirksomhed i teoretisk statistik, dels på politisk virksomhed. H. var med i DSU allerede i gymnasietiden og blev landsformand 1946 og var dermed i partiets hovedbestyrelse. Samme år blev H. generalsekretær i International Union for Socialist Youth med den opgave at reorganisere den internationale socialdemokratiske ungdomsbevægelse efter sammenbruddet under anden verdenskrig. Medens H. forlod ledelsen af DSU 1952 fortsatte han til 1954 på den anden post. For H.s senere virke i international politik var årene i ungdomsbevægelsen en nyttig skolingsperiode. Ikke alene opdyrkede han sine sprogfærdigheder, men han knyttede personforbindelser der blev meget nyttige for ham.

I de samme år startede H. sin karriere i den hjemlige politik. Han var 1946–50 medlem af

Københavns borgerrepræsentation og blev 1950 valgt til folketinget i Lyngby-kredsen – han genvalgtes her til han 1967 skiftede til Esbjergkredsen som han repræsenterede til sin død. Samtidig med folketingsarbejdet var han 1956–62 politisk og økonomisk lederskribent ved Social-Demokraten, senere Aktuelt. H. markerede i begyndelsen af 1950erne sine interesser for internationalt arbejde, var med i ledelsen for „Een verden“, medlem af Europarådets rådgivende forsamling og af det udenrigspolitiske nævn. Hans politiske arbejde var dog ikke snævert, og det følte naturligt da H. 1957 valgtes til politisk ordfører. Dermed rykkede han ind i det politiske livs centrum og blev nu „fast inventar“ når store politiske forlig skulle gennemføres. Han åbenbarede et talent for at finde løsninger og skabe kontakter med andre partiers ledere, ligesom han over for offentligheden stod som en vidende og slagfærdig debattør der kunne være mere end almindelig skarp så det nærmede sig det grove. Da V. Kampmann trådte tilbage som statsminister i september 1962, og J. O. Krag blev regeringschef overtog H. ret overraskende udenrigsministerposten som han sad på i de følgende fire år. Uden tvivl var det den lykkeligste periode i H.s politiske liv.

Hans eminente sprogkundskaber gjorde at han klarede sig uden tolk selv i pressemødernes hastige replikker; han havde talent for at drage opmærksomheden hen mod sin person, han ytrede sig om internationale anliggender og fik en omtale der var usædvanlig for en dansk udenrigsminister, fx når han i 1964 ved kong Konstantin og prinsesse Anne Maries bryllup offentlig gav

den græske konge gode råd om hvordan en konstitutionel monark burde forholde sig i politik. Egentlige udenrigspolitiske problemer pressede sig ikke på. Spørgsmålet om Danmarks optagelse i EF blev for en tid taget af bordet kort efter H.s tiltræden gennem de Gaulles afvisning i januar 1963 af Englands medlemskab. I denne første ministertid blev det også efterhånden kendt at H.s lyst til det festlige lag kunne være et problem. Offentligheden begyndte også at tale om en misstemning mellem regeringschefen og H. Forholdet til Krag spillede i det hele i de følgende år en betydelig rolle i de politiske kommentarer. Uden tvivl kunne en sådan misstemning være der, men hvor meget den betød i de politiske afgørelser er mindre klart. Det gælder også da H. i november 1966 trådte tilbage som udenrigsminister for på ny at blive politisk ordfører og tillige gruppeformand. Det er givet at regeringen havde et stærkt behov for at have en stærk leder i tinget, nu hvor socialdemokratiet og SF havde fået flertallet efter valget den 22.11. Der var uro i begge partiers grupper; det viste sig at H. formåede at holde styr på sine egne tropper og ofte hos støttepartiet forhandle sig frem til brugbare resultater. Man talte om hans „stokkemeter“, et ord lanceret af partifællen Holger Eriksen. Det lykkedes i foråret 1967 at gennemføre det omfattende skatteforlig med SF der bl.a. indførte momsens; men her måtte H. i vid udstrækning hente hjælp hos Krag. Efter valget januar 1968, der førte til dannelsen af RKV-regeringen, fortsatte H. som ordfører. Positionen var dog svækket alene ved at partilederen nu sad på medlemsrækkerne som oppositionsfører. H.s politiske liv

var nu nede i en bølgedal. Han forsøgte at få posten som generalsekretær for Europarådet; men det glippede, og han engagerede sig i arbejdet som konsulent for Scandinavian Planning and Development Association der byggede feriebyer i Jugoslavien, et arbejde som nok fjernede en del af hans opmærksomhed fra det politiske liv. Da Krag atter dannede regering i oktober 1971 blev H. økonomi- og budgetminister, og derefter var han en stærk minister indtil sin sygdom og død – kun afbrudt af den korte tid, dec. 1973 – januar 1975 da ministeriet Hartling sad ved roret.

Tiden i Anker Jørgensens regeringer blev kendetegnet af de store forlig hvor H. var en central skikkelse. Da Anker Jørgensen dannede sit andet ministerium blev H. 13.2.1975 økonomiminister og fortsatte som sådan til dannelsen af SV-regeringen 1978 da han blev minister uden portefølje med henblik på økonomisk samordning. I tiden 8.9.1976 – 26.2.1977 var han tillige handelsminister. Fra efteråret 1976 var det dog tydeligt at H. var syg. Han kunne imidlertid stadig være med og førte an ved dannelsen af SV-regeringen i 1978. I hovedbestyrelsesmødet umiddelbart efter måtte han dog erkende at han ikke mere var i stand til at betvinge en partiforsamling, og i de sidste måneder før sin død deltog H. kun lidt i det politiske liv. H., der lå til højre for midten i partiet, var i sine velmagtsdage en af de mest omtalte politikere. Han jagtede ikke populariteten, men hans trang til de festlige oplevelser, også i folkelivet, gjorde ham populær. Han var i høj grad typen på den uundværlige praktiker, mens teorier lå ham fjernere. Det var heller

ikke hans natur at afsætte langsigtede mål. Det får stå hen om han, hvis andre områder var blevet hans, havde evnet at arbejde med konstruktive nyskabelser; i hvert fald var han gennemgående mod utraditionelle ideer. Som det formede sig blev han den politiker der var indflydelsesrig, i perioder også magtfuld, men som ikke satte sig varige spor. – H.s. hustru **Grete H.** blev student 1934 og havde kontorstilling; i socialdemokratiet var hun sekretær på partikontoret 1958–63. 1964–66 og fra 1970 har hun været folketingsmedlem valgt i Maribo amtskreds (fra 1971 Storstrøms amt). Hun blev 1. næstformand i folketinget 1971 og fortsatte indtil 1978. – □ Buste i form af sparebøsse, af A. Finne, 1974. Tegn. af Hans Bendix udst. 1956 og 1967. Afbildet på karikatur af Bjarne Laursen, 1974 (Amalienborg). Foto.

Verdens gang, 1959 nr. 9 288. Demokraten 28.8.1969 og 18.10.1970. Vict. Andersen i Berl. tid. 26.3.1972. Poul Møller sst. 14.3.1979. Harry Rasmussen i Aktuelt s.d. Poul Petersen i Politiken s. d. Sst. 8.4.1979 (interview m. Grete Hækkerup) W. L. Christiansen i Flensborg avis 22.3.1979. – Papirer i Rigsark.

J

Jakobsen, Svend Aage, * 1935, minister. * 1.11. 1935 i Ulsted. F: fodermester, senere arbejdsmand Otto J. (* 1896) og Helga Laustsen (* 1904). ~6.12.1958 i Åbyhøj med Elly Jensen, * 1.1.1938 i Veggerslev, d. af gårdejer Alfred J. (1891–1965) og Kristine Brøgger (1893–1963).

Efter folkeskolen arbejdede J. nogle år ved landbruget, men kom derefter 1952 i lære i Sdr. Kongerslev brugsforening i Himmerland. Efter læretiden og handelsmedhjælpereksamen var han 1955–59 kommis i brugsforeningen i Åbyhøj. J. blev 1960 knyttet til FDBs hovedsæde i København med titlen konsulent. Arbejdsområdet vekslede, men inden han 1971 forlod FDB var han nået frem til den ledende inderkreds og beskæftigede sig navnlig med de overordnede økonomiske problemer. I disse år tog J.s politiske arbejde også form, 1966–70 var han bestyrelsesmedlem for socialdemokratiet i Tåstrup, fra 1968 formand.

J. valgtes 1971 til folketinget i Københavns amtskreds (opstillet i Glostrup) og er blevet genvalgt siden. Allerede september 1973 rykkede han op som boligminister i ministeriet Anker Jørgensen I. Ministertiden varede kun tre måneder; men da Anker Jørgensen dannede regering igen 1975 kom J. på ny med og har haft forskellige ministerier siden: skatter og afgifter 1975–77, bolig og miljø samtidig jan.–febr. 1977, fiskeri 1977–79 og derefter finansministeriet. Det var en overraskelse for mange da J. blev minister første

gang, og for så vidt også da han 1979 blev finansminister. Påtænkte skattereformer, bl.a. med reduktion af rentefradraget måtte opgives i den første korte ministerperiode. I tiden som fiskeriminister vandt hans arbejdsevne og talent for at beherske spillet i Bruxelles almindelig respekt, selv inden for erhvervet. På den fornemme finansministerpost har han kun virket kort, men hans indsigt, eminente hukommelse og åbenhed for nye ideer har givet ham en god faglig start. I sine første politiske år var J. nok noget hæmmet af manglende taler-rutine, men dette er afløst af større sikkerhed, selv om han fremdeles foretrækker en noget afvejende form fremfor de korte erklæringer. □Foto.

Berl. tid. 31.10.1975. Politiken 1.11.s.å. Christen Schmidt sst. 16.3.1980.

Jensen, Steffen Bernhardt, 1910–78, borgmester. * 13.4.1910 i Århus (Skt. Johannes), † 11.6.1978 sst., begr. sst. (ndr. kgd.). F: tømrer Jens Ole J. (1878–1969) og Ane Marie Poulsen (1880–1944). ~ 3.11.1934 i Århus (b.v.) med Erna Fårup Christensen, * 11.3.1912 i Århus, d. af skrædder Christian Ingvard Marinus C. (1881–1955) og Maren Kirstine Christensen (1885–1969).

Der var ikke velstand i J.s barndomshjem, men det var trygt; det man dengang kaldte et „stabilt“ arbejderhjem. Om dette vidner også den gode skolegang børnene fik. I hjemmet blev der talt politik, og i nogle barndomserindringer hedder det: „Endnu før jeg kom i skole, lyttede jeg med åben mund og øre til politiske samtaler og havde vage sværmerier for alt yderliggåen-

de“. Efter realeksamen 1927 kom J. som journalistelev til Demokraten og var samtidig med i den socialdemokratiske ungdomsbevægelse; han sad i ledelsen af DSU i Århus 1927–32 og var omtrent samtidig (1929–35) hovedbestyrelsesmedlem i „Aldrig mere krig“. Det var i de samme år de lidt ældre inden for ungdomsbevægelsen, med Hans Hedtoft og H. C. Hansen i spidsen, under indtryk af uroen i Europa drejede bort fra partiets afrustningslinje, men blev mødt med modstand fra bl.a. J. – endnu erindres blandt partifæller en hidsig debat mellem Hedtoft og den unge socialdemokrat i „Rød Ungdom“ i 1932. Men ellers fik han for livet sit præg af den periode i DSUs historie der nu kaldes kulturrepoken, hvor det musiske i livet og studiekredsene i samfundsspørgsmål var det centrale. Mandoliner, vandreture, talekor og digte var de ydre udtryk for stærke strømninger i ungdomsbevægelsen som vendte sig mod menneskelivets indkapsling i mekaniseringen, og denne livsholdning forlod aldrig J. Derimod stod han fjernere fra de mere militante strømninger der fra midten af 1930erne gjorde sig gældende i DSU og nogle steder fik sit symbol i trepilemærket.

Det politiske arbejde i DSU blev senere – fra 1936 – erstattet af en bestyrelsespost i partiforeningen. Da var læreårene ved Demokraten også overstået; men J. fortsatte som journalist på bladet og dækkede snart sagt alle sider af livet fra kriminalreportage over sport til kulturliv, men kun i ny og næ kommunalpolitik. Et studieophold i et London med hungermarch og fascistiske demonstrationer uddybede indtrykket af Eu-

ropas problemer; det var også her pacifisten J. på én gang modtog indtryk af bevægelsens store skikkelser og skænkede sine opsparede engelske pund til Madrids kæmpende arbejdere.

I besættelsesårene begyndte generationen, der havde lært politik omkring 1930, at få mandater, og i 1943 rykkede den 33-årige journalist ind i byrådet og kom snart til at stå i centrum i gruppen. I disse år grundlagdes det snævre samarbejde og venskab med S. Unmack Larsen der, skønt 17 år ældre, dog var ny i byrådsarbejdet, selv om han en kort overgang i 1930erne havde været byrådsmedlem. Nyt var bekendtskabet ikke, for Unmack Larsen havde siden 1920erne haft nær kontakt med de unge i DSU.

Byrådsarbejdet var dengang mere krævende end i dag fordi byrådsmedlemmerne før magistratsordningen havde et mere omfattende udvalgsarbejde. J. fik da også hænderne fulde da han 1946 blev både gruppeformand og ordfører og stadig var journalist. I udvalgsarbejdet var det særlig de kulturelle sager der bandt. – Magistratsordningen af 1950 betød at J. rykkede ind som rådmand og administrator. I det nye arbejde medtog han punktligheden og ordenssansen fra det private liv. Det var magistratens 4. afdeling J. var blevet chef for. Hertil er henført netop de sager som havde fanget interessen gennem årene: skoler, biblioteker, skove, parker, idræt og – skovpavilloner. Det blev rige arbejdsår hvor nyt blomstrede op. Krigstiden havde bremset meget som nu skulle indhentes, også selv om økonomien var anspændt. – Mod slutningen af 1950erne blev det klart at Unmack Larsen på grund af sygdom næppe kunne fortsætte som borgmester.

Stemmetallene ved socialdemokratiets opstillingsmøder pegede uomtvisteligt på J. som hans øfloer. Blandt modstanderne var der nervøsitet over for disse udsigter, vistnok uden at man egentlig gjorde sig klart hvorfor man var imod. Det kulminerede da Unmack Larsen trak sig tilbage i 1958. Efter valget fulgte nogle års væbnet neutralitet; men modstanden afløstes efterhånden af en erkendelse af at evnerne også til det arbejde rakte videre end man regnede med. Selv de mange borgere der i J.s tøven over for stadige parkeringspladskrav kun så bagstræberi hos en inkarneret cyklist erkendte at han her var forud for sin tid og på linie med udviklingen i endnu mere teknificerede samfund. Og har nogen frygtet at republikken skulle blive udråbt ved den næste kongemodtagelse så har de i stedet set J. i mørkt tøj med værdighed sige goddag til kongen på samme måde som når andre prominente gæster blev modtaget i byen.

Kærligheden til Århus kendetegnede J.s gerning. Tidens problemer fængslede ham; men inden længe blev samtalen umærkeligt ført hen på hvordan de netop i særlig grad kom til udtryk i Århus. I de sidste borgmesterår stod J. som byens ubestridte førstemand respekteret af alle for sin personlige hæderlighed, sine evner til at gennemføre en sag selv om den var langsigtet, og sin klare vurdering af økonomiske problemer. Ved valgene fik han det største antal personlige stemmer der nogensinde er opnået i byen. Hans alsidige og aktive kulturpolitik kom til at danne mønster i mange andre byer. På grund af svigtende helbred trak J. sig ud af det kommunalpolitiske arbejde i 1971.

I 1940'erne skrev J. digte; nogle digte kom i Vild Hvede, andre i samlingerne *Atom-Splinter*, 1946, *Hjulet*, 1952, og *Under paddehatten*, 1958. Længe før californiske hippies startede deres aktioner mod udviklingens snærende bånd blev disse tanker formuleret her, men samtidig bundet af fornuftens vilje til at udnytte nutidens muligheder. Sæner var det byens historie der stod i centrum. I 1956 tog J. initiativet til stiftelsen af Århus byhistoriske udvalg der siden da har udgivet 40 selvstændige publikationer. Herved er Århus bys historie – navnlig i 18- og 1900-årene – blevet behandlet i et omfang som næppe er tilfældet for nogen anden nordisk bys vedkommende. J.s indsats i dette arbejde og som bestyrelsesmedlem eller formand i videnskabelige institutioner har i høj grad medvirket til ikke alene at videreudvikle disse, men også til at udbygge forbindelsen mellem det videnskabelige miljø og bredere kredse i byen. J.s hovedværker er: *Fra det glade Århus*, 1963, *Som Århus morede sig*, 1966, *Da Århus var Hollywood*, 1969, *Livet i Århus i gamle vises*, 1975, *Marselisborgskoven* (sammen med Peder Jensen, 1974) samt *Bernhardt Jensen beretter om Århus* (udgivet posthumt 1979 ved Annegrete Dybdahl; foruden personlige erindringer er bogens hovedbidrag en stor afhandling om nattelivet i Århus før ca. 1870). Fælles for disse bøger er at J. i højere grad end det ellers har været tilfældet har været i stand til at opspore ukendte kilder i form af småtryk der i reglen end ikke findes i samlingerne, og at han gennem interviews har kunnet tilvejebringe en mundtlig tradition som i øvrigt er behandlet med megen kritisk sans. Karakteristisk er også at fremstillingerne

præges af en lykkelig evne til at forbinde det lokale og specielle med den almene samfundsmæssige udvikling. En følge af dette er da også at de nævnte arbejder ikke alene har opnået en meget stor læserkreds, men at de tillige er blevet modtaget med megen anerkendelse af historikere og etnologer. Foruden de større værker skrev J. en række mindre afhandlinger. For det omfattende forskningsarbejde besluttede Århus universitet i 1978 at tildele J. æresdoktorgraden i filosofi. Han døde inden promoveringen. □ Mal. af Svend Engelund (Århus rådhus). Flere tegn. (Århus bibl., lokalhist.saml.). Foto.

B. J. i Barn i Århus, red. Aage Bredsted m.fl. II, 1957 79–88. B. J. beretter om Århus, 1979. – Borgere i byens råd, red. Vagn Dybdahl og Ole Degn, 1968 16–19. – Papirer i Erhvervsark., Århus.

Jensen, Carl Peter, * 1906, minister. * 3.1.1906 i Kbh. (Sundby). F: murersvend Sofus J. (1882–1950) og Valborg Øberg (1884–1978). ~ 7.12. 1929 i Stubbekøbing (b.v.) med Ellen Marie Hansen, * 19.11.1907 i Stubbekøbing, d. af fyrbøder Hans Christian H. (1882–1941) og Emma Nielsen (1884–1921).

Efter i 1924 at være blevet uddannet som blikkenslagersvend i København arbejdede J. i en årrække på den store gasmålerfabrik i Stubbekøbing og kom tidligt ind i organisatorisk og folkeoplysende arbejde. Som 19-årig blev han tillidsmand på virksomheden og kort efter lokal fagforeningsmand og kom ind i blikkenslagernes

hovedbestyrelse. På samme tid startede J. AOF i Stubbekøbing og valgtes til formand i DSU, senere også i partiforeningen. 1931 flyttede J. til København og var derefter 1936–43 sekretær i Blikkenslagerforbundet og 1943–60 sekretær i De samvirkende fagforbund (LO).

J. kom i folketinget 1953 (vestre storkreds) og var 1960–64 boligminister, 1964–68 grønlandsminister. Før ministertiden var J. medlem af en række udvalg og kommissioner vedrørende arbejdsmarkedsforhold og i bestyrelserne for AOF og arbejderhøjskolerne. I ministeriet – J. startede i regeringen Kampmann I og fortsatte derefter i Krags ministerier – blev J. opfattet som en af LO-garanterne, men alt tyder på at J. som politiker mere følte sig som partimanden. Allerede i 1956 da andre fagforeningsledere stemte imod H. C. Hansens indgreb i overenskomsterne undlod J. at stemme. Som minister var han i høj grad dagligdagens administrator uden større initiativer og uden megen offentlig fremtræden. Posten som grønlandsminister engagerede J. mere end boligministeriet. Allerede i 1950erne havde han i LO været den mand der passede Færøerne og Grønland. I ministertiden gik han ind i det begyndende reformarbejde, men fulgte her de retningslinier de forskellige udvalg og kommissioner havde udstukket; kun forcerede han i højere grad boligbyggeriet. Ved valget i 1971 opnåede J. ikke genvalg og trådte dermed ud af politik. □Foto.

Interview i Demokraten 28.12.1965. – Politiken 2.1.1976. Berl. tid. s. d.

Jensen, Egon Carlo Larsen, * 1922, minister. * 14.3.1922 i Slagelse landsg. (Skt. Peders). F: brønderiarbejder Albert Thorvald J. (1898–1973) og Carla Jensen (1899–1971). ~ 1.6.1946 i Ringsted (b.v.) med Henny Jørgensen, * 31. 8.1923 i Slagelse, d. af slagteriarbejder Emil J. (1894–1975) og Karen Jørgensen (1895–1974). Efter mellemskoleeksamen 1937 kom J. i kontorlære og blev 1942 ansat ved Slagelse kommune hvor han den største del af tiden var beskæftiget inden for skattevæsenet. Han var 1937–45 formand for byens DSU-afdeling (Dansk socialdemokratisk ungdom) og fra 1955 for partiforeningen. I perioden 1954–71 var han medlem af byrådet og 1966–70 viceborgmester (borgmester nogle måneder 1970), 1970–71 var han tillige medlem af og 1. viceamtsborgmester i Vestsjællands amtsråd. – J. kom 1960 ind i folketinget valgt i Slagelsekredsen. Hans alsidige indsigt i kommunale og administrative forhold gav ham ret hurtigt en vægtig placering i gruppen ikke mindst på baggrund af de mange problemer omkring gennemførelsen af kommunalreformen, og 1966–68 var J. medlem af finansudvalget. Da Jens Otto Krag dannede regering i okt. 1971 føltes det da også naturligt at J. blev indenrigsminister, selv om stillingen oprindeligt var tiltænkt Henning Rasmussen. Han fortsatte på denne post i de følgende ministerier Anker Jørgensen 1972–73, 1975–77 og 1977–78, hvorefter han var kirkeminister 1978–79. Som indenrigsminister havde han et stort fagområde, som kirkeminister et beskedent, men i begge funktioner spillede han tillige en betydelig rolle i udformningen af regeringens almindelige politik på en række om-

råder og var nært knyttet til Per Hækkerup. J.s ministergerning var præget af administrativ erfaring og af en let afbalanceret tolerance over for de mange affærer der meget let opstår omkring flere af de to ministeriers områder. 1972–73 var der således megen uro om militærnægtertjenesten (afbrænding af lejre, militærnægtere som medlemmer af skytteforeninger, vanskeligheder med at skaffe meningsfyldt beskæftigelse), men her som i stridighederne om naturmedicin lykkedes det J. at skabe ordninger der kunne fungere. Det samme var tilfældet med de store regnskabsmæssige problemer i Kbh.s amt og omkring sygehusbyggeriet i hovedstadsområdet i begyndelsen af 1970erne. De problemer og den heftige debat der opstod om de offentlige og private personorienterede EDB-registre tog J. også fat på og fremsatte 1977 forslag til lov herom der blev gennemført 1978. I det hele har J.s indsats som minister været kendetegnet af evnen til at skabe ro. Som en forlængelse af dette kan man også se hans kampagne 1978 mod de mange upolitiske lister til kommunalvalgene som han angreb for i virkeligheden at kunne betyde en fare for nærdemokratiets funktionsmuligheder. Det vanskelige problem om hovedstadsområdets styre lykkedes det ikke J. at løse efter sin egen plan. Han ønskede oprindeligt et amt for området og fremsatte 1972 lovforslag derom; men resultatet blev i stedet 1973 indførelsen af hovedstadsrådet. □ Foto.

Interview i Demokraten 12.3.1972 og Politiken 19.2.1978.

Jensen, Eiler Aage, 1894–1969, forbundsformand. * 14.4.1894 i Kbh., † 23.12.1969 på amtsygehuset i Gentofte, urne i urnehal på Bispebjerg. F: kusk Niels J. († 1904) og Kristine Hansen (1869–1934). ~ 31.10.1919 med Elna Kristine Petersen, * 28.12.1898 i Skælskør, d. af arbejdsmand Hans P. (1858–1939) og Edel Christine Jensine Jeppesen (1863–1952).

J. var en af de få af arbejderbevægelsens ledere der voksede op under egentlige proletariske forhold. Faderen blev tidligt slået ud af sygdom så moderen stod alene med fire børn. Barndoms miljøet var baggårdene på Nørrebro. Som 14-årig kom J. ud at sejle; selv om det var drøjt har han dog fremhævet at han blev mæt hver dag. Efter tre og et halvt år gik han i land og blev arbejdsmand. Han var nu med i den socialdemokratiske ungdomsbevægelse, men tog ikke meget del i det organisatoriske arbejde; fritiden gik til aftenkurser i de traditionelle skolefag og i samfundslære ligesom han var tillidsmand på flere arbejdspladser.

I 1925 henvendte bestyrelsen for Lager- og pakhusarbejdernes forbund sig til J. og spurgte om han, der end ikke havde været fagforeningsformand eller medlem af forbundets bestyrelse, ville være forbundsformand. Han valgtes og blev på posten til 1936, det sidste år var han tillige medlem af Arbejdsmandsforbundets hovedbestyrelse. Han forlod formandsposten for at blive sekretær i De samvirkende fagforbund (LO). På grund af uventede dødsfald i De samvirkendes top blev J. 1939 næstformand, og da Lauritz Hansen blev minister 1942 blev J. konstitueret formand og valgtes året efter som den hidtil ene-

ste arbejdsmand på denne post; han fortsatte til 1967.

En LO-formand får sjældent de samme muligheder som en minister for at gennemføre reformer. Det bliver i høj grad et arbejde fra sag til sag, og de visioner han kan have bliver ofte kun til virkelighed i småbidder. I de første år stillede tilmed besættelsestiden sine særlige krav, og formanden for LO var bestandig i centrum. For J. som for andre ledere i arbejderbevægelsen var det i høj grad et spørgsmål om at bevare organisationssystemet intakt som et værn både over for tyskerne, og over for den uro på venstrefløj man ventede efter krigen. Under folkestrejken 1944 var fagbevægelsen under pres. Tyskerne forlangte tidligt at J. skulle træde tilbage, men opgav dog kravet af frygt for yderligere uro, og J. var nogle dage senere med i den gruppe af erhvervsledere og politikere der gennem radiotaler medvirkede til strejkens ophør. Samme år var J. blandt initiativtagerne til dannelse af AIC (Arbejderbevægelsens informationscentral) der skulle forberede fagbevægelsens og socialdemokratiets propaganda, navnlig over for kommunisterne, i efterkrigsårene. Efter befrielsen var J. med i det udvalg der forhandlede med kommunisterne om et samarbejde, og var her en af de mest kritiske. De første efterkrigsår bød ikke på store muligheder for fagforeningernes leder. Her viste J.s evner sig imidlertid at være eminente. Han vurderes almindeligvis som den bedste forhandler LO har haft som leder, og efterhånden blev – støttet af konjunkturerne – den tabte real-løn indhentet, og i den sidste del af formandstiden gik den rask fremad. Bestandig var J. dog

resultaternes mand. „Skrål fylder så lidt i lønningsposen“, lagde han engang frem som sin devise. I stigende grad blev sociale tryghedsordninger det helt afgørende for J.: sygeløn, pensionsordninger, afskedigelsesløn, industrielt demokrati. Teknikken i disse reformer som han begyndte at arbejde på stykke for stykke overlod han gerne til eksperter. Det var et hovedprincip for ham at arbejde tæt med socialdemokratiet. Kun i 1956 under strejkerne svigtede det. – J.s forhold til H. C. Hansen var da heller ikke så åbent som det var til de andre socialdemokratiske statsministre.

J. var stærkt engageret i det internationale samarbejde – han var en af de få danske arbejderledere der talte fransk. I årene nærmest efter krigen sad han i eksekutivkomiteen for det faglige verdensforbund; men da den kommunistiske dominans blev fremherskende var han 1947 med til at danne Frie faglige internationale. – Han var medlem af folketinget 1945–47, valgt i Skanderborgkredsen, og derefter af landstinget til dets ophævelse 1953. □Mal. af Otto Christensen udst. 1957. Tegn. af samme (Fr.borg). Foto.

E. J. i Sådan blev jeg det, red. Aage Heinberg, 1953 174–78 og i Aktuelt 22.5 og 29.5.1966 samt 5.6. s.å.

Jensen, Erling Johannes, * 1919, minister. * 1.11. 1919 på Frbg. F: fiskehandler Franciskus J. (1875–1960) og Mary Smith (1881–1970). ~ 16.6.1951 på Frbg. (Lindevangsk.) med Ria Elise Jørgensen, * 21.11.1926 i Kbh., d. af installatør Anton J. (1893–1971) og Karen Behrndt (* 1895).

J. kom sent ind i politik, men havde dog fra ungdomsårene været knyttet til socialdemokratiet. Hjemmet kørte stramt økonomisk; efter realeksamen 1936 kom han til Philips A/S først som kontorbud, senere som kontorassistent. Han skiftede over til Kbh.s kommune og tog 1946 studentereksamen fra aftenkursus. Under en ansættelse i Østifternes Kreditforening læste han videre, blev ejendomsmægler og i 1956 cand.jur. I disse år var J. tillige engageret i at udbygge AOF-arbejdet på Frederiksberg. Efter embeds-eksamen blev han 1957 forretningsfører for Det kooperative fællesforbund og via denne post medlem af det udvalg der udarbejdede partiets nye principprogram af 1961 hvor han særlig prægede afsnittet om forbrugerpolitik. J. var dermed kommet tæt på inderkredsen i partiet. Året før var han blevet forstander for Arbejderhøjskolen i Esbjerg; arbejdet her var i fast gænge efter Ivar Nørgaards forstandertid, og J. kunne satse på at planlægge både det ydre af LO-højskolen i Helsingør og undervisningens indhold – han var tidligt udset til at være den første forstander. Her flyttede han over i 1967 og fortsatte på posten til 1971; i samme periode var han en meget aktiv formand for Arbejderbevægelsens erhvervsråd. Da J. O. Krag dannede sit tredje ministerium i oktober 1971 blev J. handelsminister. Han fortsatte på posten i Anker Jørgensens første ministerium til dets afgang i december 1973. J. har siden da været minister i alle socialdemokratiske regeringer: 1975–76 handelsminister, 1976–77 arbejdsminister, justitsminister 1977–78, socialminister 1978–79 og industriminister fra 1979.

Handelsministerposten er ikke nødvendigvis meget udadvendt; men den blev det under oliekrisen 1973 i J.s første ministerperiode. Han opnåede da gennem TV at blive både kendt og populær skønt det var restriktioner han talte om. Hans alvorlige og myndige tale gjorde indtryk, også fordi det alligevel var tydeligt at det i øvrigt var en gemytlig og optimistisk mand der havde ordet. Hans evne til at sælge en sag er også tydelig når han taler i erhvervskredse. Det er i det hele åbenbart at J.s største interesse har ligget i handelsministeriets ressort. Han er mindre teoriens og mere de enkelte praktiske løsningsmand. Den tilsyneladende rolige flegma må ses i sammenhæng med en rastløshed der kræver afvekslende problemer. I samarbejdet med ministerkolleger og udvalg kan der være en tilbøjelighed hos J. til at gennemføre sin vilje mere gennem vedholdenhed end ved argumenter. J. var ikke i folketinget da han blev minister, men er siden 1973 blevet valgt i Helsingør-kredsen. I oppositionstiden 1974–75 var han formand for sparekassen SDS. □Tegn. af Hans Lollesgaard, 1979 (Aktuelt), og Poul Holck, 1980 (Politiken). Foto.

Demokraten 31.10.1969. Jyllands-posten 8.9.1976. Bent Hansen i Aktuelt 19.10.1979. Jens Holst i Politiken 30.3.1980.

Jensen, Alf Børge Lars Peter, * 1909, minister. * 23.4.1909 i Gl. Holte (Søllerød). F: arbejdsmand, senere forretningsfører i Dansk papirarb. forbund Lars Peter J. (1867–1945) og Kristine Nielsen (1872–1915). ~26.8.1934 i Skamstrup med syerske Erna Jacobsen, * 11.10.1913 i

Skamstrup, d. af tømrer Jens Carl J. (1879–1968) og Anna Margrethe Sofie Jensen (1890–1972).

J.s far var medstifter af Papirarbejderforbundet og i hjemmet kom en række af socialdemokratiets ledere. Han blev derigennem præget af politik fra drengeårene. 1927 blev han udlært som kommis i brugsforeningen i Gl. Holte og kom derefter til Holbæk Brugsforening. Her var han sammen med Carl Emil Hansen (senere borgmester i Nakskov) og Urban Hansen energisk i arbejdet for at oprette DSU-afdelinger. 1936–39 var han uddeler i Nakskov og 1939–46 i Silkeborg hvor han samtidig arbejdede i de lokale partiorganisationer. J. valgtes 1945 til folketinget i Silkeborgkredsen hvor han genvalgtes til han i 1966 trak sig tilbage.

I høj grad blev J. byens folketingsmand der arbejdede for både store og små sager i København. I folketinget som i hjembyen blev han velldt for sit lune, det ukuelige humør og den raske replik. Karrieren var ikke hurtig, men støt, med et voksende tal af centrale udvalgsposter, bl.a. finansudvalget. Det blev især handels- og toldforhold der blev hans område, og 1960 blev han handelsminister i ministeriet Kampmann I og fortsatte som sådan i ministeriet Kampmann II indtil han i september 1961 gik over i indenrigsministeriet hvor han blev under J. O. Krags første regering; da de radikale trådte ud af regeringen blev han 1964 på ny handelsminister indtil han i september 1966 trådte ud af politik for at blive formand for bestyrelsen for FDB.

I ministertiden fik han bl.a. gennemført en længe planlagt licitationslov og forberedt ny patentlov og lov om søfartsuddannelse som blev vedta-

get kort efter hans tilbagetræden. Skønt kommende fra kooperationen fik han et ligefremt og åbent forhold til erhvervslivets ledere. Da han blev FDB-formand var brugsforeningerne midt i en strukturomlægning og modernisering der på mange områder brød med hævdvundne forestillinger; også her viste J. sig at være en smidig formidler der trods den nye tids krav om stordrift og rationalisering formåede at bevare det folkelige element i ledelsen. Efter ti år som formand trak han sig tilbage 1976. □Foto.

Verdens gang, 1960 96. Børsen 21.4.1969. Demokraten 22.4.s.å. Aktuelt 21.–22.4.1979.

Jørgensen, Anker Henrik, * 1922, statsminister. * 13.7.1922 i Kbh. (Sundby). F: kusk Johannes Albert J. (1894–1924) og Karen Marie Christiansen (1894–1928). ~6.11.1948 i Randers (Marie Magdalene k.) med barneplejerske Ingrid Kvist Pedersen, * 17.8.1922 i Marie Magdalene sg., Randers amt, d. af maskinarbejder Søren Peder P. (* 1898) og Krestine Kvist (* 1898).

J.s barndom og første ungdom symboliserer i det ydre det der skete med dansk arbejderklasse mellem de to verdenskrige. En start under kummerlige boligforhold i de gamle rønner på Christianshavn og så udflytning til de moderne boligkvarterer på Amager med eget værelse. Dette var den vækst der skete trods bestandige kriser og arbejdsløshed. Efter forældrenes tidlige død kom J. i huset hos sin faster og onkel (tobaksarbejderske, chauffør). Skolegangen fandt sted i Det kgl. vajsenhus' skole og afsluttedes med 7. klasse. Derefter var han arbejdsdreng, bud og la-

gerarbejder. Efter soldatertiden, der sluttede med 29.8.1943 og interneringen derefter, var J. på ny lagerarbejder på FDB og var med i en modstandsgruppe, tog præliminæreksamen fra aftenkursus 1949. J. havde været socialdemokrat fra barn og ung (DUI, derefter DSU og så partiforeningen). Det blev imidlertid det faglige arbejde der fangede ham. Først tillidsmand på arbejdspladsen, så næstformand i Lager- og pakhusarbejdernes fagforening i København 1950, formand 1956, forretningsfører 1962 for transportgruppen i Arbejdsmandsforbundet (nu SID) og 1968 formand for Arbejdsmandsforbundet. Tidligt i sine tillidsmandsår havde J. skaffet sig en betydelig indsigt i samfundsforhold gennem deltagelse i kurser her i landet, i Tyskland og i USA, desuden havde han flittigt læst litteratur – en lidenskab der har fulgt ham siden. I fagbevægelsen betød han en fornyelse. Han kunne det klassiske for en fagforeningsleder – lønforhandlinger, administration og agitation – men på en række områder gennemførte han fornyelser i dagligdagen der fjernede mange af de småting og de omstændelige procedurer der havde sat sig fast for 1914. Udadtil var det markeret gennem hans redaktion 1964–68 af forbundets blad. Det fik et nutidigt udseende og et alment kulturelt indhold der vandt det læsere langt uden for medlemskredsen, men som af og til gav nogle vanskeligheder med bestyrelsen.

I 1960erne blev J. også politiker. En kort overgang – 1961–64 – var han medlem af Københavns borgerrepræsentation, men gik derefter over i folketinget, hvortil han siden 1964 er valgt i vestre storkreds (først opstillet i Enghavekred-

sen til 1971, derefter i Vesterbrokredsen). I folketinget fik J. tidligt ordførerskaber i arbejds-markedssager. Interessen for almene politiske spørgsmål var dog også klar, og han var 1966 medstifter af SDS (Socialdemokratisk samfund) der samlede „venstrefløjs“-socialdemokrater til debat om partiets politik. Mod slutningen af 1960erne stod han som en af arbejderbevægelsens markante ledere, dog klart stadig med forankring i fagbevægelsen. Han udtalte sig åbent om Vietnamkrigen (kritisk over for USAs politik), om u-landsspørgsmål, om arbejderbevægelsens stilling i andre lande, men også om danske forhold. Han kunne i folketingsgruppen tale højt og uventet sætte sager under debat, men uden for gruppeværelset fulgte han usvigeligt de truffene beslutninger. Hans position var så fremtrædende, at Berlingske Tidende ved hans 50-års dag 1972, hvor ingen kunne vide han snart skulle blive statsminister, skrev at han kunne blive Danmarks Olof Palme. Op mod afstemningen om Danmarks tilslutning til EF gik Arbejdsmandsforbundet på en kongres imod. J. erklærede sig trods dette som tilhænger. Trods hele J.s placering i frontlinjen kom det som nyere dansk politiks største overraskelse (også for J. selv) at J. O. Krag, da han trak sig tilbage 3.10.1972, i realiteten udnævnte J. til sin efterfølger. Ses der bort fra proceduren var det overraskende, dels fordi J. ikke tidligere havde været regeringsmedlem, dels fordi han i mange henseender blev anset for at stå til venstre for de dominerende kræfter i partiet eller i hvert fald for at ligge for langt forud for disse.

J. var i første omgang statsminister 5.10.1972–

19.12.1973 og derefter igen uafbrudt fra 13.2. 1975, 1978–79 med deltagelse af venstre. Det har hele tiden været i en tilbageslagsperiode, ledelsen har ligget hos J., og dette har betydet at det ikke har kunnet blive nogen egentlig reformperiode. Problemet har været at bevare de i det foregående tiår vundne positioner. I den første statsministerperiode førte J. sin tidligere stil med sig i henseende til åbenhjertige kommentarer. Han talte Israels sag mod araberne, var kritisk over for amerikanerne i Vietnam og ytrede mistillid til Richard Nixons lederevner. Selv om flertallet uden tvivl straks eller i hvert fald senere måtte give J. ret, blev det af mange opfattet som uklogt af en statsminister at udtale sig så ligefremt om andre landes forhold. For J. stod et hovedproblem i forgrunden, nemlig at sikre partiets enhed efter den klart markerede spaltning i EF-spørgsmålet. Udtalelser som de nævnte har uden tvivl været med til at styrke hans stilling hos netop partiets EF-modstandere der som hovedregel netop stod for de samme synspunkter. Ikke at de blev fremsat af den grund, men måske blev de af den grund ikke tilbageholdt. Da J. foretog en ommøblering af regeringen i september 1973 kom også folk fra „Socialdemokrater mod EF“ med: Karl Hjørtnæs og Ritt Bjerregaard. Det lykkedes i løbet af det første års tid at „glemme“ uenigheden som kunne være blevet katastrofal for partiet. Uden tvivl beroede dette for en væsentlig del på J.s personlighed. Netop EF-anliggender belastede regeringen, særlig de vanskeligheder landbrugsminister Ib Frederiksen havde under forhandlingerne om landbrugsordningerne. Til dette kom så oliekrisen 1973. Resultatet

blev det store mandattab ved valget 4.12.1973 (fra 70 til 46 mandater) som socialdemokratiet dog havde fælles med de andre gamle partier; det var ved dette valg centrumdemokraterne og fremskridtspartiet kom ind.

Oppositionstiden blev kun kort. I pressen blev der talt om en lederkrise i socialdemokratiet, men der var ingen tøven om statsministerstillingen efter valget 1975. Det betød i øvrigt som også valgene 1977 og 1979 en fortsat fremgang for socialdemokratiet. J.s anden regeringsperiode har indrepolitisk været præget af den vanskelige økonomiske situation, de internationale konjunkturer har medført. Det er gang på gang lykkedes for J. at få gennemført forlig om den økonomiske politik, og 1978–79 forsøgte han at skabe sig mere sikkerhed i det parlamentariske arbejde ved at optage venstre i regeringen. Dette forsøg og de forskellige forlig er blevet kraftigt angrebet af LO-formanden Thomas *Nielsen. Ingen sinde før har der offentligt været en debat så kraftig mellem fagbevægelsens og partiets ledere. Selv om meget i de senere år i højere grad end tidligere foregår for åbent tæppe, har LO-formandens udtalelser overrasket i vide kredse; men de har på den anden side ikke standset partiets fremgang hos vælgerne. Når J. udtaler sig om principielle politiske spørgsmål, står han stadig så åbenbart „til venstre for midten“ som han udtrykte det 1969. Konstellationerne i folketinget har gang på gang tvunget ham til at afvige fra denne holdning. Han erkender uden tøven at intet parti, heller ikke hans, vil kunne få gennemført sine ideer, men at der nødvendigvis skal regeres. Som partileder står han i en anden posi-

tion end sine forgængere. Tiden er ikke til den form der tidligere var den gængse, at gruppemødet mere var en polering af lederens beslutning. Nu drøftes lederens forslag. Der må ofres tid og omtanke på balancegangen mellem at være den håndfaste og den åbne leder. Undertiden kan J. nok være for overvejende, som hovedregel gælder dog at han, når tiden for beslutningen er inde, da er meget fast og afskærende. – J. har bidraget til en række aktuelle politiske publikationer; en del af hans taler og artikler er udgivet 1975 under titlen *Til venstre for midten*. □ Tegn. af Poul Holck udst. 1971. Afbildet på karikatur af Bjarne Laursen 1973–74 (Amalienborg). Tegn. af Knud Lollesgaard (Kgl. bibl.). Tegn. af Ivan Opffer (Fr.borg). Buste i form af sparebøsse af Arne Finne, 1977. Foto.

A. J. i Fra hytte og slot, red. Margrethe Spies, 1977 210–23. Interviews i *Demokraten* 30.9.1969, *Berl. tid.* 20.10.1974 og *Jyllandsposten* 11.4.1976. – Eyvin Olsen i *Berl. tid.* 15.10.1972. Viggo Kampmann: *Seks socialdemokratiske statsministre*, 1973. Malin Lindgren i *Politiken* 20.8.1978. Hans Lyngby Jepsen: A. J., 1980.

K

Kampmann, Jens, * 1937, minister, direktør for miljøstyrelsen. * 30.3.1937 på Frbg. F: ekspeditionssekretær, senere stats- og finansminister Viggo *K. (1910–76) og overassistent Karen Elisabeth Jensen (* 1910). ~2.8.1958 i Kbh. med bibliotekar Lis Oldenburg Pedersen, * 4.11.1936 i Gandrup, d. af centralbestyrer Nicolaj P. (1909–76) og Katrine Oldenburg (* 1911).

K. blev student 1955 og cand.polit. 1962. Straks efter eksamen kom han i undervisningsministeriet og derfra 1964 i finansministeriet indtil 1971. Allerede i studentertiden blev han bemærket i politisk interesserede akademikerkredse, og i midten af 60'erne var han med i ledelsen af den socialdemokratiske studenterorganisation Frit Forum og i fraktionen SDS (Socialdemokratisk samfund). Han blev opstillet og valgt 1966 i Silkeborg-kredsen indtil han trak sig ud af politik 1978. I folketingsperioden var han 1968–70 redaktør af partiets tidsskrift Verdens gang og 1970–71 af dets fortsættelse Ny politik. K. blev tidligt minister: 1971–73 for offentlige arbejder (trafik) og forureningsbekæmpelse, 1973–75 for trafik og 1977–78 for skatter og afgifter. Han har interesseret sig for administration, men som et middel til at fremme politiske hensyn, ikke just en type der bliver populær hos embedsmændene. Hans indsigt, energi og visioner bødede dog hurtigt på den „fejl“ at han også kunne teknikken. De forholdsvis korte perioder han var minister åbnede ikke mulighed for store lovgivnings-

initiativer, og store mærkesager som flytning af Kastrup lufthavn til Saltholm og en gennemgribende skattereform med en fradragssanering måtte han opgive. Hans hovedindsats blev virksomheden som minister for forureningsbekæmpelse, nu miljøministeriet. Dette hurtigt store og meget dækkende område blev sat i system af K. I sin politikertid bidrog han til en række politiske skrifter og skrev selv *Lavvækstsamfundet*, 1976 der analyserede konsekvenserne for de forskellige befolkningsgrupper af en udvikling med en ændret vækstrate end 60ernes. K. forlod 1978 politik og blev direktør for miljøstyrelsen. □Foto.

Interview i Jyllandsposten 6.3.1977. – Birgit Rasmussen i Berl. tid. 21.5.1978.

Kampmann, Olfert Viggo Fischer, 1910–76, statsminister. * 21.7.1910 på Frbg. (Markus), † 3.6.1976 i St. Torøje, begr. Vestre kgd., Kbh. F: møllejer, senere grosserer Otto Peder Leck Fischer (1873–1911) og Marie Jakobine Hansen (1872–1951); adopteret 1911 af kaptajn af fodfolket Conrad K. (1870–1948) og Ellen Cecilie Christine Fischer (1872–1936). ~1° 22.12.1934 i Kbh. (b.v.) med bibliotekar Karen Elisabeth Jensen, * 12.10.1910 i Asnæs, d. af dyrlæge Jens J. (1870–1934) og Johanne Sofie Tofte (1876–1920). Ægteskabet opløst 1941. ~2° 2.5.1942 i Kbh. (b.v.) med Eva Marie Hedevig Brinch, * 23.7.1909 i Hull, England, d. af købmand Peder B. († 1942) og Olga Margrethe Kirstine Hansen († 1947). ~3° 17.10.1970 med Ulla Knudsen, * 6.11.1927 i Funder, d. af gårdejer Johannes K. og Margrethe Rohde. – Far til Jens *K. Bror til Leck *Fischer.

Efter faderens død blev K. adopteret af sin fars søster og dennes mand. Han voksede op i officershjemmet i Fredericia og blev student fra byens gymnasium i 1928. Straks efter eksamen begyndte han at studere statsvidenskab i København og blev cand.polit. 1934 hvorefter han ansattes i Statistisk departement (nu Danmarks statistik). Som student og ung kandidat færdedes han i hovedstadens venstre-radikale miljø og havde tilknytning til kredsen omkring Clarté, dog var han allerede fra midten af 1930erne medlem af socialdemokratiet. I en periode i 1940erne gled han i forbindelse med en flytning ud af de aktive medlemmers kreds, men indmeldte sig igen 1945. Allerede da havde K., uden at træde frem udadtil en indflydelsesrig position i centraladministrationen. Han var under krigen først optaget af de dengang nye nationalindkomstberegninger. Han blev i slutningen af krigen flyttet over i generalsekretariatet for beskæftigelse og knyttet som sekretær til det såkaldte professorudvalg der med Thorkil *Kristensen som formand skulle udarbejde beskæftigelsesplaner for den tilbageslagsperiode man ventede efter krigen. På samme tid var K. knyttet til modstandsgruppen Frit Danmark og ledende i tjenestemandsgruppen der øvede en vis indflydelse på reglerne om retslig forfølgelse af unationale tjenestemænd efter krigen.

Til K. blev der efter Thorkil Kristensens forslag 1946 oprettet en særlig stilling som økonomisk-statistisk konsulent i skattedepartementet idet han ønskede at udnytte den særlige ekspertise K. efterhånden var kendt for. Herfra gik han over i det nyoprettede økonomiske sekretariat som

chef 1947–50, i realiteten var han departementschef hos Vilhelm Buhl der i disse år var minister uden portefuille med koordinationen af den økonomiske politik som særligt område. K. var en meget selvstændig embedsmand, og det stod også klart at han nu engagerede sig så stærkt politisk at en fremtidig karriere i centraladministrationen ville være umulig efter den socialdemokratiske regerings fald. Efter valget i 1950 kom K. ind i Hedtofts korte regering; da regeringen faldt i oktober blev han konstitueret som direktør for Kongeriget Danmarks Hypotekbank – en typisk „ventestilling“ for en minister ude af „funktion“. I disse år udfoldede K. et imponerende mødeprogram landet over for at blive kendt, hidtil havde hans virkefelt jo blot været Slotsholmen. Møderne skulle også føre til at finde en valgkreds. Det viste sig vanskeligt at klare sig over for de lokale kandidater, men i 1953 lykkedes det ham at blive opstillet i Slagelsekredsen og valgt samme år. Senere, efter H. C. Hansens død, skiftede han over til Gladsaxe-kredsen og valgtes der til han trak sig tilbage i 1963.

Da Hans Hedtoft atter dannede regering 1953 blev K. finansminister og fortsatte på posten de næste syv år. Givetvis havde han planer om en stor samlet skattereform; men det lykkedes ikke at gennemføre denne. Væsentlige dele blev dog realiseret undervejs. Et hovedproblem var et voksende betalingsbalanceunderskud; finansministeren måtte møde med nye afgifter og skatter, og udviklingen, betalingsbalancen, vendte. K. var nok en dygtig finansminister der beherskede hele apparatet og teknikken. Det der imidlertid

gav ham den politiske position var hans evne til også støttet af den store viden at finde løsninger. Han og statsminister H. C. Hansen arbejdede tæt sammen, og K.s indflydelse uden for finanserne blev større og større. Til en anden af tidens ledende, den radikale Bertel ^{*}Dahlgard, fik K. også et umiddelbart tillidsforhold.

I finansministertiden markerede K. sig stærkt i to situationer. Den ene var Klaksvig-sagen hvor Færøernes landsstyre kom i konflikt med befolkningen i Klaksvig om en lægeudnævnelse, og efterhånden antog konflikten karakteren af borgerlige uroligheder med afsendelse af krigsskib og 120 sværtbevæbnede politifolk fra Danmark. K., der 1949–56 var formand for det dansk-færøske udvalg, blev sendt derop for at styre sagen og gjorde det på en sådan måde at roen blev genoprettet, og at han selv høstede stor anerkendelse blandt færingerne. Den anden sag var ikke udadvendt; han var den der straks i valgnatten 1957 så trekantregeringen af socialdemokrater, radikale og retsstatsfolk. Selv om det måske kun var en strøtanke blev han da tanken begyndte at blive en realitet den ledende planlægger hos socialdemokraterne. Det var også ham der, støttet af J. O. ^{*}Krag, var den stærke mand i ministeriet i H. C. Hansens sidste, svage år, og der var ingen tvivl om at han skulle være statsminister da H. C. Hansen døde i februar 1960.

Statsministertiden bød på store politiske resultater (forsvaret, grundværdistigningsskyld, særlig indkomstskat), og ved valget 1960 gik socialdemokratiet frem. Retsforbundet gled ud, men regeringen fortsatte som en socialdemokratisk-radikal regering. Valgsloganet „Gør gode tider

bedre“ var optakten til 60ernes reformer som K. samlet havde opstillet 1959 i en stor tale i Malmö. Alt syntes at åbne sig for K. Han havde næppe det umiddelbare folketække og da slet ikke i TV, men hans redelighed, den venlige åbenhed og den faglige kunnen skabte alligevel respekt. Der kunne dog også spores en vis frygt for ham. Erik Eriksens ord er for så vidt meget dækkende for den borgerlige fløjs holdning: „Det er ikke ufarligt at give ham en opgave. Han er så positiv, at han bliver ved, til han har fundet en løsning“. K.s position i partiet blev understreget ved kongressen 1961. Det var tydeligt at alt var koncentreret om hans person, og at hans iver og glæde smittede. Selv sluttede han kongressen med de ord der var bevingede i en række år: det er dejligt at være socialdemokrat.

Omsvinget kom brat. I foråret 1962 fik K. et hjertetilfælde, han kom så nogenlunde over det, men et nyt anfald i slutningen af august samme år tvang ham til at demissionere. Han fortsatte nogle måneder endnu i folketinget, men var sygemeldt. K. var både praktisk og teoretisk en af det moderne velfærds- og vækstsamfunds opbyggere. Teorierne blev bl.a. fremlagt i den artikelsamling der udkom til hans 50-årsdag: *Undervejs*, 1960 (med bibliografi).

Efter at være trådt ud af folketingspolitikken fortsatte K. en offentlig virksomhed på andre felter. Han var formand for Statsanstalten for Livsforsikring fra 1962 til sin død og for administrationsrådet 1965–67 samt medlem af radiorådet og dettes programudvalg 1965–69, tillige redigerede han 1962–66 socialdemokratiets tidskrift *Verdens gang* og var formand for partiets

forlag Fremad. Ved siden af dette fortsatte han sit arbejde som leder af Vanførefondet hvor han havde været formand siden stiftelsen 1955 og udbyggede dette filantropiske arbejde gennem etableringen af Pensionistrejser og Rekreadan. Uanset partiarbejde og ministergerning havde K. bestandig nedlagt megen kraft i dette arbejde. I de sidste år udfoldede K. også en betydelig skribentvirksomhed. Han udgav bøger om moderne og fremtidige samfundsproblemer: *Socialismens skæbne*, 1967, *Økonomisk demokrati*, 1970 og *Er der plads til os alle?*, 1972. Endvidere udsendte han et lille bind erindringer *Mit forhenværende liv*, 1971 og en mindre samling biografier *Seks socialdemokratiske statsministre – skildret af den syvende*, 1973. Tillige skrev han aktuelle kommentarer dels i Ekstrabladet, dels i venstrepressen. De virkede undertiden ubehageligt på de socialdemokratiske ledere ved deres kritiske vurdering.

□ Tegn. af Otto Christensen, 1960 (Fr.borg). Karikatur af Bo Bojesen, 1960, udst. 1961. Mal. af M. Kølckær ca. 1966 (folketinget). Afbildet på karikatur af Bjarne Laursen 1973–74 (Amalienborg). Foto.

Bibliografi i V. K.: Undervejs, 1960 158–67. – V. K.: Mit forhenværende liv, 1971 (erindr.). – Aktuelt 21.7.1960. Poul Møller i Dagens nyheder s.d. Sv. Thorsen: Folketinget i nærbillede, 1974. Anker Jørgensen og Poul Petersen i Politiken 4.6.1976. Poul Møller i Berl. tid. s.d. Hans Jørgen Lembourn sst. 13.6. s.å.

Kjærbøl, Johannes, 1885–1973, fagforeningsformand, minister. * 23.12.1885 i Kbh. (Matth.), † 26.8.1973, begr. Vestre kgd., Kbh. F: sognepræst Johannes Meller Valeur (1852–1913) og Julie Severine Hansen (1860–93). Navneforandring 18.9.1914. ~ 1° 30.10.1910 i Kbh. (Sundby) med Olga Amalie Petersen, * 8.1.1885 i Kbh. (Frels.), † 6.7.1916 sst., d. af former Peter Viktor Malmberg P. og Sofie Amalie Nørring. ~ 2° 5.8.1917 i Kbh. med Karna Marie Caroline Nielsen, * 28.5.1899 i Kbh. (Frels.), † 4.6.1969 i Kbh., d. af maskinarbejder, senere smedemester Jørgen Nikolaj N. (* 1879) og Laura Vilhelmine N. (* 1878). ~ 3° 25.7.1942 i Svendborg med Gerda Poulsen, * 11.7.1910 i Kbh., d. af forretningsfører Frederik P. (1881–1927) og Laura Falkenberg Sørensen (1881–1945).

K.s mor var ugift, faderen var efter K.s opgivelser den ugifte præst hun tjente hos. Inden fødslen rejste moderen til København hvor hun få år efter døde i yderste fattigdom. K. kom da i pleje på Tåsinge hos en sømand der levede af at sejle fragt fra Fyn. Efter konfirmationen kom han i smedelære i Svendborg og blev udlært som klejnsmed i 1904. Han tog straks til København og fik arbejde på Københavns flydedok hvor han arbejdede som skibssmed til 1914, de to sidste år var han tillidsmand. 1914 blev K. ansat som ekspedient på smedenes arbejdsanvisningskontor, og dermed sagde han arbejdspladsen farvel og kom ind i en karriere i fagbevægelsen: 1918–33 var han formand for skibssmedenes fagforening, 1924 sekretær og 1926 næstformand i Dansk smede- og maskinarbejderforbund og endelig samme år formand da J. A. Hansen

(1867–1926) døde. Til dette kom en række hverv med tilknytning til arbejdsmarkedsforhold.

I sin tid som administrator inden for fagbevægelsen fik K. ry som en effektiv leder, men også for at være hårdhændet, både i den daglige varetagelse af forretninger og når det gjaldt om at få gennemført en mere generel linje. Han stod da heller ikke så uantastet som en senere eftertid har været tilbøjelig til at se det. Så sent som i 1931 var han nær blevet væltet som formand for smedene da han på en ekstraordinær kongres gennemførte at man ikke gik ud i en arbejdskamp. Inden for fagbevægelsens lederkreds stod han imidlertid stærkt, og det var ham der tog initiativet til oprettelsen af Arbejderbevægelsens erhvervsråd i 1935 for at sikre fagbevægelsen et organ der kunne placere sig som de øvrige erhvervsorganisationer under de mange kriseordninger der gav organisationerne en særlig indflydelse. Netop de mange ordninger der også i høj grad berørte arbejderne gjorde det magtpåliggende for Thorvald Stauning at inddrage ham i det politiske arbejde. 1935 blev K. opstillet i Københavns 9. kreds; det var en sikker socialdemokratisk kreds, og K. blev valgt. I selve opstillingen havde Stauning måttet gribe ind for at få den gennemført. Kort efter valget blev regeringen omdannet og K. optaget i den som handelsminister.

Efter dette var K. politiker, men bevarede dog bedre end andre fagforeningsfolk der er blevet ministre en indflydelse også på fagbevægelsen. I 30erne var handelsministeriet helt centralt i den økonomiske politik fordi restriktionerne var koncentreret til dette. K. viste sig at være en ef-

fektiv minister, hurtig i beslutningerne og i stand til at komme på en rimelig talefod med erhvervene. Naturligvis var han støttet af at regeringen fra 1936 havde flertal både i folke- og landsting, men det var gennemgående ikke et flertal der blot gennemtrumfede sin vilje. K. fik frem til 1940 valutacentralens magt styrket (det var det organ der regulerede importen), Nationalbanken fik han gjort selvejende i stedet for som hidtil privatejet, og han gennemførte en skærpet lov om prisaftaler samt – under indtryk af de mange småhandlende i partiet – en ny konkurrencelov der beskyttede den mindre erhvervsdrivende. På en lang række andre områder under handelsministeriet blev der også lovgivet i denne tid. Ved siden af dette blev K. i stigende grad en af de stærke i ministeriet. I folketinget tog han ordet når det absolut var nødvendigt, men var ellers ikke meget for at træde frem – han var heller ikke nogen god taler. Under besættelsen viste det sig ret hvilken betydning det havde at K. sad i regeringen som fagbevægelsens mand. Ved regeringsomdannelsen 8.7. blev han arbejds- og socialminister og i november 1942 arbejdsminister i Erik Scavenius' regering indtil 5. maj 1945 (hvilende post fra 29. august 1943). Ret tidligt under besættelsen blev det venstres politik at gøre samarbejdet afhængigt af at fagforeningernes og arbejdsløshedskassernes funktionsmuligheder blev stækket. Et arbejds- og forligsnævn blev oprettet med den opgave at afgøre løntvister. Strejker og lockouter blev dermed forbudt. 1942 gennemførtes en skærpet kontrol med udbetaling af arbejdsløshedsunderstøttelse. For så vidt var det ikke alvorlige indgreb og under de herskende

forhold ville fx strejker i lønsspørgsmål næppe være kommet på tale. Det var imidlertid en lovgivning der virkede udfordrende over for fagbevægelsen. K. stod dog i de samme år for en række ordninger der afbødede de slette vilkår for de dårligst stillede.

I den almindelige politik stod K. for samarbejdslinjen uden på nogen måde at gå besættelsesmagtens ærinde. Da der i sommeren 1943 var omfattende proteststrejker i Odense søgte han at mægle, og hans gamle autoritet kunne endnu øve sin virkning. Efter 29. august 1943 da ministeriet blev „afløst“ af departementschefstyret bevarede K. en ret snæver forbindelse til arbejdsministeriet – socialministeriet var i november 1942 blevet afgivet til Laurits Hansen. I de mere snævre politiker kredse var han imidlertid ikke med, men man søgte dog kontakt med ham når det gjaldt hans områder. Han kunne imidlertid ikke komme med i befrielsesregeringen alene på grund af frihedsbevægelsens krav om at medlemmer af ministeriet Scavenius skulle være udelukket. K. følte megen bitterhed over denne beslutning og ønskede allerede før 5. maj at træde ud af folketinget. Under pres fra vennen Wilhelm Buhl afstod han dog fra denne beslutning. I befriessommeren var der imidlertid så megen uro i kredsen at det kom til afstemning; støttet af Buhl og Urban Hansen opnåede K. dog et tillidsvotum. Ret snart bedredes forholdet til medlemmerne igen, og han valgtes indtil han trak sig tilbage i 1957.

Fik K. ingen ministerpost ved befrielsen fik han til gengæld en stor og krævende lederpost idet han blev udnævnt til chef for flygtningeadmini-

strationen. Efter befrielsen var der 200.000 tyske og 24.000 andre flygtninge i Danmark. K. opbyggede og ledede en omfattende organisation og administration for at klare det meget store problem der lå i at man ønskede at holde flygtningene adskilt fra befolkningen, og samtidig var den humanitære forståelse for deres vanskelige kår meget ringe. Det lykkedes gennemgående at balancere igennem, og K. høstede megen anerkendelse for sin indsats.

K. var chef for flygtningeadministrationen til 1952, men var allerede inden da på ny kommet med i de socialdemokratiske regeringer. Han var boligminister 1947–49, arbejds- og boligminister 1949–50, indenrigs- og boligminister 1953–55 samt bolig- og Grønlandsminister 1955–57. K. selv vurderede ikke sine resultater som boligminister særlig højt, mest vægt lagde han på at der blev opbygget et boligministerium der organisatorisk kunne sørge for at de største vildskud blev fjernet fra byggeriet. Nogen politisk mulighed for en egentlig løsning af boligspørgsmålet var der ikke. Som indenrigsminister arbejdede K. stærkt på en forbedring af sindssygevesenet, men de økonomiske muligheder tillod kun lapperier. Tiden som Grønlandsminister blev kun kort og bød ikke på store initiativer. Et enkelt var bygningen af det store Grønlandsskib Hans Hedtoft. Skibet gik ned den 30.1.1959 ved Kap Farvel, og alle ombordværende omkom. Der fulgte nu et opgør idet K. blev anklaget for mod sagkyndiges råd at have gennemtrumfet vintersejlad på Grønland. Sagen står uopklaret, men blev ført stærkt frem af oppositionen med krav om rigsretssag. Dette afvistes af folketinget, men

forbitrede K.s alderdom. □ Afbildet på E. Saltofts mal. af socialdemokratiske førere, 1934 (forhen Folkets hus, Kbh.). Tegn. af L. Kaganas, 1938 (Fr.borg). Foto.

J. K.: Modvind og medbor, 1959 (erindr.). – Gunnar Fog-Petersen: Vor regering og rigsdag, 1938 59–62. De danske ministerier 1929–53, ved Tage Kaarsted, 1977. Hans Rasmussen: Ilden i min esse, 1977. – Papirer i Rigsark.

Knudsen, Hans Rynkeby, 1903–62, indenrigsminister. * 12.11.1903 i Løgstor, † 4.11.1962 i Nykøbing M., urne på Frederiks k.s kgd., Skåde. F: redaktør Thorvald K. (1877–1930) og Mary Nielsen (1881–1971). ~ 3.11.1931 med Ellen Jensen, * 11.9.1909 i Løgstor, d. af baneformand Jens Chr. J. (1879–1955) og Maren Pedersen (1883–1939).

K.s far var oprindelig matros, men blev redaktør af Vesterhimmerlands Social-Demokrat i Løgstor og medlem af byrådet. Selv begyndte K. efter mellemskoleeksamen som manufakturlærling, og efter at være blevet udlært tog han 1925 handelseksamen fra Handelshøjskolen i Århus og arbejdede derefter som kontorist i fødebyen hvor han 1929 startede sin kommunalpolitiske karriere med at blive medlem af ligningskommissionen. Han efterfulgte faderen som redaktør 1931–36. Efter fire år som redaktør ved Skanderborg Social-Demokrat kom han 1940 til Nykøbing M. som redaktør; i Skanderborg havde han været byrådsmedlem 1937–40, og i Nykøbing var han i byrådet 1946–54.

K. blev folketingsmand 1950 – valgt på Mors – og sad i tinget til sin død. Han var som folketingsmand uhyre arbejdende, og den spændstige, velfbalancerede mand blev hurtigt blandt gruppefællerne en skatteekspert der gjorde sig godt i udvalgsarbejdet. Det var ikke oplagt at det skulle være K. der blev indenrigsminister da Viggo Kampmann dannede regering i nov. 1960 med de radikale, men ingen anfægtede hans kompetence, derimod var man nok lidt mere tovende da han ved omrokingen i sept. 1961 gik over i finansministeriet. Der var, også blandt partifæller, en del, som fandt at alene det at beherske skattelovgivningen ikke gjorde en finansminister. De store forhandlinger om gennemførelsen af OMSen 1962 blev da også i vid udstrækning kørt først af Kampmann, senere af J. O. Krag. K. døde uventet af et hjertestop. Hans minister-tid blev kort; når han blev minister var det formentlig fordi han stod sagligt og menneskeligt højt blandt gruppens kommunalpolitisk erfarne, og der er tradition for at kommunalpolitikken så vidt muligt bør være „repræsenteret“ i danske regeringer. K. var medredaktør af Verdens Gang 1954–58. □Foto.

Koch, Bodil, 1903–72, minister. * 25.10.1903 i Kbh., † 7.1.1972 på Rigshosp. sst., begr. Frbg. kgd. F: ingeniør, senere direktor i Landbygningernes brandforsikring Janus Thastum (1876–1936) og Caroline Andersen (1877–1957). ~ 20.9.1929 på Frbg. (Solbjerg) med professor, dr. teol. Hal *K., * 6.5.1904 i Hellerup, † 10. 8.1963, s. af sognepræst, senere provst Hans *K.

(1867–1949) og Margrethe Schioler (Margrethe "K.") (1869–1951). – Mor til Dorte "Bennedsen.

K. blev student 1922 og cand. teol. 1929. I de følgende år var hun „hjemmegående“, men fulgte livligt med i sin mands arbejde, både det videnskabelige og især det folkelige og kulturelle. Udadtil trådte hun først frem da hun 1944 blev formand for den tværpolitiske sammenslutning Folkevirke hvis blad Folkevirke hun redigerede 1946–53. Hun var blevet socialdemokrat og blev i 1947 på Hans Hedtofts opfordring opstillet i Herningkredsen, Kr. "Bordings gamle kreds, og valgtes her indtil 1971 da hun ikke stillede op.

Det var helt overraskende da hun 1950 (sept.-okt.) blev kirkeminister i ministeriet Hedtoft. Hun var den første kvindelige kirkeminister; men de største problemer stak i at partiets og navnlig fagbevægelsens kvinder var utilfredse med at det første fagministerium – efter Nina Bang – gik til en akademiker med så ringe anciennitet i arbejderbevægelsen. Fanny Jensens ministerpost havde man opfattet som en utilbørlig reduktion af kvinderne. Uroen vejredes dog hurtigt bort gennem K.s evne til, navnlig i de yngre år, at opnå kontakt med og tillid hos alle befolkningslag; det kom også klart til udtryk i hendes valgkreds hvor den kvindelige københavnske akademiker uden besvær faldt til. Da Hedtoft atter dannede regering i 1953 blev hun på ny kirkeminister og fortsatte som sådan gennem de vekslende socialdemokratiske regeringer til 28.11.1966 da hun blev kulturminister. Hun trådte tilbage sammen med ministeriet i februar 1968. K. er den politiker der under folkestyret længst har været kirkeminister; men hverken

som sådan eller som kulturminister har hun stået som den store reformator. Det var først og fremmest i den almene politiske debat hun markerede sig. Det var de generelle spørgsmål hun beskæftigede sig med: større ligelighed, større åndelig frihed, kunstens trivsel var noget af det hun stod for – økonomi interesserede hende ikke meget. Hun gjorde sig mest bemærket gennem sine udenrigspolitiske synspunkter: mod Vesttysklands optagelse i NATO (imod partiets linje), mod atomkraftbevæbning og tidligt mod USAs krig i Vietnam; for u-landenes interesser var hun en varm talsmand.

K.s hastige standpunkttagen og hendes impulsive reaktioner kunne støde mange bort (en overgang var der tale om udelukkelse af partiet), men tiltrak fuldt så mange. – En søn, **Ejler K.**, * 11.8.1933, † 11.8.1978, var medlem af folketinget 1973–77 (var inde som stedfortræder i nogle måneder i 1972 og i 1973); han udtrådte af tinget da han blev direktør for miljøstyrelsen. E. K. var jurist af uddannelse og var ansat dels i centraladministrationen, dels ved Københavns universitet. Hans speciale var forvaltningsret, og han skrev flere videnskabelige afhandlinger. E. K. gjorde sig stærkt gældende i den politiske debat støttet af en stor og bredtdækkende saglig indsigt, men også, som moderen, markerende sig ved hastige standpunkter der undertiden kunne bekymre partiledelsen. – □ Tre mal. af Kirsten Kjær, det ene 1958. Mal. af Anelise Sørensen, 1965 (Fr.borg). Afbildet på karikatur bl.a. af Bjarne Laursen 1973–74 (Amalienborg). Foto.

Poul Hartling i Dansk kirkeliv, 1972 130–36. Jørgen Jensen i Præsteforen.s blad, s.å. nr. 2 17f. Kn. Thestrup:

Mit livs gågade, 1976. De danske ministerier 1929–53, ved Tage Kaarsted, 1977.

Krag, Jens Otto, 1914–78, statsminister. * 15.9.1914 i Randers, † 22.6.1978 i Skiveren, Råbjerg sg., begr. i Kbh. (Vestre). F: cigarhandler Anders Madsen K. (1872–1934) og Astrid Birgitte Marcussen (1885–1954). ~1° 26.5.1950 på Frbg. (b.v.) med forfatter, skuespiller Birgit Tengroth, * 13.7.1915 Stockholm (~1° 1944 med redaktør Stig Ahlgren, * 1910; ægteskabet opløst 1950), d. af overtoldkontrollør Carl Gustav T. og Eva Sjögren. Ægteskabet opløst 1952. ~2° 31.7.1959 i Roquebrune, Frankrig (b.v.) med skuespiller Helle Genie Virkner, * 15.9.1925 i Århus (Johs), d. af godsejer Moritz (Morris) Lotinga (1893–1946) og Ellen Larsine Rasmussen. (* 1903, navneforandring til Virkner 1942). Ægteskabet opløst 1973.

K. havde sin opvækst i Randers – hans senere kreds som folketingsmand. Hjemmet var yderst beskedent; faderen var forretningsmand, først grossist i landbrugsmaskiner, og senere i radioapparater; men allerede i K.s barndomsår måtte han opgive dette og drev derefter en mindre cigarforretning. Uanset den stramme økonomi kom K. dog først i en privatskole og senere på statsskolen hvorfra han blev matematisk-naturvidenskabelig student 1933.

I gymnasietiden var K. stærkt medlevende i tidens litteratur og politik; en kort overgang var han aktiv i den kristelige gymnasiastbevægelse. Fra 1932 var han med i DSU og blev samme år lokalformand; han var, ikke mindst efter et besøg i Tyskland, energisk i kampen mod de dan-

ske nazister. Han fulgte også mere med i de sovjetiske forhold end normalt i DSU, en omstændighed der muligvis var medvirkende til at skabe et allerede da bemærket misforhold til H. C. *Hansen. Som for andre af den generations socialdemokrater var indtrykkene fra kriseårene bestemmende for K.; økonomisk tryghed og politisk stabilitet blev stadig de overordnede mål. – Straks efter studentereksamen begyndte K. at studere statsvidenskab. Nationaløkonomien har åbenbart, trods de musiske interesser, været en sådan selvfølge at han i sine erindringer end ikke strejfer andre muligheder eller motiverer fagvalget. I januar 1940 blev K. cand.polit. Den ret lange studietid skal ses i sammenhæng med at han selv finansierede sine studier gennem arbejde først i valutacentralen og fra 1936 i det nyoprettede Arbejderbevægelsens erhvervsråd. En overgang havde K. kommunitetet og boede på Regensen, sammen med bl.a. K. B. *Andersen. Fra 1938 blev økonomien bedret ved at K. jævnligt skrev i fagbevægelsens blade og i Social-Demokraten således at han i de sidste studenterår med egen lejlighed ude i byen af andre studerende blev betragtet som tilhørende studenteraristokratiet, som en „der havde gjort det godt“. Trods travlheden i studieårene var K. stadig aktiv inden for socialdemokratiet. Han var med i den meget bevidste gruppe der 1933–34 med den landflygtige Sergei Tschachotin som ideolog dannede trepilebevægelsen. Man ville, delvis med anvendelse af de tyske nazisters propagandametoder, skabe en kraftig modpol mod nazisterne. K. var også en forgrundsfigur inden for Socialdemokratiske studenter og en energisk stu-

diekredsleder i AOF. Dette betød bl.a. at han blev kendt af partiets ledere, og at han, yderligere understreget af medarbejderskabet ved fagbladene, blev fortrolig med mange af fagbevægelsens folk.

Det havde været inde i billedet for K. at han gerne efter embedseksamen ville have været politisk-økonomisk skribent. Mulighederne for en tryk ansættelse som sådan var der dog ikke, og han vendte derfor tilbage til valutacentralen der skiftede navn til direktoratet for vareforsyning i 1940; her var han gennem alle krigsårene, og avancerede allerede 1945 til kontorchef. Årene i vareforsyningsdirektoratet gav K. en solid, praktisk indsigt i økonomisk politik og administration. Trods travlheden her fortsatte han som studiekredsleder og lærer på fagforeningskurser, og han blev i stigende grad benyttet som taler i københavnske vælgerforeninger. Han fortsatte også skribentvirksomheden, stadig med den aktuelle økonomi som emne. De omkring hundrede fyldige kommentarer fra krigsårene vidner foruden om faglig indsigt også om K.s talent for en pædagogisk vel tilrettelagt fremstilling. Det samme præger bogen *Krigsøkonomi og Efterkrigsproblemer* fra 1944 skrevet sammen med fag- og partifællen Paul Gersmann (fra 1964 departementschef i tolddepartementet).

Med året 1944 stod K. som en embedsmand der havde gjort karriere. Samtidig var han blevet den førende økonomiske kommentator inden for partiet og fagbevægelsen. Som foredragsholder var han blevet kendt af mange. Han havde imidlertid ingen organisatoriske poster. Det var en sjældenhed i dansk, men ikke i udenlandsk

arbejderbevægelse at et sådant ståsted åbnede adgang til en politisk karriere; men her gjorde det. I november 1944 blev K. valgt som sekretær for partiets socialiseringskommission. Udgangspunktet var at efter krigen skulle der gennemføres en vidtgående socialisering af erhvervslivet. Formand for kommissionen blev Alsing Andersen; uden tvivl skyldtes det hans og Eiler Jensens udogmatiske holdning at det lykkedes K. at sætte et afgørende præg på resultatet. Dette blev ikke et socialiseringsforslag, men det 86 sider store arbejdsprogram *Fremtidens Danmark* med K. som inspirator og pennefører; i det forberedende arbejde havde deltaget både erfarne partifolk og professionelle økonomer.

„Fremtidens Danmark“ – for lang tid fik K. kaldenavnet *Fremtidens K.* – var først og fremmest båret af ideen om fuld beskæftigelse og ligeligere indkomstfordeling og demokrati i erhvervslivet; men det dækkede næsten alle sider af samfundslivet. I høj grad var det påvirket af den engelske økonom Maynard Keynes' og svenskeren Gunnar Myrdals teorier om en konjunkturudlignende politik og om behovet for øget effektivitet i eksportindustriene. En svaghed politisk var sikkert at programmet var særdeles detaljeret med angivelse af råd og andre organer der i de enkelte led skulle bidrage til at udforme den økonomiske politik – i den henseende var det meget præget af krigstidens erfaringer med rationeringsordninger, og netop derved blev der åbnet for en række angrebsmuligheder som blev udnyttet. Selv om K. ikke i 1945 fik gennemført sit ønske om en skoling af partiets folk i programmet inden det første efterkrigsvalg var det dog

næppe dette der førte til socialdemokratiets store mandattab i 1945. Hovedideerne i Fremtidens Danmark var vel ikke originale; men det var K. der omplantede dem til danske forhold, og de prægede ved deres fremsyn det politiske liv i det næste par årtier.

December 1945 forlod K. statsadministrationen og blev kontorchef i Arbejderbevægelsens erhvervsråd efter Niels Lindberg. Han var nu klart på vej ind i politik og havde et snævert samarbejde med Hans Hedtoft som dennes rådgiver. I sommeren 1945 var der en oppositionsgruppe mod Johs. Kjærboel der ville have K. opstillet i Christianshavnskredsen i stedet for politikeren fra Scaveniusregeringen; men ikke mindst efter råd fra Hartvig Frisch undlod K. at stille op mod Kjærboel. I 1946 blev K. indvalgt i Frederiksberg kommunalbestyrelse og samme år opstillet til folketinget i hjembyen Randers. Året efter valgtes han her og trådte ud af kommunalbestyrelsen da han straks efter valget blev handelsminister.

Ved overtagelsen af ministerposten var K. kun 33 år. Alene hans ungdom gjorde ham til skydeskive for oppositionen, at han var teoretiker og embedsmand gjorde det ikke bedre. Bevidstheden om egen dygtighed og sikker beherskelse af ministeriets sagsområde kunne også give K. en utålmodighed eller kortfattetthed i argumentationen der skabte usikkerhed hos modparten som dermed opfattede K. som arrogant. Det var en vurdering af ham der fulgte ham til det sidste. Den første ministerperiode varede til 1950. Det var ikke år der åbnede mulighed for store, langtidsvirkende reformer, men de krævede derimod

en meget omfattende arbejdsindsats i den daglige forvaltning. Gennem vareforsyningsloven og priskontrolloven var handelsministeriet det centrale økonomiske organ. Hovedproblemet var liberaliseringstakten og rationeringernes afvikling. Det lykkedes gennemgående K. at føre en politik der i de store linier kunne opnå tilslutning fra oppositionen hvorimod han i enkeltheder var genstand for en nærgående kritik der spillede på en socialistforskrækkelse. Vide kredse i befolkningen fandt også at rationeringerne blev afviklet for langsomt. Uden tvivl var der dog næppe mange muligheder for at gøre det hurtigere end det skete. Selv stod K. i regeringen for en ret hurtig afvikling og fik oftest sin vilje, men under jævnlig modstand fra Vilh. Buhl og H. C. Hansen. Grænserne blev i vid udstrækning trukket af de store betalingsbalanceproblemer; de bedredes ganske vist mærkbart i begyndelsen af 1949 da K. sagde de berømte ord „vi ligger lunt i svinget“, men dukkede på ny op efter den store devaluering i september 1949 hvor vi fulgte England. Bemærkningen om den lune placering blev i øvrigt hængende i luften i årevis og blev jævnligt taget frem i agitationen.

Forholdene inden for ministeriet, navnlig til Buhl, men også til H. C. Hansen, oparbejdede en irritation hos K. Dette var medvirkende til at han ikke ønskede at fortsætte som minister da regeringen blev omdannet efter valget i september 1950. En anden grund var forholdet til den svenske skuespiller og forfatter Birgit Tengroth. De havde truffet hinanden i efteråret 1949 og flyttede sammen januar 1950. Hun var jævnaldrende med K. og havde haft en smuk karriere

både på film og på scenen og havde i 1948 indledt et forfatterskab der vakte megen opmærksomhed ved dets erotiske motiver, men også blev anerkendt som talentfuldt. Efter brylluppet opstod ret hurtigt problemer. Bortset fra gemytternes uoverensstemmelse var præmierne heller ikke de bedste: hun var fremmed i København, og K. havde ikke tid til at være ægtemand. Ved at forlade regeringen og tage en mere stilfærdig, men absolut ikke arbejdsfattig stilling i ambassaden i Washington – som økonomisk rådgiver – regnede K. med at kunne redde ægteskabet. Opholdet i USA varede til 1952. I Danmark sagde man at han var sendt i udenrigsministerlære, og Osvald Helmuth sang den ondsksfulde vise „Hvorfor fanden sidder Krag/i New York den dag i dag“. Ægteskabet stod ikke til at redde; men K. selv vurderede i øvrigt at årene i Washington gav ham nyttige politiske erfaringer. Muligvis har K. også med opholdet forestillet sig hvad viste sig rigtigt at en eventuel skilsmisse ville ske mere ubemærket, og gennem hele sit liv søgte han at holde sit privatliv borte fra offentligheden så vidt det var muligt. Hans jævnligt skiftende kvindelige bekendtskaber i perioderne uden for ægteskaberne kunne undertiden bekymre venner og partiets ledende kreds; men det lykkedes at holde den egentlige viden inden for en snæver gruppe.

K. vendte tilbage til dansk politik i foråret 1952, under regeringen Erik Eriksen. Året efter hentede socialdemokratiet sig en valgsejr, men først efter grundlovsændringen dannede Hedtoft i september på ny regering. K. havde vistnok selv ventet at blive udenrigsminister, men overra-

skende gjorde H. C. Hansen krav på denne post. K. blev da minister uden portefølje med henblik på koordinering af den økonomiske politik; allerede i november 1953 blev han imidlertid økonomi- og arbejdsminister, en post han fortsatte på indtil 28.5.1957. Selv om K. passede arbejdsministeriet og i denne periode udbyggede det gode forhold til fagbevægelsen var det den økonomiske helhedspolitik der optog ham mest, og sammen med Viggo Kampmann udformede han det store kriseforlig i 1955. Samme år medvirkede K. til en løsning af omfattende landbrugsstrejker ved voldgift, men resultatet for arbejderne var sådan at den instinktive uvilje mod voldgift blev yderligere udbygget, i øvrigt også hos K. De store strejker i 1956 med dannelsen af „situationens generalstab“ under ledelse af Aksel Larsen blev imidlertid statsministerens og ikke arbejdsministerens sag således som det er skik når store konflikter strammer til.

I disse år begyndte også forhandlingerne om de europæiske markedsdannelser. Her var K. med fra starten og lagde dermed grunden til sit emnente kendskab til hele problematikken. Hans talent for at suge tekniske detaljer til sig og hans sikre evne til konsekvensanalyser gav ham i de følgende år en respekteret plads blandt europæiske markedspolitikere, selv om han var hæmmet af at repræsentere et lille land og af at han aldrig blev god til fremmedsprog – han manglede i høj grad sprogøre. De stadig mere aktuelle europæiske problemer var også en del af baggrunden for at K. blev minister for udenrigsøkonomi ved trekantregeringens dannelse i maj 1957. H. C. Hansen fortsatte selv på udenrigsministerposten. De

følgende år så sammenbruddet 1958 i forhandlingerne med „de seks“ og derefter etableringen af EFTA i januar 1960. K. var den danske forhandlingsleder, og her som senere viste han en styrke og en ro der tillod ham at gå helt frem til sammenbruddets kant under stigende nervøsitet fra H. C. Hansens side. K. var da blevet udenrigsminister; det skete i oktober 1958 da H. C. Hansens sygdom første gang blev erkendt, men ministerskiftet var forberedt allerede om sommeren. Regeringschefen havde da bedt K. skaffe sig en mere respektabel bolig; det gjorde han, men H. C. var alligevel rystet da K.s radiatorer var mønjerode og lofterne dyblilla som en konsekvens af, at Poul Henningsen havde stået for indretningen – K.s livsform og livsstil var også i den henseende anderledes end den der prægede lederlaget i tidens socialdemokrati. Det var dog en beroligelse for H. C. Hansen da K. i 1959 blev gift med skuespilleren Helle Virkner. Hun var i de følgende år en estimeret og værdig, men samtidig ligefrem ledsager der vakte opsigt både herhjemme og i udlandet når K. repræsenterede – de klædte hinanden. Efter H. C. Hansens død fortsatte K. som udenrigsminister i Kampmanns regeringer. Det var fremdeles markedsproblemerne der dominerede dansk udenrigspolitik. Yderligere tilspidset blev de i 1961 da England søgte optagelse i EF. Hverken hos Kampmann eller K. var der tvivl om at Danmark da måtte følge med, og de opnåede fra både parti- og fagbevægelse tilslutning til at optage medlemsforhandlinger. Forhandlingerne blev ført langt frem; men i januar 1963 standsede Frankrig dem egenmægtigt ved at sige nej til Englands delta-

gelse, og dermed var forudsætningerne for dansk medlemskab bristet. På det tidspunkt var K. ikke mere udenrigsminister, men statsminister.

K. blev statsminister i flere tempi. I maj 1962 blev Kampmann pludselig syg af et hjerteanfald, og K. blev konstitueret som regeringschef. Han kom straks ud i vanskelige forhandlinger om den nye omsætningsafgift, OMSen, som han klarede ved på et givet tidspunkt at sætte alt på spidsen, en for ham ikke usædvanlig taktik. Kampmann følte sig restitueret i løbet af sommeren og genoptog på ny arbejdet, men rantes så atter 28.8. af et hjerteanfald. K. blev igen konstitueret og endelig udnævnt 3.9. Der var bred enighed i partiet og i fagbevægelsen om valget. Selv om der forekom anti-akademiske strømninger i disse år havde K. en så lang fortid i bevægelsen at det over for ham kun var svage krusninger. K. var statsminister 1962–68 og 1971–72. Han stod i dansk politik med en helt enestående erfaring som ledende politiker, og det gav ham muligheder som rakte længere end partiets umiddelbare styrke tilsagde. Det gjorde ham også til skydeskive for en personlig modagitation som har været sjælden i Danmark, og som ofte sårede den tilsyneladende uberørte politiker dybt. Han blev aldrig egentlig populær; han manglede bl.a. fjernsynstække som i disse år blev et nyt krav til en politiker. Inden for partiet havde han også kun få egentlige venner, og selv om han i sine år som partileder gik ind i udvidet arbejde for oget medlemsdemokrati var han i regeringen og i partiledelsen i høj grad en leder der førte sin vilje igennem selv om han undervejs mod beslutningen gerne modtog råd.

Spørgsmålet om Danmarks tilslutning til EF lå som det store hovedproblem frem til 1972 da Krag forlod dansk politik. Selv om det var vekslende ministre der tog sig af det, og selv om K. var i opposition 1968–71 folte alle ansvarlige at det var K.s sag; løsningen ville stå og falde med ham. – Årene efter 1962 var frem til valget 1966 præget af de mønstre, der var kendetegnende for efterkrigsårene i regeringer der manøvrerede inden for de fire gamle partier. I den periode gennemførte K. den store helhedsløsning i 1963 der var det mest omfattende økonomiske lovkompleks i dansk politik. Samme år faldt jordlovene ved folkeafstemningen, men K. fortsatte som statsleder, og i 1966 lykkedes det at etablere de omfattende boligforlig. K. var dog nok selv klar over at partiet led ved de jævnlige forlig han i disse år stod for, og på partiets årsmøde i 1966 proklamerede han at de store kompromissers tid nu var forbi. I november samme år viste kildeskatteforhandlingerne at reformen i den socialdemokratiske skikkelse ikke ville kunne gennemføres uden store indrømmelser. K. drog konsekvenserne og udskrev valg. Resultatet var et mandattab på syv; men også at socialdemokratiet nu havde flertal sammen med SF der hoppede frem fra 10 til 20 mandater. For første gang havde arbejderpartierne flertal i Danmark. Et regeringssamarbejde blev det ikke til. K. opdannede sin regering og overtog selv udenrigsministerstillingen, mens Per Hækkerup blev ordfører. Det nye flertal var ikke stabilt, og selv om der i 1967 blev indgået et omfattende skatteforlig med SF og truffet aftaler om et fælles kontaktudvalg – „det røde kabinet“ – var det allere-

de fra sommeren 1967 klart at partierne ikke kunne holde sammen. Da regeringen i november 1967 i forbindelse med en devaluering stillede forslag om en indefrysning af den dyrtidsregulering der ville blive en konsekvens af devalueringen sprang en gruppe SF'er fra, og flertallet var tabt. Ved det valg der fulgte efter i januar 1968, gik socialdemokratiets vælgerandel tilbage fra 38,2 til 34,2 pct. K. trådte tilbage som statsminister, og for første gang siden 1953 var socialdemokratiet i opposition.

K. var ikke nogen altfavnende oppositionsleder. Meget af dagligdagens politik overlod han til andre. Det store problem, tilslutningen til EF, var dog stadig hans, og det trængte sig stærkt på da det blev klart for alle at planerne om et nordisk økonomisk samarbejde, NORDEK, var uden fremtid. I disse år blev det også åbenbart at der inden for socialdemokratiet var en voksende modstand mod EF-tilslutningen. Det var en del af baggrunden for at K. i maj 1971 stillede forslag om at afgørelsen skulle træffes gennem en folkeafstemning. Herved ville sagen i nogen grad blive trukket ud af partiernes regi, og risikoen for en spaltning af partiet derved blive formindsket. For partilederne i VKR-regeringen var problemet: ville det være en forudsætning for et positivt flertal at lederen af det største parti var statsminister når afgørelsen skulle træffes? Alle politisk velorienterede folte at K. var den centrale skikkelse i dansk politik. Valget i september 1971 gav socialdemokratiet fremgang med en mandatgevinst på 8. Blandt de valgte socialdemokrater var imidlertid en halv snes EF-modstandere, og dette gjorde det endnu mere

klart at en tilslutning til EF ville være afhængig af at det var K. der var statsleder. De øvrige „gamle“ partier var da også interesseret i en samlingsregering med K. som leder; men med anbefaling fra SF og med grønlandsk støtte kunne K. danne en socialdemokratisk mindretalsregering 11.10. Det følgende år stod i folkeafstemningens tegn, og K.s dagbog vidner om at hans tid og tanker var domineret af denne ene sag, og som en konsekvens af denne at partiet ikke måtte blive splittet. Gennem en accept af modstandernes ret til agitation både uden og inden for partirammerne – en helt ny situation i socialdemokratiet – lykkedes det at holde sammen på organisation og medlemmer. Da afstemningsresultatet forelå med 56,7 pct. for og kun 32,9 pct. imod stod K. som sejrherre og som den der tegnede den afgørende beslutning. Han overrumpede derefter både de nærmeste venner og den danske befolkning ved under folketingets åbning at meddele, at han trak sig tilbage som statsminister og ud af dansk politik (folketingsmandatet opgav han 1973). Om bevæggrunden til beslutningen har K. kun meddelt at han længe havde følt trang til at frigøre sig for i stedet at kunne beskæftige sig med sine interesser, navnlig som skribent. Tilføjes må nok at K. gennem hele sit liv havde lyst til at skifte når han havde været i et arbejde nogle år. Så sent som 1962, da han var udenrigsminister, havde Kampmann besvær med at afholde ham fra at søge stillingen som nationalbankdirektør.

K.s sidste år blev næppe så indholdsrige som han havde ventet. Han virkede en overgang som lektor i international politik ved Århus universi-

tet og var 1974–75 EF-kommissionens delegationschef i USA, en art EF-ambassadør. K. havde vistnok ventet sig meget af denne post; men det viste sig at den ikke bød på tilstrækkelige udfordringer. K. var en periodisk meget flittig skribent i Politiken om vidt forskellige emner; dansk politik ytrede han sig dog ikke om efter sin afgang, men havde til det sidste et udmærket forhold til sit eget parti og deltog jævnlige i dettes og navnlig folketingsgruppens mere uformelle sammenkomster. – K.s skribentvirksomhed tog ikke til i de sidste år. Mens han var minister havde han haft kraft til at skrive store biografier af Hedtoft, H. C. Hansen og Vilh. Buhl (i Hans Hedtoft, 1955, Bogen om H. C. Hansen, 1960 og Fra folket de kom, 1962), og i 1971 skrev han sammen med K. B. Andersen den store fremstilling af socialdemokratiets historie efter 1951 (*Kamp og fornyelse*, 1971). Sine erindringer begyndte han med *Ung mand fra trediverne*, 1969 og fortsatte med dem i *Travl tid, god tid*, 1974, der når op til omkring 1950. Alle er de vidnesbyrd om en sikker evne til at indfange tidsbilleder og til i personskildringen at fastholde de centrale linier i en personudvikling. Lige så om K. kunne være om sit eget liv, lige så overraskende kan hans åbenhjertighed dog være i disse bøger, når det gælder andre. Særlig markant kommer dette frem i den omfangsrige *Dagbog ved et årsskifte. 1971–72*, 1972. K. døde uventet af et hjerteslag i sit sommerhus i Skiveren; i eftertermælets vurdering var man fra vidt forskellig side enig om at han var den største statsmand, dette århundrede havde fostret i Danmark. Det var absolut ikke vurderingen, mens han levede.

Som Hédtoft førte Danmark ind i NATO, var det K. der førte landet ind i EF. Begge beslutninger var i høj grad bundet til enkeltpersoner. Til dette må føjes at K. gennem Fremtidens Danmark står som velfærdsstatens ideologiske leder. Tilbage står imidlertid også at K. i langt højere grad end almindeligt er for så fremstående ledere i mange henseender var som en lukket bog.

□ Afbildet på karikaturer af bl.a. Bo Bojesen, udst. 1964, og af Klaus Albrechtsen, 1967 (Marselisborg). Tegn. af H. Lollesgaard, 1970 (Kgl. bibl.). Mal. af Paul Holck udst. 1971. Tegn. af H. Bendix, 1971 og af Otto Christensen, 1974 (begge Kgl. bibl.), to tegn. af sidstnævnte (Fr.borg). Afbildet på karikatur af Bjarne Laursen, 1974 (Amalienborg). Mal. af Johs. Hofmeister (folketinget). Foto.

Lars Kandrup: J. O. K. En bibliografi, udg. Danm.s biblioteksskole, 1979. – J. O. K.: Ung mand fra trediveerne, 1969, Dagbog ved et årsskifte, 1971–72, 1972 = Gyldendals julebog, 1972 og Travl tid, god tid, 1974 (erindr.). Interviews i Berl. tid. 8.10.1972 og 31.10.1976. J. O. K. og K. B. Andersen: Kamp og fornyelse, 1971. – Birgit Tengroth: Giv mig mit liv tilbage, 1972. Sv. Thorsen: Folketinget i nærbillede, 1974. De danske ministerier 1929–53, af Tage Kaarsted, 1977. K. – som vi kendte ham, red. Søren Hansen, 1978. – Papirer i Arbejderbevægelsens bibl. og ark.

L

Lindberg, Kai, * 1899, minister for offentlige arbejder. * 10.12.1899 i Helsingør. F: maler, senere forretningsfører Arvid L. (1876–1952) og Hedvig Rasmussen (1877–1954). ~ 27.8.1922 i Slagelse med Maja Rasmussen, * 15.4.1902 i Slagelse, d. af tømrer Carl R. (1873–1933) og Claudia Rasmussen (1879–1960).

L. blev uddannet som skibsbygger på Helsingør værft 1914–19 og arbejdede derefter på værftet til 1936, da han gik over som heldagsbeskæftiget i fagbevægelsen. Han var 1932 blevet formand for Smede- og maskinarbejdernes fagforening i Helsingør og samtidig medlem af forbundets forretningsudvalg. 1941 rykkede han over i De samvirkende fagforbund (LO) som sekretær, en post han havde til han blev minister 1955. – Politisk startede L. sin karriere som medlem af Helsingør byråd 1933–41. I årene 1939–45 var han socialdemokratiets folketingskandidat i Frederiksværk, og 1947 var han i nogle måneder medlem af landstinget indtil han ved oktober-valget samme år blev valgt til folketinget i Vejlekredsen som han repræsenterede uafbrudt til 1971. I 1955 blev L. trafikminister i ministeriet H. C. Hansen og sad på posten i de vekslende ministerier til han 1966 bad sig fritaget på grund af alder. Han var tillige minister for Grønland 1957–60 men lagde ikke skjul på, at hans interesse for denne landsdel var ret moderat; det var da også ham der 1960, da den socialdemokratisk-radikale regering manglede et mandat i flertallet, fandt

dette ene mandat ved at få Mikael Gam ind som Grønlandsminister.

L. blev almindeligvis betragtet som en LO-repræsentant i regeringen. Han bevarede også en god kontakt til fagbevægelsen, bl.a. gled det smertefrit i forholdet til de store organisationer i DSB og postvæsenet der „fylder“ godt i trafikministeriet. Han fulgte dog partiets linje i kritiske situationer, og da smedeformanden Hans Rasmussen under dramatiske omstændigheder 1956 sammen med kommunisterne stemte mod mæglingsforslagets ophøjelse til lov, havde L. lagt stort pres på Rasmussen for at få ham til at stemme for regeringsforslaget. L. markerede sig ikke politisk udadtil; som hans statur var stor og tung, var hans tale kort og uden store sving – oftest sagde han lige præcis det man ventede han ville sige, og så heller ikke mere. Også i folketingsarbejdet var han fåmælt og holdt sig kun til sine egne sager. I regeringerne havde han en central placering og deltog meget ofte i inderkredsens drøftelser når der skulle træffes afgørende beslutninger. Inden for sit eget ministerområde blev L. stillet over for den eksplosive trafikudvikling der satte ind i midten af 1950erne. Han var åben for de nye muligheder, og selv om hans trafikøkonomiske betænkning fra 1961 med bl.a. Storebæltsbro, Øresundsbro og københavnske tunnelbaner endnu kun er blevet på papiret, blev andre sager som udbygning af motorvejene, fugleflugtslinjen 1963, udvidelsen af Kastrup lufthavn, loven om den nye Lillebæltsbro 1960, hurtigruten Århus–Kalundborg og loven 1960 om Hanstholm havn realiteter. L. var til enhver tid rede til at lade erhvervslivets

generelle behov være afgørende i forhold til lokale beskyttelsesinteresser. Den mindre fremsynethed der lå i, at han meddelte A. P. Møller den eneret i 50 år på olieboring der førte til stiftelsen 1962 af Dansk Undergrunds Konsortium, må L. dele med andre af tidens politikere.
□Foto.

Lindbo Larsen, Tove, * 1928, minister. * 25.12. 1928 i Kbh. F: direktør Angelo Karlsen (1901–74) og Laurine Nielsen (* 1896). ~ 2.5.1953 på Frbg. (Godthåbs k.) med ingeniør Verner Lindbo L., * 30.3.1924 i Kolding, s. af togfører, MF Marinus L. (1893–1960) og Emma Mathiasen (1895–1967).

L. L. tog realeksamen 1945 og blev derefter kontoruddannet, men skiftede over og tog 1951 eksamen som seminarieuddannet husholdningslærer. I de følgende år udnyttede hun sin uddannelse først som egentlig husholdningslærer, derefter som underviser for hospitalspersonale i kostlære, i nogle år var hun tillige seminarielærer. Fra midten af 1950erne rykkede hun frem i de socialdemokratiske organisationer, først som bestyrelsesmedlem i partiforeningen på Frederiksberg, senere i Valby, og var 1966–69 medlem af forretningsudvalget for socialdemokratiet i hovedstaden. Støttet af partiet var hun fra 1973 til ministerudnævnelsen medlem af FDBs bestyrelse, ligesom hun fra 1967 var medlem af Husholdningsrådet og fra 1972 af Levnedsmiddelrådet.

1971 kom L. i folketinget, opstillet i Gl. Kongevej-kredsen, men genvalgte ikke i 1973 da socialdemokratiet havde stor tilbagegang. 1976 blev

hun opstillet i Sundbykredsen og indvalgte 1977. Hun har ikke markeret sig stærkt i offentligheden; i sine forskellige hverv har hun vundet respekt ved i høj grad at gøre sig gældende gennem grundig forberedelse og ved udmærkede formidlende evner. I folketinget har hun bl.a. været medlem af Grønlandsudvalget. I januar 1981 udnævntes hun til dobbeltminister med Grønlandsministeriet og kirkeministeriet under sig. □Foto.

Flensborg avis 23.1.1981.

Lykketoft, Mogens, * 1946, minister. * 9.1.1946 i Kbh. (Skt. Johs.). F: farvehandler Axel L. (1894–1959) og Martha Petersen (* 1908). ~ 1° 21.10.1967 med Aase Toft, † 5.1.1979. ~ 2° 23.8.1980 i Gentofte (b.v.) med cand. mag., adjunkt Helle Møllerup, * 21.10.1943 i Randers, d. af statsaut. revisor Gunnar M. (* 1916) og Ellen Margrethe Rasmussen (* 1918).

L. blev student 1964 (Fr.berg gym.) og studerede derefter økonomi ved Kbh.s univ. hvor han i særlig grad blev påvirket af sin senere ministerkollega Erling Olsen. Efter at være blevet cand. polit. 1971 blev han ansat som sekretær, senere afdelingsleder i Arbejderbevægelsens erhvervsråd. L.s politiske udgangssted var den socialdemokratiske studenterorganisation Frit forum; han deltog ivrigt i debatten om den økonomiske politik og sluttede snæver kontakt med andre unge økonomer som senere kom til at gøre sig gældende i fagbevægelse og socialdemokrati. Både i Frit forum-tiden og efter lagde L. en bety-

delig selvstændighed for dagen og var ofte i modsætning til partiledelsen. Særlig markant kom dette til udtryk på partikongressen i 1973 da han sammen med den senere finansminister Svend Jakobsen forelagde et omfattende skattepolitisk program der gik mod ledelsens synspunkter. Forslaget blev nedstemt med et overvældende flertal; proceduren gav anledning til at L. i dagbladet Aktuelt i kraftige vendinger kritiserede partiet for manglende medlemsdemokrati. I løbet af 70erne opnåede L. en central placering blandt partiets og fagbevægelsens rådgivere i økonomi. Hans formelle position var ikke stærk: medlem af kredsbestyrelse og ansættelsen i erhvervsrådet; men hans evner, herunder også som debattør, bragte ham ind i en række interne udvalg, bl.a. programudvalg og partiets samfundsøkonomiske udvalg, og han har uden tvivl påvirket den økonomiske politik, men han har dog aldrig været endelig udslagsgivende. L. afløste i januar 1981 Karl Hjortnæs som skatte- og afgiftsminister. L.s offentligt markerede politiske interesse har i høj grad været samlet om økonomisk betonedede emner. Han har flere gange været opstillet til folketinget uden at opnå valg. Efter Niels Matthiasens død blev L. opstillet i dennes kreds, Amagerkredsen.

Lasse Ellegaard i Weekendavisen 29.2.1980. Flensborg avis 23.1.1981.

Lysholt Hansen, Ralph, * 1919, politiker. * 21.10. 1919 i Silkeborg. F: murer-svend, senere murer-mester Gustav Adolf Hansen (1894–1974) og syerske Sofie Johanne Marie Engine Peder-

sen (1893–1967). ~4.7.1943 i Horup med sygeplejerske Annalise Christensen, * 27.1.1918 i Kjellerup, d. af cykelhandler Peder Thuesen C. (1882–1963) og Kirstine Pedersen (1887–1966). L.H. fik i sin tidlige ungdom nær berøring med kunsten og færdedes i det miljø i Silkeborg hvor Asger *Jorn og Jørgen *Nash holdt til. Efter realeksamen i 1936 var han da også selv på kunstakademiet i Kbh., men Aksel *Jørgensen lovede ham ingen fremtid som maler. Han gik derefter på seminarium i Silkeborg og blev lærer i 1941. Efter at have været i Ikast kom han 1946 til det kommunale skolevæsen i Nykøbing F. hvor han var overlærer 1958–78 da han blev direktør for Indbindingscentralen.

L. H., der fra ganske ung havde været socialdemokrat, blev i 1946 kredsformand for DSU i Maribo amt. På denne post gik han ind i at udbygge oplysningsarbejdet blandt de over 4 000 medlemmer DSU på den tid havde i amtet, og samlede det især om de mange unge landarbejdere. 1950 blev han medlem af byrådet, en post han beholdt til 1962. Samme år blev han, skønt partiledelsen havde ønsket en anden kandidat, opstillet og valgt til folketinget. Her var han – med en afbrydelse april-september 1953 – medlem indtil 1979. I folketinget faldt hans hovedindsats især på to områder: varetagelsen af de lokale interesser og arbejdet i finansudvalget. I sit arbejde for Lolland-Falster fortsatte han en gammel tradition, at egnens folketingsmand uden snæver skelen til partiinteresser søger at fremme vilkårene for hjemegnen. Både når det gjaldt enkelte virksomheder, generel støtte og den enkelte borgers forhold til centrale admini-

strative organer var L.H. en varm talsmand i hovedstaden. Selv om han havde stærke interesser for det internationale samarbejde og i perioder var med i ledelsen af bevægelsen Een Verden samt jævnlig delegeret til FN var det folketingsarbejdet, især det støtte, konkrete arbejde, der havde hans interesse. Han var medlem af finansudvalget 1961–78 og formand for udvalget 1966–68 og 1971–78. Her udførte han et betydeligt arbejde præget af en sikker saglig beherskelse af området og af vidtgående tolerance også over for dele af det offentlige område som stod ham fjernere. Alle partiers repræsentanter vurderede hans indsats højt, og i sin egen gruppe valgtes han 1964–79 med de højeste stemmetal til bestyrelsen. – I folketinget var L.H. formand for kulturudvalget 1974–78. Dette skal ses i sammenhæng med hans mangeårige arbejde for Bibliotekssagen. Han var 1954–62 formand for centralbiblioteket i Nykøbing F. og kom derfra ind som formand i Danmarks biblioteksforening 1961–78 og som formand i Bibliotekscentralen 1963–73 og fortsatte i Indbindingscentralen 1973–77. På disse poster dokumenterede han også sine administrative evner og havde sin store andel i folkebiblioteksvæsenets hastige udvikling i 1960erne.

I slutningen af 1977 blev det kendt at han 1978 skulle overtage den store stilling som direktor for Indbindingscentralen der med sit lektor-system har en stor betydning for folkebibliotekernes bogvalg. Uanset at L.H. for år tilbage havde kritiseret systemet med tjenestemandsaflønning under folketingsarbejde, og uanset at han havde bebudet at han ikke ville fortsætte i folketinget

rejste der sig en kraftig debat om hans forskellige hverv med personlige angreb på ham for benignaveri. L.H., der i sit folketingsarbejde ikke havde været meget i offentlighedens søgelys og derfor var uvant med kritik af denne art, følte sin ære krænket og veg for en pressekampagne der antog karakteren af en hetz. I løbet af få dage nedlagde han sine poster som formand for finansudvalget, for kulturudvalget og Det kongelige teaters tilsynsråd, ligesom han trådte ud af Nationalbankens bestyrelse. Selv om L.H. ikke havde haft flere hverv end finansudvalgsformænd almindeligvis har, og selv om ingen kunne pege på områder hvor han uberettiget havde hævet eller brugt penge var der ikke nogen der i de kritiske dage trådte frem og støttede ham. Formentlig har ingen ventet den hurtige reaktion; i hvert fald erklærede den socialdemokratiske gruppe straks sin tillid til hans arbejde. Fra 1978 har han virket som direktør for Indbindingscentralen. □Foto.

Interviews i Demokraten 21.10.1969, Ekstrabladet 15.4.1972 og Aktuelt 17.1.1976. – Harald Jakobsen i Jyllandsposten 23.8.1975. Christen Schmidt i Politiken 8.1.1978. Malin Lindgren i Berl. tid. s.d. Virtus Schade i Weekendavisen 13.1. s.å. Erik Thygesen i Information 18.1. s.å.

M

Madsen, Woldhardt Ejnar, * 1902, kreditforeningsdirektør, borgmester. * 27.9.1902 i Skive. F: opsynsmand Jens Peder M. (1858–1940) og Juliane Petrine Nielsen (1859–1931). ~ 2.3.1924 i Glyngøre k. med Doris Petra Jacobsen, * 16.9.1903 i Glyngøre, d. af fiskeskipper Jacob Elenius J. (1878–1954) og Marie Christensen (1881–1973).

M. blev uddannet som trykker på Skive Folkeblad. Allerede som 27-årig kom han 1929 i byrådet i Skive, dengang vel mest på grund af en popularitet baseret på personlig udstråling. De følgende år nedlagde han umådelig flid både i byrådsarbejdet som sådant og i tilegnelsen af kommunalpolitisk viden. 1936 blev M. borgmester, dengang landets yngste, og fortsatte på posten til 1967. Skive var i mellemkrigstiden hårdt ramt af krisen, og bystyret var kun i stand til at søge virkningerne afbødet. M. arbejdede i disse år forgæves for at få tilført byen større statsarbejder, bl.a. ved at få den uheldigt placerede bane-gård flyttet. Efter anden verdenskrig fik han mere held med sig, og en række nye institutioner gav byen en stærk økonomisk vækst: radiosender 1951, seminarium 1952, havneudvidelse 1960, ny jernbanestation og ny rutebilstation 1962. I alt dette var M. en drivende kraft, og han var i sjælden grad i stand til at stimulere ledende borgere af forskellig partifarve til at samarbejde. Selv genvalgte han sikkert, også efter at socialdemokratiet havde mistet flertallet. M. virkede

også uden for Skive. Han var 1950–67 formand for Den danske købstadforening (nu Kommunernes landsforening). I hans tid skiftede foreningen over fra fortrinsvis at have været et ret stilfærdigt forum for drøftelse af kommunale anliggender til at være en effektiv „interesseorganisation“ for det kommunale selvstyre i forhold til staten i en periode hvor det var uklart hvor langt centraliseringen ville gå. Også i købstadforeningen forstod M. i høj grad at skabe et effektivt arbejdsklima ved selv at engagere sig, ved at stimulere bestyrelseskolleger og medarbejdere og ved at uddelegere opgaverne. 1967 opgav M. borgmesterstolen og formandskabet i købstadforeningen for at blive direktør for Kreditforeningen af Kommuner i Danmark, en post han forlod 1975. M. stillede uden forventning om valg op til folketinget i Års-kredsen 1946–51. Da den sikre Skivekreds senere blev ledig undslod han sig derimod. – Æresborger i Skive 1976. – F.M.I. 1967. □Foto.

Interview i Berl.tid. 16.7.1950. – Verdens gang X, 1956 256. [Chr. Nyborg Madsen] i Politiken 16.4.1967. Jyllandsposten 15.8.1976.

Møller, Orla Reinhardt, 1916–79, minister. * 7.5. 1916 i Feldballe, † 14.2.1979 i Ø. Kippinge, begr. sst. F: arbejdsmand, senere præstegårdsforpagter Marinus Sørensen M. (1892–1976) og Marie Svendsen (1889–1976). ~1° 17.6.1940 i Ølgod k. med kontorassistent Minna Cecilie Hansen Aarbo, * 12.10.1916 i Ølgod, d. af sagfører Hans Hansen Aa. (1887–1962) og Olga Dorkas Bruce (1873–1951). Ægteskabet opløst. ~2° 7.1.1978 i Kbh. (Kastelsk.) med sagsbehandler, senere

medlem af folketinget Winnie Lorentzen, * 8.1. 1936 i Kbh. (~ 1° 1959 med sanger Nat Russell, * 1926), d. af lagerforvalter Johannes L. (1916–67) og Helma Pries (* 1917).

Selv om M. var politisk interesseret fra sine tidligste år kom han sent ind i aktiv politik. Han blev imidlertid allerede tidligt skolet i organisationsarbejde inden for kirkelige foreninger. Både det politiske og det religiøse engagement havde han fået med hjemmefra. Faderen var ivrig socialdemokrat og fagforeningsmand, men hele hjemmets atmosfære var dybt indremissionsk. De økonomiske kår var beskedne, og når opslagsværkerne anfører faderen som præstegårdsforpagter er dette kun rigtigt for et par år af hans liv, i virkeligheden var han arbejdsmand. M. kom på det indremissionske kursus i Rønde hvor han tog først præliminæreksamen og 1934 studentereksamen. Efter at være blevet cand.theol. 1940 havde han forskellig beskæftigelse et par år, men var derefter sognepræst 1942–46 i Borum-Lyngby ved Århus; en periode hvor han var aktiv såvel i Dansk samling som i modstandsbevægelsen. M. kom 1946 til Ålborg som residerende kapellan, men blev 1951 generalsekretær i KFUK og KFUM. Med denne stilling kom M. ret automatisk ind i en lang række foreningsledelser og i halvoffentlige organer; tallet steg langt ud over det automatiske da man snart fik øje for hans organisatoriske talent og store arbejdskraft. Blandt de mange hverv skal nævnes: bestyrelserne for Dansk ungdoms fællesråd 1950–57, for Dansk bibelskole 1951–56, KFUM-spejderne og FDF, Den kristelige ungdomsbevægelses fællesråd 1951–56, Det økumeniske

fællesråd 1952–56, Indre mission 1952–56, Østerlandsmissionen 1956–62, Dansk idrætsforbund 1959–61. Generalsekretærstillingen forlod M. 1956 og var derefter sognepræst i Hasseris 1956–65. Her begyndte han sin politiske karriere som socialdemokratisk sognerådsmedlem 1958–63, men afbrød denne på grund af uenighed med gruppen, i øvrigt også med resten af sognerådet. Han havde været opstillet i Års-kredsen, men blev derefter opstillet i Ålborg vestkredsen hvor den populære præst rykkede højt op på suppleantlisten i kraft af personlige stemmer, og ved et dødsfald kom han i april 1964 ind i folketinget hvortil han valgtes indtil han trak sig tilbage 1977. På Christiansborg gjorde han sig straks stærkt gældende og blev – sikkert også på grund af sin kirkelige position – allerede 1966 kirkeminister i ministeriet Krag. Ministertiden bød ikke på de store sager; men da regeringen trådte tilbage fik M. i stigende grad ordførerskaber og nåede, da Krag igen i 1971 dannede regering, frem til at blive politisk ordfører og formand for socialdemokratiets folketingsgruppe, en politisk nøgleposition, tillige var han formand for forsvarspolitisk udvalg. Uden for tinget havde M. i disse år fået en lang række tillidshverv navnlig inden for højskolernes organisationer.

Som gruppeleder var han håndfast. Allerede da fik han ord for at være affejende og tillukket, ligesom han i den klassiske offentlige rubricering af socialdemokrater blev placeret i højrefløjen. Hans position og senere de to fagministerier han fik gjorde nok sit hertil. I gruppemøderne tog han dog på mange punkter en stilling der udadtil ville have indrangeret ham i venstrefløjen. Da J.

O. Krag i oktober 1972 satte Anker Jørgensen ind på statsministerposten i løbet af nogle timer forsøgte M. selv at blive statsminister, eller også søgte andre at få ham til det – spillet er ikke klarlagt, og det synes som om mulighederne for at få det gjort ikke er til stede. I hast blev der ved folketingsmand Knud Nielsen på nogle papirservietter samlet et betydeligt antal underskrifter fra gruppemedlemmer (M. har selv nævnt tallet 39) med forslag om M. som statsministerkandidat. Forløbet var imidlertid så hurtigt at aktionen ikke fik nogen indflydelse. Den blev holdt inden for kredsen og først senere kendt ved en indiskretion fra M. selv. Ved Anker Jørgensens regeringsomdannelse i september 1973 blev M. forsvarsminister frem til regeringens afgang i december samme år. Da socialdemokratiet igen dannede regering 1975 blev M. både forsvars- og justitsminister. M. var i sin ministertid en af de mest stormomsuste politikere i den sidste generation. Det var for så vidt ikke M. selv der op søgte sagerne, men han, der ellers i folketinget havde været en forligsmager, blev i stigende grad kategorisk og uforsonlig i sine offentlige udtalelser. Uden tvivl skabte han sig imidlertid i disse år en solid position i vide kredse som et bolværk for lov og orden, støttet af den smukke, mandige skikkelse og faste fremtræden. Politisk var M.s største indsats i disse år forsvarsforliget i 1977, men ellers var det der optog sindene komplicerede sager som rømning eller ikke-rømning af Christiania – M. stod længe for en rømning – købet i 1977 af 58 jagerfly i „århundredets våbenhandel“, udvisning af en mexikansk terrorist, og afsløring af hvorledes efterretningstje-

nesten havde oparbejdet registre over et stort antal borgeres politiske tilhørsforhold – her havde efterretningstjenesten ikke i rimeligt omfang orienteret M. inden denne offentligt dækkede tjenesten. Stor opmærksomhed vakte det også at M. konstituerede en tidligere politiker som landsdommer, uanset at denne var dømt for spritkørsel. Konstitutionen måtte da også opgives. Til de politiske problemer kom at pressen – navnlig billedbladene – i stigende grad interesserede sig for M.s privatliv. Det blev, før skilsmis- sen, kendt at M. og hans senere 2. hustru havde en snæver kontakt med hinanden, og det gav anledning til en hetz mod M. som han flere gange trådte offentligt op mod. I oktober 1977 valgte han at gå af som minister for at overtage den mere rolige post som informationsdirektør ved NATO i Bruxelles. Allerede året efter blev han alvorlig syg og døde efter en operation.

M. står ikke som en politiker der banede nye veje eller formede nye ideer. Hans sikre administrative talent gav ham imidlertid også som minister en ikke almindelig indflydelse i det daglige arbejde. Han var ikke nogen åben og altfav- nende natur, men derimod ligefrem, naturlig og uimponeret af egen værdighed. Han havde svært ved at glemme. En tjeneste engang vist ham huskede han med taknemmelighed, en spids be- mærkning mod ham blev også gemt. I de senere år fik han offentligt mange af de sidste, og det gjorde ham udadtil til mere af en alvorsmand end det ellers var hans natur. – M. skrev en lang række religiøse bøger, dels vejledninger i bibel- læsning, dels skolebøger i religion. – M.s 2. hu- stru var medlem af folketinget 1973–77 og igen

fra 1979. Hun har navnlig arbejdet med sociale spørgsmål. – □ Afbildet på karikaturtegn. af Bjarne Laursen 1973–74 (Amalienborg). Foto.

Interview i Jyllandsposten 2.5.1976. – Malin Lindgren i Berl.tid. 9.9.1973 og 2.10.1977. Poul Møller sst. 15.2.1979. Politiken 15.2.1979. Harry Rasmussen i Aktuelt s.d.

N

Nielsen, Christian Carton Valdemar, 1890–1980, rådmænd. * 6.6.1890 i Osted ved Lejre, † 4.7.1980 i Århus (Fredensk.), urne sst. (Vestre kgd.). F: parcellist Lars Carl N. († 1911) og Sofie Laurine Frederikke Sørensen. ~1° 31.1.1915 i Århus (Pauls) med Sidsel Marie Nielsen, * 2.8.1890 i Bjergby sg., Mors, † 31.1.1967 i Århus (Lukas), d. af Ane Sønder N. Ægteskabet opløst. ~2° 1.10.1938 i Århus (b.v.) med Johanne Marie Ehleresen, * 22.3.1903 i Grædstrup sg., † 1.5.1976 i Århus (Lukas), d. af husmand Anders Peder E. (* 1873) og Nielsine Vangelin Hansen (* 1871). N. voksede op i en politisk vakt egn, og Lejres forsamlingshus lå på faderens mark. Senere sagde N. ofte at han havde været socialdemokrat siden han var otte år. Efter skolen – en grundtvigsk friskole – blev N. landarbejder indtil 1912 da han kom til Århus. Her var han en kort overgang kusk, men fra 1913 arbejdsmand på Aarhus Oliiefabrik. Han var med til at stifte Oliearbejdernes fagforening og var dens næstformand 1919–30. I løbet af 1920erne blev han efterhånden heldagspolitiker, startende med formandskabet fra 1925 i den store kommunale hjælpe-kasse hvis forvaltning ofte var yderst kompliceret. N. kom i byrådet 1929 og blev i forbindelse med socialreformen 1933 formand for det sociale udvalg. Det var i Århus et hverv af et sådant omfang at det straks var en lønnet heldagsstilling. Da der i 1950 indførtes en magistratsordning blev N. rådmænd nu også med hospitalsvæ-

senet som område. Han fortsatte på posten indtil han 1962 udtrådte af byrådet efter 33 års ubrudt virke. – Gennem de mange år som leder af socialvæsenet blev N. en institution i byen med kaldnavnet „Christian Afslag“, uden at han dermed blev anset for en uelskværdig chef, men derimod nok for at værne om den nye socialpolitik gennem en vagtsom overvågning af at den ikke førte til misbrug. Under socialreformens første år var N. sammen med byrådsgruppen dog jævnlig udsat for kritik fra partiorganisationer og fagforeninger for at benytte for små satter. Realiteten var imidlertid at kommunens økonomi næppe rakte til mere, men at satserne trods dette alligevel lå over det øvrige lands. N. formulerede ikke samlede socialpolitiske synspunkter, det var de enkelte konkrete fremskridt der optog ham, bestandig båret af trang til at afhjælpe nød. Som forvaltningschef opnåede han en betydelig faglig indsigt, og gennem de 25 år, 1937–62, han var formand for sammenslutningen af købstædernes sociale udvalg var han med til at forme og vække forståelse for mange nye sociale institutioner. N. var med i ledelsen af en række filantropiske foreninger, bl.a. Landsforeningen til kræftens bekæmpelse og Rigsforeningen til gigtens bekæmpelse. Efter at være gået af som rådmand valgtes han til leder af Børnenes kontor i Århus og fortsatte som sådan til højt op i pensionsalderen. Under hans ledelse blomstrede institutionen op, støttet af at han fik koncessioneret pølsevognene for kontoret som herefter blev i stand til at oprette børnehaver, feriekolonier og andre børneinstitutioner. Man kunne nok smile lidt ad den ældre herre i citydress og

grå bowlerhat når han gik gennem byen på vej til kontoret, men man talte med respekt om hans indsats og gode vilje. □Foto.

Interviews i *Demokraten* 4.6.1965 og *Århus stiftstid.* 5.6.1980. – *Borgere i byens råd*, red. Ole Degn og V. Dybdahl, 1968 165–67. *Århus stiftstid.* 5.7.1980.

Nielsen, Frede, 1891–1954, kirkeminister. * 5.5. 1891 i Ålsø, Randers amt, † 16.5.1954 i Sønderborg. F: gårdejer Niels Conrad N. (1852–1931) og Anna Rasmussen (1859–1944). ~ 24.9.1920 med Tekla Sørensen, * 24.9.1894 i Ålborg (Vor Frue), † 3.8.1971 på Frbg., d. af stabssergent Søren Immanuel S. (ca. 1866–1938) og Christine Marie Magdalene Laustsen (ca. 1864–1943).

N. begyndte ved landbruget og var på Askov højskole 1912–14; efter nogle udenlandsrejser kom han 1917 ind ved den socialdemokratiske presse. Han var tidligt blevet socialdemokrat ikke mindst under påvirkning fra farbroderen Gerhard *Nielsen. N.s første ansættelse var i Ålborg 1917–23, hvorefter han kom til Vestsjællands Social-Demokrat i Slagelse som redaktionssekretær indtil 1925 og derpå var redaktør i Nykøbing Falster indtil 1930. Dette år kom han som redaktør til Sønderborg Social-Demokrat der 1942 tog navneforandring til Sønderjyden. 1930 var avisen et aflæggerblad fra Kolding med et oplag på kun 1 100–1 400. Med N.s overtagelse af avisen blev den gjort selvstændig og nåede 1940 op på 7 000 eksemplarer i oplag. Bladet fik dygtige medarbejdere, selv var N. den udprægede politiske journalist. Han påstod endog at han slet ikke kunne skrive reportager. En lang artikelrække om forholdene og livet i Sydslesvig ef-

ter anden verdenskrig, skrevet 1946, viser dog at han også beherskede denne teknik. N. var en flittig skribent der navnlig samlede sig om de ledende artikler. De vidnede om en sikker baggrundsviden over et stort felt. Stilen var nøgtern, billedløs og klar med ligefremme, korte sætninger. Langt fra de omstændelige og detaljefyldte artikler der dengang var karakteristiske for de blot lidt ældre provinsredaktører. Da N. kom til Sønderborg havde han aldrig før været i Sønderjylland og havde heller ikke interesseret sig for sønderjyske forhold. For selv at få rede på den baggrund han skulle arbejde på, samlede han stof (arkivalier, tryksager, mundtlige beretninger) om sønderjysk arbejderbevægelse fra 1870erne til 1938. Det resulterede i bogen *Fra Udmark til Forpost*, 1938 der er et lødigt historisk arbejde. – Det var endnu på den tid et krav til socialdemokratiske provinsredaktører at de også skulle gå aktivt og ledende ind i det lokale politiske arbejde. Dette gjorde N. i snæver kontakt med J. P. Nielsen (Dynt), og han blev stærkt grebet af landsdelens problemer. Med nazismens fremtrængen i Tyskland og dens forekomst i Danmark blev bekæmpelsen af denne en hovedopgave for N. ikke alene af nationale grunde, men også for at sikre demokratiet mod diktaturet. I disse år skrev N. mod nazismen, talte mod den og skabte en mere markeret holdning over for det tyske mindretal end det havde været almindeligt. Han tog 1938 initiativet til oprettelsen af Arbejderbevægelsens sønderjyske landsforening, en sammenslutning af partiforeninger og fagforeninger for hele landsdelen der forøgede slagkraften stærkt gennem koordinerende

virksomhed og skabte et forum hvor tillidsmændene kunne udveksle erfaringer. Da J. P. Nielsen på grund af alder trak sig tilbage fra folketinget 1943 blev N. indvalgt og var medlem til sin død. Forholdene efter befrielsen gjorde N. til en forgrundsfigur i dansk politik. På de to områder, ordningen af det tyske mindretals forhold og dansk Sydslesvig-politik, blev N. den ledende i socialdemokratiet og formulerede politikken; den valgte linje var dog lagt af partiets øvrige ledere. Selv om der var enkelte socialdemokrater der havde tendenser til en anden politik sluttede partiet helt op om den. I Sønderjylland standsede næsten al tysk skolevirksomhed i sommeren 1945. N. var derefter som de fleste politikere i landsdelen meget virksom for en reform af mindretallets skoler. Det resulterede i skoleloven af 1946 som bl.a. betød afskaffelsen af de tyske kommuneskoler. Mindretallet var herefter henvist til at oprette privatskoler efter de almindelige regler for sådanne, men lærere og lærebøger skulle godkendes af myndighederne, og skolerne havde ikke eksamensret. N., der altid havde haft et snævert samarbejde med J. P. Nielsen, havde om dette en bitter offentlig debat med sin forgænger der kraftigt og lidenskabeligt angreb den nye lov. Da Hans Hedtoft 1947 dannede regering blev N. kirkeminister. Det var åbenbart at han i virkeligheden blev minister for sønderjyske og sydslesvigske anliggender. Som kirkeminister havde han et godt forhold til de kirkelige organer og myndigheder. Han gennemførte 1949 en ny lov om valg til menighedsråd der nedsatte valgretsaldere til 23 år, N. havde foreslået 21 år. Det var også N. som stod for den endelige

lovgivning om kvindelige præster og dermed afsluttede forgængeren C. Hermansens reformarbejde. Et kirkeligt område med særligt sønderjysk sigte tog N. også op, idet han ved loven af 1949 fik realiseret en længe drøftet plan om udstykning af de sønderjyske præstegårdsjorder og dermed løste et generende jordfordelingsproblem. Ellers var det stadig Sydslesvig der stod i centrum. Oktober-noten af 19.10.1946 havde lige så lidt som Knud *Kristensens afgang i oktober 1947 bragt ro over sagen. N. havde lige fra det øjeblik sydslesvigsk udvalg trådte frem 1945 agiteret kraftigt mod enhver aktivisme. Han pegede gang på gang på, at mens sønderjyderne før 1920 talte om at vende tilbage til Danmark, talte de sydslesvigske politikere om at frigøres fra Tyskland. Heri så N. en afgørende forskel. Som minister fortsatte han med at bekæmpe aktivismen; men samtidig kom han til at lede den meget store hjælp til de danske organisationer syd for grænsen. Her lagde han afgørende vægt på at det var kulturelle aktiviteter der burde støttes. De mange sociale, sanitære og humanitære aktiviteter var han ret kølig over for: man burde ikke vinde tilhængere ved sådanne midler. N. talte om kulturoffensiv og åbnede for bevillinger af en for den tid kæmpestørrelse. Efter valget september 1950 skiftede N. over til trafikministerposten i den korte tid til regeringens tilbagetræden i oktober. Da Hedtoft i september 1953 på ny dannede regering, fik N. atter tilbudt kirkeministeriet, men sagde nej, hvad enten det skyldtes ønsket om et mere „kraftigt“ ministerium, eller at han allerede da trættes af den sygdom der førte til døden nogle måneder senere. I tiden

efter sin tilbagetræden skrev N. ugentlige politiske oversigter i den socialdemokratiske presse.
□Foto.

Interview i Socialdemokraten 3.5.1951. – Sønderjyden 13.11.1947. Sv. Johannsen i Grænsevagten XXXVI, 1954 220–22. J[ohs.] J[acobsen] og Hans Hedtoft i Socialdemokraten 17.6. s.å. T[orben] M[eyer] i Berl. tid. s.d. De danske ministerier 1929–53, ved Tage Kaarsted, 1972. Sønderjyske historikere efter 1864, red. Johan Hvidtfeldt m.fl., 1976. – Papirer i Arbejderbevægelsens bibl. og ark. samt Landsark., Åbenrå.

Nielsen, Hans Karl Helge, *1918, bolig- og miljøminister. *12.10.1918 i Kbh. (Pouls). F: snedker Johan Georg N. (1884–1962) og bogbinde Pouline Sofie Poulsen (1885–1968). ~1°1940 med Inge Petersen; ægteskabet opløst 1971. ~2°12.2.1972 i Hasseris kirke med sekretær Alice Kirstine Larsen, *23.1.1934 i Langø, Kallehave sg., d. af gartner Helge L. (*1908) og Ellen Kirstine Rasmussen (*1911).

N. er arbejderson og skoleuddannelsen blev kun til folkeskolen, senere suppleret med aftenskolekurser. Han blev udlært som handskemager men forlod tidligt faget for at blive først hovedkasserer 1946–51 og derefter til 1956 forretningsfører i det ret lille handskemagerforbund. 1956 blev han sekretær i Arbejderbevægelsens informationscentral hvis leder han var 1964–71. N. var 1960–73 og 1975–77 medlem af folketinget, opstillet i Bispeengkredsen i Kbh. I tiden som leder af informationscentralen blev N. berømt for sin legendariske flid og for sine evner til at have styr på tingene; det kræver tillige en betydelig tæft at fastholde hvad der er betydningsfuldt at sende

ud til de talrige kontaktmænd på arbejdspladserne landet over, for at de kan informere om og forsvare partiets linje. Bl.a. hans dokumenterede evner i informationscentralen gjorde ham til sekretær for folketingsgruppen 1965–71. – Udtil har N. ikke gjort sig gældende i den politiske debat. Fra 1968 var han boligpolitisk ordfører, og 1971 blev han boligminister i Jens Otto Krags sidste regering. Han fortsatte i Anker Jørgensens første regering; ved omdannelsen i september 1973 blev han miljøminister i den korte tid til regeringens afgang i december s.å. Da Anker Jørgensen atter dannede regering 1975 blev N. bolig- og miljøminister. Boligpolitikens centrale position gjorde N. til en indflydelsesrig minister, men trods de jævnlige boligpolitiske debatter i offentligheden tog N. ikke megen del i dem. Han trådte tilbage i januar 1977 umiddelbart før valget for at overtage stillingen som direktør i Almennyttigt saneringselskab; han afløste her Kaj Andersen. Netop saneringsarbejdet havde i N.s ministertid haft hans særlige interesse og 1974–75, da han var ude af folketinget, var han ansat som informationschef i det samme saneringselskab. Informationschefen havde til opgave at orientere beboerne i saneringsområder om de planlagte arbejder og om deres rettigheder til at protestere, evt. komme med ændringsforslag, således at hele omvæltningen ikke „trækkes ned over hovedet på dem“, en ordning som N. selv havde gennemført ved lovgivning 1973. I N.s direktørtid har selskabet fortsat gennemført store opgaver. Sidst er der udarbejdet planer for en omfattende udtynding af baggårdsbyggeriet på Gammelholm. □ Foto.

Nielsen, Knud Axel, * 1904, justitsminister. * 10.2.1904 i Hvorup. F: lærer, senere revisor i direktoratet for sygekassevæsenet Christen N. (1862–1957) og Else Marie Andersen (1870–1955). ~ 12.5.1933 i Gram med eksam.pharm. Helga Christine Behrens, * 22.3.1910 i Gram, d. af skovfoged Christian Frederik B. (1874–1918) og Cecilia Elisabeth Kjær (1887–1970). N. blev student 1922 og cand.jur. 1929. I studentertiden var han knyttet til venstrefløjsbevægelserne som medlem af Studentersamfundet og Clarté, i hele sit politiske liv betragtede han Hartvig *Frisch som sit ideal og sin ideologiske læremester. Efter embedseksamen var han fuldmægtig i nogle år, indtil han 1932 nedsatte sig som sagfører i Hadsund og året efter fik landsretssagfører-bestalling. I Hadsund har han været med i ledelsen af lokale erhvervsvirksomheder og været auktionsleder. 1938 blev han fiskeauktionsmester, og han var 1941–64 formand for Foreningen af fiskeauktionsmestre i Danmark. Politisk kom han ind i organisationsarbejdet som medlem af den lokale partiforenings bestyrelse 1936, og han var medlem af partiets hovedbestyrelse 1945–49. N. blev 1953 valgt ind i folketinget, opstillet i Bælumkredsen og valgtes der indtil han trak sig tilbage 1973. I folketingsarbejdet markerede han sig ikke stærkt udadtil men var et meget benyttet udvalgsmedlem. Han var 1962–64 formand for Grønlandsudvalget af 1960 og 1968–71 formand for Nordisk råds juridiske udvalg og 1969–71 for Rådet for større færdsels-sikkerhed. – Det kom som en overraskelse da N. 1964 blev justitsminister i ministeriet Krag II – „kun de færreste får sådan en chance for at blive

upopulær“ var hans egne ord. Selv om N. ingenlunde gik den slagne vej som minister og heller ikke bøjede af for øjeblikkelige stemninger, opnåede han dog om end ikke at blive populær så dog respekteret. Hans rolige og afbalancerede politik og hans kommentarer dertil gav ham en position også ude i befolkningen der netop efterlod indtrykket af en medlevende, men retfærdig jurist. N. var justitsminister først til 1968 og derefter igen i J. O. Krags nye regering fra 1971, hvorfra han 1972 fortsatte i Anker Jørgensens ministerium til omdannelsen i september 1973, da han efter eget ønske trak sig tilbage. Som minister står N. for reformer der bragte straffelovgivningen på linje med holdningskift i brede lag, men var dog sikkert på andre områder forud for opfattelsen hos store dele af befolkningen. I hans første ministerperiode blev bestemmelserne om polititilhold til prostituerede og om straf for homoseksuel prostitution ophævet og det gennemførtes at lette adgangen til prøveløsladelse og åbne mulighed for at fængselsfanger kunne tage arbejde hos private arbejdsgivere uden for fængslet. Andre love afskaffede straf for skriftlig pornografi, nedsatte strafferammen for voldtægt og ophævede forbudet mod reklamering med svangerskabsforebyggende midler. Det var alle love N. opnåede bred tilslutning til. I sin anden ministerperiode gennemførte N. skærpede straffe for skattesvig og for krænkelse af privatlivets fred. Endelig hører den fri abort til hans omfattende lovgivningsarbejde.

I N.s sidste måneder som minister var han på vagt over for stemninger for hastig indgriben over for økonomisk kriminalitet, bagmændene,

og indførelse af generelle og upræcise lovbestemmelser på området. Han fastholdt, at de almenes retsprincipper ikke måtte krænkes. Essensen i hans holdning udtrykte han med ordene: „Ingen er så ringe, at han skal stilles uden for samfundet“. N. ønskede at forlade regeringen i sommeren 1973, men blev efter Anker Jørgensens anmodning til september, da der skete en større omdannelse af ministeriet. Debatten om bagmandskriminaliteten havde i øvrigt offentligt blotlagt væsentlige uoverensstemmelser med regeringschefen. Folketinget forlod han ved valget i december samme år. I marts 1974 valgtes han til medlem af kommunalbestyrelsen i Hadsund og fortsatte der til 1978. □Tegn. af Ivan Opffer, 1967 (Fr.borg). Afbildet på tegn. af Bjarne Laursen 1973–74 (Amalienborg). Foto.

Interview i Demokraten 31.12.1969. – Malin Lindgren i Berl.tid. 13.5.1973.

Nielsen, Thomas Schiermer, * 1917, formand for LO. * 23.2.1917 i Krstrup. F: former Jens N. († 1979) og Asta Eibye († 1954). ~ 7.5.1938 med Edith Nielsen, * 25.6.1916 i Kbh., d. af pølsemaker Robert N. og Karen Christensen.

N. er vokset op inden for den organiserede arbejderbevægelse. Faderen var i nogle år formand for formerne i Randers og senere gennem 30 år socialdemokratisk medlem af Store Magleby sogneråd. Efter folkeskolen kom N. i formelære og var stærkt aktiv i DSU (Dansk socialdemokratisk ungdom). Han var medlem af bestyrelsen for Formernes fagforening i Kbh. 1947–

55, fra 1951 som formand. 1955 valgtes han til sekretær i LO (Landsorganisationen i Danmark) og 1967 til formand. Formandsvalget var ret uventet. Den afgående formand, Eiler Jensen, LOs og socialdemokratiets ledelse ønskede hovedkassereren siden 1958 Kai Petersen, men N. valgtes med overvældende majoritet og fortsatte til han 1982 faldt for aldersgrænsen. Allerede ved sekretærvalget 1955 havde N. absolut ikke været Eiler Jensens mand, og i de første år som sekretær blev han sultet med arbejde. – Med N. er der – som andre steder i Europa – sket et skifte i fagforeningernes område. Tidligere LO-formænd kendtes i offentligheden som mænd der talte om løn og i tilspidsede situationer om almen økonomisk politik. Fagforeningslederens felt blev nu udvidet med problemer som demokrati på arbejdspladserne, økonomisk demokrati, arbejdsmiljø og hele det politiske spektrum. N. har dækket det, været med til at udforme det og har ført det frem i offentligheden. Det sidste er ofte sket i en kraftig form som ellers ikke har været LO-formændenes stil; der er i den henseende større lighed mellem N. og M. C. Lyngsie end mellem N. og Jens Jensen (1859–1928). I N.s periode har demokratiet på arbejdspladsen fået fastere formelle rammer og er begyndt at fungere; arbejdsmiljøets forbedring har, også gennem sikkerhedsudvalgene, gjort store fremskridt. En lang række andre forbedringer er også kommet til i N.s tid. Undertiden kan der være tvivl om hvor langt hans egen interesse rækker; men han har liberalt givet plads for andres initiativer, støttet af det slagkraftige apparat af medarbejdere der ikke mindst i hans tid er blevet an-

sat i LO. Sådanne områder som forskningen og den almene kulturpolitik har fået en fremstående placering gennem oprettelsen af Fagbevægelsens forskningsråd og indstiftelsen af LOs kulturpris. Til dette kommer en hidtil uset informationsvirksomhed dels gennem pjecer, dels gennem det lødige LO-bladet. Initiativerne har ikke ligget hos N., men deres realisation har kun været mulig gjort gennem hans åbenhed. I forholdet til medarbejderne i LO-administrationen har en lignende largeness været kendetegnende. Samspillet med Dansk arbejdsgiverforening startede ret belastet derved at N. klart lagde frem, at hvis arbejdsgivernes formand Svend Heineke ikke trådte tilbage eller totalt lagde sin stil og politik om, ville samarbejdsmulighederne være meget små. En sådan indtrængen på den anden hovedorganisations indre forhold var ikke tidligere kendt og skabte en hæmmende misstemning, så meget mere som kredse i arbejdsgiverforeningen allerede var stemt for Heinekes tilbagetræden, men nu udsatte afgangens i to-tre år. I de følgende år udviklede samarbejdet sig imidlertid i en form der har haft den nødvendige grad af saglighed.

Tiden fra 70ernes begyndelse har været præget af det økonomiske tilbageslag. Dette har betydet at LO gennem lovindgreb (1975, 1977 og 1979) eller økonomiske forlig har måttet affinde sig med yderst svage lønfremgange. Jævnligt har dette bragt N. i modsætning til de socialdemokratiske regeringer. Specielt har han rettet angreb mod statsminister Anker Jørgensen som den ansvarlige, angreb der undertiden har virket pinlige på offentligheden gennem deres uafba-

lancerede form. En hel del af denne form kendes af dem der har deltaget i lokale fagforeningers generalforsamlinger, men den har været ukendt offentligt mellem LO-formanden og partiformanden. På partikongressen i december 1978 førte et sådant angreb på Anker Jørgensen til en pinlig tavshed og det sædvanlige bifald efter en tale af N. udeblev, selv blandt LO-repræsentanterne. Trods den styrke der lyser ud af N. og den kraft, han fører sig frem med, er han ikke en herskeren alle bøjer sig for. LO nedsatte et særligt kvindeudvalg mod hans vilje, og da Knud Christensen 1975 valgtes som næstformand, var han ikke N.s kandidat. De mange offentligt ansatte der er med i LO har også flere gange vendt sig mod ham, fordi de har følt sig svigtet. Som for tidligere LO-formænd har den fagforenings-ejede socialdemokratiske presse været et problembar. I begyndelsen af 70'erne skærpedes problemerne og nærmede sig en krisetilstand. Som formand for A-pressen måtte N. gå stærkt personligt ind i sagen; det førte til en række blad- og trykkerinedlæggelser, men til en oprustning af det københavnske hovedorgan Aktuelt som derefter under Bent Hansens ledelse har været i vækst. Saneringen blev ofte angrebet ude i landet, fordi man mistede sin lokale avis, og fordi den kunne virke drastisk. I dag erkendes det dog almindeligt som en uundgåelig nødvendighed, skabt af fejlpositioner helt tilbage til omkring første verdenskrig. – Selv om N. ikke taler fremmede sprog har han taget livlig del i det internationale faglige samarbejde. Han har været formand for Nordens faglige samarbejdsorganisation 1972–74 og er siden 1972 vicefor-

mand i Frie faglige internationale hvor han navnlig har bidraget til at bringe orden i organisationens betænkelige økonomiske stilling. I det europæiske samarbejde (EFS) har N., der var ivrig tilhænger af tilslutningen til EF, været vicepræsident. N. var medlem af kommunalbestyrelserne i Gladsaxe 1958–62 og Ballerup-Måløv 1966–70. □Tegn. af H. Lollesgaard, 1970 og af Otto Christensen (Fr.borg). Tegn. af Erik Werner og af Erik Thorsen. Foto.

Interviews i Berl. tid. 28.5.1967 og 2.11.1980, Aktuelt 4.11.1973 og 31.10.1980 samt Information 22.3.1979. – Vagn Fleischer-Michaelsen i Jyllandsposten 9.5.1970. Politiken 5.11.1972. Malin Lindgren i Berl. tid. 7.7.1974. Hartvig Holmberg sst. 11.5.1975. Poul Møller sst. 28.5.1978. Bent Hansen i Aktuelt 22.2.1977. Annelise Pedersen og S. Fischer i BT 15.12.1978. K. Henning Pedersen i LO-bladet 24.10.80.

Nielson, Poul, * 1943, energiminister. * 11.4.1943 i Vanløse (Advent). F: kontorassistent Svend Ove Kristian N. (* 1911) og Esther Poulsen (* 1917). ~12.5.1967 i Århus (b.v.) med lærer Anne-Marie Jørgensen, * 28.7.1944 i Helsingør, d. af repræsentant Gregor J. (* 1919) og Alma Nicolaisen (* 1917).

N. er af socialdemokratisk familie: både faderen og farfaderen havde tillidsposter i partiet. N. startede tidligt. Efter at være blevet student 1963 studerede han statskundskab i Århus – cand. scient.pol. 1972 – og her kom han i ledelsen af den socialdemokratiske studenterorganisation Frit forum hvis landsformand han var 1966–67. Han kom 1966 i partiets forsvars- og udenrigspolitiske udvalg (formand 1974–79). Han var og-

så en overgang kasserer i den lokale partiforening. Andre organisatoriske poster gav N. et solidt kendskab til partiapparatet og gjorde ham kendt. Han blev 1968 opstillet i „dumpekredsen“ Ringkøbing, men skiftede 1969 over til Fredericia hvor han blev valgt 1971. Ved valget 1973 gled han ud, men kom på ny ind 1977. N.s interesser var klart udenrigspolitiske – han var blevet fuldmægtig i udenrigsministeriet 1974. Det kom derfor overraskende, at han ved regeringsdannelsen 1979 blev udset til energiminister. Som minister har N. 1981 gennemført statens indtræden som direkte oliekober – via statsaktieselskabet DONG – og taget initiativet til ændringerne i A. P. Møllers koncession på Nordsøolien 1981. Selv om der har været en omfattende offentlig og politisk kritik af N.s dispositioner på disse områder har den almene vurdering været præget af respekt for hans saglige dygtighed og store arbejdsindsats. N. har lige fra de helt unge år været meget skrivende og har løbende skrevet i dagspressen. Han var medforfatter til *Magtspil og sikkerhed*, 1968, har selvstændigt udgivet *A/S-loven og lønmodtagerne*, 1974, og var med i redaktionen af tidsskriftet *Ny politik* 1971–79.

□ Foto.

Interviews i *Politiken* 17.2.1980 og *Århus stiftstid.* 6.7. s.å. – Virtus Schade i *Berl. tid.* 30.1.1980. Lasse Ellegaard i *Weekendavisen* 15.2. s.å. Jan Svanevik i *Århus stiftstid.* 24.5. s.å.

Nørgaard, Ivar, * 1922, minister. * 26.7.1922 i Kgs. Lyngby. F: sognerådsformand Ingvar N. (* 1882, ~ 2° 1938 med Ester Kristine Marie Knudsen, 1895–1966) og Olga Nikoline Persson (1885–1933). ~ 1° 8.11.1947 i Kgs. Lyngby med Inge Gothenborg, * 4.12.1920 i Århus, † 19.10.1972 i Bagsværd, d. af disponent Tage G. (1900–65) og Gerda Schollert Larsen (* 1900). ~ 2° 16.3.1974 i Brøndby (b.v.) med børne- og ungdomskonsulent Sonja Saaskin, d. af skræddermester Leo S. (1895–1955) og Anna Andersen (* 1899).

N. voksede op i et socialdemokratisk hjem. Faderen var formand for socialdemokratiet i Lyngby 1912–24 og 1928–40; han var uddannet skomager, senere postbud og var med i sognerådet i Lyngby-Tårnbæk 1913–21 og 1925–52, i perioden 1928–50 som formand. Han var en yderst effektiv leder af den store kommune under hastig vækst. Længe før lovgivningen krævede det fik han gennemført en byplan der harmoniserede væksten. Hjemmet var også jævnlig tilflugtssted for landflygtige tyske socialdemokrater. – N. blev student 1941, var med i DSU (Dansk socialdemokratisk ungdom) og var medstifter af den socialdemokratiske studenterforening Frit forum. Efter at være blevet cand.polit. 1947 var han en kort tid ansat i tolddepartementet, derefter sekretær i Arbejderbevægelsens erhvervsråd 1948–55. Han overtog derefter forstanderstillingen ved Esbjerg højskole der netop var gennemmoderniseret og udvidet. N. kom med en ikke ringe undervisningserfaring fra forskellig kursus- og manuduktørvirksomhed, og han havde været en flittig foredragsholder på højskoler lan-

det over om de nye samarbejdsudvalg. Ved at flytte til Esbjerg måtte N. forlade sognerådet i Lyngby hvor han havde været medlem i elleve måneder, valgt som spidskandidat. I forstandertiden skabte han en ny stil på højskolen kendetegnet dels af et snævrere samarbejde mellem lærere og elever, dels af en undervisning der førte ind i centrum af det moderne erhvervslivs problemer. Under tiden i Esbjerg gjorde N. sig i stigende grad gældende i den offentlige debat; hans position på den tid markeres af, at mange ventede N. som ny finansminister da Viggo Kampmann i foråret 1960 ville afgive finansministeriet for alene at tage sig af statsministerposten. Ved de omrokninger der skete i trekantregeringen 31.3.1960 holdt Kampmann sig dog inden for folketingsgruppens medlemmer. Det følgende år rykkede N. imidlertid nærmere magtcentret, da han i 1961 blev politisk chefredaktør for Aktuelt og dermed kom i partiets hovedbestyrelse; 1964 blev han chefredaktør og samtidig formand for AOF (Arbejdernes oplysningsforbund). Allerede året efter blev N. dog minister, idet han som økonomiminister kom i ministeriet Krag II ved de omposteringer der fulgte efter Poul Hansens tilbagetræden. Fra 1967 til regeringens afgang febr. 1968 var han tillige minister for de europæiske markedsanliggender. N. var 1966 kommet i folketinget, opstillet i Hvidovre-kredsen hvor han siden er valgt. Da socialdemokratiet 1971 på ny dannede regering kom N. atter med, nu som minister for udenrigsøkonomi og markedsanliggender; han fortsatte på posten i Anker Jørgensens første regering til den trådte tilbage 1973, blev udenrigsøkonomiminister igen

1975, skiftede 1977 over til handelsministeriet, blev 1978 miljøminister (SV-regeringen), 1979 tillige økonomiminister og fra 1980 alene økonomiminister.

Ved N.s udnævnelse og også senere blev han betragtet som først Krag, senere Anker Jørgensens modvægt mod Per Hækkerup, i den snævre inderkreds. Holdningsmæssigt blev N. placeret på venstrefløjen, men i meget har han i høj grad været pragmatikeren – dogmefri som han selv siger – dog uden tvivl med venstrefløjs-ideer som udgangspunkt. Allerede de ledende artikler i Aktuelt vidnede om en balanceret vurdering af de politiske muligheder. Derimod var det åbenbart, at han repræsenterede en ung og moderne linje som partiet havde behov for. Det har også kendetegnet hele hans færd at han følte sig uafhængig. Det er det samme der kommer til udtryk når Krag i sin dagbog 1971 noterer: „Hækkerup og K. B. (Andersen) har et skævt kik på Ivar Nørgaard, men Ivar tager det med knusende ro“. Over for offentligheden har uafhængigheden markeret sig et par gange. På kongressen i juli 1969 stillede han op som kandidat til næstformandsposten mod Erling Dinesen der var ledelsens kandidat. N. fik 170 mod Dinesens 232 stemmer. Et par måneder senere forsøgte N. at få Per Hækkerup væltet som gruppens ordfører ved at foreslå Jens Kampmann, men denne trak sig. Selv om der nok var tale om politiske uoverensstemmelser, spillede hensynet til partiets image uden tvivl også en rolle for N. som det også gjorde det, da han sammen med andre 1973 skarpt kritiserede opbygningen af forslaget til et partiprogram. En række ældre partifæller tog

1969 afstand fra N.s handlemåde der dog uden tvivl havde en funktion ved at placere partiet i offentligheden som et mere åbent og moderne parti. – N.s frondering svækkede ikke hans position. I disse år stod han og J. O. Krag som de danske specialister i markedsanliggender. Efter sammenbruddet 1967 i EF-forhandlingerne gik N. ind i arbejdet med at etablere et nordisk samarbejde, planer som blev taget op gennem de Nordek-forsøg der blev initieret af regeringen Baunsgaard i febr. 1968, samme måned som Krags regering trådte tilbage. Ved socialdemokratiets overtagelse af regeringen 1971 var det EF der stod i centrum; da N. i oktober sagde ja til at blive udenrigsøkonomiminister følte han sig så stærk at han stillede og fik opfyldt betingelser der sikrede hans positioner i de nye forhandlinger og efter indtræden i fællesskaberne; navnlig fik han ret langt fremskudte afgrænsninger i forhold til udenrigsministeren K. B. Andersen og økonomiministeren Per Hækkerup. Året efter Danmarks tilslutning til EF blev N. for et halvt år formand for ministerrådet, og i dette arbejde havde han en solid støtte i sit flerårige arbejde med markedsproblemer. Resultatet var da også en almeneuropæisk anerkendelse af hans indsats. I de følgende ministerår har N.s arbejde mest været på de indre, koordinerende linjer. Han har bestandig været med i de centrale regeringsudvalg hvor hans erfaring og omfattende indsigt har givet ham betydelig indflydelse. Udtil og navnlig fra omkring 1975 har han i kronikker i Politiken beskæftiget sig med miljøproblemer og samfundsudviklingen under lav- eller nulvækst. N. har skrevet flere populære bø-

ger om økonomi, bl.a. *Focus på nationaløkonomien*, 1964 og *Din løn og samfundets økonomi*, 1970. □Tegn. af Bo Bojesen (folketinget) og to tegn. af H. Lollesgaard (Kgl.bibl.). Tegn. af Henrik Flagstad, 1973. Foto.

Interviews i Socialdemokraten 1.8.1954, Aktuelt 25.8.1965, Demokraten 27.6.1971, Politiken 16.7.1972, Ekstrabl. 12.5.1973. – Berl. tid. 25.7.1972. Malin Lindgren sst. 8.7.1973. Lisbeth Knudsen sst. 25.2.1979.

Nørgaard, Peder Petersen, 1895–1973, rådsformand. * 15.12.1895 i Esbjerg (Vor Frelser), † 31.1.1973 i Kbh. (Jak.), begr. sst. (Holmens). F: bygningsinspektør Laurids Petersen N. (1872–1949) og Kathrine Margrethe Nikoline Nørgaard (1876–1948). ~ 11.1.1918 med Martha Nielsen, * 12.2.1897 på Frbg., † 21.9.1972 i Kbh. (Jak.), d. af overbrænder Niels Peter N. († 1917) og Hansine Jørgine Christine Nielsen (ca. 1868–1935).

N. voksede op i Kbh. i en håndværkerfamilie hvor der var så meget styr på økonomien, at der blev råd til at han 1912 kunne tage præliminær-eksamen. Han blev derefter lærling i et privat firma, men efter kun et års tid blev han ansat på kontoret i Arbejdernes fællesorganisation i Kbh.; han var derefter 1916–33 i Arbejdernes Brændselsforretning og blev 1933 underdirektør i det kooperative bryggeri Stjernen. Her var han administrerende direktør 1945–60. Bryggeriet kæmpede med betydelige vanskeligheder og trods nye fremstød, moderne reklame og rationaliseringer lykkedes det ikke N. at redde virksomheden der standsede få år efter at han var trådt tilbage. – N. var tidligt politisk engageret

og var under første verdenskrig ledende inden for den socialdemokratiske ungdomsorganisation. 1926 var han med til at stifte Arbejdernes radioforbund hvis formand han var 1939–53. Samtidig forsøgte han sig som politiker og var fra 1932 opstillet i Saksøbing-kredsen og kom 1938–39 og atter 1939–43 ind som stedfortræder, men stillede ikke op senere. Han var 1939 blevet medlem af radorådet, og da Julius Bomholt blev undervisningsminister 1950 afløste N. ham som rådsformand, men da ministeriet Hedtoft I trådte tilbage en halv snes måneder senere, trådte N. tilbage for Bomholt. 1953, da Bomholt på ny blev minister, overtog N. atter stillingen som radorådsformand og fortsatte i den indtil 1967. Han blev nu kendt af den store offentlighed og dens skydeskive under radiofoniens hastige vækst i denne periode. Da N. trådte til var der et enkelt radioprogram, da han gik af var der tre radioprogrammer, regionalprogrammerne og fjernsynet. Under denne kraftige vækst udfoldede N. et sjældent administrativt talent og evner til at få sagerne gennem den komplicerede forsamling af højt kvalificerede individualister. Undertiden kunne det ske med fasthed og et taktisk snilde som nok kunne støde an. I høj grad var N. mest på hjemmebane i det administrative, mens de bredere kulturpolitiske synspunkter i mindre grad var hans sag. Det var åbenbart, at den gedigne oplysning og den gode, populære underholdning var hans sag. I de enkelte tilfælde kunne han, stillet over for enkeltpersoner, vise en udstrakt liberalitet, men eksperimenteren og utraditionel kunst vendte han sig stærkt imod. Han reagerede også stærkt på den stigen-

de tilbøjelighed til at lægge herredømmet over programlægningen fra de folkevalgte til de professionelle medarbejdere, men måtte under udviklingen bøje af på dette punkt. Han etablerede et godt samarbejde med de øvrige partiers repræsentanter i radiatorådet, men hans faste ståsted i socialdemokratiet bragte dog ofte konflikter, „borgerlige var for ham en slags vankundige, ofte flinke fyre, men altså ikke socialdemokrater“ (Hakon *Stangerup). N. var nær ven med Hans Hedtoft der 1953 tilbød ham handelsministerposten, og med H. C. *Hansen. I forhold til den sidste var han en stilfærdig politisk rådgiver som ofte blev søgt, men aldrig kom ukaldet. N. har udgivet nogle mindre bidrag til socialdemokratisk historie *August Toucher*, 1921, *Jamès Keir Hardie*, 1931 og *Sigvald Olsen*, 1937. Sammen med Bomholt skrev han 1932 for radioen hørebilledet *Nye Signaler* (om Louis Pio og de andre pionerer i 1870erne) og med Ernst *Christiansen *Hvad skete med Radioen under Krigen*, 1945. □Mal. af Aksel Jørgensen, 1953 (Danmarks radio). Tegn. af Bo Bojesen udst. 1967. Tegn. af Otto Christensen, H. Lollesgaard og Hans Bendix. Foto.

Interviews i *Aktuelt* 14.12.1960 og 12.12.1965, *Politiken* 29.10.1961 og 5.12.1965. – *Socialdemokraten* 23.2.1950. *Berl. tid.* 15.12.1965. *Tidsskr. for radio og fjernsyn* XXI, 1966–67 73–101. Ernst Christiansen sst. XXVI, 1971–72 nr. 4 97–100. *De musiske udsendelser*. DR 1925–75 I–III, 1975–78. Hakon Stangerup i *Struer dagbl.* 25.3.1976. – *Papirer i Rigsark.*

Nørlov, Viola, Asta, * 1900, kommunalpolitiker. * 13.2.1900 i Kbh. (Matth.). F: arbejdsmand Jens Jensen og Antoinette Christine Christensen. ~ 21.10.1921 i Kbh. (b.v.) med Joachim Nikolaj N., * 17.3.1897 i Skive, s. af tømrer Carl August N. og Ane Kirstine Jakobsen.

Allerede som 12-årig, inden udgangen af kommuneskolen, var N. på fabrik og fortsatte som arbejder til 1920 afbrudt af et par højskoleophold; hun var samtidig ivrigt medlem af den socialdemokratiske ungdomsbevægelse. 1920–21 gennemgik hun et gymnastiklærerkursus på Statens gymnastikhøjskole. Hun ledede DRs gymnastik for husmødre 1941–55. Det var først 1932 hun begyndte et egentlig politisk arbejde da hun kom i bestyrelsen for den lokale københavnske vælgerforening i Utterslev og derfra 1934 i socialdemokratiske kvinders fællesudvalg, formand 1946–54. Hun blev 1939 medlem af partiets forretningsudvalg og fortsatte der til 1957, og 1939–53 var hun landsformand for Den frie børnehaverforening der blev startet 1937 som et alternativ til menighedsrådenes børnehaver. N. var i Københavns borgerrepræsentation 1944–50 da hun kom i folketinget som stedfortræder for F. *Dalgaard. Hun havde siden 1945 været opstillet i flere kredse, Lejre 1945, Gl. Kongevej 1947, Valby øst 1950–53; fra 1953 blev hun opstillet i Valby vest og valgtes der til hun udtrådte 1968. I folketinget blev det især kvindespørgsmål, men navnlig forbrugeranliggender, der blev N.s område. Hun arbejdede også med disse spørgsmål uden for tinget, og det var derigennem hun blev kendt i offentligheden. Hun kom i Statens husholdningsråd 1946 og sad der til

1968; af Danske husmødres forbrugerråd blev hun medlem ved dets oprettelse 1947 og var formand 1955–66. Mens forbrugersagen var ny øvede N. en betydelig indsats for at afstikke de veje ad hvilke man senere arbejdede. Hendes rolige fasthed gav sagen den myndighed som var en forudsætning for at den kunne blive accepteret. Hendes åbenhed skyldes det også at Poul Henningsen blev redaktør af forbrugerbladet Tænk da det startede i 1964; N. var selv formand for redaktionskomiteen til 1966. □Foto.

Interviews i Socialdemokraten 13.2.1950, Politiken 28.2.1955, Ekstrabl. 13.2.1960 og Aktuelt 11.2.1965.

Olesen, Kjeld Støttrup, * 1932, minister. * 8.7. 1932 i Kbh. F: hjemmeværnskonsulent Anker O. (1902–55) og Severa Madsen (1908–73). ~ 30.6. 1962 i Hadsund k. med sygeplejerske Hanne Vibeke Hansen, * 12.4.1937 i Hadsund, d. af læge Hugo H. (* 1897) og Ane Marie Jørgensen (* 1900).

O. ville have været sømand, men en svag hofte afskar ham fra dette erhverv. I stedet blev han efter realeksamen uddannet i shippingfaget hos rederiet Lauritzen. 1956 skiftede han bane og har siden „levet“ af og i politik. Han blev da personlig, politisk sekretær for overborgmester Urban Hansen i Kbh. 1957–58 var han sekretær i Det kooperative fællesforbund og 1958–62 i socialdemokratiet i Storkøbenhavn. Han blev derefter organisationssekretær i partiet, indtil han 1966 indvalgte i folketinget, opstillet i Rødovre kredsen. I perioderne 1962–67 og 1962–66 var han medlem af forretningsudvalgene for henholdsvis AOF (Arbejdernes oplysnings forbund) og socialdemokratiet i hovedstaden samt af socialdemokratiets forretningsudvalg. Den nyvalgte folketingsmand kendte således organisationsapparatet til bunds, da han rykkede ind på Christiansborg. Her gjorde han sig hurtigt bemærket gennem sin formuleringsevne og den brede dækning af det politiske spektrum – påfaldende er det dog, at han gennemgående har holdt sig noget på afstand af økonomiske problemer. O. blev allerede 1969 medlem af forsvarskommissionen,

ligesom han i disse år var forsvarspolitisk ordfører. Hans politiske position blev yderligere styrket da han 1967 blev redaktør af partiets idétidsskrift *Verdens Gang* der 1970 skiftede titel til *Ny Politik*. Det virkede naturligt da han 1971 udnævntes til forsvarsminister i Jens Otto Krags 3. ministerium, hvorfra han fortsatte over i ministeriet Anker Jørgensen til omdannelsen 1973. Som forsvarsminister gennemførte han en tiltrængt rationalisering af forsvaret, men udadtil var man mere optaget af Christiania-sagen hvor O. stod for en forstående linje. Han gik fra ministerposten for at blive heltidsbeskæftiget næstformand i partiet og samtidig politisk ordfører. Skiftet til posten som partiapparatets daglige leder var motiveret bl.a. af ønsket om at standse medlems tilbagegangen, som socialdemokratiet i disse år delte med andre partier. Dette lykkedes af ydre grunde kun i mindre omfang, men til gengæld blev de følgende år karakteriseret af en stærk aktivitet ude i de lokale partiforeninger kraftigt stimuleret af det centrale partikontor. Den politiske debat var livlig og foregik på grundlag af debatoplæg fra hovedkontoret. I centrum stod udkastet til det nye principprogram „Solidaritet, lighed og trivsel“ – vedtaget på kongressen 1977 – samt nye kommunalpolitiske og kortsigtede arbejdsprogrammer. O. dokumenterede i dette arbejde en dybtgående og selvstændig indsigt i den moderne demokratiske socialisme, ligesom han evnede at få den brede kreds, der arbejdede med på programmet, til aktivt at medvirke og nå frem til et fælles idégrundlag for de vidt forskellige problemområder programmerne dækker. O. fortsatte på næstformandsposten indtil 1979. O. indtrådte på ny i regeringen da Anker Jørgen-

O. indtrådte på ny i regeringen da Anker Jørgensen efter det store sejrvalg i februar 1977 omformede sin regering. Denne gang blev O. trafikminister; ministertiden blev kort, idet O. trådte ud da SV-regeringen kom til i efteråret 1978. Blandt venstres krav var opgivelsen af Storebæltsbroen, og netop den var O. gået stærkt ind for. Trafikministerperioden havde i øvrigt skabt en betydelig offentlig uro omkring O. Det er imidlertid typisk, at alle sagerne var sager uden egentlig politisk indhold: antal spor i motorveje, et særligt aktieselskab for drift af DSB-restauranter, bortforpagtning af den toldfrie butik i Kastrup lufthavn. Disse konkrete anliggender blev brugt i den offentlige debat – mere af pressen end af politiske modstandere – til angreb mod O. på en måde der efterlod indtrykket af, at hans politik slog fejl. At respekten om ham som politiker stod usvækket viste imidlertid resultatet af valget til EF-parlamentet 1979. O. stillede da op som partiets spidskandidat og nåede største antal stemmer af alle partiers kandidater, nemlig 150 291. Han måtte i konsekvens af dette nedlægge sit folketingsmandat, men nåede aldrig at indtage sin post, idet han indtrådte som udenrigsminister i den nye Anker Jørgensen-regering efter valget i oktober 1979. Dette var utvivlsomt en ønskepost for O. Dels havde udenrigspolitik i en årrække haft hans interesse, dels var han gennem deltagelse i internationalt samarbejde mellem de socialistiske partier blevet skolet i at forhandle politik uden for landets grænser og havde opnået indsigt i en række af de aktuelle problemer ude i verden. – O.s politiske virke har gennem flere år – siden han blev næstformand i

partiet – været belastet af, at medierne har udnævnt ham til „kronprins“. Selv blandt politiske venner har det altid i alle partier været et problem at blive kaldt kronprins. Hver enkelt udtalelse eller handling vendes og vurderes i lyset af dette. Når dertil kommer at O. af ydre er den moderne, sikre og elegante type, er partisekretærens nødvendige fasthed fejlagtigt blevet udlagt som arrogance. Også dette er blevet brugt mod ham; men han har overlevet. □Foto.

Interview i Politiken 15.11.1978. – Hans Engell i Berl. tid. 26.2.1978. Kn. Wilhelmsen i Jyllandsposten s.d. Politiken 27.10.1979.

Olsen, Albert Georg, 1890–1949, historiker. * 16.5.1890 i Roskilde, † 16.10.1949 i Kbh., urne sst. (Bispebjerg kgd.). F: fyrbøder, senere lokomotivfører Christoffer O. (1852–1910) og Ane Cathrine Petersen (1852–1923). ~ 1° 15.10.1916 i Kbh. (b.v.) med Gerda Johanne Christensen, * 27.7.1892 i Kbh. (~ 2° 1922 med mag.art. Kristian Petersen, 1888–1947), d. af bogbindermester Carl Frederik C. (1849–1910) og Anne Kirstine Jensen (1853–1915). Ægteskabet opløst. ~ 2° 6.5.1921 i Kbh. (b.v.) med Anna Friis Møller, * 23.7.1894 i Hammel, d. af provst Johannes Christian Herman M. (1847–1914) og Ida Christiane Augusta Amundin Friis (1861–1937). Ægteskabet opløst. ~ 3° 23.7.1926 i Helsingør (b.v.) med Agnete Ebba Bing, * 22.7.1905 i Kbh., d. af dr.med., senere overlæge, professor Herman Jacob B. (1871–1966) og Ebba Henriques (1885–1974). – Far til Erling °O. og Olaf °O.

O.s løbebane var usædvanlig i samtiden. Fra

gammel tid har der i Danmark været unge bønder der skiftede over og blev akademikere. Et skifte fra byarbejder til akademiker har været en sjældenhed selv om det forekom, fx C. V. Bramsnæs. O.s samtidige opholdt sig meget ved at han var udlært maskinarbejder, han blev dog student 1910 (privatist) som 20-årig og magister 1920 som 30-årig. Hans start som akademiker var således ikke væsentlig forsinket selv om studieårene blev noget forlænget af at han selv skulle skaffe penge til studium, navnlig ved undervisning. Denne splittelse i studietiden medførte også at hans modstandere med henvisning hertil hævdede, at hans almene historiske viden og baggrund ikke fuldt ud stod mål med det der indtil anden verdenskrig blev anset for idealet for en mag.art. Et angrebepunkt der blev ført frem mod ham helt op i hans tid som universitetslærer. Allerede inden han blev magister havde O. indledt et videnskabeligt forfatterskab der både skulle blive meget omfattende, lødigt og idérigt. Det begyndte med en afhandling i Historisk Tidsskrift 1919 om *Steffen Rodes Regnskabsbog over Studehandel* – et arbejde der på mange måder kastede klart lys over en række sider af dansk øksenhandel i 1600-tallet. Denne afhandling placerede O. som økonomihistoriker, og økonomisk historie vedblev at være hans egentlige forskningsfelt. Dette var også markeret gennem hans 80 sider store oversigt om tiden 1600–1800 i Danmarks Søfart og Søhandel, 1919 og samme år afhandlingen *Om søassurance i Danmark før Danske Lovs tid* (i Assurandøren). Han blev her meget opmuntret af Erik Arup som også var den eneste lærer han fulgte nogenlunde regelmæssigt i studietiden.

I det sidste studieår var O. blevet ansat som prokurist i forsikringselskabet Nye Danske, fra 1921 var han til 1.10.1922 leder af forsikringselskabet Dansk Union, men skiftede derefter over til journalistikken som økonomisk-politisk medarbejder ved Social-Demokraten. Trods det daglige arbejde på avisen fortsatte O. sit forfatter-skab. I 1922 kom *Dispachørvæsenet i Danmark til den første instruks af 2. juni 1777* (Nordisk Försäkringstidskrift) og i 1927 *Staten og Lavene* (Historiske Medd. om Kbh.). Mod slutningen af 1920erne forelå i manuskript hans omkring 200 sider store skildring af den økonomiske udvikling fra omkring 1500 til 1840 der udkom 1933 i Axel Nielsens *Dänische Wirtschaftsgeschichte*. På samme tid afsluttede han sin disputats *Studier over den danske Finanslov 1850–1864* som blev forsvaret i juni 1930.

Den blev stærkt angrebet af Aage Friis og Knud Berlin mens Erik Arup vurderede den meget positivt. Selve handlingen vakte stor opsigt i offentligheden, og debatten med Aage Friis var præget af skarphed ført fra begge sider i bidsk tonefald. Det var kendt af alle at forholdet mellem Friis og O. var belastet. Det var tydeligt kommet frem da O. i 1928 på en generalforsamling i historikernes foredragsforening Historisk Samfund i voldsom form rettede stærke angreb på Aage Friis. Begivenheden var en afspejling af fjendskabet mellem Arup og Friis, men også udtryk for en gemytternes uoverensstemmelse mellem Friis og O. der gik helt tilbage til studietiden, men som hidtil var blevet holdt i tomme af begge parter. Vurderet i dag kan det nok indrømmes at disputatsen er for detaljerig, at dispo-

sitionen ikke i tilstrækkelig grad er systematisk, og at fremstillingen heller ikke er så sproglig afpudset som rimeligt ville være; men til gengæld er et overordentlig stort og kompliceret stof blevet behandlet og kritisk vurderet således at ingen væsentlige problemer om dannelsen af finanslovtraditionen er uklare. Til dette kommer at der mangfoldige steder er en række præcise politiske vurderinger.

Inden disputatsen var O. fra 1.2.1930 blevet ansat som docent ved universitetsundervisningen i Århus. Både ved denne ansættelse og senere i 1934 ved docenturets omdannelse til professorat blev der, da der endnu ikke var tale om et egentligt universitet, indhentet udtalelser fra det filosofiske fakultet ved Københavns universitet. Aage Friis var her penneføreren, og udtalelserne er meget nedgørende, i 1934 dog med anerkendelse af O.s indsats som økonomisk historiker. Der sluttes alligevel med at indstille O. da der ikke er andre ansøgere, og selv om hans arbejder ikke tillader at slutte at han „er i besiddelse af den almindelige historiske viden og videnskabelige kultur“ der måtte kræves. Friis' holdning kan også ses som et led i hans bestræbelser på at forhale etableringen af det nye universitet. – Årene i Århus blev i øvrigt indledningen til et omfattende forfatterskab om merkantilismens historie. Eli F. Heckschers store værk om merkantilismen kom i 1931 og John Maynard Keynes havde i 1926 udsendt „The end of laissez-faire“ der pegede mod en ny, blid merkantilisme. Over alt i Europa var perioden til nyvurdering både historisk og teoretisk. Det var således forskningsaktuelle emner O. tog op, også tilskyndet af ar-

bejdet med det store afsnit i *Dänische Wirtschaftsgeschichte*. I tidsskriftet *Scandia* skrev han 1930 *Nogle Synspunkter for dansk merkantilistisk Erhvervs politik*, 1932 kom *Bybefolkningen i Danmark paa Merkantilismens Tid* og 1933 *Stavnsbaandets Virkning på Byerne* (*Scandia*); både i *Danmark-Norge i det 18. Aarhundrede*, 1936, i *Kobberpolitik i den svenske Stormagts tid* (*Scandia* 1937 med efterfølgende polemik med Eli F. Heckscher) og i 1945 i skildringen af handelsforbindelserne med Holland (i Knud Fabricius m.fl.: *Holland-Danmark*, 1945) ydede O. nye bidrag til en positiv vurdering af merkantilismen.

Da Aage Friis i 1935 trak sig tilbage meldte O. sig som ansøger til hans stilling. Dette blev indledningen til kulminationen i striden mellem danske historikere. Afgørelsen faldt efter en lang konkurrence med en to måneders bunden skriftlig opgave (ovennævnte *Danmark-Norge i 1700-tallet*) og senere forelæsninger. Udgangen blev at udvalget mellem de seks ansøgere samlede sig om O. og Vilh. *la Cour, og at et flertal på fire af syv bedømmere indstillede O. Som i Århus blev O. også i København en af mange studenter estimeret lærer. Han var levende i sin fremstillingsform med tilbøjelighed for paradokset eller i hvert fald et tilspidset synspunkt kastet ud til prøvelse, og han var idérig når studerende med videregående interesser søgte opgaver. Var han kommet skævt ind på en student, eller var studenten kommet skævt ind på ham var der til gengæld ikke megen kontaktmulighed, og O. var ikke meget tilgivende over for sådanne studenter. – Uden at O. mistede interessen for merkan-

tilismens periode havde han i Århus-tiden engageret sig i nyere politisk historie. Det var begyndt med nogle hæfter i Grundrids ved folkelig universitetsundervisning, og i 1932 kom *Fascismens økonomiske Politik* (i Fascismen, Tre Forelæsninger om det nye Italien). I 1933 fulgte den skarpsindige og nøgterne *Antisemitisme og Race-dogme i moderne tysk Politik*. Det var så klart arbejder båret af ønsket om både at orientere sig selv og andre i baggrunden for de centrale europæiske problemer. Det samme gælder hans behandling af verdenshistorien 1890 til 1935 der fremkom i Gyldendals Verdenshistorie som blev udsendt 1936–38 under redaktion af William ^{W.}Norvin og O. I samme gruppe falder hans populære, men ingenlunde uselvstændige bog *Kampen om Kolonierne* der kom 1939.

Efter at være flyttet til København kom O. efterhånden ind i historikernes organisatoriske arbejde. Han blev medlem af styret for Institut for historie og samfundsøkonomi og virkede her energisk for at udbygge publikationsvirksomheden, men navnlig for at organisere arbejdet med udgivelsen af en dansk prishistorie. I 1939 indtrådte han i bestyrelsen (formand fra 1945) for den ellers af Friis-fløjen dominerede bestyrelse for Dansk historisk forening – som så ofte før og siden var det rigsarkivar Axel ^{A.}Linvald der med sine medierende evner og realistiske sans fik tilvejebragt muligheder for udsoningen i den historiske verden. Mellem Aage Friis og O. kom det dog aldrig til udsoning, og 1944 hindrede Friis at O. blev optaget i Videnskabernes selskab. – O. glemte aldrig denne åbenbare tilsidesættelse. 1943–45 var O. ansat ved Göteborgs universitet;

efter hjemkomsten skrev han et par afhandlinger om dansk udenrigspolitik i 1800-tallet: *Danmark og den polske Opstand 1863* (Festskrift til Erik Arup, 1946) og *Danmark og den engelske mægling 1848* (Historisk tidsskrift, 1948). I den store rigsdagshistorie genoptog han disputatsens emne og behandlede finansloven i perioden 1849–1894 (udkom posthumt i *Den danske rigsdag 1849–1948 V*, 1953). Et særligt initiativ havde O. taget 1943 ved stiftelsen af Institutet for lokalhistorisk forskning der samlede en kreds af lokalhistorisk interesserede faghistorikere. Tanken var at interessere og højne den lokalhistoriske forskning. Efter krigen døde initiativet dog ud, ikke mindst fordi flere af stifterne var blevet indfanget af andre interesser, der beslaglagde deres overskudskræfter. Dette gjaldt også O. selv der var blevet meget optaget af aktuelle politiske forhold.

O. var tidligt politisk aktiv i socialdemokratiet. Man kunne have ventet at han havde haft en position i de venstreorienterede akademikerkrede i 1920'erne og 30'erne, men dette var ikke tilfældet selv om han en overgang havde en snævrere forbindelse med Hartvig Frisch og var medlem af Studentersamfundets bestyrelse 1925–26. I Århus-tiden indvalgte han i byrådet 1933, men forlod det da han 1937 flyttede til Kbh. Han var også en enkelt gang opstillet til folketinget (Oderkredsen). Da han 1940 blev formand for Dansk-russisk samvirke kølnedes forholdet til ledende socialdemokrater, og da O. 1943 flygtede til Sverige og dér kritiserede socialdemokratiets politik blev afstanden endnu større. Det var de danske ledere, bl.a. Hans Hedtofts, opfattel-

se at O. ved i offentlige taler uafbalanceret at angribe partiets holdning under krigen forlod enhver rimelig solidaritet ligesom man følte sig utryg ved O.s nære forbindelse med sovjetdiplomater. Selv om O. ikke forlod socialdemokratiet var han isoleret i partiet efter krigen og blev det i endnu højere grad da han op mod tilslutningen til Atlantpagten i 1949 søgte til det kommunistiske Land og Folk for der at agitere mod dansk indtræden i NATO.

O. står i dansk historieforskning både ved egne skrifter og gennem inspiration til yngre forskere som en banebryder for økonomisk historie i Danmark. Han blev genstand for megen uretfærdighed; men hans egen voldsomme form og den foragt han kunne vise modstandere og formodede modstandere skærpede yderligere konfliktholdningerne. Har han forestillet sig en politisk position, ikke mindst efter befrielsen, da stillede de samme egenskaber sig uden tvivl i vejen. Til dette kom sikkert også en svigtende realitetsans når det gjaldt egne politiske standpunkter, men mærkeligt nok ikke når han som historiker vurderede fortiden. – Hans hustru **Agnete O.** har efter anden verdenskrig jævnlige taget del i den offentlige debat, ofte med forsvar for sovjetisk politik, men i øvrigt om vidt forskellige emner. I 1947 udgav hun bogen *Fra Moskva til Ararat* der skildrer hendes indtryk af en rejse hun og O. i 1946 foretog gennem Sovjetunionen. En søn, **Sverre O.**, * 1930, er cand.polit. fra 1957 og direktør for Fynske Bank i Svendborg der under hans ledelse er vokset stærkt. Han har spillet en væsentlig rolle i de danske bankers bestræbelser på at indføre et fælles betalingskort. □ Mal. af O. V. Borch ca. 1930. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1930 190f. – Astrid Friis i Hist. t. 11.r.III, 1950–52 328–332. Vilh. la. Cour: Lukkede døre, 1956. Kristof Glamann i Linier i da. historieskrivn., 1976. Mogens Nielsen: Socialdemokratiet og enheden i arbejderbevægelsen 1943–1945, 1978. Kai Hørby i Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj X, 1980. Malin Lindgren i Politiken 4.10.1981. – Papirer i Kgl. bibl., i Arbejderbevægelsens arkiv og bibl. (Hartvig Frisch', Hans Hedtofts og H. P. Sørensens arkiver) og i Rigsark. (Aage Friis' arkiv).

Olsen, Erling Heymann, * 1927, boligminister, økonom. * 18.4.1927 i Kbh. (Rigshosp.). F: professor, dr.phil. Albert *O. (1890–1949) og Agnete Bing (* 1905). ~1° 19.8.1950 i Paris med fuldmægtig, cand.polit Adda Leerbeck, * 12.1.1925 i Kbh., d. af politimester Joachim Otto Carl Julius L. (1885–1959) og Gudrun Louise Nielsen (* 1898). Ægteskabet opløst 1969. ~2° 21.6.1969 i Nykøbing M. (b.v.) med cand.mag. Annette Unmack Larsen, * 2.4.1936 i Viborg (~1° 1963 med Ole Næsgaard, 1921–64), d. af læge Aage Unmack L. (1887–1936, ~1° 1914 med Margrethe (Grethe) Bertha Josefine Jørgensen, * 1889) og lektor, cand.mag. Thordis Unmack (* 1908, ~2° 1954 med gårdejer Johannes Gade, * 1896). – Bror til Olaf *O.

O. blev student fra den danske skole i Lund 1945 – forældrene var flygtninge i Sverige. Efter studier ved Kbh.s univ. tog han 1953 eksamen som cand.polit. og var de følgende fem år ansat i finansministeriet (det økonomiske sekretariat), hvorefter han 1958 blev ansat ved Kbh.s univ. som lektor, fra 1970 professor. Året efter blev han dr.polit. Fra begyndelsen af 1960'erne markerede han sig som socialdemokratisk politiker

og var 1964–66 medlem af folketinget valgt i den socialdemokratisk set meget usikre Gentofte-kreds. I disse år fortsatte O. sit videnskabelige arbejde og var på grund af sin livlige form en højt estimeret og inciterende lærer. Han var fortsat politisk engageret, skiftede 1970 over til Ryvang-kredsen og var 1971–73 igen i folketinget og derefter på ny fra 1975. Inden da havde O. forladt det ordinære universitetsarbejde, idet han 1970 af den radikale undervisningsminister Helge Larsen blev udnævnt til rektor for det kommende universitetscenter ved Roskilde. Dermed blev han den der kom til at præge både de ydre rammer og undervisningens form. Hans arbejdskraft, organisatoriske talent og idérigdom havde her fundet et frugtbart arbejdsområde. Støttet af erfaringer fra USA og en bred faglig dækning fik han tilrettelagt den nye projektorienterede undervisning baseret på gruppesamarbejde. Selv blev han 1971 udnævnt til professor ved RUC. Politisk var han ikke på linje med centrets flertal der lå langt til venstre for O.s holdninger også videnskabsteoretisk, og ved det første rektorvalg 1973 fik han ikke stemmer nok til at forblive på lederposten. Samme år overtog han imidlertid en ny stor organisatorisk opgave, da han blev formand for Hovedstadens trafikråd og gennemførte den rationalisering og sammenlægning af den kollektive trafik der indebar HT-ordningen. Det var tydeligt efter RUC-perioden, at det politiske nu stod i centrum for O. Selv om han fortsat sagde sin mening lige ud – bl.a. gav et forsvar for høje akademikerlønninger genlyd landet over – steg han op i det politiske system og blev 1977 politisk ordfører, 1978

boligminister i ministeriet Anker Jørgensen III (SV-regeringen) og fortsatte på posten i det fjerde ministerium Anker Jørgensen 1979. Som boligminister har han haft en central placering i den økonomiske politik: energibesparende foranstaltninger, rentefradragsproblematikken, byggeriets beskæftigelsesforhold, sanering, alt dette har en afgørende indflydelse på de almene økonomiske tendenser. Det har ikke kunnet undgås, at videre kredse har mærket, at O. også inden for regeringen har fremført opfattelser der ikke umiddelbart blev godtaget. Markant kom det til udtryk i februar 1980 hvor O. tog så stærkt afstand fra et næsten opnået forlig med et flertal i folketinget om en ændring af rentefradragsordningen, at dette forlig bristede. Offentligheden havde ventet, at O.s drastiske udtalelser ville have kostet ham ministerposten, men dette var ikke tilfældet. O. betragtes almindeligvis som placeret til højre i socialdemokratiet; for en del skyldes dette nok hans konflikt på RUC, og det er værd at mærke sig, at han generelt arbejder godt sammen med fagbevægelsen.

Såvel videnskabeligt som politisk har O. et betydeligt forfatterskab bag sig. Som økonom har han skrevet en lang række afhandlinger og artikler. De større bøger dækker både økonomihistorie, -teori og -metode. I 1961 kom lærebogen *Danmarks økonomiske historie siden 1750* der bærer præg af en sikker beherskelse af det omfattende stof, men i sin hårde systematik svækker de almene udviklingslinjer. Hans behandling af perioden 1914–31 i *Dansk pengehistorie II*, 1968, viser imidlertid, at han behersker kunsten at skabe sammenhænge i et kompliceret stof. Det samme er tilfældet i disputatsen

nal trade theory and regional income differences. United States 1880–1950, 1971 der behandler hovedteoriene om den internationale handel, opstiller selvstændige modeller og på frugtbar måde søger at anvende dem på USAs regioner for derved at vise hvor svag handelen er, når det gælder at udligne regionale forskelle, erfaringer som senere er bekræftet inden for EF. Den statistiske analyse af det historiske materiale, som lå til grund for modellerne, afslørede dog betydelige svagheder. Som politisk skribent har O. sammen med partifællen og folketingskollegaen Robert Pedersen skrevet *Fremskridtspartiet – ikke realistisk – ikke sympatisk*, 1976 der ud fra samfundsvidenskabelige kriterier angriber partiets ideologi. I *Den barberede Marx*, 1979, søger O. at vise, både at det danske socialdemokrati ikke er marxistisk i sine teorier, og at Marx' ideer ikke er praktisable i dag. □ Foto.

Malin Lindgren i Berl.tid. 27.8.1972 og 16.10.1977. Poul Møller sst. 12.11.1978. Lisbeth Skov Larsen i Weekendavisen 27.10.1972. Hans J. Poulsen sst. 7.3.1980. Bo Maltesen i Politiken 2.3.1980. Malin Lindgren sst. 4.10.1981.

P

Pedersen, Axel Peder Ivan, * 1905, politiker. * 27.8.1905 i Skive. F: smed Martin Peter Christian P. (1883–1961) og Dorthea Kathrine Christensen (1885–1929). ~ 7.11.1930 i Lødderup med Anna Cecilie Nielsen, * 8.7.1906 i Glyngøre, Navtrup sg., d. af maskinmester Carl Marius N. (1884–1962) og Karen Marie Jeppesen (1888–1939).

P. nåede aldrig ministerposterne, men var i en årrække et af de medlemmer der øvede en bred indflydelse på dagligdagens beslutninger i den socialdemokratiske gruppe. Hans opvækst fandt sted i Nykøbing M. Her tog han 1921 realeksamen og blev derefter kontoruddannet på slagteriet hvor han fra 1929 var kasserer. P. skiftede erhverv 1935 da han etablerede sig som skotøjshandler og fortsatte som sådan til 1953. Allerede som ung havde P. opnået tillidshverv både inden for HK og socialdemokratiet samt afholdsbevægelsen. Han blev 1933 indvalgt i byrådet og fortsatte der indtil 1978, i perioden 1945–62 som borgmester. I P.s borgmestertid blev gennemført store byggerier: nye bygninger til gymnasium og sygehus og udvidelser af gasværket, skolen, vandværket, De gamles hjem m.m. Det var en konsekvens dels af byens vækst, dels af en bevidst bestræbelse på at dæmpe efterkrigstidens arbejdsløshed. Som kommunalpolitiker var P. bestyrelsesmedlem 1967–76 af Den danske købstadsforening, senere Kommunernes landsforening. – P. blev 1939 opstillet til folketinget i Vej-

le amt (Bjerrrekredsen). Han opnåede ikke valg, men kom samme år ind som stedfortræder ved et dødsfald og genvalgte 1943. Hverken ved valgene 1945 eller 1947 opnåede han valg, men kom 1953 på ny ind. 1957 skiftede han til Skivekredsen og genvalgte her, til han 1973 trak sig tilbage. I folketinget interesserede han sig i særlig grad for boligspørgsmål og færdselsproblemer (han var en overgang præsident for Nordisk union for alkoholfri trafik), men blev i øvrigt benyttet af gruppen på næsten alle områder, bl.a. vejspørgsmål, grønlandske forhold, toldvæsen, næringslovgivning m.m. og var 1962–68 næstformand i gruppen. 1955 arbejdede han tæt sammen med J. O. *Krag om gennemførelsen af trustloven og opnåede en bredere tilslutning end ventet; det samme var tilfældet, da det store boligforlig blev gennemført 1966 hvor P. var partiets ordfører. Efter valget samme år var det, at socialdemokratiet indledte et samarbejde med SF, og her var P. inden for murene en stilfærdig kritiker. □Foto.

Demokraten 26.8.1965.

Pedersen, Gustav, 1893–1975, politiker. * 3.4. 1893 i Århus, † 22.11.1975 i Kbh. (Brorson), begr. sst. (Ass.). F: maler Jens Jacob P. (1862–1931) og Charlotte Emilie Carlsson (1866–1939). ~ 17.6.1924 i Kbh. (b.v.) med Gerda Juliane Marie Christine Andrea Frederiksen, * 12.7.1898 i Nykøbing F., d. af bryggeriarbejder Frederik Peter F. (1871–1952) og Henriette Hansigne Caroline Wilhelmine Petersen (1874–1960).

Efter folkeskolen fik P. en af de kommunale fripladser i en privat realskole og tog 1909 præliminæreksamen. Han blev straks ansat i den ret beskedne bank Købmands- og Håndværkerbanken i Århus hvor han efter læretiden fortsatte indtil 1916. P. angiver selv at hans politiske interesse blev vakt da han som 14-årig med sine forældre overværede et af Peter Sabroes møder. Han udbyggede i de følgende år sin politiske interesse og indsigt. Det skete ad to veje som var klassiske for de mange socialdemokratiske ledere der udgik fra Århus. På Statsbibliotekets læsesal fik de bistand og litteraturindførelse, navnlig af Emil Fog – Mogens Fogs far – og i kælderen under Arbejdernes forsamlingsbygning, nu Kongreshuset, blev de vejledt i aktuelle politiske og kulturelle spørgsmål af den senere redaktør og folketingsmand Albinus Jensen. Gustav Pedersen sugede til sig, og det blev han ved med livet igennem. Han havde en betydelig viden om dansk politisk historie, men også en bred almenkulturel viden.

P. var allerede som ganske ung både politisk og fagligt organiseret. Udadtil gjorde han sig ikke meget gældende, men var dog på lokalt plan et fremtrædende medlem af Socialistisk ungdomsforening. Efter soldatertjenesten blev P. 1918 valgt til heldagsbeskæftiget formand for Århusafdelingen af Handels- og kontormedhjælperforeningen. Under første verdenskrigs sidste år blev netop funktionærgrupperne hårdt ramt både løn- og beskæftigelsesmæssigt, og bedre blev det ikke under tilbageslaget efter krigens ophør. En lederpost i HK stillede i disse år store krav til humøret og gåpå-modet. Det var også i den peri-

ode det begyndte at blive klart at en kontor- eller handelsmedhjælperstilling ikke automatisk var en overgang til en senere chefstilling, men for de fleste en livsstilling. Dette nødvendiggjorde en energisk agitation for at organisere gruppen. P. blev ikke alene i Århus, men landet over en ledende agitator for tilslutning til foreningen. Hans indlæg var veldokumenterede og fremførtes med en skarphed og i en barsk form som står i kontrast til formen hos den folketingsformand bredere kredse senere lærte at kende. Politisk valgte han uden tøven at blive i socialdemokratiet da ungdomsbevægelsen blev splittet i 1920, og året efter blev han indvalgt i Århus byråd hvor han straks fik den centrale post som formand for fattigudvalget. Han måtte dog udtræde af byrådet i 1923 da han flyttede til København for at blive formand for hovedstadens store HK-afdeling. Den var under arbejdsløsheden og under en ledelse der hverken havde hold på det organisatoriske eller på økonomien kommet ud i store vanskeligheder med bl.a. en medlemstilbagegang på næsten 5 000 ud af godt 16 000. På initiativ af Julius *Hansen blev P. da valgt til formand og sad på denne post indtil han i 1938 valgtes til forbundsformand. På lederposten i København dokumenterede P. sine uomtvistelige evner for at få orden i det indre arbejde – her satte han først ind – og da dette var sket gik han i gang med et energisk agitationsarbejde, både offentligt og ikke mindst ved systematisk at få hvervede tillidsmænd sat i arbejde på de store arbejdspladser, ligesom der gennemførtes lønforhandlinger på de enkelte virksomheder. Fra 1938 til 1949 var han forbundsformand og havde her held til at nå

store resultater, oftest ved som i den foregående periode at tage det skridt for skridt i ly af en kraftig udadvendt propaganda. En ny hovedoverenskomst af 1939 med Dansk arbejdsgiverforening markerede klart HK som en accepteret fagforening på linje med de store forbund. I krigsårene havde forbundet store vanskeligheder med de danske nazister, der mente at netop HK var det forbund der kunne erobres; men her viste P. sig som en stærk strateg der gik sejrrig ud af anslagene.

Ved siden af fagforeningsarbejdet havde P. fortsat den politiske virksomhed. Han var 1924–26 og 1934–64 medlem af folketinget, opstillet i Mariagerkredsen. På Christiansborg varede det længe inden han gjorde sig bemærket. Inden anden verdenskrig blev hans hovedindsats at det lykkedes ham ved direkte forhandlinger med de radikales J. Hassing-Jørgensen at få ændret et konservativt forslag fra 1937 om en funktionærlov til det der blev funktionærloven af 1938. Det konservative forslag havde tydeligt været ment som et anslag mod HK, bl.a. ved en bestemmelse om at den kun gjaldt for uorganiserede medarbejdere. – Efter anden verdenskrig rykkede P. frem. Han var 1947–50 formand for rigsdagsgruppen, 1949–50 af finansudvalget og statsrevisor 1949–64. Da Jul. Bomholt blev undervisningsminister efterfulgte P. ham som folketingets formand, en post han beholdt til han 1964 udtrådte af tinget på grund af alder. Som formand kunne han støtte sig til de mange års erfaring i folketingsarbejdet og til sin sans for det formelle. Som leder af forhandlingerne blev han almindeligvis anset for at være streng, mens

hans forvaltning af folketinget og hans tilrettelæggelse af arbejdet blev mindre værdsat. At han blev formand i en periode hvor fjernsynet var nyt og bragte længere transmissioner end senere gjorde også at han, med de markante øjenbryn, pludselig blev en kendt politiker. Skal P.s indsats vurderes som en helhed er det imidlertid ikke det politiske som bør have hovedvægten. Den ligger på hans arbejde i HK hvor han øvede en afgørende indflydelse på denne samfundsgruppes placering i det moderne samfund. – P. kunne lide at skrive. Foruden talrige artikler har han skrevet *Planøkonomi eller frie Kræfters Spil*, 1945 og *Bogen om handels- og kontormedhjælperne og deres organisation*, 1950 samt *Folkestyret ved korsvejen*, 1962 hvor han forudså en fare for demokratiet hvis ikke de fire gamle partier viste større samarbejdsvilje. 1965 udsendte han en populær bog *Det tog fart i Firenze – renæssancen* havde gennem mange år været hans store interesse. I sine sidste år arbejdede han på et stort værk om den politiske udvikling i Danmark fra før første verdenskrig. □Tegn. af H. Bendix, bl.a. 1954 og 1955 (Kgl.bibl.) og 1963 (Fr.borg). Mal. af Johs. Nielsen, før 1956 (folketinget). Mal. af Kirsten Kjær udst. 1961 og 1963. Tegn. af H. Lollesgaard (Kgl.bibl.). Karikaturtegn. af Herluf Bidstrup. Afbildet på karikatur af Bjarne Laursen 1973–74 (Amalienborg). Foto.

Ung i Århus, red. Vagn Dybdahl I, 1964 24–35 (erindr. til 1923). Interview i Politiken 1.1.1963. – G. Fog-Petersen: Vor regering og rigsdag, 1938 166f. Verdens gang I, 1947 44. Tage Mortensen i Berl. tid 3.4.1963. Børsen s.d. Kr. Krater i Demokraten 1.4.1973. De danske ministerier 1929–53, ved Tage Kaarsted, 1977. – Manus. til erindr. i Rigsark.

Petersen (døbt Pedersen), Karl Alfred, 1895–1981, forbundsformand. * 9.11.1895 i Flinterup, St. Fuglede sg., † 9.3.1981 i Glostrup, begr. sst. F: arbejdsmand Hans Peter P. (1852–1911) og Ane Kirstine Olsen (1852–1928). ~ 1° med Valeria Marianna Bluszczkowska, * 3.10.1881 i Polen, † 26.6.1950 i Glostrup. Ægteskabet opløst. ~ 2° 29.8.1943 i Kbh. (Stef.) med Gudrun Marie Kristensen, * 29.1.1904 i Mygdal sg., † 7.6.1959 i Kbh. (Simeons), d. af gårdejer Valdemar K. († 1919) og Karoline Madsen († 1962).

P. startede straks efter skolegangen som arbejdsdreng, senere arbejdsmand på landet. Han fik sin første tillidspost, da han 1919 blev kasserer i Landarbejdernes Fuglede-afdeling. Han havde forskellige faglige hverv i Holbæk-området, indtil han 1933 blev ansat som sekretær i landarbejderforbundet, 1925–33 havde han været medlem af sognerådet i Store Fuglede–Lille Fuglede. Han var socialdemokrat fra 1920, men var dog 1926–30 medlem af kommunistpartiet. Allerede 1936 gik han over i Arbejdsmandsforbundet som viceforretningsfører og blev derefter 1957–64 formand for forbundet. Han var dermed leder af landets største fagforbund og havde således en betydelig fagpolitisk og politisk indflydelse. Han markerede sig stærkt som arbejdsmændenes leder med kritisk holdning over for de andre fagforbund som han angreb for manglende solidaritet både i lønspørgsmål og i holdningen over for de ufaglærte. I debatten om industriforbund var han modstander af dem, i hvert fald, sagde han, indtil der var gennemført ligeløn. Han talte også stærkt for en vidtgående socialisering og var her ude af trit med det store flertal inden for både

fagbevægelse og parti. Som fagforeningsleder og overenskomstforhandler var han meget stejl. Når han havde valgt en afvisning af et forslag lukkede han i og var lidet tilbøjelig til i det hele taget at gå ind i en drøftelse. Det var denne holdning der i 1961 førte til den store transportarbejderstrejke; det viste sig efterhånden at P. ikke nåede videre resultater end der kunne have været opnået ad anden vej. Ved gennemførelsen af helhedsløsningen 1963 deltog P. da også aktivt i dens udformning. Året efter måtte P. på grund af en hjertesygdom træde tilbage som formand. Han var en omstridt mand, og hans forhold til den anden store leder i fagbevægelsen Hans Rasmussen var meget dårligt, mens han åbent og med respekt erkendte at J. O. Krag var det bedste statsministeremne selv om han ikke var en håndens arbejder. Efter sin afgang ytrede P. sig jævnlige om politik og fagpolitik, ofte mere på linie med kommunisterne end med socialdemokraterne. Lige siden en tilslutning til EF var kommet på tale var P. en overbevist modstander af tilslutningen. Han ville, sagde han, „hellere stagnere økonomisk som fri borger“. 1975 udgav han *Trommehvirvler og kanonslag* der giver både selvbiografiske oplysninger og politiske kommentarer. □ Tegn. af Hans Bendix, 1962. Mal. af Kirsten Kjær, 1964 (SID).

Interviews i *Aktuelt* 1.11.1959 og sst. tillæg 2.12.1960, *Politiken* 30.9.1962 og *Ekstrabl.* 21.1.1964. – Hans Rasmussen: *Ilden i min esse*, 1977.

Petersen, Carl (døbt Pedersen, Karl), * 1894, minister. * 1.5.1894 i Gundsølille, Kirkerup sg. F: arbejdsmand Jens Mikael P. (1861–1951) og Karen Kristiansdatter (1871–1944). ~ 12.12.1916 i Kirkerup med Dorthea Kristine Jensen, * 2.6.1897 i Strandhuse ved Kolding, d. af gårdejer, sognefoged Jens Peter J. (1867–1952) og Mette Marie Holm (1874–1960).

P. startede ved landbruget som 10-årig tjenestedreng, men dog ikke længere væk end at han kunne komme hjem hver dag. Begge forældrene arbejdede, faderen ofte som arbejdsmand og moderen som malkekone på flere gårde; om nød i hjemmet var der ikke tale. Efter at have arbejdet som karl og været soldat var han arbejdsmand, men også selvstændig dels som mælkehandler, dels ved at leje mose og selv skære og sælge tørv. Da der skete en udskiftning af præstegårdsjorden i hjemsognet overtog han i 1922 et statshusmandsbrug. Han var allerede da kommet i sognerådet hvor han var medlem 1921–34. Det var socialdemokratiet der valgte ham. Han havde selv i årene før virket for oprettelse af landarbejderforeninger og 1919 fået stiftet en socialdemokratisk vælgerforening.

I de følgende år fik P. den ene post efter den anden i det kommunale styre og inden for husmandsforeningerne. Han var medlem af Roskilde amts skatteråd 1934–45, af amtsrådet 1938–48 samt andre kommunale organer, og fra 1937 var han med i ledelsen af de sjællandske husmandsforeninger. P. blev opstillet til folketingsvalget i 1932 og valgtes 1935–66 i Præstø amt. Før 1945 gjorde han sig ikke i særlig grad bemærket i folketinget, men havde nogle ordførerhverv inden

for landbrugsområdet. – Ved dannelsen af befrielsesregeringen i maj 1945 blev P. minister for offentlige arbejder. Når han, der nok var erfaren og veludrustet, men ikke markant, kom med, er det blevet givet som forklaring, at Vilhelm "Buhl ønskede en noget ældre og en der som landbrugskyndig kunne støtte ham på dette område. Nærliggende er det også at pege på, at befrielsesregeringen uden P. ville have savnet det kommunalkendskab en dansk regering nødig undværer. P. blev også minister i de følgende socialdemokratiske regeringer: trafikminister i ministeriet Hedtoft 1947–50, landbrugsminister i samme ministerium sept.–okt. 1950, 1953–55 trafikminister og 1955–57 indenrigsminister i ministerierne Hedtoft og H. C. Hansen. Det blev ikke som minister P. prægede dansk politik. Det havde været naturligt om han havde afløst K. "Bording som leder af landbrugspolitikken, men han havde en klar opfattelse af at de små brug ikke var fremtiden under den stigende mekanisering, og det smagte ikke de radikale som socialdemokratiet arbejdede sammen med i disse år, ligesom mange af P.s egne partifæller gik mod hans anskuelser på dette punkt. Ved trekantregeringens dannelsen i 1957 blev der ikke plads for P. Han blev nu medlem af finansudvalget 1957–66, fra 1959 som formand, ligesom han 1960–66 var gruppeformand. I disse år var han en centrumskikkelse i dansk politik. Ingen kritiske situationer blev løst eller komplicerede forhandlinger ført, uden at P. var med som rådgiver og som en ankermand for socialdemokratiet. Indflydelsen lader sig endnu ikke spore i enkeltheder; en tilsvarende central position havde han i øvrigt også på en

række områder i ministertiden. Det var erfaring, forhandlingsevner og et politisk naturtalent der gav P. indflydelse. Han havde meget lidt teoretisk uddannelse – havde et par korte perioder været på St. Restrup husmandsskole og Arbejderhøjskolen i Esbjerg – og har selv givet udtryk for at han i øvrigt ikke havde tid til at læse. En søn, gårdejer Erik Petersen (* 1922) valgtes i 1969 af socialdemokratiet til amtsrådet i Roskilde amt og i 1981 til amtsborgmester. □Foto.

Interviews i Socialdemokraten 25.4.1954 og Demokraten 27.4.1964. – G. Fog-Petersen: Vor regering og rigsdag, 1938 252–54. Socialdemokraten 13.11.1947 og 9.11.1950. Tage Mortensen i Berl. tid. 1.5.1964. De danske ministerier 1929–53, ved Tage Kaarsted, 1977.

Poulsen, Georg Viggo, * 1929, forbundsformand. * 27.10.1929 i Helsingør (Skt. Olai). F: chauffør Harald P. (1899–1965) og Ebba Sørensen (1897–1975). ~ 25.4.1953 i Helsingør med Annette Jensen, * 25.11.1936 i Helsingør, d. af skibsbygger Poul J. (* 1911) og Vita Hansen (* 1912).

Da P. 1978 blev formand for Dansk metalarbejderforbund havde han haft en systematisk fagpolitisk karriere. Han kom fra et socialistisk indstillet hjem og efter syv års skolegang blev han maskinarbejderlærling på Helsingør skibsværft. Her blev han 1958 tillidsmand og senere fællestillidsmand, og fra 1963 var han formand for metalarbejderne i Helsingør. Han kom 1969 i forbundets hovedbestyrelse. 1974 blev han forbundssekretær og leder af forbundets forhandlingsafdeling. Da Paulus Andersen måtte trække sig tilbage på grund af sygdom valgtes P. til forbundsformand. Der var ingen modkandidat

på den ekstraordinære kongres; men inden hovedbestyrelsen var nået frem til sin enstemmige indstilling havde der været betydelige rivninger. Blandt vanskelighederne for P.s kandidatur havde været hans politiske fortid. P. begyndte som ung med at være aktiv inden for DKP. Herfra gik han over i SF og var 1966–70 partiets repræsentant i Helsingør byråd. P. brød med SF, da han fandt at der var for få „resultater“ i dets politik, og efter ansættelsen i forbundet gik han over i socialdemokratiet hvor han nu er en af fagbevægelsens repræsentanter i forretningsudvalget. P., der er en rutineret taler med en betydelig viden bag sig, har markeret sig stærkt i offentligheden efter at være blevet forbundsformand. Fagpolitisk er han blevet opfattet som „socialdemokratisk højremand“. Han har hårdt bekæmpet venstrefløjen inden for fagbevægelsen, han har vendt sig stærkt mod konflikter uden klart formål og uden sikkerhed for sejr, og han har været atomkrafttilhænger. „Jeg er ikke maskinstormer – jeg vil være med, hvor der skabes resultater“, har P. sagt. Politisk søgte han en lang periode at balancere mellem LO-kritikken og partiets politik. I sommeren 1980 var han stærkt fremme som næstformandskandidat i partiet, men trak sig alligevel tilbage. □ Tegn. af Hans Lollesgaard 1978 og (Kgl. bibl.) 1979. Foto.

Interviews i Aktuelt 10.9.1978 og 23.2.1979. – Harald Jakobsen i Jyllandsposten 3.6.1978. Elsa Janssen i Berl. tid. 1.10.1978. Henning Olsson i Politiken s.d.

R

Rasmussen, Hans Edvard, * 1902, forbundsformand. * 14.12.1902 i Odense (Skt. Knud). F: arbejdsmand, senere fabriksarbejder Hans Christian R. (1865–1937) og Anna Stina Jönsdotter (1865–1940). ~1° 12.12.1925 i Kbh. (Thomas Kingo) med tegner Viola Marie Kirstine Henriksen, * 9.5.1901 i Odense, † 24.7.1976 på Nakkebølle sanatorium, d. af væver Carl Johan H. (1865–1946) og væver Anna Elina Olsson (1873–1955). ~2° 2.9.1976 i Nyborg (b.v.) med sekretær Karen Skjolding, * 6.11.1915 i Kbh., d. af toldklarerer Lars Christian S. (1885–1971) og Paula Høyer (* 1888).

R.s far var arbejdsmand men havde gennemgående godt arbejde, og drengen kom i mellemskole som han dog forlod med udgangen af 3. mellem. R. oplyser selv, at det var fordi han var blevet træt af skolegangen. Ude af skolen kom R. i maskinarbejderlære hos M. P. Allerup i Odense og blev udlært 1922. Efter en overgang med arbejdsløshed fik han en kort tid arbejde i Kbh., men tog derefter vinteren 1924–25 på Arbejderhøjskolen i Esbjerg. Her var Julius Bomholt samme år blevet forstander, og han påvirkede stærkt R. der hele livet igennem var taknemmelig for tiden på højskolen. Den gav ham naturligvis nok en øget almen indsigt i samfundsforhold; men lige så meget betød det, at opholdet frigjorde ham. Naturlig sikkerhed afløste genertthed. – Fra Esbjerg vendte R. tilbage til Odense og fik arbejde på Thriges maskinfabrik. Kort ef-

ter startede hans karriere som fagforeningsmand: sekretær i klubben, fællestillidsmand for smedene, næstformand i den lokale fagforening og 1933 formand. Allerede i disse år viste han sit særlige talent for at opnå en frugtbar kontakt med arbejdsgiverne, ligesom hans realitetssans klart blev lagt for dagen; i disse år grundlagdes en instinktiv uvilje mod kommunistisk fagforeningspolitik, formuleret som afstandtagen fra den manglende realisme. R. fik ret hurtigt en stærk position inden for smedeforbundet, og da der efter Johs. *Kjærbøls afgang som formand 1935 skulle ske en række rokeringer i forbundets ledelse, blev R. valgt som sekretær og flyttede dermed til Kbh. – Sekretærarbejdet var meget alsidigt, det var før forbundene opdelt arbejdet så stærkt. R. var med i arbejdet om lærlingeforhold, mæglingssager, oprettelse af overenskomster og deltog i tilrettelægning af den almindelige fagpolitik. 1938 deltog han i et 402-timers kursus i arbejdsforhold ved Århus univ. hvor han navnlig høstede gavn af Knud *Illums undervisning i arbejdsret. Da Peter *Andersen 1944 trak sig tilbage som forbundsformand blev R. valgt uden modkandidat. Han sad på posten til 1972, da han trak sig tilbage på grund af alder. Sammenknyttet hermed var han formand for Centralorganisationen af Metalarbejdere 1944–73 og medlem af LOs forretningsudvalg 1946–73. Efter krigen kom han 1952 ind i ledelsen af det internationale metalarbejderforbund hvor han sad til 1973, det sidste år som præsident. Som forbundsleder var R.s politik i høj grad kendetegnet af et helhedsbillede af dansk økonomi. Hans mål var at søge et rimeligt balance-

punkt mellem virksomhedernes omkostninger og medlemmernes ønsker. Der var, må det erkendes, også gode muligheder for denne linje. Jern- og metalindustrien havde gennemgående gode år i denne periode og udviklede en stigende eksport, og samtidig åbnede smedenes lønsystem gode muligheder for at afstemme lønkravene efter den enkelte virksomheds forhold. Udbygningen af centralorganisationen med deltagelse af arbejdsmænd og kvindelige arbejdere gav også området en større bevægelsesfrihed og navnlig mere slagkraft. Helt på linje med R.s generelle opfattelse var også, at han var en varm fortaler for øget produktivitet gennem rationalisering. Derved blev hans område endnu stærkere i denne ekspansionsperiode, men distancerede sig også fra andre forbund der jævnlige opfattede det som bristende solidaritet. R.s forhold til arbejdsmændenes ledere var ofte anspændt, i særlig grad gjaldt det Alfred Petersen. – En af vejene til at løse problemerne forbundene imellem var og er efter R.s opfattelse indførelse af industriforbund. I sine senere år som forbundsformand var han i stigende grad en varm fortaler for industriforbundstanken. Han interesserede sig også stærkt for en videre udvikling af samarbejdsudvalgene som han var med til at gennemføre 1947, ligesom han var med til at rejse kravet om økonomisk demokrati. Allerede 1951 havde R. været med til at vende fagbevægelsens og socialdemokratiets klassiske modstand mod udbyttedeling og hans jomfrutale i folketinget drejede sig om de radikales forslag til lov om fremme af udbyttedeling (vedtaget 1957).

R. var kommet ind i folketinget 1950. Han blev

valgt i Odense 2.kreds, og med i hans opstilling gik også ønsket om at svække kommunisternes position i Odense. R. var medlem af folketinget indtil 1964 og næstformand i socialdemokratiet 1961–69. Selv om han på Christiansborg i høj grad var fagbevægelsens mand, føjede han dog også en ny politisk dimension til sin tilværelse og indtog herefter en central position i arbejderbevægelsens politik. R. har altid lagt afgørende vægt på enigheden i socialdemokratiet og vendt sig mod fraktionsdannelser. Dette prægede også hans arbejde i folketinget. Kun en enkelt gang trådte han – udadtil – uden for dette princip. Det var 1956, da regeringen H. C. Hansen foreslog ved lov at standse en strejke hos arbejdsmændene der stoppede olie- og benzintilførslerne. R. stemte da sammen med kommunisterne mod regeringsforslaget. Selv om standpunktet nok gav nogle øjeblikkelige taktiske fordele i fagbevægelsen, er der også omstændigheder der tyder på, at R. ikke var glad for at vende sig mod partiet. Året efter blev trekantregeringen dannet, og 1956-afstemningen havde da ikke gravet dybere kløfter mellem H. C. Hansen og R. end at han fik tilbudt posten som arbejds- og socialminister (eller var det for at tage ham i ed?). R. sagde imidlertid efter lange overvejelser nej. R. var fortsat stærkt engageret i det politiske arbejde, og hans overtagelse 1961 af næstformandsposten i socialdemokratiet var et udtryk for Viggo Kampmanns bestræbelser på at styrke forbindelsen mellem parti og fagbevægelse. Da Kampmann i august 1962 på grund af sygdom måtte frasige sig statsministerposten opstod en situation som er uafklaret og formentlig fremdeles vil

være det. Som hans afløser taltes om to emner, Jens Otto Krag eller R. Af R.s erindringer synes at fremgå, at han havde regnet med muligheden af, at Kampmann ville pege på ham og Krag som emner, hvilket ikke synes at være sket. Krag refererer imidlertid i sine notater (i Kamp og fornyelse), at R. før mødet i en samtale med ham gav udtryk for at R. fandt, at Krag burde være efterfølgeren. Krag opfordrede i øvrigt R. til at blive finansminister; men det sagde han nej til. Uanset begivenhederne omkring statsminister-skiftet fungerede samarbejdet mellem Krag og R. godt. Under arbejdet med helhedsløsningen 1963 var smedeformanden en god støtte for regeringen, og under Krags valgkampagne var R. en tro følgesvend. Trods almindelig skepsis sagde han også ja til samarbejdet med SF efter valget 1966. Efter valget 1971 fik R. på ny tilbudt en ministerpost, handels- og industriministeriet, men sagde også denne gang nej. Så meget mere nærliggende var dette, da R. var mod tilslutningen til EF og senere på LOs ekstraordinære fællesmarkeds-kongres i maj 1972 talte imod Danmarks indtræden.

Da R. senere på året forlod smedeforbundet, var han ikke ude af dansk offentligt liv. Han fortsatte som formand for Arbejdernes Landsbank til 1975 – han var kommet i bestyrelsen 1946 og blevet formand 1960 – og kommenterer stadig gerne de økonomiske problemer. Et særligt afsnit i R.s pensionisttilværelse var det, da socialdemokraterne i Birkerød 1974 opfordrede ham til at lade sig opstille til byrådet. Trods en beskedne placering på listen kom R. ind og sad i kommunalbestyrelsen til 1978, fra 1975 som vice-

borgmester. – R.s solide forankring i dansk arbejderbevægelses tradition parret med hans åbne sind for nutidens krav til erhvervslivet prægede hans livsgerning. Disse egenskaber gjorde ham til en central leder under samfundets omdannelsesproces i årtierne efter anden verdenskrig, og som sådan var han formidlende i samfundet uden at glemme de fjernere mål. Han kunne vente. □Tegn. af H. Lollesgaard 1961 og 1963. Tegn. af H. Bendix (Kgl. bibl.). Mal. af Kirsten Kjær, 1972, og af H. C. Bärenholdt udst. 1973. Foto.

H. R.: Ilden i min esse, red. Ib Koch Olsen, 1977 (erindr.). H. R. i Krag som vi kendte ham, red. Søren Hansen, 1978. – J. O. Krag og K. B. Andersen: Kamp og fornyelse, 1971. Viggo Kampmann: Mit forhenværende liv, 1971. J. O. Krag: Dagbog 1971–72, 1974.

Rasmussen, Henning, * 1926, minister, økonom. * 26.5.1926 i Viborg. F: elektriker Ejvind R. og Petra Kristensen. ~3.7.1948 med socialrådgiver Ebba Kristine Jensen, * 25.9.1928, d. af arbejdsmand Oluf J. og Kristine Dybdahl.

R. blev født i en familie med tæt kontakt til arbejderbevægelsen. Faderen var en aktiv natur og udadvendt; han var formand for den lokale afdeling af DUI (De unges idræt, Socialdemokratiets børnebevægelse) og leder af børnelogen Ungdoms fremtids lykke – R. kom selv med i den og er forblevet afholdsmand. Efter studentereksamen 1944 fra Viborg katedralskole begyndte R. at studere økonomi ved Århus univ. og blev 1957 cand.oecon. Den lange studietid skal ses i sammenhæng med, at R. dels havde erhvervsarbejde, dels på mange områder tog livlig

del i arbejderbevægelsens organisatoriske arbejde. – R. var ansat på Århus kommunes statistiske kontor og på økonomikontoret 1946–53 og 1954–55. Her fik han en praktisk indførelse i en række af en stor kommunes problemer og havde i øvrigt som chef Oluf Ingvarsten som han senere fik et snævert samarbejde med i Kommunernes landsforening hvor Ingvarsten 1962 var blevet direktør. Ved siden af dette var R. en energisk studiekredsleder og med i landsledelsen for DSU; med udgangspunkt i denne var han blandt initiativtagerne til dannelsen af den socialdemokratiske studenterorganisation Frit forum. En videre politisk skoling fik R. da han 1953–54 var i England på College for Working Men. Fra 1955 var R. lærer på arbejderhøjskolen i Esbjerg, og derefter 1959–60 sekretær i arbejderbevægelsens erhvervsråd. Allerede i lærertiden var han blevet inddraget i det kommunalpolitiske arbejde i Esbjerg. Her var han 1958–59 og igen fra 1962 medlem af byrådet. 1960–64 var R. medlem af folketinget, valgt i Bækkekredsen; han trådte ud af folketinget fordi han 1964 blev borgmester i Esbjerg, en post han beklædte indtil 1979.

Borgmestertiden var hårde arbejdsår. R. fortsatte dels det rolige styre der havde kendetegnet Esbjergs kommunalpolitik i lange perioder, dels den udbygning og rationalisering af administrationen der var startet i L. Høyer-Nielsens sidste borgmesterår. Hurtigt kom R. til at stå stærkt i byen – opnåede også store stemmetal – og blandt kommunalfolk landet over stod der tidligt en betydelig respekt om hans virke. Han blev 1967 formand for Købstadsforeningen (fra 1970 Kommunernes landsforening) og indtog dermed

en central position under gennemførelsen af kommunalreformen. Ved organisationens omdannelse 1970 var der i øvrigt blevet borgerligt flertal i foreningen, men trods dette fortsatte man med at vælge R. som formand. Han forlod posten 1973, men blev på ny formand 1978. Ved den lejlighed forlod han Ribe amtsråd hvor han havde været medlem siden 1970. – 1979 blev R. justits- og indenrigsminister i ministeriet Anker Jørgensen. Det vakte en betydelig opsigt fordi det var kendt, at R. tidligere havde afslået ministerposter. Første gang var 1964, da J. O. Krag bad ham blive økonomiminister; men netop da var R. lige blevet borgmester og ønskede ikke at forlade denne post. 1971 fik R. tilbudt posten som indenrigsminister, men sagde også dengang efter lang betænkningstid nej. Da Anker Jørgensen omdannede sit ministerium 1981 fortsatte R. som indenrigsminister. Som sådan har han haft en betydelig styrke i sikre erfaringer fra det mangeårige kommunalpolitiske liv, og det skyldes ikke mindst hans position inden for dette, hans ro og den tillid der står om hans person, at det er lykkedes så forholdsvis smertefrit at tilvejebringe det fælles, finanspolitiske løb mellem kommuner og stat. Ved folketingsvalget 1981 indvalgte R. (Varde kredsen). – R.s arbejdsindsats har lige fra ungdommen været legendarisk. Tilsvarende er han som taler præget af saglighed og viden; han kan være hurtig i replikken, men undgår det helst til fordel for en lidt længere, saglig bemærkning. Han har uden at glemme sit mål et udpræget talent for at finde løsninger.

□Foto.

Interview i Demokraten 6.12.1964, DK. Danske kommuner 14.11.1979, Politiken 9.3.1980 og Berl.tid. 6.4.s.å. – Verdens gang, 1961 32. Jens Otto Krag: Dagbog 1971–72, 1974 60–62.

Risgaard Knudsen, Jens, * 1925, minister. * 14.4. 1925 i Als, Østjylland. F: opsynsmand Karl Knudsen (1898–1978) og Maria Morthensen (* 1897). ~ 8.11.1952 med Riborg Jensen, * 20. 7.1922 i Langerød, d. af arbejdsmand Jens J. (1886–1958) og Anna Jensen (1890–1939).

R.K. blev uddannet som gartner i Fjerritslev, men kom tidligt ind i organisatorisk arbejde. 1945–49 var han formand for DSU i Ålborg og 1946–49 formand for gartnerenes fagforening i Thisted. 1949 blev han formand for Arbejdernes fællesorganisation, men samme år sekretær i Dansk gartnerforbund. Ti år senere valgtes han til sekretær i LO, en post han forlod da han blev fiskeriminister. R.K. var 1953–60 opstillet i Thisted-kredsen og fra 1963 i Frederikshavn-kredsen. Han indvalgtes 22.9.1964 og blev 8.10. udnævnt til fiskeriminister da H. Larsen Bjerre trak sig tilbage. Personligt havde R.K. ikke nogen forbindelse til fiskerierhvervet; men han var valgt i den store fiskeriby Frederikshavn, og han var kendt som en effektiv og meget vidende LO-sekretær. At Henry Grünbaum også kom i regeringen gav i øvrigt anledning til kritik fra oppositionen af de mange LO-ministre. Fiskeriministeriet var dengang mindre omfattende end det senere blev da fiskeripolitikken fik en så fremtrædende plads i EF. R.K. blev næppe nogen egentlig populær fiskeriminister – bestræbte sig heller ikke på det – men respekteret. Han blev på posten til regeringens afgang i februar

1968. Han var dog i 1966 da samarbejdet med SF blev indledt så langt fremme i sin skepsis at han en overgang truede med at trække sig tilbage som minister. Da J. O. Krag på ny dannede regering i oktober 1971 blev R.K. ikke minister. Han gik energisk op i et bredt dækkende folketingsarbejde; på grund af den hurtige ministerudnævnelse var den side af det parlamentariske liv ikke blevet dyrket i rimeligt omfang. Da Anker Jørgensen rekonstruerede sin regering i september 1973 blev R.K. gruppeformand, et hverv han var og er som skabt til: alsidig viden, autoritet og mægleregenskaber samt evne til at holde orden i sagerne. Han fortsatte på posten til 1978, dog afbrudt af oppositionsperioden dec. 1973–jan. 1975 hvor han var næstformand mens Anker Jørgensen var gruppeformand. I disse år blev R.K. en central skikkelse i dansk politik med en betydelig indflydelse. Der skete ikke meget væsentligt uden han var med, også som formand for politisk økonomiske udvalg. Han deltog i sommeren 1978 i forhandlingerne om dannelsen af en bredere regering, de forhandlinger der endte med dannelsen af SV-regeringen. Da den var en kendsgerning meddelte R.K. at han ikke kunne tilslutte sig arbejdsgrundlaget og derfor trådte tilbage som gruppeformand. En beslutning der vakte betydelig opsigt og følte ubehagelig i mange socialdemokratiske kredse. Allerede tidligt på sommeren havde R.K. dog ladet partiets andre ledere forstå at dette kunne blive resultatet. Med sin beslutning virkede det som om R.K. fulgte Thomas *Nielsen i dennes kritik af partiledelsen; men R.K. understregede at det var LO og ikke Thomas Nielsen han fulgte.

R.K. gik tilbage til folketingsarbejdet, men var ikke i unåde. Tidligt på sommeren 1978 havde man ventet R.K. udpeget som folketingsformand efter Karl "Skytte, det blev imidlertid K. B. "Andersen. I Berlingske Tidende skrev Poul "Møller i den forbindelse en artikel under overskriften Den forsmåede. Muligvis ville R.K. gerne have haft posten; når det ikke blev ham kan det dog fuldt så meget ses som et udtryk for, både at et andet personspil kom i vejen, og at parti-lederen ønskede at holde ham fri til andre poster.

Da SV-regeringen måtte give op allerede året efter, og Anker Jørgensen dannede en ny socialdemokratisk mindretalsregering var R.K. på ny med. Denne gang blev han trafikminister. Store problemer kom hurtigt til at ligge for. Først måtte han, uden egentlig at have sit hjerte med i sagen, gennemføre vedtagelsen af bygningen af Farøbroen, og dernæst udviklede der sig i København kaotiske forhold i postvæsenet idet en nybygget, avanceret postterminal ikke fungerede efter forventning hvortil kom graverende brist i den almindelige postomdeling. R.K. kom efterhånden i en vanskelig position. Folketinget forlangte besparelser inden for postområdet, postbesørgelsen blev ringere og ringere, og de organisationer R.K. ud fra hele sin tilbøjelighed gerne ville have fulgt havde mistet grebet om udviklingen uden at ville erkende det. Der var brydninger i regeringen og fremtrædende gruppefæller, bl.a. Kristian "Albertsen, kritiserede offentligt hans dispositioner. Ganske uventet trådte R.K. da tilbage som minister den 14.10.1981. Han angav som grund at han ikke følte han i til-

strækkelig grad havde regeringen bag sig. Et par dage senere afsatte folketingsgruppen hans kritikere fra betydelige poster: Kr. Albertsen som finansudvalgsformand og Otto Mørch som formand for trafikudvalget.

Efter at være trådt tilbage som minister har R.K. genoptaget sit sædvanlige arbejde i tinget, men har (maj 1982) ikke fået særlige hverv. Fremdeles står han dog i en respekteret position i gruppen. I mange henseender er R.K. typen på den politiker der kan sin profession. Han har en snæver kontakt til sin kreds (det er sagt: står der tre mand og snakker på et gadehjørne i Frederikshavn, kan man være sikker på, at den ene er R.K.), han dækker hele det politiske spektrum, han er en god forhandler – rigstaktikeren var i mange år hans tilnavn, og han er arbejdsom. Han er også dybt forankret i den politiske tradition. Det han ikke selv har erfaret det ved han fra en udstrakt historisk læsning, og hans hukommelse er aldrig svigtende. □Tegn. af Erik Werner, 1978. Foto.

Interview i Politiken 8.10.1978. – Poul Møller i Berl.tid. 4.6.1978. Politiken 15.10.1981.

S

Saunte, Edel Margareta Enrica Els Høst, * 1904, advokat, borgmester. * 13.3.1904 i Næstved (Skt. Morten). F: ritmester Carl Høst S. (1873–1956) og Anna Francisca Jacoba Damkier (1877–1957). ~1° 1928 med mag.art. Kjeld Elfelt, * 10.11.1902 i Kbh., s. af fotograf Karl Kristian Petersen og Mariane Kristine Nilsson. ~2° 5.8.1933 i Kbh. (b.v.) med komponist Erik Fiehn, * 22.6.1907 i Kbh., † 10.12.1977 sst., s. af tandlæge Erik Gustav F. (1884–1952) og Mary Nielsen (1884–1952).

S. blev student 1922 (Sortedam) og cand.jur. 1927. I studietiden havde hun arbejde på et sagførerkontor, men som nybagt kandidat kom hun ud i en af de værste arbejdsløshedsperioder for akademikere. Hun blev avissælger på gaden (tjente dog mere end en sagførerfuldmægtig) og for en del af de tjente penge rejste hun til Frankrig hvor hun fulgte forelæsninger i Grenoble. Efter at være kommet hjem havde S. vikariatet hos en sagfører og i byretten hvorefter hun 1928 blev sekretær i ministeriet for offentlige arbejder. Her blev hun året efter afskediget da det kom frem at hun var gift, hvad man ikke kunne godtage under arbejdsløsheden. Efter afskedigelsen blev hun først sagførerfuldmægtig og derefter sagfører (1934 landsretssagfører); i en lang årrække var S. i kompagniskab med Ingeborg Hansen og blev meget benyttet i skilsmissegager. – Begivenhederne i ministeriet førte S. ind i både kvindesagen og socialdemokratiet.

Hun var 1936–41 formand for Dansk kvindesamfund og 1937–46 medlem af Københavns borgerrepræsentation. Hun kom 1939 ind i socialdemokratiets hovedbestyrelse og valgtes 1947 til folketinget i Søndre storkreds. Hun sad i folketinget til 1962, hvor hun var en energisk fortæller for kvindesagen, men i øvrigt dækkede et bredt spektrum uden dog at have nogen central position i den almene politik. S. var 1946 blevet rådmand for magistratens 3. afd., socialvæsenet. 1962 blev hun som den første kvinde borgmester i Kbh. og fik 2. afdeling med hospitaler, sundhedsvæsen og kommunale beboelsesejendomme. Det var et af de udsatte sagområder. Støttet af sin mangeårige erfaring i Kbh.s styre, af et ubestrideligt administrativt talent og af en sjælden energi og arbejdsstyrke blev hendes indsats almindeligt anerkendt; den sidste store sag hun fuldførte var bygningen af Hvidovre hospital. Hun trak sig tilbage 1974. – S., der havde været medlem af en lang række kommissioner og råd blev efter sin fratræden formand for det nyoprettede Dansk sygehusinstitut, en post hun forlod 1978. Også her var arbejdet præget af det der i det hele prægede S.s offentlige virke: energi, saglig indsigt, engagement iklædt en bramfri munterhed og ærlig vrede når respekten for kvinden som borger blev anfægtet. □Tegn. af H. Lollesgaard, 1962 (Kgl. bibl.). Foto.

E. S. i Jura og kvinder, ved Inger Dübeck m.fl., 1975 31–35.

Simonsen, Thorkild, * 1926, borgmester. * 7.7. 1926 i Sdr. Rubjerg. F: malermester Alfred S. (1896–1968) og Anna Pedersen (* 1897). ~ 25. 7.1953 i Vesterø, Læsø, med Edny Jensen, * 9.6.1929 i Vesterøhavn, Læsø, d. af skipper Janus J. (* 1899) og Astrid Christensen (* 1900).

S. blev oprindeligt uddannet som maler. Efter mellemskoleeksamen 1941 kom han i malerlære hos faderen og var udlært 1945. Han havde da forinden været på Hadsten håndværkerskole, og efter læretiden havde han et ophold på Haslev højskole. S. var også i den tid engageret i KFUMs drengearbejde, men følte efterhånden trang til at skabe sig en bredere almenviden. Uden ligefrem at stile mod lærergerningen gik han 1948 ind på Ribe seminarium hvor han tog lærereksamen 1953. Under seminarietiden drev han en malerforretning i Ribe der en overgang var oppe på at beskæftige seks mand. Efter lærereksamen kom S. til Århus kommunale skolevæsen. Her gjorde han hurtig karriere, blev 1961 viceinspektør og 1964 skoleinspektør; 1955–61 var han tillige erhvervsvejleder. S. var tidligt blevet optaget af samfundsanslignende og var i sine svendeår knyttet til partiet dansk samling, navnlig påvirket af partiets sociale og kristelige linje. Som så mange gik han efter partiets sammenbrud 1947 over i socialdemokratiet. Sin første folkevalgte post fik S. som medlem 1961–65 af menighedsrådet i Christians sogn i Århus. Også 1961 kom han i bestyrelsen for Århus lærerforening hvor han 1964–66 var formand da foreningen blev fælles for mandlige og kvindelige lærere. 1966 kom S. i byrådet hvor han hurtigt gjorde sig gældende ved sin arbejdslyst og evne til

umiddelbart at gå ind i sager der ellers var ham fremmede. I partiorganisationen blev han 1967 formand i midtkredsen og senere i østkredsen hvor han kom i snævert samarbejde med Svend "Auken.

Efter kommunalvalget 1970 blev han rådmand for skole, idræt og kultur. Tiden derefter blev store arbejdsår. Kommunesammenlægningen betød at rådmanden pludselig skulle samordne 52 skoler af vidt forskellig karakter og niveau. Selv om det førte til en del knurren rundt om lykkedes det dog i løbet af en lille halv snes år at skabe så nogenlunde ensartethed og lige muligheder for skoleuddannelse. Både inden for det kulturelle arbejde og idrætten var de personlige erfaringer mindre end i skolevæsenet. Men også her gjorde S. sig efterhånden gældende idet han, samtidig med at han er arbejdsivrig og -glad, i meget støttede sig til medarbejdere og sagskundskab, vel at mærke hvis han havde fået tillid til personerne. Han var og er instinktivt mod alt hvor kulturarbejde ikke har de praktiske realiteter i orden. Udadtil symboliseres S.s indsats på dette område i det store musikhus der blev indviet i 1982. Det var ham der navnlig førte planerne frem, i lang tid under svær modstand i byrådet også hos partifællerne. S.s placering i den socialdemokratiske gruppe var efterhånden solid, og selv om hans folkelige forankring nok ikke var den mest sikre blev han efter valget ved årsskiftet 1981/82 borgmester efter Orla Hyllested. På landsplan har S. markeret sig stærkt gennem deltagelse i ledelsen af Kommunernes landsforening. Her blev han 1971 medlem (fra 1974 formand) af lønningsnævnet, og da Henning Ras-

mussen 1979 blev minister trådte S. til som formand. Som sådan viste han stor selvstændighed og gik jævnligt i polemik mod ministre der var partifæller. Da flertallet i landsforeningen skiftede efter valget 1981, trådte S. 1982 tilbage som formand, men overtog derefter næstformandsposten. Også i landsforeningen har hans indsats som i byrådet været præget af iver og utålmodighed. S. bryder sig ikke om at vente på resultaterne og foretrækker de sager, der kan bringe hurtige resultater. □Foto.

Interviews i Demokraten 15.3.1970, Jyllandsposten 28.5.1981 og Politiken 29.8.1982. – Borgere i byens råd, red. Ole Degn og Vagn Dybdahl, 1968 214f. Erik Sørensen i Jyllandsposten 24.8.1980.

Smørum, Jens Laurids Oluf Sørensen, 1891–1976, minister. * 3.2.1891 i Smørum, † 18.12.1976 i Ballerup, begr. Smørum kgd. F: landpostbud Hans Sørensen (1856–1918) og Bodil Kirstine Pedersen (1854–1927). Navneforandring 22.4.1933. ~ 3.5.1913 i Smørum med Anna Marie Andersen, * 11.2.1889 i Stige, Lumby sg., † 21.10.1972 i Glostrup, d. af sømand Ole Christian A. (1864–1937) og Mette Kirstine Nielsen (1860–1938).

S.s kår var i barndommen yderst beskedne, og han kom tidligt ud som tjenestedreng. Hans fortsatte liv formede sig i begyndelsen som normen for den driftige landarbejder – en kort tid som fiskerdreng var kun et intermezzo. Han var på Kerteminde højskole 1910–11 og på husmandsskolen ved Odense 1911–12. Efter på ny at have været landarbejder købte han i Smørum et lille husmandssted; sammen med sin kone dyrkede han de tre tdr. land med havesager og var selv

landarbejder og postbud. 1917 fik han et større husmandsbrug, og samme år kom han i sognerådet hvor han var til 1931. Hermed begyndte hans offentlige virksomhed. S. var 1920–31 formand for den lokale husmandsforening og 1924–27 medlem af landarbejderforbundets hovedbestyrelse; han blev formand i vurderingskredsen og formand for Københavns amts skyldråd. Som de offentlige hverv efterhånden optog al hans tid opgav han 1931 sit husmandssted og flyttede til Ballerup-Måløv hvor han kom i sognerådet og var formand 1935–42. – Allerede i 1920'erne var S. opstillet til folketinget. Først i Lejrekredsen 1926 og 1929, uden at opnå valg. Kort efter valget 1929 kom han dog ind fordi et medlem trak sig tilbage, og han valgtes derefter i Gentoftekredsen indtil tilbageslaget 1939. 1942 kom han ind igen som stedfortræder og valgtes 1943 i Holbæk-kredsen; han gled ud igen 1945. 1950 kom han på ny i tinget, denne gang valgt i Holstebro-kredsen hvor han fortsatte til han 1957 trak sig tilbage.

I folketinget fik S. tidligt en solid position. Han var et meget brugt udvalgsmedlem og var jævnligt ordfører. Navnlig var det sociale sager og landbrugsanliggender, særlig husmandsspørgsmål der optog ham. Han var medlem af toldrådet 1931–46, af skattelovskommissionen af 1937 og af forfatningskommissionen 1948. Da Alsing Andersen i november 1947 måtte trække sig ud af det nydannede ministerium Hedtoft blev S. indenrigsminister; da Hedtoft atter dannede regering i 1953 blev han landbrugsminister og fortsatte 1955–57 under H. C. Hansen. Ved trekantregeringens dannelse i 1957 gled S. ud. Han hav-

de allerede da forberedt sig på at forlade politik. S.s. ministergerning var i begge perioder kendetegnet af solid og stilfærdig administration. Ingen større reformer er knyttet til hans navn. I indenrigsministertiden gennemførtes 1948 en ny valglov der gjorde mandatfordelingen mere i overensstemmelse med stemmetallene, den kommunale valgrets alder blev nedsat til 23 år, og der indførtes diæter for kommunalbestyrelsesmedlemmer. Endelig kom 1949 en ny civilforsvarslov der kraftigt udbyggede denne side af beredskabet. Som landbrugsminister gennemførte S. i 1954 bedre betingelser for tillægsjord til husmænd, men kom ikke nær så langt som han havde planlagt. Både i tiden som folketingsmand og som minister var S. en af socialdemokratiets mest benyttede talere. Det gjaldt især på informationsmøder for tillidsmænd landet over. Hans brede politiske indsigt var nyttig, han talte med sit sjællandske tonefald – let og tillidvækkende. Samværet med ham var præget af hans glade, lyriske sind, og når samtalen gled uden for det forpligtende, fik han let associationer til J. Aakjær og J. Skjoldborg, både til deres sociale indignation og til deres naturlæde. □ Foto.

J. S.: Vejen jeg gik og mennesker jeg mødte, 1961. – G. Fog-Petersen: Vor regering og rigsdag, 1938 257–59. Viggo Nielsen i Stof og saks, 1960 80–83. Demokraten 2.2.1966. Berl. tid. 2.2.1976. De danske ministerier 1929–53, ved Tage Kaarsted, 1977.

Sneum, Otto Axel Oluf Julius Sørensen, 1879–1958, politiker. * 29.7.1879 i Allerup, Sneum sg., † 20.3.1958 i Århus, urne på Hellerup kgd. F: lærer og sparekasseleder Mads Kristian Sørensen (1842–1900) og Juliane Marie Sørensen (1844–1917). Navneforandring 25.11.1903. ~ 29.8.1907 i Århus med Valborg Kolding, * 25.4.1878 i Århus, † 19.5.1960 i Hellerup, d. af købmand Hannis K. (1842–1910) og Christiane Birgitte Helvina Wissing (1855–1932).

S. voksede op i et politisk engageret hjem, hvor C. Berg var idealet. Selv blev han socialdemokrat i seminarieårene på Jelling hvor han 1900 tog lærereksamen og derefter var lærer på Århus private realskole. 1905 blev han ansat ved byens kommunale skolevæsen. Han blev mere og mere optaget af politik og indvalgte 1915 i partiforeningens bestyrelse. Ved valgene 1920 var han opstillet i Hornslet-kredsen, men opnåede ikke valg. Allerede dengang viste han dog nogle af de egenskaber der vedblev at præge ham: en meget bred politisk viden og en udtalt lyst til at mødes med vælgerne. Hans taleform var hård, polemisk og ligefrem. S. kom 1921 i byrådet. Her var det skolevæsenet og havnens forhold der mest optog ham. I det hele var han optaget af uddannelsesspørgsmål og var 1914 kommet i bestyrelsen for Århus tekniske skole hvor han fortsatte indtil 1953, fra 1945 som formand, og 1919 var han blevet medlem af forretningsudvalget for oprettelsen af et universitet i Jylland ligesom han 1921–24 var medlem af biblioteksudvalget. Ved valget 1924 blev S. opstillet i Århus nordre kreds efter en livlig kamp mellem flere af byens fremtrædende socialdemokrater, deriblandt den

senere borgmester H. P. Christensen. S. valgtes og havde kredsen indtil han 1949 trak sig tilbage på grund af alder. I folketinget kom S. aldrig frem i forreste linje. Det var i udvalgene han gjorde sin store indsats, især som et stærkt medlem af finansudvalget 1935–49. Hans varme interesse for vanføresagen medførte at han 1930–37 var medlem af socialministeriets vanførekommision og fra 1935 var han i bestyrelsen for Samfundet og hjemmet for vanføre. I folketinget følte han sig i høj grad som repræsentant for Jylland og da navnlig Århus. Mange Århussager nød fremme takket være S., men i særlig grad gjaldt det udbygningen af universitetet. Selv om der vistnok ikke var megen sympati mellem S. og C. Holst-Knudsen samarbejdede de dog tæt og opnåede derved gode resultater; undertiden følte man imidlertid i universitetskredse i Århus at S. fulgte sine egne planer og ikke tog tilstrækkeligt hensyn til de planer man lagde lokalt. Alle erkendte dog betydningen af at have en stærk fortaler ikke alene i folketinget, men også i finansudvalget. Den fortsatte tilknytning til Århus manifesterede sig i en række tillidshverv i de lokale foreninger og institutioner: turistforening, Jysk nationaløkonomisk forening (her var S. en af stifterne), Naturhistorisk museum, Foreningen Norden m.v. S. var ikke særlig ligefrem og åben af natur, men kom man til ham i et anliggende for byen var han altid parat til at lytte og i de fleste tilfælde også til at gøre en indsats for sagen.

S. kunne lide at skrive og har udgivet en lang række mindre skrifter spændende over politik, filosofi, skoler, tekniske skoler. Hans *Socialde-*

mokratiet i Jylland 1871–1921, 1921 har stadig værdi som kildeskrift. 1946 udgav han *Da vi startede Aarhus Universitet* der også på grund af S.s centrale position er af værdi som kilde til universitetets historie. □Foto.

Gunnar Fog-Petersen: *Vor regering og rigsdag*, 1938 185–87.

Stauning, Thorvald August Marinus, 1873–1942, statsminister. * 26.10.1873 i Kbh. (Holmens), † 3.5.1942 sst., urne på Vestre kgd. F: karetmager Peter August S. (1843–1903) og Caroline Hansen (1842–1920). ~1° 4.11.1898 i Kbh. (b.v.) med Anna Jensen, * 13.7.1873 i Kastrup, Præstø amt, † 10.4.1921 i Kbh., d. af arbejdsmand Johannes Andersson og Ane Margrethe Jensen (1847–1924, ~1880 med kusk Niels Andersen, 1841–1903). ~2° 30.6.1922 i Kbh. (b.v.) med Olga Sofie Kofod Hansen, * 10.1.1883 i Antwerpen, † 21.2.1970 i Kbh. (Vor Frelser), d. af exam.jur., handelsagent Christen H. (1843–1906) og Ida Augusta Kofod (1854–1939). Separeret 1930. ~3° (u.v.) med Augusta Vilhelmine Marentza Erichsen, * 26.11.1898 i Kbh. (Matth.), † 14.10.1971 i Hellerup, d. af smørhandler Hans Peter E. (1857–1936) og Thora Emilie Edle Dagmar Andersen (1862–1920).

S. voksede op i det københavnske proletariat – langt lavere placeret end mange, vel de fleste arbejderhjem. Forældrene var svage, ofte med alvorlige sygdomsperioder. Faderen arbejdede ikke i sit fag, men i tilfældige job og med lange arbejdsløshedsperioder; moderen havde gigtfeber og dårligt hjerte og var derfor afskåret fra at tage arbejde ude. Familien flyttede fra sted til sted,

dog altid i usle huse i den indre bys proletarkvarterer. I to henseender har hjemmet åbenbart adskilt sig fra tilsvarende: der var ikke tale om nogen moralsk deroute eller forgrovning, og drengen fik en regelmæssig skolegang, endog i en af kommunens betalingskoler (1 kr. om måneden). Her fik S. mere end almindelige færdigheder i skrivning, retskrivning og regning. Disse færdigheder blev yderligere udviklet da han i sine sidste skoleår efter at have haft bypladser kom på et vekselererkontor som altmulig-dreng hvori også indgik kontorarbejde. Efter skoletiden var S. først i smedelære, men måtte opgive på grund af svigtende konstitution. Han kom derefter i lære som cigarsorterer. I læretiden gik han til tysk og bogholderi på Studentersamfundets aftenundervisning, og på samme tid slutte han dansk skønlitteratur, navnlig poesi. Efter læretiden rejste han 1891 til Fredericia hvor han arbejdede på J. P. Schmidts cigarfabrik indtil 1893. Åndeligt var Fredericia-årene en urolig tid for S. Han var forelsket, han læste socialismens klassikere og fortsatte i skønlitteraturen – navnlig Holger *Drachmann fangede ham – han skrev også digte og breve der viser et sind i stærke svingninger. Alt minder om en students første tid fra hjemmet. Brevene viser klare formuleringsevner ud over det konventionelle, og digtene er ikke værre end de digte næsten alle begavede unge skrev. Oven i alt dette blev S. fagforeningsmedlem og deltog i en strejke. 1893 vendte S. tilbage til København og fik straks arbejde i faget. Han fortsatte som cigarsorterer indtil 1899; men i stigende grad blev han optaget af organisationsarbejde, og det blev mere og mere sjældent han stod ved sorteringsbordet.

I barndomsårene havde S. gang på gang været til socialdemokratiske møder med forældrene. Trods 18-årsgrænsen havde han i 1890, efter at have været med i den første 1. maj-demonstration, meldt sig ind i partiet. Han kom som lærling ind i bestyrelsen for sygekassen Alderstrøst, en post han måtte opgive da han rejste til Fredericia, men atter overtog kort efter tilbagekomsten. Fra 1894 begyndte S.s karriere i arbejderbevægelsen. Det år var han som 21-årig delegeret til tobaksarbejdernes kongres og kom i hovedbestyrelsen, 1896 blev han formand for forbundet og redaktør af fagforeningernes meddelelsesblad, Samarbejdet. Han blev 1898 halvdagskasserer i Socialdemokratisk forbund for i 1899 at blive heldagsansat. Han var stadig, indtil 1908, formand for cigarsorteringerne hvor han udbyggede fagforeningen og navnlig dokumenterede sine sjældne forhandlingsevner over for arbejdsgiverne. Arbejdet på partikontoret blev S.s politiske udgangspunkt. Han fik et solidt kendskab til partifæller over hele landet. Ordenssansen og organisationstalentet blev yderligere udviklet, og forretningsføreren (formanden) P. Knudsen arbejdede han godt med, det var ellers ikke let. Tilstanden mellem de to var fast. Det var også P. Knudsen der gjorde S. til politiker. Faksekredsen – en stærk venstrekreds – manglede i 1901 en kandidat, og da den søgte råd hos Knudsen pegede han på S. Det har altid vist sig svært i socialdemokratiet at føre en kandidat igennem på centralledelsens anbefaling, og skønt kredsen her selv havde bedt om råd forsøgte den alligevel indtil det sidste at finde en anden kandidat, men måtte trods dette standse ved S. Hverken

ved dette valg eller ved valget i 1903 lykkedes det dog S. at komme i tinget. Dengang betød det meget at være taler, og det var Stauning ikke. Han var usikker, rømmede sig, hostede og standsede op, og stemmen havde ikke gennemslagskraft. Til dette kom at han var stærkt bundet af manuskriptet. Med årene blev han en sikker taler, men aldrig ildnende, og han vedblev at bruge manuskript. I debatten var han til gengæld bedre, måske vel ligefrem og hård. Dette hjalp ham dog ikke i Fakse. Ganske vist var kalkværksarbejderne sikre, men der skulle også vindes stemmer hos husmænd og landarbejdere, og her manglede S. faglig indsigt i forholdene på landet. Den skaffede han sig dog i løbet af nogle år, og han satte yderligere kraft på udbygningen af kredsens organisatoriske virke samtidig med at han plejede den gennem et intensivt mødearbejde. Ved valget 1906 bar indsatsen frugt, han kom ind med et stort stemmetal og bevarede kredsen indtil han i 1918 skiftede over til hovedstaden hvor han til sin død valgtes i søndre storkreds. I Faksekredsen fandt S. en af sine få nære venner. Det var lærer Einar Hansen i Vråby der blev hans trofaste våbensvend i det politiske arbejde. Men de to mødtes også i fælles glæde over sang, musik og digte. S.s kone Anna, der havde sin rod i landproletariatet, fulgte med i venskab, og skildringer af livet mellem de to familiers samvær rummer al den vinterhygge og lyse sommerstemning der i dag står som typen på familieliv fra den periode hvor man selv skabte sin underholdning. Det var også en sommer i 1904 at S. hjulpet af lærer Hansen skrev skuespillet *Livets Løgne* der endnu i 1920'erne blev opført af

Arbejdernes teater. Stykket var socialrealisme med dets skildringer af arbejderliv, men også sentimentalt folkespil og værdsættes ikke meget af kendere.

S.s debut i folketinget skete i oktober 1906 under finanslov-debatten. Her talte han, under hensyntagen til sin valgkreds, navnlig om landproletariatets kår. I øvrigt gjorde han sig i de første år ikke i særlig grad bemærket i tinget. I 1908 var han på kongressen i fællesskab med F. J. *Borgbjerg mod resolutionen der fastsatte at man ikke skulle deltage i regeringsdannelser før partiet havde det absolutte flertal i folketinget. Han havde allerede 1905 ved dannelsen af det radikale venstre set de politiske muligheder i en koalition. I 1910 fulgte imidlertid det store spring fremad. P. Knudsen havde skrantet i nogen tid, han valgtes nu til borgmester og sagde forretningsførerposten fra sig. Hovedbestyrelsen var splittet på spørgsmålet om efterfølgeren; men det endte med at S. stærkt støttet af Knudsen fik 27 stemmer mens modkandidaten, den senere borgmester Christian *Christiansen, fik 16 stemmer. Kort efter valgtes S. også til formand for rigsdagsgruppen. Han stod nu som den formelle leder for landets talmæssigt største parti. Havde man regnet med at få en brevskriver og talmand som leder, og det var der mange også inden for partiet der gjorde, så havde man taget fejl. S. viste sig hurtigt som en håndfast partileder der ikke tålte afvigelser. Partiet – og naturligvis fagbevægelsen – var hovedsagen. Karakteristisk var det at S. var mod afholdsbevægelsen og brugsforeningsbevægelsen – det sidste skønt Borgbjerg og med ham store dele af partiet gik ind

for den. S.s modstand mod afholdssagen skyldtes ikke hans egen glæde ved fulde og ikke få glas – det var man allerede begyndt at tale om – modstanden skyldtes i begge tilfælde at han frygtede en interessespredning der ville gå ud over partiarbejdet. Han havde dog også, når det gjaldt brugsforeninger, det realistiske grundlag at omkring 10 pct. af partiets vælgere var mindre erhvervsdrivende – der går her en linje frem til det brede folkeparti han proklamerede i 30erne. De jævne fremskridt for og beskyttelse af de små blev tydeligere S.s politik. Ingen store, nye ideer og ingen store lovkomplekser er knyttet til S.s navn. Han blev partileder 1910, og hans funktion blev fra da af at være først partiets senere landets førende og samlende skikkelse.

Tre år senere var der partikongres. Her som på alle senere kongresser førte Stauning sin linje igennem. Et nyt program blev vedtaget; der havde været mange ændringsforslag, men de trængte ikke igennem. S. fik vedtaget en irettesættelse af den folkekære Peter Sabroe på grund af indiskretioner til Politiken. Kongressen vedtog også at tillidsmænd ikke måtte modtage ordner eller deltage i kongeselskaber og S. fik ligeledes under stor tilslutning vedtaget en resolution der fastslog at tilslutning til syndikalistiske bevægelser ikke var foreneligt med medlemskab af socialdemokratiet. Kongressen understregede S.s plads som lederen. Ved det følgende valg blev partiet endnu større, og med 32 mandater havde det sammen med de radikales 31 klart flertal. Kongen søgte at få de to partier til på en eller anden måde at danne regering, men S. fastholdt at venstre burde blive ved styret for at gennemføre det

grundlovsforslag Klaus ²Berntsen havde fremlagt. Den indre splittelse i venstre forhindrede dog partiet i at fortsætte, og C. Th. Zahle dannede sin mindretalsregering, uden tvivl i rimelig forventning om at han kunne regne med socialdemokraternes støtte. Samme år blev S. medlem af Københavns borgerrepræsentation hvor han sad til 1925, 1919–24 som formand. Man kan undre sig over at han også påtog sig dette hverv. En forklaring kan være at han ville give sig selv en art dobbeltsikring. Kongresvedtagelsen fra 1908 kunne forhindre at han nogensinde blev minister. En kommunalpolitisk erfaring kunne være baggrund for en senere borgmesterpost. En anden forklaring kan være at man ved at have socialdemokratiets leder på stemmesedlen håbede at kunne trække stemmer nok til at erobre flertallet. Det lykkedes dog ikke idet partiet fik 27 mandater ud af de 55. I de følgende år var det da også Borgbjerg og senere P. ²Hedebol der som ordførere trak det store læs, og endelig havde man Jens ²Jensen som den der holdt sammen på det hele.

På rigsdagen var S. fortsat den stærke mand. Der var uro omkring hans person da han i sommeren 1914 kom „træt“ hjem efter et møde i Sverige og alligevel som 1. viceformand overtog ledelsen af forhandlingerne i folketinget, men den døde hurtigt hen. Krigs- og kriseforanstaltningerne stod kort efter på dagsordenen, og her støttede socialdemokratiet den radikale regering og søgte at skubbe den fremad til stærkere indgreb, men måtte jævnligt affinde sig med kompromiser, også fordi man prioriterede grundlovssagen højt. Efter vedtagelsen af den nye

grundlov 5. juni 1915 holdtes der i september partikongres i Århus. Mange var utilfredse med støtten til regeringen, men S. talte for at man skulle tage de reformer man kunne opnå. Andre kritiserede rigsdagsgruppen for – trods kongresvedtagelsen i 1913 – at have deltaget i et aftenselskab hos kongen i anledning af grundlovens vedtagelse. Stauning fik imidlertid alt godkendt og opnåede tilslutning til at man deltog i kongelige selskaber når det politiske livs former krævede repræsentation. S.s realisme-politik markerede sig stadig mere tydeligt. Året efter førte den politiske situation på ny til et brud med principperne. Fra slutningen af 1915 forhandlede ministeriet med USA om salg af De vestindiske øer. Dette skete hemmeligt, dog med inddragelse af partilederne. Efterhånden sivede der rygter ud om forhandlingerne, og der rejste sig en omfattende politisk uro med krav om valg. Det endte dog med, også efter pres fra kongen, at man i stedet skulle afholde en folkeafstemning og i regeringen optage en minister fra hvert af de tre andre partier. Denne løsning skulle hindre indre splid under krigen. Ordningen stod og faldt imidlertid med om socialdemokratiet kunne bryde med sine principper. Rigsdagsgruppen og hovedbestyrelsen var for, men da det stred mod tidligere kongresvedtagelser krævede det også tilslutning fra en kongres. En sådan – natkongressen – trådte sammen 29.9.1916 med to døgn varsel og endte efter en hed debat fra 20³⁰ til 2³⁰ med at regeringsdeltagelsen blev godkendt med 291 mod 32 stemmer. Og derefter meddelte rigsdagsgruppen at man havde valgt S. som minister. I et interview konkluderede han:

„Vi holder nok på principper, men vi kan ikke doktrinært holde på dem over for livets krav“.

S. var ikke fagministre, venstres og de konservatives ministre heller ikke; de blev uofficielt betegnet som kontrolministre. Borgfreden holdt ikke krigen til ende. S. var, som han havde været det fra krigens begyndelse, stadig virksom i fredsbestræbelser gennem de socialdemokratiske partier ude i Europa. Det kom i 1917 så langt frem at man planlagde en fredskonference i Stockholm. Da kun Tyskland virkede interesseret fik aktionen udseendet af at S. virkede for en separatfred på østfronten, uanset at England og det engelske arbejderparti var mod det. Rimeligvis så S. også gerne en sådan fred for at redde et socialdemokratisk styre i Rusland og dermed afværge en kommunistisk magtovertagelse. Bestræbelserne mislykkedes, men da Arbejdernes Brændselsforretning stadig ene af alle kunne få store kulparter fra Tyskland, åbenbart formidlet af den mystiske Alexander Helpland (Parvus), blev S. i offentligheden angrebet for unneutralitet. Uanset hvad der var S.s hensigter vidner hans bestræbelser om en svigtende forståelse for hvad en minister kan deltage i – senere i livet ville han aldrig have accepteret en lignende privatpolitik fra en af sine ministre. Hans fredsbestræbelser må også ses som et udtryk for at han endnu havde den internationale arbejderbevægelse som et nærliggende mål. Resultatet var at de borgerlige partier søgte at presse ham ud af ministeriet. Kernen af radikale ministre ville ikke gå med til dette, og da den konservative ikke ville træde tilbage blev han ekskluderet af partiet. I det hele var det klart at den politiske borgfred vaklede.

Oppositionens stadige kritik af restriktionspolitikken gjorde det også umuligt at opretholde freden. J. C. Christensen og Chr. Rottbøl trådte i januar 1918 ud af regeringen, og en månedstid efter besluttede man at holde valg i april. S. var blevet i regeringen, og dermed var hans stilling forandret i forhold til natkongressens præmisser. I realiteten var der nu tale om en koalitionsregering, men rigtignok med den ejendommelige konstruktion at det største parti kun havde en enkelt post. Dette problem blev taget op i rigsdagsgruppen i efteråret 1918 efter at valget i april havde givet socialdemokraterne 39 mandater og de radikale 33, mens oppositionen fik 67 mandater plus en færing. I gruppen var man mest stemt for at sagen skulle for på en kongres, og at man skulle forlange ligelig repræsentation i regeringen. De radikale ønskede ikke nogen regeringsændring i den retning, og sagen forsvandt derefter i stilhed ud af gruppens drøftelser. Man har åbenbart ikke ønsket at skabe mere uro i det politiske liv end der var (strid om restriktioner, begyndende grænsestrid); man ville heller ikke have mere uro i arbejderbevægelsens rækker (syndikalismen). Da Ove Rode følte sig stærkt overbebyrdet overtog S. en række af de arbejdsmarkedssager der lå under indenrigsministeriet. Det blev således ham der 1919 gennemførte loven om 8-timers arbejdsdag i virksomheder med døgndrift. Uden tvivl må S. have følt sig noget isoleret i ministeriet hvor en snævrere kreds af de radikale ministre bestandig talte sammen. Sammen med P. Munch var han imidlertid tilhænger af at ministeriet skulle blive som et bolværk mod social uro og nationalistiske

strømninger hvorimod andre ministre ind imellem var opgivende over for vanskelighederne. Socialdemokraterne havde ingen interesse i at der blev dannet et ministerium der med sin politik kunne føre til borgerlige uroligheder, med følger ingen kunne forudse.

Dette var også klart S.s politik under påskekrisen efter ministeriets afskedigelse 29.3.1920. Den dag hvor Borgbjerg i en ekstraudgave af Social-Demokraten proklamerede generalstrejke kom S. først sent til København fra sit sommerhus i Vallo. Har S. måske været tøvende over for proklamationen så fulgte han den dog nu hvor han tog ledelsen, men fik dens iværksættelse udskudt til 6.4. Da krisen var på sit højdepunkt foreslog Munch at Københavns borgerrepræsentation skulle henvende sig direkte til kongen, og det gjorde den (venstre og konservative dog for sig selv) med S. i spidsen som borgerrepræsentationens formand, og dermed var han den der fik kongen til at vakle. Selv om S. således hverken gav signal til generalstrejken eller til processionen fra rådhuset så blev det ham der udnyttede situationen. Han var lederen der førte an mod statskuppets folk, og dermed opsamlede og kanaliserede uroen blandt arbejderne, og han var den der fik det standset i tide.

Valget 26.4. gav socialdemokratiet fremgang. Overraskende for mange fik partierne til venstre for socialdemokratiet kun få stemmer. De radikales og socialdemokraternes fælles flertal var dog tabt. S. måtte vente på at blive regeringschef. Han tvivlede ikke om at det måtte komme inden mange år; men i mørke stunder frygtede han for ikke at have dygtige folk nok i gruppen, når toppen skulle være ministre.

Årene fra 1920 til regeringsdannelsen 1924 blev en ny uddannelsesperiode for S. Navnlig gennem sin tilknytning til den internationale arbejderbevægelse rejste han meget i Europa. Det udvidede yderligere hans horisont, og det øgede både hans almene sikkerhed og fornemmelse for at færdes i politiske topkredse. Han var ikke bange for at falde igennem noget sted. Hjemme var det politisk urolige år, navnlig præget af de store bankkrak og den udbredte arbejdsløshed. Partiets fremgang fortsatte på alle områder. Medlemstallet havde i 1915 været knap 60 000; men da man samledes til kongres i Odense 1923 var det oppe på 130 000. Kongressen vedtog et særligt arbejdsprogram formuleret og skrevet af S. selv. Som hans taler i de foregående år vidnede om stadig større indsigt i offentlig økonomi præges programmet også af dette. Det peger næsten frem til keynesiansk konjunkturudlignende nationaløkonomi når det i programmet hedder: „De offentlige arbejder indskrænkes under højkonjunktur og fremmes i dårlige tider.“ I øvrigt dækkede programmet næsten alle sider af samfundslivet og opstillede både fjerne og nære mål. Bemærkelsesværdigt var også kravet om importregulering. Dette var at imodekomme dem mange tilhængere og medlemmer vest for Storebælt og da navnlig i mindre byer og stationsbyer. Fagforeningerne og partiforeningerne i det industrialiserede København og til dels Århus ville have told. Hidtil havde S. stået på den københavnske linje, men netop i disse år lå partiets vækst uden for storbyerne. Det var allerede da klart for S. at skulle partiet vokse måtte det ske uden for industriarbejdernes rækker. En erken-

delse der kom til at præge S.s og partiets politik. Det må imidlertid i samme tankegang fastholdes at der på landet og i stationsbyerne var opstået befolkningsgrupper der ikke naturligt havde hjemme i andre partier; dette gælder også de talrige funktionærer i byernes erhvervsliv. Der var altså ikke alene tale om taktik, men også – og måske i højere grad – tale om at nye samfundsgrupper ønskede deres interesser varetaget af socialdemokratiet. I kongresmanifestet hed det derfor også: „Det socialdemokratiske parti henvender sig til alle dele af vort folk“.

Det var da heller ikke nogen revolutionsleder, men en dansk parlamentarisk statsminister der 1924 overtog posten som regeringschef. Det skete på baggrund af en vælgerandel på 36,6 pct. og 55 mandater ud af 149. Mindretalsregeringens sammensætning var faglig stærk, og personvalget var regeringslederens, der selv tillige overtog handelsministeriet. Politisk havde den ikke mange muligheder. To mærkesager blev ført frem, afrustning og bedriftsråd, men gennemførtes ikke. Tanken om at standse arbejdskonflikten 1925 ved en provisorisk lov skabte politiske vanskeligheder, men belastende for økonomien var den hurtige pariforing af kronen. Regeringen folte, at den var kørt fast i de parlamentariske muligheder, og efter at have fremlagt en kriseplan i folketinget, der heller ikke havde udsigt til at blive gennemført, udskrev den valg til 2.12.1926. Selv om der var stemmefremgang var der mandattab, og S. trådte tilbage. Den første regeringsperiode havde yderligere befæstet S.s lederposition. Han havde suverænt sammensat ministeriet, og han havde åbenbart lederens lar-

geness over for sine medarbejdere. Der var et par konflikter inden for ministeriet hvor han kun fik sin vilje ved at true med at træde ud. I tiden mellem 1926 og 1929, da S. igen blev statsminister, stod han som oppositionens leder. Han talte ved moder landet over og samlede, selv i småbyer, store tilhørerskarer. Offentligheden havde indtrykket af den kraftfulde og utrættelige fører der arbejdsivrigt mødtes med tilhængere og partifæller. Når han kom ud tog han sig ofte tid til at mødes med gamle venner fra kampårene før første verdenskrig. I Århus var det i baglokalet hos en skomagermester hvor han med skomageren og et par venner delte nogle pilsnere. Han var manden der kunne alt og kunne byde sig selv alt, og så var det i virkeligheden ikke sandheden. Allerede under første verdenskrig var han for første gang på sygehus, og det gentog sig herefter med kortere eller længere mellemrum. Det grundlæggende synes at have været et for højt blodtryk, men dertil kom mavelidelser, ischias, kortåndethed og forskellige smålidelser. Til dette kom at S. i 1920erne næppe heller havde ro i sindet. Hans første hustru omkom i 1921 ved en trafikulykke. S. havde uden tvivl været glad for hende og tryk i samlivet. Hun støttede ham, og hun tilgav ham, når han faldt for en anden – det blev kun til korte eventyr. Den anden hustru, Olga S., lagde bevidst an på at indfange S., og det lykkedes på kort tid. Ægteskabet blev ikke meget lykkeligt. Hun havde en bedre uddannelse (sekretær i en større erhvervsvirksomhed) end Anna S., men mens Anna blot glædede sig, når familien havde fremgang var Olga S. bevidst indstillet på social position. Dette enerve-

rede S. der tilmed blev dybt forelsket i Louis Pios datter Sylvia (se Johannes Poulsen), en levende og i samfundsforhold engageret kvinde som var initiativtager til socialdemokratiets kvindeudvalg der blev oprettet på kongressen i 1931. Hun døde i 1932 efter i nogle år at have været lammet som følge af en hjerneblødning. Højt op i årene var Olga en ivrig læserbrevskribent, navnlig i Politiken, hvor hun beskæftigede sig med de mest forskelligartede spørgsmål. Disse personlige anliggender tyngede S., han delagtiggjorde ikke andre i dem, men blev mere og mere tavs og indesluttet. En forandring indtrådte da han i 1930 traf koncertsangerinde Augusta Erichsen. Efter en forelskelses sommer flyttede hun i november 1931 ind hos S. i Kanslergade. De boede sammen til S.s død, og han synes i disse år – trods nogle hastige forbindelser – at have haft sit indre livs mest stabile periode. Dette svarede i meget til hans stilling i det politiske liv. Det var nok en urolig og problemfyldt periode, men S.s position var stabil. Valget i april 1929 gav socialdemokratiet en stemmefremgang på næsten 100 000. Nu havde det en stemmeandel på 41,8 pct. og 61 mandater; sammen med de radikale rådede man over 77 mandater. Det havde længe ligget i luften at der skulle dannes en fællesregering. S. og den nu ubetinget ledende hos de radikale, P. Munch, var politisk på god fod med hinanden, uden nogensinde at komme i et tæt forhold. „Det var jo,“ skrev Munch senere, „altid svært at komme til at tale noget videre med S.“ Efter forhandlinger om arbejdsprogram og personspørgsmålene blev ministeriet udnævnt 30.4.1929 med tre radikale og ni socialde-

mokrater. Selv overtog S. et nyt ministerium for søfart og fiskeri, ligesom de grønlandske sager blev overført til statsministeriet. I ministeriet var S. chefen. Da situationen i 1932 efter S.s skøn krævede valg gennemtrumfede han det trods Munchs modstand, og det samme var tilfældet ved overraskelsesvalget i 1935. Her viste han tilmed sin dominans ved at sammensætte ministeriet uden at spørge Munch, endog når det gjaldt de radikale repræsentanter. Interessant er det at der i S.s hånd foreligger et notat hvor han stiller en ministerliste op for tiden efter valget. På denne liste er Johs. ^{*}Kjærbøl anført som statsminister og E. ^{*}Scavenius som udenrigsminister, mens både han selv og Munch ikke er på listen. Dens betydning og situationen for dens tilblivelse er ukendt. Der foreligger ellers ikke noget om at S. havde planer om at træde tilbage. Alsing ^{*}Andersen, der beundrede S., har over for forfatteren af denne artikel oplyst at S. undertiden kunne have yderst mærkværdige, tilsyneladende ukontrollerede synspunkter der kun kom frem i nogle få minutter. Sammenhængende hermed stod også at S. som statsminister et par gange i udlandet gik ganske amok på førende restauranter uden at hans spiritusindtagelse havde været alarmerende stor. Disse personlighedsspaltninger, som Alsing Andersen formentlig medicinsk uprofessionelt kaldte dem, var altid kortvarige, oftest som udløbere af situationer hvor S. arbejdsmæssigt havde satset stærkt og haft held med sig.

Statsministertiden 1929–42 falder i to perioder, før og efter 9. april 1940. Den første periode er kendetegnet dels af krisepolitikken og omsvinget

til linjen Danmark for folket, dels af forsvars- og udenrigspolitiske problemer. Krisens voldsomhed gav i en vis forstand S. medbor. Det blev derved klart for langt de fleste at den regulerede økonomi socialdemokratiet havde stået for gennem 1920'erne var en nødvendighed, alene fordi alle andre lande gennemførte den. Konflikten mellem partierne stod mere på reguleringens form og dens rækkevidde. En betingelse var at partierne fandt sammen. Trods regeringens sikre flertal i folketinget havde oppositionen nemlig stadig – indtil 1936 – flertallet i landstinget. Årene blev derfor kendetegnet af forlig med både de konservative og med venstre. Med det sidste parti blev det store Kanslergade-forlig gennemført 1933, men selv om scenen var S.s hjem så var de grundlæggende forhandlinger ført af andre for modet hos statsministeren. Forliget var et stort og omfattende kompleks. Forhandlingerne gik trægt og var langstrakte. Vidnesbyrderne går på at det heldige udfald i mange henseender skyldtes S.s udholdenhed og mæglende evner. Bag forliget lå også S.s mere og mere erklærede filosofi at arbejder og bonde havde fælles interesser. Det fremhævede han flere gange; men det var også i de år han lancerede „Danmark for folket“. Programudkastet var færdigt 1934 og gik derefter til afspudsning i hovedbestyrelsen inden kongressen 1935. Udkastet (omtrent identisk med det vedtagne) er skrevet med S.s egen hånd. Alsing Andersen har oplyst at det var hans opfattelse at S. selv skrev programmet – ligesom hans centrale taler – men at han fra forskellige fik nogle „notater“ om enkelte spørgsmål og indarbejdede notaterne i det færdige resultat.

„Danmark for folket“ blev vedtaget på kongressen i Ålborg juni 1935. Størstedelen af programmet var en redegørelse for partiets krisepolitik, lidt mere socialiserende end ventet, men i øvrigt kendetegnet ved at appellere til snart sagt alle samfundsgrupper og med særlig hensyntagen til landbruget. Med var også en opgaven af afrustningstanken som S. havde forberedt det sidste par år. Programmet er præget af S.s lange sætningsbygninger, men slutter med appellen: „Vi er småfolk i Danmark, men der er vilje, arbejdsmod og fremdrift i folket, og det skal også ses på det politiske arbejde. Frem til dagens gerning. For hjem og børn, for folk og land. Danmark for folket!“

Linjen for S.s politik i de kommende år var nu lagt. Der var nationale toner. Det var folket, det var Danmark der faldt ham på læben. I 1937 hed det: „Arbejderne kan ikke være sig selv nok, og de må blive mindre ensidige, end de havde lov til at være, da samfundet intet hensyn viste arbejderne.“ At socialdemokratiet blev godtaget som et folkeparti havde valget i 1935 vist. Det blev overrumplende udskrevet ved rigsdagens åbning i oktober og fandt sted 23.10. Resultatet var fornyet fremgang til 46,6 pct. Fremgangen var noje knyttet til S.s person, og partiets motto var „Staubing eller kaos“. Da regeringspartierne ydermere i 1936 vandt flertallet i landstinget stod S. som landets ubestridte leder. Han blev et symbol på stabiliteten i en uromættet verden. At der stadig kunne løbe historier rundt om S.s deltagelse i drikkelag, det svækkede ikke populariteten – mange har uden tvivl betragtet ham som stående uden for normerne fordi han, som P.

Munch udtrykte det, var et naturfænomen. Der rejste sig heller ikke i partiet nogen kritik af at han modtog en stor villa i Hellerup og indrettede sig herskabeligt; villaen var købt af en kreds af fremstående forretningsfolk. Godt nok var den tænkt som bolig for den til enhver tid siddende statsminister, men var dog i høj grad fikseret til S.s person. Der bredte sig også en fornemmelse af at krisen var ved at vende. Selv om arbejdsløshedstallet stadig var højt, var det dog lavere end i 1932–33, og antallet af tvangsauktioner dalede til næsten kun en tredjedel af tallet i de værste kriseår. Dertil kom en lang række sociale love der også symboliserede fremgangen. Et rent politisk spørgsmål stod i centrum. Det var en forfatningsreform. Begge regeringspartier havde på deres programmer stående afskaffelse af landstinget. Med flertallet i begge ting gik man nu i gang med arbejdet. Efter besværlige forhandlinger nåede man i 1939 frem til et forslag der med tilslutning fra hovedparten af de konservative skulle have en rimelig chance for at blive vedtaget, trods de næsten umulige skranker for grundlovsændringer (ja fra 45 pct. af de stemmeberettigede). Forud for folkeafstemningen skulle der være valg. Her gik socialdemokratiet tilbage til 42,9 pct. af de afgivne stemmer; selv om tilbagegangen især faldt i udprægede arbejderkredse hvor kommunisterne gik frem er dette ikke nok til at forklare tilbagegangen. Grundlovsforslaget opnåede 44,46 pct. og faldt dermed. Både valget og folkeafstemningen var en stor skuffelse for S. Flere beretninger fortæller om en periode af nedbøjethed. I disse år var S. også i stigende grad belastet af dårligt hel-

bred; han havde haft en alvorlig blodprop i lungen og havde bestandig vrøvl med hjertet. Alligevel vedblev han at være i sving fra tidlig morgen til efter midnat og næsten hver aften i samvær med mennesker – store eller små selskaber. Udadtil lod han sig ikke mærke med noget. Blev måske endnu mere tavs, han havde i øvrigt aldrig været særlig konverserende.

Den udenrigspolitiske udvikling tyngede også S. Det var begyndt godt for regeringen. Den norske okkupation af Østgrønland 1931 blev indbragt for den internationale domstol i Haag og blev 1933 kendt ugyldig idet domstolen godkendte Danmarks suverænitæt over området. For S. selv føltes udgangen som en stor triumf. Han havde helt fra sine yngre år engageret sig stærkt i grønlandske forhold, og han havde yderst aktivt fulgt sagen og sammen med P. Munch tilrettelagt Danmarks politik. Efter dommen tildeltes S. for-tjenstmedaljen i guld. Fra 1933, efter Hitlers magtovertagelse, krævede udenrigspolitikken større og større opmærksomhed. Gennemgående forlod S. sig på udenrigsminister Munch; men i stigende grad blev han selv tvunget til at beskæftige sig med problemerne. Der var to forhold der trængte sig på. Det ene var grænsen mod Tyskland, det andet var Danmarks placering under en kommende europæisk storkrig. Grænseproblematikken kom først, storkrigens konsekvenser dukkede op i sidste halvdel af 30erne. Som i Grønlandsspørgsmålet var S. også når det gjaldt grænsen personligt engageret. Det var ikke noget man blot kunne overlade til konservative nationalister. I 1920 havde han sendt J. P. *Nielsen (1873–1952) til Sønderjylland for at organisere

partiet. I 1923 opnåede S. efter nogle års uro en overenskomst med det tyske socialdemokrati om mindretalspolitikken og om at den nye grænse ikke skulle anfægtes. Straks efter nazisternes magtovertagelse blev der uro ved grænsen. Tyske udtalelser gav anledning til frygt for at stormtropper skulle gå over grænsen og åbne for en situation der kunne føre til en de facto grænseregulering efterfulgt af en formel. I den situation trådte S. frem med klare udtalelser om at grænsen lå fast, og i oktober 1933 udtalte han at vor vagtstyrke ved grænsen ikke stod „opstillet dernede som tinsoldater til stads“. For politiske iagttagere var det tydeligt at S., navnlig offentligt, gik videre end P. Munch i spørgsmålet om en fast kurs i grænsespørgsmålet. Han var også mere på skred i forsvarsspørgsmålet end de andre i det gamle lederlag og dermed mere på linje med mænd som H. Frisch, H. Hedtoft og H. C. Hansen. Selv om der stadig vedblev at herske uro om grænsen vidste man dog i regeringskredse at den dansk-tyske grænse ikke stod på dagsordenen i Berlin. Set i det lange perspektiv kan det imidlertid have en rimelighed for sig at anlægge følgende betragtning: hvis ikke de sønderjyske politikere og organisationer, stærkt støttet af den danske statsminister, straks havde markeret deres opfattelse og styrke kunne der have været åbnet mulighed for en billig gevinst for Berlin i en situation hvor der var behov for en sådan.

I den citerede tale fra oktober 1933 kom S. også ind på at grænsen var hele Nordens grænse. Et overgreb her vil være Nordens, hele Nordens sag. Reaktionen var ikke positiv i Norge og Sve-

rige. I Norge blev der i pressen taget skarp afstand fra dette synspunkt, og i Sverige var stemningen ret kølig. Dette og fortrolige udtalelser på samme linje fra nordiske politikere skal med i erindringen når det gælder S.s ofte citerede lænkehundstale i Lund i 1937. Talen fandt sted mens man var ved at gennemføre en ny forsvarsordning. Denne blev stærkt kritiseret af højre i Sverige hvor man også talte om et fælles nordisk forsvar. Man kritiserede også at de danske importreguleringer ramte svensk erhvervsliv hårdt. Begge dele irriterede S. stærkt som en indblanding i indre danske forhold. Ved en tale i studenterforeningen i Lund 8.3. gjorde han op med den svenske kritik. Han sluttede med ordene: „Har Danmark fået overdraget opgaven som lænkehund eller anden vagtopgave på Nordens vegne?“ En tilhører har senere berettet, at dele af talen blev fremført hårdt og med den vrede S. undertiden kunne give sine ord. Talen vakte stort røre og forargelse i Sverige og i den danske opposition. S. selv stod ret uforstående over for virkningerne, og Munch beretter i sine erindringer at S. formentlig blot har betragtet det sagte som selvfølgeligheder da han ellers nok ville have forelagt talen for ham inden den blev holdt. Kort efter var S. i London og havde her en samtale med udenrigsminister Anthony Eden; det blev under samtalen tilkendegivet at Danmark ikke kunne regne med militær hjælp fra England i en kritisk situation. S. følte klart Danmarks isolerede stilling. Da Tyskland i forsommeren 1939 foreslog de nordiske lande ikke-angrebspagter var der da heller ingen tvivl hos ham om at det var en nødvendighed at tilslutte sig. Der forelig-

ger i øvrigt også vidnesbyrd om at han allerede i 1937 havde været inde på denne tankegang, men på det tidspunkt i et forsøg på at imødegå grænsereguleringskrav.

Efter krigsudbruddet i september 1939 syntes situationen for Danmark at være en repetition af 1914. Allerede fra nytår kom der nye toner. Stauning holdt en nytårstale hvor han erklærede at „landets beliggenhed i forbindelse med folkets uvilje mod krig har umuliggjort alle forestillinger om et effektivt krigsberedskab, hvorimod vi er rede til at udøve den fornødne neutralitetsvagt“. Som det undertiden går i politik blev denne realistiske udtalelse – som uden tvivl den største del af det danske folk kunne tiltræde – pludselig genstand for voldsom kritik, navnlig ført frem af konservative og officerer. Bedre blev det ikke af at der verserede rygter om et forestående tysk angreb på Danmark. Udgangen på uroen blev en folketingsbeslutning den 19.1.1940. Her udtalte man enighed om at landets neutralitet skulle opretholdes, og at de midler man rådede over „om fornødent skal anvendes for at hævde og værne rigets fred og uafhængighed“. Allerede under forhandlingerne i tinget var det dog klart at de forskellige partier gav udtalelsen et forskelligt indhold.

Da besættelsen kom 9. april var der ikke plads til tankegange fra 19. januar-erklæringen. S. synes at have bevaret roen, og da Munch talte om at han og eventuelt S. skulle træde tilbage var S. ikke med på tankegangen. Alt tyder på at det straks for S. var klart at arbejderbevægelsens organisationer skulle bevares så langt som muligt, og at den nærmeste politik måtte have som før-

ste mål at forhindre en nazistisk magtovertagelse. Både han selv, men også alle andre partier har åbenbart forstået at S. var det bedste alternativ. S.s holdning under regeringskrisen juli 1940 var præget af denne grundopfattelse. Som venstre i maj var villig til at sætte det nationale samarbejde over styr for at få pristalsreguleringen ophævet var de konservative og erhvervs-kredse bag dem villige til det samme for at få Munch væk (hvad i øvrigt ville passe Munch godt). Den politiske situation udviklede sig imidlertid sådan at alle parlamentariske partier (måske med urette) frygtede dannelsen af en uparlamentarisk regering. I den situation fik S. frie hænder til at danne regering. Resultatet var at Scavenius blev udenrigsminister, og at der indtrådte to ministre uden for partierne. Scavenius klagede til P. Munch over at S. ikke ledede regeringen tilstrækkelig fast. Det får stå hen om S.s helbred allerede da var svækket. Det må imidlertid også fastholdes at S. altid havde givet fagministrene meget stor frihed, ligesom det er tydeligt at S. indtil hen i 1941 stadig havde styrke når beslutningerne skulle træffes. Det var i tilpasningspolitikens periode, og S. så mørkt på mulighederne under Tysklands dominans af Europa. Flere gange gav han udtryk for at det blev nødvendigt at finde en politik og en plads for Danmark under den nye situation. Yngre partifæller, bl.a. Frisch og Hedtoft, og enkelte ældre, fx J. P. Nielsen, fandt at han kunne være for imødekommende; men åbenbart svækkede det ikke hans autoritet, heller ikke ude i befolkningen. Helt afgørende var denne også da først nazisterne og senere Højgaard-kredsen (Knud

"Højgaard) søgte den parlamentariske regering fjernet. I oktober 1940 var det nazisterne der støttet af den tyske gesandt pressede på. Mens presset var på sin højde indkaldte socialdemokratiet i hovedstaden til partimøde i Forum med S. som hovedtaler. Ingen der var med dengang glemmer begejstringen og trængslen. Man måtte også inddrage Tivolis koncertsal. Næppe nogen- sinde under besættelsen blev der talt så foragten- de, så hårdt og så åbent om nazisterne og deres anslag. Der var heller ikke andre end S. der kun- ne gøre det. Når han i talen sagde: „Man må ik- ke få den tro, at socialdemokratiet er faldet om af skræk“ da var det også en understregning af at det heller ikke gjaldt ham selv.

Månedet efter søgte Højgaard-kredsen at for- trænge regeringen. I en direkte henvendelse til kongen foreslog man regeringen udskiftet af et ministerium af forretningsfolk. De blev klart af- vist af kongen; men i december forsøgte et nyt tysk stormløb mod S. Det var farligere fordi Sca- venius støttede det. Også her stod S. selv fast og fik opslutning fra den samlede regering. Fagbe- vægelsen og socialdemokratiet meddelte at S.s fjernelse ville betyde at partiet fremover ikke vil- le deltage i regeringen. S. selv begyndte imidler- tid at have det dårligt. Hjertet var ikke godt, han var kortåndet og deprimeret og havde vanskelig- heder med gangen. En embedsmand omtalte ham ved den tid som en gammel, træt elefant. Når det gjaldt kunne han dog beherske sig udad- til, og han fortsatte, om end i mindre omfang, at deltage i møder som taler. Forgæves søgte han at få Scavenius udskiftet med Munch. Beslutnin- gerne om kommunistloven i 1941 og tilslutnin-

gen til antikominternpagten samme år var S. dog aktiv i, men fra nytåret gik det helbredsmæssigt stærkt tilbage, og den hjerneblødning der sluttede hans liv kom ikke uventet. Begravelseshøjtideligheden der foregik i Forum blev en af besættelsestidens store nationale begivenheder.

S.s stilling i dansk politik er uden sidestykke. Hans styrke i arbejderbevægelsen hang også sammen med hans barndom. Han symboliserede arbejdernes sociale opstigning, og han var typen på den mand der over for skolede klarede sig ved naturbegavelse. Man har sammenlignet ham med J. C. Christensen; men denne nåede aldrig S.s uantastede position. Det er naturligt at understrege at S. naturligvis havde udviklingen med sig. Den alene gjorde det dog ikke; måske bortset fra Per Albin Hansson i Sverige var der ikke andre af arbejderbevægelsens ledere i Europa der nåede S.s status. I sjælden grad havde han også evnen til at vurdere en situations eller en udviklings virkninger år frem. Ingen anden offentlig person kunne have tilladt sig en livsførelse som S.s med drikkelag og muntert samliv med vekslende kvinder. Det var kendt i vide kredse, men man godtog at sådan var S. – også et vidnesbyrd om hans helt særegne stilling i det danske folk. Ingen kunne som han holde en kedelig tale, men alligevel ved blik og stemme holde tilhørerne fast. Som skribent kunne han veksle; snart var stilen knap og rammende, snart var den omstændelig og indviklet. Derfor var der kun få der var virkelig sikre på at de mange artikler i Social-Demokraten med mærkerne „En, der husker“, „W“ og „Politicus“ skyldes S. Også på det felt var hans person gådefuld. – F.M.I.

1933. □ Afbildet på mal. af H. Vedel, 1917, af grundlovsforhandlingerne 1915 (folketinget). Afbildet på flere tegn. af Alfred Schmidt 1917–24 og udaterede (Fr.borg) og af H. Jensenius 1918–35 og udaterede (sst.). Mal. af L. Find, 1923 (Kbh.s rådhus). Radering af Chr. Tom-Petersen, 1923. Afbildet på O. Matthiesens mal., 1923, af rigsdagen 1915 (folketinget). Tegn. af Chr. Hoff, 1924. Radering af W. Peck, 1927. Flere linoleumssnit, til dels karikerende, af K. J. Almquist 1927 og senere, også posthume. Mal. af H. Dohm, 1929 (Fr.borg) og 1936. Buste af G. Hammerich 1929 og 1938. Mal. af Kirsten Kjær 1930–32 og 1942. Afbildet på mal. af socialdemokratiske forere af E. Saltoft, 1934 (forhen Folkets hus, Kbh.). Mal. af samme (folketinget). Pastel af samme (ungdomshjemmet, Saxogade, Kbh.). Tegn. af L. Kaganas, 1938. Mal. af Otto Christensen udst. 1938 (Grønlands styrelse). Afbildet på mal. af V. Glud, 1939 (Arbejdernes Landsbank). Buste af Chr. Arvesen s.å. Mal. af M. Kaalund-Jørgensen s.å. (socialdemokratiet i Silkeborg; folketinget m.fl.). Buste af Svend Jespersen, 1939 (bl.a. folketinget). Livsmaske af Holger Winther (Fr.borg). Tegn. af Carl Jensen (Arbejderbevægelsens bibl. og arkiv), af H. Bendix (Kgl. bibl.) og af Jensenius (?) (sst.). Radering af K. Wieghorst. Buste af Svend Lindhardt (Kbh.s rådhus). Buste af Anton Laier. Relief af Rikarður Jónsson. Foto.

Bibliografi. T. S. 1873–1942. En bibliografi ved Mette Charlotte Rask Sørensen m.fl., 1973 = Arbejderbevægelsens bibl. og ark. Bibliografisk serie I.

Udg. Tanker og taler, 1931. Af tidens strid. Taler, udg. Johs. Lehmann, 1933.

Kilder. T. S. i Arbejdernes almanak, 1932–34 og 1936–40, samt i Ord och bild XLV, Sth. 1936 470–74.

Lit. Statsminister T. S. 1873–1933, red. Peder Tabor, 1933. Johs. Lehmann: Fra bydreng til statsminister, 1937. Samme: Personligheder, 1964. Oluf Bertolt og H. C. Hansen: T. S., folkets søn, Danm.s statsminister, 1942. H. P. Sørensen i Hist. medd. om Kbh. 3.r.V, 1942 104–15. Bogen om S., red. Jul. Bomholt, 1950. P. Munch: Erindringer I–VIII, udg. Povl Bagge, 1959–67. Peder Tabor: Nærbilleder, 1961 59–100. P. Stavnstrup: Politiske profiler, 1962 119–32. Sv. Thorsen: Mennesker i politik, 1962 167–80. T. S. Mennesket og politikeren, red. Børge Schmidt, 1964. Augusta Erichsen: Mit liv med T. S., 1967. Tage Kaarsted: Påskekrisen, 1968. Fl. Madsen: Så vidt jeg erindrer, 1971. De danske ministerier 1901–29, ved Sv. Thorsen, 1972. De danske ministerier 1929–53, ved Tage Kaarsted, 1977. Martin Grass: Friedensaktivität und Neutralität, Bad Godesberg 1975. Jens Bang-Hansen: Det første socialdemokratiske ministerium 1924–26, 1978. Hans Lyngby Jepsen: S., 1979. Rob. Pedersen: Fra neutralitet til engagement, 1982. Susan Seymour: Anglo-Danish relations and Germany 1933–45, 1982.

Papirer i Arbejderbevægelsens bibl. og ark. Olga S.s papirer i Rigsark.

Stecher Christensen, Ejner Aksel, 1899–1945, borgmester. * 13.9.1899 i Kbh. (Sions), † 12. 6.1945 sst., begr. i Århus (vestre kgd.). F: gørtler Emil Christian Ludvig C. (1859–1928) og Agnes Dorthea Stecher (1870–1949). ~ 23.8.1924 i Århus (b.v.) med Gerda Jensen, * 25.1.1901 sst. (Dom.), d. af arbejdsmand Mogens Christian J. (1866–1933) og Ane Marie Holm (1871–1939).

S. C. kom som to-årig til Århus hvor hans far havde fået arbejde på gasværket. Han fik almindelig folkeskoleuddannelse og kom derefter i typografilære og blev udlært 1918. Allerede inden

da havde han gjort sig gældende i arbejderbevægelsen. Som læredreng blev han formand for lærlingenes sammenslutning i Århus, og i 1917 for det nyoprettede landsforbund. Da den socialdemokratiske ungdomsbevægelse splittedes efter første verdenskrig var S. C. med til at stifte det nye Danmarks socialdemokratiske forbund (DSU) og blev næstformand i den nye organisation, og 1920 var han i Kiel med blandt grundlæggerne af den socialdemokratiske ungdomsinternationale. I alt dette arbejdede han nært sammen med Hans *Hedtoft og H. C. *Hansen, men mens disse hurtigt gled over i landspolitisk arbejde blev S. C. i Århus. Han var med i ledelserne både inden for fagforeningen og i partiorganisationen. Han blev sekretær i oplysningsforbundet og forligskommissær og forlod faget. 1929 kom han i byrådet, og her blev han 1935 gruppeformand og viceborgmester. Mod slutningen af 30erne var borgmesteren H. P. *Christensen jævnlige syg, og S. C. fungerede i flere perioder som borgmester. Da H. P. Christensen i 1942 trak sig tilbage valgtes S. C. til borgmester. Før borgmestertiden havde S. C. været med i næsten alle udvalg i byrådet. Han kendte byrådsarbejdet i alle dets aspekter, og dette sammen med hans hurtige intelligens og forhandlingsevne havde skabt alle gode betingelser for en betydelig indsats; men besættelsestiden krævede at arbejdet blev koncentreret om gennemførelsen af de særlige kriseforanstaltninger og om forhandlingerne med besættelsesmagten. S. C.s værdighed og fasthed førte gang på gang også i kraft af hans evner som forhandler til løsning af vanskelige situationer og til at forholde-

ne blev lettet for borgerne. Selv under anspændte situationer bevarede han sin ligevægt og fandt ofte ved lørdagsfrokoster i rådhusets kantine lejlighed til med jævnaldrende og helt unge partifæller at drøfte hvad der skulle gøres efter krigen. I de sidste krigsår var han udset til at være den politiske leder i Jylland hvis forbindelsen med Kbh. blev afbrudt. Han døde uventet på gaden i Kbh. □Foto.

J[ean] L[arsen] i Århus stiftstid. 13.6.1945. Demokraten s.d. Århus amtstid. s.d. Købstadforen.s t. LVI, s.å. 53f. Århus under besættelsen, red. Georg Andréson, 1945. Holger Eriksen i Borgere i byens råd, red. Ole Degn og Vagn Dybdahl, 1968 11-13.

Steincke, Karl Kristian (døbt Carl Christian Vilhelm), 1880-1963, politiker, minister. * 25.8.1880 i Viskinge ved Kalundborg, † 8.4.1963 på Frbg. (Skt. Thomas), begr. Vestre kgd. F: lærer, senere overlærer i Nykøbing S. Carl Axel Niels Bernhard S. (1852-1919) og Lorentze Vilhelmine Josefine Hansen (1854-1941). Fornavn Vilhelm slettet ved kgl. bevilling 7.10.1925. ~1° 25.10.1907 i Kbh. (b.v.) med Marie Elisabeth Hansen, * 28.2.1878 i Enderslev, † 30.11.1949 i Kbh. (Holmens), d. af slagtermester Hans H. (1851-95, ~2° 1883 med Ane Marie Hansen, 1847-1932) og Ane Kirstine Jeppesen (1849-82). ~2° 13.10.1951 i Helsingør (b.v.) med fuldmægtig Jytte Egge, * 3.2.1909 på Frbg. (Solbjerg), d. af bankfuldmægtig Alfred Carl Fritz E. (1880-1918) og Emma Kristine Lehrmann (1879-1974). S. tilbragte drengeneårene i Nykøbing på Sjælland hvor faderen indtog en ledende position i byens liv og havde en række af de hverv der tidligere

var knyttet til den ledende lærer i de mindre byer: kordegn, leder af biblioteket, lærer ved teknisk skole, formand for sygekassen, dirigent for sangforeningen. Endelig var han i 18 år medlem af byrådet og formand for fattigudvalget. Faderen var af livsholdning konservativ; det samme gjaldt moderen der i øvrigt havde lange sygdomsperioder, men i modsætning til faderen var af glad gemyt. S. blev uden tvivl præget af hjemmet: pligtopfyldende og levende interesseret i næsten alt. Som 14-årig kom S. på Sorø akademi hvorfra han blev student 1899. I de sidste gymnasieår var han teoretisk blevet fanget af socialismen, både under indtryk af mødet med fattigdommen i barndomshjemmet – fattigudvalgsformandens hjem fungerede som kontor – og ud fra en etisk holdning. S. begyndte straks at studere jura. I studentertiden tog han levende del i Studenterforenings-debatterne. Det samme var tilfældet i Catilina, en af de socialdemokratiske diskussionsklubber. Da klubberne 1903 gik sammen om udgivelsen af tidsskriftet Socialisten (efter vekslende navne i dag: Ny Politik) kom S. i redaktionen hvori han sad i en halv snes år. I tidsskriftet indledte han det omfangsrige forfatterskab han fortsatte til sine sidste år, og som dækkede næsten alle sider af samfundslivet. Det var ikke præget af originalitet, men snarere af evne til at opsuge impulser og ideer fra filosoffer, økonomer og samfundskritiske iagttagere og derefter på frugtbar måde omplante dem til aktuelle danske forhold.

S. blev cand.jur. 1906 og var derefter et års tid sagførerfuldmægtig, men søgte, for at opnå tilstrækkelig løn til at gifte sig, over i Frederiksberg kommune. Her startede han som

sekretær, på grund af tilfældige omstændigheder avancerede han hurtigt med skifte til fattigvæsenet hvor han efter fire år var chef som fattiginpektør (1917–21 kontorchef). Embedet betød øget indsigt i forsørgelsesvæsenet og gav S. en praktisk viden om socialpolitik som senere var en solid støtte i det politiske arbejde. Teoretisk orienterede S. sig dybt i tidens sociale lovgivning. Det førte 1910 til bogen *Offentlig Hjælp* der 1916 udkom i væsentlig større omfang under titlen *Haandbog i Forsørgelsesvæsen* og indtil socialreformen var standardværket i de sociale forvaltninger landet over. S. skrev i disse år andre afhandlinger og artikler om den offentlige forsorg og stod efterhånden som den af alle anerkendte førende ekspert på området. Denne side af S.s virksomhed fik sin foreløbige afslutning med værket *Fremtidens Forsørgelsesvæsen* der udkom 1920 i to bind. Bind I, der er på godt 500 sider, fremlægger en teoretisk fremstilling af behov og muligheder for offentlig forsorg i det moderne samfund. Den bærende idé er at fattigdom eller behovet for offentlig hjælp ikke er ét fænomen, men mange der skyldes det moderne samfunds talrige facetter og det enkelte menneskes vidt forskellige forudsætninger, og der opstilles løsningsmuligheder. Bogen kom vidt om i samfundsforholdene og præges af en vidtfavnende læsning. Værkets 2. del indeholder et større udkast i 335 paragraffer til en lov om offentlig forsorg med fyldige bemærkninger. *Fremtidens Forsørgelsesvæsen* var, også set med international målestok, et pionerværk. Det var udarbejdet efter opfordring fra indenrigsministeriet og blev modtaget med almindelig anerkendelse i alle lej-

re – i det hele blev S.s faglige arbejde, som han selv har udtrykt det, betragtet med almindelig respekt indtil han gennemførte sine ideer i socialreformen i 1933.

Jævnside med embedsgeringen og det faglige forfatterskab fik S. i disse år en politisk position. 1913 var han blevet medlem af socialdemokratiets hovedbestyrelse og forretningsudvalg (indtil 1919 da han som rigsdagsmand udtrådte). Han placerede sig her i opposition til lederne, Th. Stauning og F. J. Borgbjerg, ofte i gruppe sammen med bl.a. J. P. Nielsen og H. P. Sørensen; det var først og fremmest afvigelserne fra partiets principielle linier de vendte sig mod, og S. undlod da også at stemme da „natkongressen“ i 1916 vedtog at godkende Staunings optagelse i ministeriet. I øvrigt var S. blevet upopulær hos flere ledende partifæller ved udgivelsen 1912 af pjecen *Kulturbetragtninger* hvor han angreb partiet og navnlig dets presse for at have overtaget borgerskabets former: manglende frisind og fordrejninger af de faktiske forhold. Pjecen var givetvis politisk uheldig og unødvendig skarp i formen og bragte i mange år både S. og partiet vanskeligheder. Uanset fronderingen blev S. dog i 1918 opstillet til landstinget og valgt i 1. kreds (Kbh.), en post han bevarede til 1940 hvorefter han var tingvalgt medlem til oktober 1952. Da S. kom i landstinget var der 15 socialdemokratiske medlemmer. Det begrænsede antal betød at han var nødt til at sprede sig over et bredt felt; men det indebar også at han øgede sin generelle politiske indsigt. I disse år indtrådte også en ændring i S.s embedskarriere. 1921 gennemførtes en række love der betød indførelse af en invali-

depension. Forslaget var oprindeligt fremsat af Stauning mens han var minister i regeringen Zahle, men blev først vedtaget, og i stærkt ændret form, under venstreministeriet Neergaard. Reformen indebar oprettelsen af en særlig invalideret der var sidste instans i afgørelsen af om en person var berettiget til invaliderente. Venstre regeringen udnævnte S. til præsident for retten. Arbejdet her var meget omfattende – der er næsten altid en betydelig sagsophobning forud for oprettelse af nye statsinstitutioner. S. gik med megen iver op i både det retlige moment i embedet og i dets praktiske organisation. Han forblev i stillingen til 1928, dog afbrudt af perioden som justitsminister. Efter ministertiden var rettens navn, dog med de samme funktioner, ændret til invaliderådet med S. som rådsformand. I den sidste embedstid søgte S. uden held forskellige andre embeder; han angiver selv at det skyldtes ønsket om en mindre arbejdsbelastet stilling. Uden tvivl har det dog også spillet ind at arbejdet nu havde antaget et mere rutinemæssigt præg og dermed havde det ikke den samme tiltrækning som da det drejede sig om at reformere og sætte i gang, og han søgte da selv i 1928 sin afsked og var derefter resten af livet udelukkende politiker, fra 1940 dog statens repræsentant i Kryolitselskabets direktion. I øvrigt var S. økonomisk velfunderet. Han var 1911 blevet redaktør og nogle år senere også udgiver af Sogne- raads-Tidende. Han højnede niveauet, udvidede omtanget og satte både annoncemængde og oplagstal op. Resultatet var også øget fortjeneste således at bladet hurtigt kom til at give ham en indtægt svarende til ministerløn. 1937 solgte han

bladet. Redaktørhvervet havde han opgivet ved ministerudnævnelserne 1924.

S. havde ikke selv regnet med at komme ind i den første socialdemokratiske regering. Forholdet til Stauning havde aldrig været hjerteligt og netop i 1924 havde et skatteforslag fra S. vundet en afstemning i rigsdagsgruppen skønt Stauning gik mod det. Det fortælles at da Stauning drøftede ministerlisten med sine nærmeste rådgivere og kom til justitsministeriet da straks sagde: „Ja her kan der jo kun være tale om Steincke; han er ganske vist en flab, men det er der jo ikke noget at gøre ved“. Selv ville S. helst have haft socialministeriet; men dette havde Borgbjerg sat sig på. Med S.s udnævnelse sikrede Stauning sig også at en fronderende linie i partiet blev draget med ind i ministeriet. Endelig var mulighederne ikke store når man, som traditionen bød, skulle have en fagligt anerkendt jurist på posten. Næsten eneste alternativ havde været rådmand, overretssagfører L. Jessen, der som folketingsmand havde været partiets ordfører ved retsreformens gennemførelse 1915–16. Men J. havde hverken som jurist eller som politiker S.s position. S.s ministertid blev kendetegnet af to spor: snævert fagligt lovgivningsarbejde og en række enkeltsager der vakte opsigt i offentligheden. S. lagde ud med at foreslå en straffelovsreform der gennem forskellige kommissioner havde været forberedt gennem årtier. Det forslag der blev forelagt var dog i meget præget af S.s egne ideer. Det betød en svækket sanktion over for mindre forseelser, men en skærpet over for større. Endvidere gled den gamle straffelovs bestemmelser om straf for ægteskabsbrud og for homoseksua-

litet mellem voksne ud. Beskyttelsen af barnets kønssædelighed blev forhøjet fra 12 til 15 år, og aldersgrænsen for forførelse „ved groft misbrug af en på alder og erfaring beroende overlegenhed“ blev foreslået forhøjet fra 16 til 18 år. Ikke mindst det sidste blev stærkt angrebet. Det lykkedes ikke at få reformen gennemført; den nåede i S.s tid ikke længere end i folketinget. Et forslag om ændring af retsplejeloven (bl.a. om offentlig votering i højesteret) og om en naturfredningslov blev heller ikke gennemført.

Blandt gennemførte love i de to år mindretalsregeringen sad var bl.a. loven om ægteskabets retsvirkninger af 1925 der indførte det økonomiske ligerådigheds- og ligestillingsprincip. Det var imidlertid en lovgivning der stort set var enighed om inden ministeriet trådte til, det samme gælder andre love, herunder tinglysningsloven af 1926 (udarbejdet af professor Fr. Vinding Kruse). Samlet giver lovgivningsarbejdet, hvad også de politiske konstellationer forbød, ikke udtryk for en reformperiode. Udadtill var S.s ministertid kendetegnet af en række afgørelser i enkeltsager. De førte bestandig hans navn frem i offentligheden. Det gjaldt en række afskedigelsessager, men navnlig benådningssager. I og for sig var afgørelserne næppe særlig bemærkelsesværdige; men de blev det gennem S.s tilbøjelighed til at gå ind i den offentlige debat så snart sagerne blev omtalt i pressen. Derved blev de let til affærer der kunne bringe usikkerhed om afgørelserne, også fordi S., når det kom til en nærmere motivering, ikke – på grund af tavshedspligt og sagernes karakter – var i stand til fuldt ud at oplyse omstændighederne. Uden tvivl havde S. en tilbøjelighed

til at søge offentligheden som kunne svække embedet. Det gjaldt også en række fængselsbesøg som Ove Rode kaldte opreklamerede. En enkelt af disse sager førte til ny lovgivning. Da en lærer i 1924 skulle løslades efter sin sjette dom for uterlighed over for elever lod S. læreren tilbageholde. Læreren anlagde sag mod ministeriet der ved højesteret blev dømt for ulovlig tilbageholdelse. S. havde straks fremlagt lovforslag om internering på ubestemt tid af abnorme personer hvor abnormiteten førte til strafbare handlinger. Støttet af en udbredt folkestemning blev loven vedtaget i april 1925.

Efter regeringens tilbagetræden i december 1926 var S. tilbage som almindeligt landstingsmedlem. De følgende rigsdagssamlinger beslaglagde ikke megen tid. Til gengæld kastede S. sig ud i en livlig debat om ungdommen og seksuallivet. Han skrev introduktioner til amerikaneren, dommer Ben Lindseys bøger *Moderne Ungdomsoprør* og *Kammerat-Ægteskab*; navnlig den sidste der gik ud på at instituere kammeratægteskabet der ikke fik juridiske virkninger, så længe det forblev barnløst. Ved dette ville, efter Lindseys – og S.s – mening, de løse forbindelser blive mindre talrige og skilsmissernes antal dale. Bøgerne førte til en voldsom debat og store, larmende møder, hvor S. navnlig blev angrebet fra kirkelig og konservativ side. Selv om man næppe kan sige at S. stod for noget specielt socialdemokratisk i denne debat som i mange andre der fulgte op gennem 1930erne havde de uden tvivl betydning for partiet. Det havde med S. fået en person der på de områder han tog op klart viste at socialdemokratiet ikke alene var noget

med eftergivelse af fattighjælp og bedre lønninger. Hartvig Frisch og Jul. Bomholt var andre der førte an i den offentlige debat. S. bidrog imidlertid på områder der nok mindre interesserede disse to, men samlet betød de at den offentlige kulturdebat nu var præget lige så meget af socialdemokrater som af konservative og af den radikale intelligens. Der var da heller ingen tvivl hos nogen om at S. på ny skulle være justitsminister da det efter valget 1929 stod klart at socialdemokratiet og det radikale venstre skulle danne regering. Ganske uventet førte de radikale imidlertid C. Th. Zahle frem som justitsminister. Resultatet blev da at S. trådte ind som socialminister, og det var han glad for fordi alt pegede hen mod en gennemgribende reform af hele socialvæsenet.

S. tog straks efter overtagelsen af ministeriet fat på at gennemføre socialreformen. Der havde 20'erne igennem været arbejdet med denne, men nu blev der sat pres på og efter S.s tanker. Det bærende skulle være retsprincippet; offentlig hjælp skulle ikke være en almisse, men en retmæssig ydelse af en størrelse bestemt ud fra faste regler, ensartede over hele landet. Administrationen skulle i hver kommune ske i et enkelt organ og ikke som hidtil i fire-seks forskellige. Lovene skulle være få, hidtil havde man forvaltet efter 55 love. Endelig skulle borgerne selv bidrage gennem tvungen folkeforsikring (sygekasse, ulykkesforsikring, invalidebidrag m.m.). Det lykkedes at få dette komplicerede kompleks igennem i årene 1932-35, men med hovedlovene stadfæstet 21.5.1933. To politiske omstændigheder var afgørende: behovet for landbrugsstøtte

og frygten for social uro. Regeringspartierne og venstre blev ved Kanslergadeforliget enige om landbrugsstøtten, og socialdemokratiets pris for denne var tilslutning til socialreformens endelige gennemførelse. Frygten for den sociale uro skubbede også på; kommunisterne var lige kommet i folketinget, og de arbejdsløses organisation samlede demonstrationer med stor deltagelse. S. gennemførte også i disse år anden lovgivning om krisehjælp. Som naturligt var stod socialministeren i centrum i disse års uroligheder. I december 1930 blev der skudt med skarpt mod S. fra folketingets tilhørerpladser, men en rigsdagsbetjent skubbede til attentatmandens arm så skuddet gik op i loftet, og i 1931 knustes ruderne i S.s villa ved stenkast ligesom der flere gange var håndfaste demonstrationer mod S., dels ved hjemmet, dels i ministeriet. Både under revolverattentatet og andre uroligheder bevarede S. sin ro, og vandt almindelig anerkendelse for sit personlige mod. Efter valget i november 1935 var det åbent for alle at der ville ske ændringer i ministeriet. Zahle skulle gå af pga. alder, og det var derfor fremme at hans post som justitsminister skulle besættes med partifællen Jesper Simonsen, men da det endte med at den tredje radikale minister skulle være Jørgen Jørgensen som undervisningsminister var det klart at S. skulle være justitsminister.

Perioden som justitsminister 1935–39 blev det mest urolige afsnit af S.s liv. Det var præget af den politiske bevægelighed på yderfløjene og – sådan virker det – af nervøse, forgæves forsøg på at dæmme op mod pressens stigende tendens til personcentrering i debatten. S. var med sin tilbø-

jelighed til at søge den offentlige debat i skarp og udfordrende form dog ikke selv uden skyld i denne udvikling der sluttelig førte til hans afgang 1939. Perioden var også kendetegnet af et frugtbart lovgivningsarbejde. Dele af det var af typisk social karakter, og S. så det selv som en fortsættelse af sit socialpolitiske arbejde. Det gjaldt først og fremmest syv love af 7.5.1937 der alle vedrørte børn. Børn født uden for ægteskab fik nu ret til faderens navn og arveret efter ham, hans bidragspligt blev udvidet, og var der „flere fædre“ skulle alle betale fuldt bidrag idet overskuddet da overførtes til formål inden for børneforsorgen. Af tilsvarende social karakter var svangerskabsloven af 1937. Det var på samme tid et af de lovgivningsemner der optog offentlighedens interesse mest. På baggrund af de talrige kriminelle aborter og domstolenes utilbøjelighed til at straffe i disse sager var der 1932 blevet nedsat en svangerskabskommission der 1936 afgav en betænkning som bl.a. foreslog socialindikation for adgang til svangerskabsafbrydelse. Ud fra egen tilbøjelighed og en vurdering af de politiske muligheder ville S. ikke give plads for en social indikation. Han gav imidlertid den medicinske indikation en sådan formulering at den åbnede mulighed for i realiteten en social indikation når forholdene var helt fortvivlende for moderen, og dette blev det vedtagne. Både fra tilhængere og modstandere af den sociale indikation blev S. genstand for hårde og vedholdende angreb, og han tog selv på møder, i pressen og i tidsskrifter levende del i striden, langt mere end ministre plejede og plejer at tage del i debatten om deres standpunkter; man skal formentlig

helt frem til Ritt Bjerregård for at møde noget lignende. – I det hele var lovgivningsarbejdet stort i disse år, og blev mere og mere præget af de urolige forhold. 1937 gennemførtes loven om enhedspolitiet der gjorde alt politi statsligt og 1939 efterfulgtes af en oprettelse af et særligt sikkerhedspoliti som havde sin baggrund i bl.a. en række store spionsager. Loven var også baggrunden for en række straffelovsændringer i 1939 der navnlig sigtede mod at ramme agitation og trusler mod myndighederne. 1939 blev under stor modstand fra dommerside oprettet den særlige klageret, mens et forsøg det foregående år på at gennemføre en presselov, der navnlig sigtede på at fæstne ansvarligheden, kun blev gennemført i stærkt afsvækket form.

Ved siden af lovgivningsarbejdet var S. fortsat en ivrig deltager i den offentlige debat. Navnlig stod han som forsvarer for parlamentarisme og demokrati, men også for kritik af det „lammefromme“ demokrati der ikke selv ville forsvare sig med de nødvendige midler. Som et forsvar for demokratiet kan man også under et videre perspektiv se de mange injurieprocesser S. førte i disse år. De drejede sig stort set alle om at S.s hæderlighed blev sat i tvivl og hans person nedvurderet. S. anså det for farligt for demokratiet hvis dette gik uantastet hen. En eftertid kan nu se at injurianterne gik langt videre end den større frihed i politisk debat tillader, og kan se at det netop var et af nazismens virkemidler op mod magtovertagelsen. Dengang opfattede mange imidlertid processerne udelukkende som udtryk for overfølsomhed. De kan også anskues ud fra den vurdering at S. ofte fandt at alene det at

tænke rigtigt (i logisk forstand) og det at have ret var en politisk faktor af vægt. Hans tilgang til politik kunne være ganske akademisk og mangle politisk situationsfornemmelse. Når han og Victor Pürschel i disse år diskuterede i radioen trak det lyttere som nogle af de store serier i TV i dag; men givetvis har det for de fleste lyttere kun været debatten for debattens skyld. Der løstes ingen problemer.

Hos flere af de socialdemokratiske ministerkolleger og ledende, yngre partifæller bredte sig efterhånden en træthed over uroen omkring S. Man fandt den heller ikke politisk ønskværdig og henvendte sig til Stauning for at få udvirket S.s afgang. I juli 1939 fremsatte S. selv i et interview i Social-Demokraten en udtalelse om at han tænkte på at gå af den følgende sommer. Udtalelsen blev af Stauning taget som en anledning til at bringe S.s afgang på tale over for ham, og efter brevveksling og samtaler fratrådte S. under megen opsigt 15.9. Afskedigelsen ville uden tvivl være kommet uden interviewet; men det at S. bebudede sin afsked i løbet af et års tid må også tages som et udtryk for en mærkelig svigtende forståelse for det politiske livs former. Ingen regeringschef vil kunne leve med at en af de centrale ministre svækker sin position ved at bebude sin afgang i en så fjern fremtid som om et helt år. Muligvis har S. dog selv erkendt sin usikre position og har da over for offentligheden villet give udtryk for lyst til at forlade ministerposten. Nogle måneder efter sin afgang blev S. indsat som statens tilsynsførende i direktionen for Kryolitselskabet Øresund, en post han fortsatte på til sin død, dog afbrudt af den sidste ministerperiode. Trods afgang som minister

de S. fortsat en central position i landstinget; efterhånden som det egentlige politiske arbejde i besættelsestiden døde ud blev det dog mindre og mindre, og i politikken over for tyskerne havde S. ingen position. Han var medlem af det udenrigspolitiske nævn hvor han flere gange rejste spørgsmålet om at få standset nazisternes jødehetz, og han var fra 1942 formand for det såkaldte kommunistudvalg der havde til opgave at være tilsynsførende med interneringslejrene og på anden måde varetage de interneredes interesser. S.s virke i det sidste udvalg blev efter krigen stærkt kritiseret af Martin Nielsen (Fængselsdage og fængselsnætter, 1949, s. 151 ff).

Efter befrielsen var S. i landstinget ordfører i forbindelse med straffelovstillægget. Han var på flere punkter kritisk over for det, men bøjede af for den politiske nødvendighed. I januar 1948 blev han landstingsformand og 4.3.1950 på ny justitsminister, da Niels Busch-Jensen måtte gå af. S.s sidste ministertid blev kun kort, idet ministeriet Hedtoft trådte tilbage i oktober 1950. S. fik gennemført den såkaldte „lille amnestilov“ der gengav de fulde rettigheder til en række af de med mindre straffe dømte forrædere og han opnåede også mulighed for genoptagelse af sager om stikkerlikvideringer hvor de pårørende ønskede dem nærmere undersøgt. Den korte ministertid åbnede naturligvis ikke mulighed for større lovgivningsarbejder. Efter at være trådt tilbage blev S. efter nogle måneder – 24.4.1951 – igen formand for landstinget. Han forlod rigsdagen i oktober 1952 på grund af alder – dog først efter opfordring fra partiformanden Hans Hedtoft – men fortsatte derefter til det sidste sin livli-

ge deltagelse i tidens debat gennem foredrag og avisartikler. Til det sidste vedblev han også med at skrive talrige aforismer eller strøtanker, som han kaldte dem, og som blev udgivet i flere samlinger i årene mellem 1938 og 1960. Sine erindringer udgav han i fem bind fra 1945 til 1954; de er meget detaljerede og dermed som historisk kilde farlige. Ikke forstået på den måde at de bringer forkerte oplysninger; men de mange enkeltheder bevirker at læseren bibringes den opfattelse at alt væsentligt er med, hvad i hvert fald på flere afgørende punkter ikke er tilfældet.

Erindringerne, der byggede på et særdeles velbevaret privatarkiv med udklipssamling, er imidlertid et blandt de mange beviser på S.s åndskraft og arbejdsvilje. Det er også disse egenskaber der kendetegner hans samfundsindsats. Blandt danske politikere er han måske århundredets største lovgiver forstået på den måde, at han satte sit præg på et stort antal væsentlige love. Selv har han karakteriseret sig som lovgiver og administrator mere end politiker, og denne karakteristik er uden tvivl rigtig. Som politiker manglede han evnen til at erkende situation og muligheder, hans skarpe tunge og kvikke replik tog også jævnlige magten fra ham så han sårede parti- og arbejdsfæller der ellers skulle have været hans venner, og trangen til at markere sig offentligt kunne fratage ham den værdighed der i øvrigt måtte knytte sig til hans indsigt og de høje embeder han beklædte. □ Mal. af H. Dohm, 1920. Afbildet på tegn. af H. Jensenius, 1924 (Fr.borg), 1926, 1932 m.fl. Tegn. af Johs. Glob, 1930, mal. af samme s.å. og 1933. Tegn. af Ivan Opffer, 1931 (Fr.borg). Mal. af Anton Hansen,

s.å. Linoleumssnit af K. J. Almquist 1933, 1937, 1951, 1953, 1958. Afbildet på E. Saltofts mal. af socialdemokratiske førere, 1934 (forhen Folkets hus, Kbh.). Buste af Knud Nellesen, 1956. Karikatur af Otto F, 1957 og af Sven Weihe, 1958. Tegn. af Otto Christensen, 1960 (Fr.borg). Afbildet på karikatur af Bjarne Lauersen 1973–74 (Amalienborg). Tegn. af Carl Jensen. Mal. af Hans Henningsen (folketinget). Karikatur af H. Bendix. Livsmaske (Fr.borg). Foto.

Erindr.: Også en tilværelse, 1945, Fra hele valpladsen, 1946, Det trækker op, 1947, Farvel og tak, 1948 og På'en igen, 1954 (bibliografi i IV–V, I–IV udg. i folkeudg. m. titlen: Fra nul til tres, 1949). K. K. S. i Danske hjem ved århundredskiftet III, red. Tove Clemmensen, 1951 48–67. – Kj. Philip: Staten og fattigdommen, 1947. Bogen til og om S., red. Ernst Johansen, 1955. Johs. Kjærbøl: Modvind og medbør, 1959. K. K. S. Socialismens aristokrat, red. Gert Munch, 1963. Peder Tabor: Situationer og profiler, 1967. Fr. Teist: På afstand, 1968. De danske ministerier 1901–29, ved Sv. Thorsen, 1972. De danske ministerier 1929–53, ved Tage Kaarsted, 1977. Richard Cornell i Nordisk t. för vetenskap, konst och industri LVIII, Sth. 1982 54–65. – Papirer i Kgl.bibl.

Strøm, Johan Niels Aleksander, 1898–1958, socialminister. * 21.12.1898 i Vejgård ved Ålborg, † 11.12.1958 i Ålborg, begr. i Vejgård. F: graver Alexander Emanuel S. (ca. 1851–1917) og Marie Jørgensen (1864–1943). ~ 1923 med Pauline Marie Christensen, * 14.11.1895 i Bislev ved Nibe, † 6.6.1975 i Ålborg, d. af husmand Povl C. (1848–1929) og Mette Marie Jensen (1855–1923). S. havde en opvækst som mange arbejderbørn. Efter folkeskolen var han bydreng og derefter fabriksarbejder (Ålborg Værft). Her blev han til-

lidsmand på arbejdspladsen til han 1928 blev formand for Fabriksarbejdernes fagforening i Ålborg og samtidig 1930–32 formand for Arbejdernes fællesorganisation. Fra 1932 valgtes han i hjembyen til folketinget til sin død og opgav straks sine lokale hverv. Ved opstillingen havde han konkurreret med og sejret over Hans Hedtoft der var foreslået af hovedkontoret af Stauning. Under sin tid som lokal fagforeningsleder havde S. markeret sig som en yderst hårdfast formand, men også, når dagsordenen var udtømt, som en glad sanger og digter. Der er en fortælling om at perronen var fyldt med partifæller og sangerkammerater da han i november 1932 rejste til København for at tage plads i folketinget, og ventetiden gik med vekselvis sange og taler. På Christiansborg afløste S. en af partiets pionerer, redaktør N. C. Christensen (1860–1941). Han afløste ham også som en trofast og ihærdig talsmand for Ålborg og Ålborgegnens interesser. Udadtill markerede han sig ellers ikke stærkt, men havde inden for gruppen en solid position, noget mere renlivet marxist end det ellers var tilfældet. 1945 blev han medlem af gruppebestyrelsen og af partiets forretningsudvalg og var med i den delegation der forhandlede med kommunisterne om sammenslutning med socialdemokratiet. – Da Hans Hedtoft dannede regering 1947 blev S. socialminister og fortsatte til regeringens afgang 1950. Han overtog samme post 1953 (30.9.–1.11.1953 tillige arbejdsminister); ved trekantregeringens dannelse i maj 1957 førte konstellationerne mellem regeringspartierne til at han måtte træde tilbage. I sin første ministertid fik S. gennemført en række regu-

leringer af sociale ydelser. 1948 og 1950 fik alders- og invalidepensionisterne, der økonomisk var saktet bagud, betydelige forhøjelser; andre væsentlige fornyelser var bortfald af sygekassegrænsen som kriterium for deltagelse i skolebe-
 spisning (1948), indførelse af husmoderafløsning (1949) og friere skøn ved tildeling af invalide-
 rente (1950). I sin anden ministerperiode gen-
 nemførte han 1956 folkepensionsloven. S. kunne
 være hård og kantet, navnlig på vælgermøderne,
 men i rigsdagen var han smidig og opnåede ofte
 resultater ved sine evner til at tale med modpar-
 ten. Inden for partiet førte han gerne an ved
 muntre lejligheder, han digtede og han sang, og
 ved gruppemøder kunne han opløse en knudret
 situation med en munter og træfsikker bemærk-
 ning. □Foto.

Interviews i Berl. tid. 19.12.1948 og Politiken 1.1.1955. –
 G. Fog-Petersen: Vor regering og rigsdag, 1938 187–89.
 Verdens gang VIII, 1954 96. Socialdemokraten 12.12.
 og 13.12.1958. De danske ministerier 1929–53, ved Tage
 Kaarsted, 1977.

Svane Hansen, Robert, * 1910, amtsborgmester.
 * 1.2.1910 i Århus (Frue sg.). F: skomager, sene-
 re skomagermester Christian H. (1875–1944) og
 Helene Sperling (1876–1933). ~ 29.10.1932 i År-
 hus (b.v.) med bogbinder Menna Antonie Chri-
 stiansen, * 10.8.1911 i Århus, d. af chauffør Peter
 Anton C. (1889–1977) og Agnes Jensen (1892–
 1966). – Bror til H. C. *Hansen.

S.H. voksede op i et arbejderhjem i Århus. Efter
 folkeskolen og budpladser kom han i elektriker-
 lære og blev svend 1929. Han tog installatørek-
 samen året efter, og 1932 blev han ansat som in-

stallationsassistent ved Århus kommune, en stilling han bevarede til aldersgrænsen, men med orlov fra 1962. I perioden 1946–50 var han direktør for Dansk Folkeferies hotel i Århus. – Allerede i lærlingetiden var S.H. med i det faglige arbejde. Han blev formand for elektrikernes lærlingeforening og sad fra 1930 i bestyrelsen for elektrikernes fagforening, fra 1954 til 1962 som formand. Politisk var han også tidligt med, og i DSU var han en overgang lokalformand (Århus Nordre). S.H. kom 1946 i Århus byråd hvor han fortsatte til 1970, og blev hurtigt et af gruppens stærke medlemmer. Hans interesser samlede sig især om erhvervslivet (havnen) og ikke mindst om social- og hospitalsvæsen. To omstændigheder spillede ind: et dybt humanitært sindelag og lyst til at beskæftige sig med de sager der rummer mange penge og stor administration. På denne baggrund blev han 1962 rådmand for social- og hospitalsvæsen. I rådmandsårene fortsatte han den udbygning af de to sektorer som var sat i gang af Christian Nielsen ligesom han overtog flere af dennes hverv inden for filantropiske foreninger. Der var ro om hans afdeling, og han fik i reglen i magistrat og byråd sin vilje. Han mødte mere end almindeligt grundigt forberedt; han havde embedsmænd der var glade for at formulere de ideer han fik, og han var i øvrigt også selv glad for at modtage ideer både fra embedsmænd og borgere.

Da kommunalreformen stod for sin realisation kom S.H. tidligt på tale som amtsborgmester i det nye, store Århus amt. Han var tovende, ingen kunne vide om socialdemokratiet ville blive i stand til at besætte amtsborgmesterposten.

Ingen vidste heller rigtigt hvad det ville indebære at være amtsborgmester. Endelig spillede det vel også ind at nogle anede at Bernhardt Jensen måske ikke ville fortsætte som borgmester i Århus sin tid ud. S.H. valgte imidlertid at blive spidskandidat på socialdemokratiets liste, og den opnåede alene flertal i amtsrådet. Der fulgte nu godt ti års hårdt arbejde for S.H. Med voldsom energi kastede han sig ud i det, og det var så åbenbart en fryd for ham at opbygge det store administrationsapparat. I dette arbejde var han effektiv og vekslende – ligesom H. C. Hansen – mellem at være hård og afskærende og at charme sig frem. Man har især fæstnet sig ved de situationer hvor han „tromlede“ en modstander ned, men lige så ofte nåede han resultater ved at møde glad og velforberedt. Det vakte opsigt landet over da S.H. pludselig afskedigede amtsdirektøren på grund af samarbejdsvanskeligheder; men det svækkede ikke S.H.s position selv om partiet 1974 havde mistet flertallet og nu baserede sig på samarbejde med venstre og radikale. S.H.s indsats bestod først og fremmest i at harmonisere alt det nye der væltede ind over amterne. Særlig fremtrædende var fra 1974 regionsplanlægningen og fra 1976 overtagelsen af administrationen af bistandsloven, dertil kom den høje undervisning, teatre m.m. Som i næsten alle amter var det dog sygehusvæsenet der skabte de største problemer og samlede offentlighedens interesse. Også inden for amtsrådet satte det skel. S.H. var en klar tilhænger af centralisering, men adskillige lokale interesser arbejdede hårdt imod. Udgangen blev en plan 1975 der betød en kombination af store og små sygehuse; men pro-

blemet er stadig eksisterende. En anden mærkesag for S.H. lykkedes det ikke for ham at gennemføre. Det gjaldt anlæg af en storlufthavn i Hammel-området. I amtsrådet blev planen vedtaget 1971 med 18 for ud af de 31 medlemmer, men sagen fik et sådant landspolitisk sigte at den var ved at blive et kabinetsspørgsmål for regeringen Krag hvoraf flere medlemmer (J. O. Krag, Henry Grünbaum, Jens Kampmann) netop var valgt i Århus amt og gik ind for lufthavnen. Der kunne imidlertid ikke skabes flertal for planen som derefter døde i et udvalg. Udgangen på lufthavnssagen var en stor personlig skuffelse for S.H. Samlet følte kommunalpolitikerne dog at amtets første borgmester gjorde en indsats ud over det sædvanlige, og at det lykkedes ham at skabe samling på det højst uensartede amt. S.H. fyldte 70 midt i en valgperiode, men efter en række overvejelser inden for partiet bad man ham fortsætte valgperioden ud. Sygdom tvang dog S.H. til at trække sig tilbage 1981. □ Relief af Helen Schou, 1980 (Århus amtsgård). Foto.

R. S. H. i Bogen om H. C. Hansen, red. Viggo Kampmann og Jul. Bomholt, 1960 15–23 (erindr.) og i Demokraten 18.10.1964. – Borgere i byens råd, red. Ole Degn og V. Dybdahl, 1968 220f. Erik Svensson i Århus stiftstid. 27.1.1980 og 23.3. s.å. Århus amtskommune i 10 år 1970–80, red. Chr. R. Jansen, 1980.

Søgaard, Poul, * 1923, forsvarsminister. * 12.11. 1923 i Dalum. F: papirarbejder Johs. Christian S. (1875–1955) og Anna Petersen (1884– 1962). ~ 13.4.1946 i Odense (b.v.) med Rita Ruth Nielsen, * 31.3.1926 i Kerte, d. af handelsmand Niels Kristian N. (1893–1951) og Elna Rasmussen (1897–1959).

S. er af god socialdemokratisk rod; allerede bedstefaderen var aktiv i fagbevægelsen. S. gik ud af folkeskolen, men supplerede skolegangen gennem en række kurser på højskoler; samtidig var han ansat først 1938–44 på Odense Finérfabrik som ungarbejder og derefter som ekstraarbejder ved DSB; han var remisearbejder 1951–72 og blev derefter kommitteret for hjemmevernet, en stilling han stadig har – i ministertiden med orlov. Politisk begyndte S. som 16-årig med tillidshverv i DSU og blev 1953 kredsformand og medlem af DSUs hovedbestyrelse og derfra af socialdemokratiets hovedbestyrelse 1953–61. Fra 1951 var han i nogle år folketingskandidat i Kertemindekredsen, men fra 1958 i Odense 2. kreds hvorfra han skiftede over til Odense 1. kreds. 1959 kom han i folketinget som stedfortræder og er blevet valgt siden. S. var medlem af byrådet i Odense 1954–63. – I tiden før ministerudnævnelsen var S. forsvarspolitisk ordfører, formand for uddannelsesudvalget og medlem af finansudvalget 1966–72 samt gruppens næstformand 1977. Han viste en stabil arbejdsindsats og var en smidig forhandler i det stående forsvarsudvalg; politisk tæft og en bred indsigt pegede også mod en ministerpost. S., der ellers lægger megen vægt på at holde de uundgåelige skærmydsler inden for gruppen, overraskede 1973 ved demonstrativt at

træde tilbage som formand for undervisningsudvalget. Det skete i protest mod udnævnelsen af Ritt Bjerregaard til undervisningsminister idet han bebrejdede hende illoyalitet mod de andre folketingsmænd på Fyn; samtidig kritiserede S. Anker Jørgensen for ikke at have forelagt udnævnelsen i gruppen. Det siger en del om S.s position, men måske lige så meget om hans og de to andres gemytter at efter denne tårn gik samarbejdet hurtigt i lave igen. Ved Orla Møllers afgang som forsvarsminister i oktober 1977 blev S. hans efterfølger og beholdt posten til regeringens tilbagetræden sept. 1982. Med sin tiltræden overtog S. tre ubehagelige sager: vanskelighederne omkring købet af F-16-flyene, en sag om forsvarrets efterretningstjeneste, og spørgsmålet om den fremtidige ordning af Christiania der ligger på forsvarsministeriets grund. Det lykkedes for ham at få disse sager bragt i orden uden for megen ståhej. I det hele var S.s ministerperiode kendetegnet af ro om ministeriets anliggender, også personligt har han søgt at holde sig tilbage fra offentligheden så vidt det har været muligt. □Foto.

Interviews i B.T. 18.2.1958 og Jyllandsposten 23.10.1977. – Chr. Schmidt i Politiken 4.6.1978.

Sørensen, Marius, 1891–1964, arbejdsminister. * 8.4.1891 i Hvorslev, Viborg amt, † 9.12.1964 i Højby, begr. sst. F: teglbrænder Søren Christian S. (1868–1947) og Mette Marie Pedersen (1864–1938). ~ 12.1.1945 i Kbh. (b.v.) med Erna Johansen, * 2.6.1913 i Kbh., d. af sukkerhusarbejder Johan J. (1887–1968) og Alma Henriksen (1895–1979).

S.s start i livet var det traditionelle for en arbejdsmands søn på landet: tjenestedreng, karl og derefter soldat. Han begyndte derpå 1915 som teglbrænder, men blev optaget af organisationsarbejde, var fra 1920 kontorbestyrer for arbejdsmændene i Ulstrup og kom 1922 i forbundets hovedbestyrelse. Han var fra 1925 rejsesekretær i Dansk arbejdsmandsforbund med det særlige felt at få organiseret de sidste arbejdsmænd på landet. S. var derpå fra 1934 rejserevisor i forbundet indtil han 1938 blev forretningsfører for arbejdsmændenes arbejdsløshedskasse og flyttede til Hvidovre. I det følgende årti stod han som en af fagbevægelsens stærke mænd. S. havde også engageret sig i politisk arbejde på lokalt plan. Han var 1921–38 medlem af Vellev sogneråd, 1935–38 af Viborg amtsråd og kredsformand for Sønder Vinge-kredsen 1930–38. I årene 1943–46 var han med i Hvidovre sogneråd og blev 1947 tingvalgt medlem af landstinget. Samme år blev han arbejdsminister i ministeriet Hedtoft. I ministertiden lykkedes det ikke for S. at få gennemført større sager, det lykkedes ham heller ikke at falde til i de ledende politikeres miljø og hele omgangstone. Efter et par år som minister trak han sig i november 1949 tilbage og overtog på ny stillingen som forretningsfører. S. tog sin afsked 1953 og købte en gård ved Nykøbing S. □ Tegn. af H. Lollesgaard. Foto.

Interviews i Socialdemokraten 31.3.1944 og 7.4. 1951. – De danske ministerier 1929–53, ved Tage Kaaersted, 1977.

Thomsen, Lauritz Christian Marinus, * 1909, minister. * 6.1.1909 i Svostrup. F: gårdejer Søren T. († 1959) og Kristine Larsen († 1955). ~1° 20.3.1941 med Margrethe Jensen-Nielsen, * 21. 3.1911 i Hellum ved Skørping, † 1969, d. af gårdejer Niels J.-N. († 1952) og Johanne Andersen. ~2° 29.6.1970 med Emma Bach, * 12.8.1915, d. af skorstensfejer Knud B. († 1936) og Sørine († 1958).

T. blev uddannet som gartner både i Danmark, Tyskland, Belgien og Frankrig; det gav ham sprogkundskaber der var af værdi da han blev minister. Efter en tid som formand på en plante-skole blev han 1938 kommunegartner i Viborg. Hans politiske løbebane begyndte med et formandskab i DSU i Viborg 1931–35, derefter var han formand for AOF sst. 1935–38, for partifor-eningen 1938–43 og endelig 1951–72 kredsfor- mand.

T. indvalgte 1953 i folketinget og genvalgte indtil 1973, opstillet i Viborg, hvorefter han i pe-rioder var inde som stedfortræder. I folketinget havde han ikke gjort sig stærkt bemærket – hav- de dog nogle vellykkede hverv som ordfører på landbrugsområdet – før J. O. Krag 1964 gjorde ham til landbrugsminister. Han havde posten indtil regeringens afgang 1968. Det var en perio- de hvor medlemskabet af EF stod forude, og hvor der skulle skabes enighed mellem erhverve- ne i én lang række spørgsmål. T. var oprindelig blevet mødt med skepsis fra landbruget men op-

nåede at vinde sig respekt og velvilje, ikke mindst takket være sagkundskab eller god forberedelse og en rolig og behagelig forhandlingsform. Mindre elskværdigt var der nogle der sagde at han først og fremmest kunne takke sit jyske sprog for den fremgang han nød. Med Krag som regeringschef og en suveræn behersker af udenrigsøkonomien måtte T. imidlertid som andre ministre træde i baggrunden når problemerne nåede en vis størrelse. Dette har uden tvivl medvirket til, at han ikke markerede sig stærkt i offentligheden. Da Krag dannede regering igen 1971 blev T. fiskeriminister. Det var uden tvivl en skuffelse for ham at han måtte se Ib Frederiksen blive landbrugsminister. Der var da også på det møde mellem gruppen, hovedbestyrelsen og LOs forretningsudvalg hvor Krag forelagde ministerlisten stærk kritik af at T. ikke havde fået landbrugsministeriet, og man henviste til at han netop havde fået stor tilvækst af landbostemmer. Fiskeriministertiden var præget af de langvarige forhandlinger om fiskerigrænser ved Færøerne og Grønland, men navnlig af stridighederne med USA om laksefiskeriet ved Grønland. Han stod ret ofte ene i ministeriet med sine synspunkter og viste meget lidt imødekommenhed. Efter Krags afgang fortsatte han i Anker Jørgensens regering, men ved den lille regeringsomdannelse i september 1973 måtte han træde ud; han udtrykte offentligt sin store skuffelse over dette. Efter ikke at være blevet valgt ved valget samme år vendte T. tilbage til stillingen som kommune-gartner i Viborg indtil 1979. □Foto.

Unmack Larsen, Svend, 1893–1965, jurist, minister. * 23.9.1893 i Århus, † 23.3.1965 sst., begr. sst. F: inspektør ved Århus fattigvæsen, exam. jur. Leopold Marius Larsen (1855–1926) og Thyra Christiane Wilhelmine Unmack (1867–1937). ~ 27.11.1919 i Nebbelunde, Maribo amt med Ingeborg Carla Held Andersen, * 8.7.1894 i Århus, † 15.1.1961 sst., d. af postekspedient, senere postmester i Rødby Jørgen Marius A. (1863–1923) og Alma Kathinka Jacobine Held (1865–1961).

U.L.s far var fattiginspektør i Århus, nærmest svarende til vore dages socialdirektør. Et centralt område var byens fattiggård hvor han også boede. Her voksede U.L. op og modtog stærke indtryk af tidens nød og af de fattiges liv; dette prægede ham livet igennem og gav ham et dybtgående socialt engagement. Faderen var alvorlig med perioder af indesluttethed eller tungsind, mens moderen var åben og munter med musiske interesser. I Århus katedralskole udbyggedes U.L.s egne musiske talenter i samvær med bl.a. de lidt ældre Marinus *Børup, Hans Hartvig *Sedorff og Emanuel *Sejr, yderligere støttet af læreren Olaf *Hansen. U.L. blev aldrig selv – bortset fra privat violinspil – aktiv på disse områder, men skrev og talte med et fængende og billedrigt sprog. – Efter studentereksamen 1912 studerede U.L. jura, blev cand.jur. 1918 og derefter byfogedfuldmægtig i Randers, men vendte allerede året efter tilbage til fødebyen som dom-

merfuldmægtig. Ved siden af sin embedsgerning deltog han i det offentlige liv; han var lærer på de kurser socialdemokratiet arrangerede for partiets yngre talenter, blandt hans beundrende elever var Hans Hedtoft og H. C. Hansen. Den historiske materialisme var et af emnerne, men man studerede også belgieren Hendrik de Mans skrifter, dog uden at følge hans farvel til marxismen. U.L. vedblev ganske vist at understrege at socialisme også var spørgsmålet om en etisk holdning. Samtidig var han medlem af huslejenævn, værgeråd, arbejdsanvisningens bestyrelse, men først og fremmest var det dog gennem hvervet som formand for byens biblioteksvæsen han gjorde sig bemærket. I åben strid med borgmesteren Jakob Jensen pressede han på for at få gennemført et moderne biblioteksvæsen – i forhold til byens størrelse stod Århus uendelig langt tilbage. Det lykkedes U.L. at få realiseret planerne da han i en periode 1933–37 var medlem af byrådet. Når han ikke fortsatte som byrådsmedlem, var det bl.a. fordi han ikke følte sig tilpas mellem de stærke personbrydninger, der kendetegnede den socialdemokratiske gruppe i disse år.

1939 søgte U.L. politimesterembedet i Lemvig og fik det. Hans virke der blev dog kun kort. I september blev han ved K. K. Steinckes afgang dennes efterfølger som justitsminister. Det var ikke Staunings opfindelse, men derimod Alsing Andersens og Hedtofts. Ministertiden blev kort – 15. sept. 1939–8. juli 1940. Indtil 9. april 1940 manifesterede den nye minister sig ikke stærkt – udadtil. Det havde netop også været Staunings hensigt og pålæg at der nu skulle være ro om ju-

stitsministeriet. Indadtil havde U.L. store vanskeligheder i striden mellem rigspolitichefen E. Thune *Jacobsen og politidirektøren Ivan *Stamm. Der var grundlæggende personuoverensstemmelser, men de manifesterede sig navnlig i sikkerhedssager, og blev tilspidset omkring to personer Louis v. *Kohl og Rudolf Christiansen („Hestetyven“) – den sidste opererede i den politiske underverden med nære kontakter til næsten alle sider. U.L. standsede politiets samarbejde med dem og forberedte op til 9. april en omorganisation af sikkerhedspolitiet, bl.a. blev dets chef E. Strøbech uden eget ønske forfremmet til dommer i Kolding. Helt andre problemer trådte frem efter 9. april. U.L. var ikke med i den snævre ministerkreds der traf beslutningerne op til besættelsen. Han havde imidlertid sin egen operationsplan i denne situation. Umiddelbart efter alarmeren 8. januar havde professor Aage *Friis, efter dennes mundtlige beretning, i sin egenskab af formand for Den danske komité for landflygtige åndsarbejdere truffet aftale med U.L. om at denne skulle drage omsorg for at en række emigranter om muligt skulle hjælpes ud af Danmark ved en tysk besættelse. U.L. efterkom aftalen og cyklede 8. april selv rundt i København med de nødvendige papirer, der gav en række emigranter mulighed for at undslippe til Sverige.

Situationen efter 9. april placerede justitsministeren centralt inden for regeringen. Ikke mindst skyldtes dette frygten for nazistisk magtovertagelse. U.L. fik sæde i regeringens snævre udenrigspolitiske udvalg, og han begyndte hurtigt at udvide politikorpset. Der opstod ret snart, efter

U.L.s udsagn, en misstemning mellem Stauning og U.L. der sammen med studenterkammeraten Christmas Møller inden for regeringen vendte sig mod eftergivenhed over for tyskerne. Da regeringen i maj-juni bestandig modtog efterretninger om nazistiske kupplaner viste U.L. i sin ledelse af politiet betydelig fasthed over for alt der kunne berede nazisterne vejen. Denne fasthed blev også markeret i en samtale med den tyske politileder Paul Kanstein hvor han anklagede tyskerne for at støtte de danske nazister. Kanstein benægtede, men U.L. refererede straks efter samtalen i den socialdemokratiske partigruppe, og derefter var den snart ude over hele landet. Mange i regeringen var foruroliget af U.L.s skarpe pågaaenhed. Set i historisk perspektiv var den dog effektiv og har uden tvivl gjort indtryk i den tyske ledelse i Danmark. Ved regeringsomdannelsen 8. juli var U.L. bevaret på den første liste. Dette var også i overensstemmelse med at partirepræsentanterne tidligere havde tilkendegivet at man ønskede han skulle fortsætte. Ved den endelige omdannelse hvor socialdemokraternes andel gik ned fra 5 til 4 ministre gled U.L. ud, hvilket vel var naturligt når de øvrige socialdemokrater var centnertunge partifolk som Stauning, Buhl, Bording og Kjærbøl.

Efter at være trådt tilbage udnævntes U.L. efter nogle måneder til civildommer i Århus med virkning fra 1. januar 1941. Virketiden i det nye embede blev kort; i 1943 indvalgte han i byrådet og i sommeren 1945 valgtes han efter E. Stecher Christensen til borgmester. Borgmestertiden i Århus blev uden tvivl U.L.s lykkeligste arbejdsår. Han gik ind til arbejdet med en dyb

følelse af, at han ville gøre en særlig indsats for fødebyen, og han mødtes af en stadig stærkere opslutning fra alle dele af befolkningen. Han begyndte med selv ud fra sine administrative erfaringer og teoretiske baggrund at reformere administrationen dels formelt, dels reelt ved at stimulere arbejdsindsatsen og tilvejebringe et mere åbent forhold til borgerne. Slutstenen på dette arbejde var indførelsen af magistratsordningen i 1950 der af U.L. foruden af praktiske grunde var ideologisk betinget ud fra ønsket om de folkevalgte som administrative ledere. Som borgmester havde U.L. økonomien som ressortområde. Det var måske ikke der interessen lå mest udpræget efter hans gemyt, men erkendende dens altafgørende betydning hvis hans andre interesser skulle fremmes koncentrerede han en stor del af sin overordentlige arbejdskraft om at klare økonomien i en stram genopbygningsperiode; her havde han et snævert samarbejde med byens energiske og forudseende økonomidirektor Erik Tjørnehoj. Nært knyttet til byens økonomi er den store havn. Med sin emotionelle fryd over alt hvad der også uden for landets grænser kunne bringe byens navn frem gik U.L. ind i store anlægsarbejder på havnen.

I høj grad samlede U.L. sin indsats om byens kulturliv. Han forstod, at til en universitetsby horte en bred vifte af kulturinstitutioner, og han ville samtidig, at de skulle have en appel til de brede lag i byen. Selv var han den der bestemte, når der skulle vælges repræsentanter til bestyrelser, og han trådte ind i styrelser for universitetet, Erhvervsarkivet, Den gamle By, Århus Teater, Naturhistorisk Museum, Århus Museum, Musik-

konservatoriet, Århus byorkester, Den jyske opera m.m. I alle disse bestyrelser sad han ikke blot og vogtede på økonomien, som kommunale repræsentanter ofte gør, han bidrog tillige til de saglige spørgsmåls afgørelse. På U.L.s 60-årsdag hædrede kulturinstitutionerne ham med det gedigne, historiske festskrift *Seksten Århusrids*; det havde opbakning fra 2200 Århusborgere, en ellers ukendt hyldest til en kommunalpolitiker.

U.L., der oprindeligt ville have været forstmand, men bøjede sig for sin fars ønske, var dybt engageret i naturfredning og fik store skovområder sikret for Århus. I en årrække sad han også i Danmarks Naturfredningsforenings hovedbestyrelse. Sammenhængende med naturfredningssagen og hans historiske interesser var også hans ivrige deltagelse i det arkæologiske arbejde. Sammen med P. V. *Glob var han bagmanden for virkeliggørelsen af de store Bahrainekspeditioner i 1950'erne. I det landspolitiske arbejde tog U.L. ikke del efter 1940. Han havde megen sympati for den dansk-nationale bevægelse i Sydslesvig efter 1945 og gav et par gange udtryk for dette, men lange samtaler med ungdomsvennen Hartvig *Frisch fik ham fra at give offentligt udtryk for sin holdning. I partiets arbejde uden for Århus medvirkede han ved 1947–52 at være landsformand for De unges Idræt (DUI). – U.L. var en smuk og repræsentativ skikkelse og en blændende taler. Undertiden kunne det dog knibe for ham at holde balancen både i stemmeføring og ordvalg. Det gjaldt også på andre områder at stemningssvingningerne kunne tage magten fra ham. Hans ophidselse og vrede kunne få direkte udløsning over for medarbejdere og me-

ningsfæller, men kort efter kunne det skifte til kådhed eller dyb indesluttethed. Efter flere hospitalsophold måtte han erkende at nu slog arbejdskraften ikke til, og 1958 trak han sig tilbage. Sine sidste år levede han stille i byen, men fulgte den stadig med interesse og talte jævnlige med folk fra de institutioner han havde været med til at bygge op. □ Mal. af Aage Fredslund Andersen (Århus rådhus). Foto.

Beretr. til folketinget afgivet af de ... nedsatte kommissioner i henhold til grundlovens § 45 [den parlamentariske kommission] I–XIV, 1945–58. Erindr. i Barn i Århus, red. Åge Bredsted m.fl. II, 1957 159–66. Interview i Århus stiftstid. 22.9.1963. – Sst. 24.3.1965. Demokraten s.d. Em. Sejr i Borgere i byens råd, red. Ole Degn og Vagn Dybdahl, 1968 13–16. De danske ministerier 1929–53, ved Tage Kaarsted, 1977.

W

Westh, Bjørn Rømer, * 1944, landbrugsminister. * 2.2.1944 i Overlade. F: lærer, senere forstander Hans Rømer Holm W. (1914–75) og børnehavslærer Ingrid Cold-Ravnkilde (1918–81). ~28. 12.1967 i Skals med keramikker Grete Laustsen, * 22.7.1941 i Skals, d. af gårdejer, hestehandler Niels Ejnar L. (1897–1976) og Alma L. († 1962). Efter at W. var blevet student 1963 (Vestjysk gymnasium) studerede han til landinspektør og tog afsluttende eksamen 1969 og var fra 1972 selvstændig landinspektør. Oprindeligt var han knyttet til partiet liberalt centrum, men gik over til socialdemokratiet og stiftede 1970 den socialdemokratiske forening i Møldrup. Samme år kom han i kommunalbestyrelsen hvor han fortsatte til 1978. Fra 1975 var han kandidat i Viborgkredsen hvor han har været valgt siden 1977. W. gjorde hurtigt karriere på Christiansborg hvor han straks samlede sig om landbrugets forhold. Ganske overraskende for offentligheden blev han 20.1.1981 landbrugsminister i ministeriet Anker Jørgensen, da Poul *Dalsager blev EF-kommissær og fortsatte indtil regeringens afgang i september 1982. Umiddelbart før sin udnævnelse havde W. i december 1980 været hovedforhandler i den landbrugsaftale der blev sluttet mellem regeringen og landbrugsorganisationerne uden om partiet venstre. Som politiker markerer W. sig ved sin velforberedthed og ved evner som debattør; undertiden virker det som om han tager debatten for debattens skyld. Han

er medlem af Naturfredningsforeningens bestyrelse fra 1982 og var før sin ministerudnævnelse 1979–81 bestyrelsesmedlem i Det danske hede-selskab.

Kirsten Bundgaard i Politiken 25.1.1981.

To fra Arbejdsgiverne

— — — —

En Universitetsbygger

Heineke, Svend Aage, * 1906, fabrikant. * 16. 10.1906 i Kbh. F: jernstøberiejer Heinrich Max Bernhard H. (1874–1945) og Alma Mathiessen (1874–1950). ~ 26.4.1941 med Helene Benedicte Moller, * 30.8.1906 i Kbh., d. af grosserer V. Aage M. (1863–1950) og Anna Margrethe Tvermoes (1866–1936).

H.s far var både støberiejer og organisationsleder, og sønnens virke kom til at gå ad samme baner. Efter studentereksamen i 1924 fra Metro-politanskolen tog han først HA-eksamen i København og derefter videreuddannelse ved Kölns universitet hvor han 1929 blev dr.rer.pol. på en afhandling om dansk industris finansieringsforhold. Efter dette studerede H. varmeteknik i London og blev 1932 ansat som leder af faderens virksomhed Kerteminde Jernstøberi som han overtog 1933. Med stor energi og held moderniserede H. virksomheden og lagde produktionen om til moderne centralvarmeovne og visse værktøjer.

I Kerteminde kom H. ind i organisatorisk og politisk arbejde – var medlem af Kerteminde byråd 1937–42 og 1946–50, i den sidste periode som borgmester. H. var 1931 blevet formand for den lokale arbejdsgiverforening og var 1937–53 medlem af bestyrelsen for Foreningen af danske jernstøberier hvor han var formand 1939–53, 1948–59 var han tillige formand for Jern- og metalindustriens sammenslutning. Herfra gik vejen over medlemskab af arbejdsgiverforeningens hovedbestyrelse 1942, af forretningsudvalget 1948 til næstformandsposten 1955 og formandshvervet 1960–70. Både som arbejdsmarkedspolitiker og internt som leder af arbejdsgiverforeningen

kom H. til at stå som prototypen på den ældre tids arbejdsgiver: hård modstander af lønforbedringer uanset deres eventuelle berettigelse, modstander af almene forbedringer og af demokratiseringstendenser, dertil tilknapet og afmålt i holdning og omgangsform. H. har selv udtalt at han „mangler evnen til at komme i kontakt med mennesker uden for det rent arbejdsmæssige“. Perioden var præget af den økonomiske vækst, og H. så det som sin opgave at hindre at den ikke fra arbejdsgiverside førte til en laden stå til som et eventuelt senere økonomisk tilbageslag ikke kunne bære. I hans periode faldt da også de store strejker i april 1961 (transport, jern og metal) og den højt tilspidsede situation to år senere der førte til den omfattende helhedsløsning i 1963. Det var dog også i hans periode at den nye hovedaftale af 1960 blev indgået. Efterhånden følte man imidlertid i arbejdsgiverforeningen at det var nødvendigt med en ny stil, og det skal formentlig ses i forbindelse dermed at H. trådte tilbage som formand. H. var medlem af en række større virksomheders bestyrelse, bl.a. Burmeister & Wain. Her var han bestyrelsesformand 1959–67 da han gik af efter en kritik af at han forenede hvervet med formandskabet i arbejdsgiverforeningen. Kritikken havde navnlig sit ud-spring i at hans arbejdsgiverlinje belastede roen på den store arbejdsplads. H. har været folketingskandidat i København for de konservative. – R. 1947. R.¹ 1954. K. 1958. K.¹ 1963. □Mal. af Mary E. Havning udst. 1964. Foto.

Jens P. Jensen i Børsen 14.10.1966. Sst. 26.8.1967. Demokraten 2.7.1967. Hans Rasmussen: Ilden i min esse, 1977. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Lund, Arne Vilhelm, * 1915, direktør for Dansk arbejdsgiverforening. * 28.3.1915 i Pjedsted, Vejle amt. F: forstelærer Vilhelm L. (1880–1974) og Thora Ida Emma Müller (1882–1964). ~ 1° 1938 med Annie Schnurre Nielsen, d. af grosserer Laurits N. og Inger Schnurre. Ægteskabet opløst 1944. ~ 2° 21.10.1944 i Gentofte med kommunelærer Emma Katrine Jensen, * 4.1.1914 i Korsør, † 16.7.1962 i Sorgenfri, d. af rangermester Simon Andreas J. († 1938) og Emma Sofie Vilhelmine Pedersen († 1950). ~ 3° 1.12.1963 i Søllerød med sygeplejerske Erna Elisabeth Larsen, * 5.2.1913 i Kbh., d. af restauratør Søren Christian L. (1867–1937) og Anna Kamilla Hansen (1880–1974).

L.s far flyttede 1927 til St. Magleby og L. gik her et års tid i skole med sin senere mangeårige modpart, LOs formand Thomas *Nielsen. De havde et udmærket forhold til hinanden; i det hele var L. i sin opvækst ikke langt fra det københavnske arbejdermiljø. Som student var han da også med i ledelsen af Socialdemokratiske studenter, således at han også på anden måde end gennem det faglige fik kontakt med senere socialdemokratiske ledere, bl.a. J. O. *Krag og Per *Hækkerup. I den sidste del af studietiden begyndte han imidlertid at skrive i *Finanstiden*. Han fik derved mere og mere kontakt med erhvervslivet og gled over i en liberal grundholdning der har præget ham siden. Straks efter at være blevet cand.polit. 1940 blev han sekretær i Industrirådet hvor han 1943–46 var leder af det erhvervsøkonomiske institut som blev drevet i fællesskab med Arbejdsgiverforeningen. Allerede 1940 havde L. fået optaget sin første afhandling i *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, og siden da

har han skrevet *Vejledning i industriel Kalkulation*, 1943, *Industrien under besættelsen*, 1949 og andre afhandlinger og mindre bøger. Dette var baggrunden for at han søgte til Århus univ. hvor han var lektor i nationaløkonomi 1946–51. Som lærer var han yderst populær; dels var han ligefrem i væremåde og omgangsform, dels havde han et pædagogisk talent som også senere i livet er kommet frem gennem hans evne til for ikke-fagfolk at redegøre for økonomiske problemer. L. faldt ikke til ro i en videnskabelig løbebane og overtog 1952–54 stillingen som sekretariatschef ved Europarådets økonomiske sektion i Strasbourg. Herfra kom han til Arbejdsgiverforeningen hvor han var til 1979.

I Arbejdsgiverforeningen blev han ansat som underdirektør med den særlige opgave at opbygge den afdeling for samfundskontakt som formanden Hans L. Larsen var gået så stærkt i brechen for. I de følgende år arbejdede L. med at opbygge kurserne på Egelund, Arresøhøj og Bøgehøj. Han var også redaktør af *Arbejdsgiveren* der blev et alment blad om arbejdsmarkeds-spørgsmål, redigeret så det blev læst ikke alene blandt medlemmer (hvilket sikkert var nyt), men i vide kredse udenfor. L. blev også en flittig medarbejder ved radioens arbejdsmarkedsmagasin. I det hele havde han sin store andel i at Arbejdsgiverforeningen blev en åben organisation der over et vidt spektrum virkede for arbejdsgivernes sag også uden for lønforhandlingerne. L. var 1964–79 formand i LOs og DAs samarbejdsnævn, der virkede for samarbejdsudvalgene i virksomhederne. 1959 blev L. direktør og 1962 førstedirektør, fra 1974 ændret til administreren-

de direktør. Det blev dermed i stigende grad ham der tegnede foreningen, og han spillede en betydelig rolle under lønforhandlingerne. Også i disse situationer var hans evne til at forstå modparten en formildende og formidlende faktor. Sin interesse for uddannelsesspørgsmål fastholdt han. Han var 1964–68 medlem af planlægningsrådet for de højere uddannelser og af forskellige udvalg vedrørende folkeskolen og lærlingeuddannelsen. Han har endvidere repræsenteret Arbejdsgiverforeningen i en lang række centrale kommissioner og udvalg. Efter sin afgang i 1979 er L. knyttet til Politiken som økonomisk og samfundspolitisk kommentator. – R. 1962. R¹. 1969. K. 1979. □Tegn. af Hans Lollesgaard (Aktuelt 28.3.1965) og af Otto Christensen, 1969 (Fr.borg). Foto.

Interviews i Aktuelt 15.6.1959 og 28.3.1965 samt i Berl. tid. 23.9.1979. – Karl Poulsen i Berl. tid. 31.5.1959.

Holst-Knudsen, Carl, 1886–1956, landsretssagfører. * 28.5.1886 i Århus (Vor Frue), † 20.11.1956 sst. (Pauls). F: dyrlæge, slagtehusinspektør Jens Christian Knudsen (1858–1945) og Ane Margrethe Pouline Holst (1858–1924). Bindebrev 1915. ~ 7.9.1912 i Århus med Rigmor Helene Holm, * 14.5.1889 i Århus, † 20.6.1955 sst, d. af lærer, senere alterdegn Hans Christian H. (1861–1943) og Johanne Hermansen (1861–1942).

H.-K. blev student 1904 fra Marselisborg gymnasium og 1910 cand. jur. Fra 1919, efter en periode som fuldmægtig, drev han til sin død sagførerforretning i Århus, fra 1923 som landsretssagfører. Forretningen blev hurtigt en af byens største med hovedvægten på advokatvirksomhed for erhvervslivet, fra 1939 i kompagni med broderen **Viggo H.-K.** (* 27.2.1898) der har ledet store byggeselskaber i Kbh. og Århus og haft talrige offentlige hverv vedrørende byggeforhold. Nær knyttet til Handelsbanken blev H.-K. medlem af en række aktieselskabsbestyrelser og ofte formand, bl.a. i selskaber som Korn- og Foderstof-Kompagniet og Thomas Ths. Sabroe & Co.

H.-K. kom 1925 i byrådet valgt af de konservative og sad her til 1933. Som repræsentant for byrådet blev han 1928 indvalgt i bestyrelserne for Universitetsundervisningen i Århus og for Universitetssamvirket – de to organer der var Århus univ. til den formelle universitetsstatus blev etableret. I Universitetsundervisningens bestyrelse blev H.-K. sekretær, mens formanden var Victor Albeck. H.-K. tilhørte således ikke universitetssagens første pionerer; men derimod blev det tidligt, allerede mens han var sekretær, klart at han havde talentet der kunne realisere det der

var den usikre begyndelse i 1928, og indtil Albecks død dannede de to et par hvor Albecks idérigdom kom til sin ret tøjlet af H.-K.s nøgterne målrettethed. Albeck døde 1933, og H.-K. blev formand for universitetsbestyrelsen – den selvejende institution havde da fået en sådan. Han fortsatte som formand til han 1956 gik af ved 70-års alderen. Det var kriseår, krigsår og sparetider han virkede under; men trods dette formåede han at skaffe penge, få bygget huse og at sørge for en rimelig personalevækst. Næppe nogen anden i det moderne Danmark har i den grad ene mand været institutionsbygger som H.-K. Det skete med en omfattende arbejdsindsats, fremsynethed og betydelige ofre. Gennem 30erne var hans sagførerkontor samtidig administrationskontor for universitetet; da universitetet selv fik kontorer kom H.-K. der fast; han var på bestandige rejser til centraladministration og rigsdag, og han åbnede sit hjem for den repræsentation universitetet havde behov for – alt, også når det gjaldt rejserne, uden selv nogensinde at hæve penge for dette.

H.-K. skaffede store private midler både til selve universitetet og til studenterkollegierne. Her var han naturligvis støttet af sine nære forbindelser med det århusianske erhvervsliv, men også længere fra fik han penge. Han var tillidvækkende, og sagerne var skriftligt velmotiverede. Det var en usædvanlig situation at en privatmand således stod som universitetsleder, og indadtil kunne det undertiden give problemer over for lærerne (ordet prokuratorstyre forekom), men H.-K.s store tolerance over for holdninger og livsformer der ikke var hans førte til at problemerne ikke

voksende sig store. Bemærkelsesværdigt er det at H.-K. i højere grad end de fleste lærere forstod at der til et universitet hører satellitter af videnskabelige institutioner (arkiver, museer, andre former for højere uddannelse, m. m.). Han arbejdede derfor også for oprettelse af sådanne og for at sikre deres drift; fra midten af 40'erne ofte i snævert samarbejde med svigersønnen Troels Fink. Nogle af sine erfaringer samlede H.-K. i et lille skrift *Nogle Bemærkninger om Forholdet mellem Aarhus Kommune og Aarhus Universitet* (1946, indgår i *Acta Jutlandica*, XVIII, 1946). – R. 1934. DM. 1942. K. 1952. □ Mal. af Jø. Aabye (Århus univ.). Foto.

Andr. Blinkenberg i *Acta jutlandica* XXIX, 2, 1957 7–10. Borgere i byens råd, red. Ole Degn og V. Dybdahl, 1968. Kn. Illum i Århus univ. 1928–78. red. Gustav Albeck, 1978 = *Acta jutlandica* LI 159f.

REGISTRE

ved

Annegrete Dybdahl

Personregister

Kvinder er optaget under fødenavnet; såfremt de for en større offentlighed er kendt under vielsesnavnet, er dette dog benyttet. Personnavne i litteraturhenvisningerne er ikke medtaget.

- Agerskov, Astrid Grethe Grouleff, g. Heltberg 23
Ahlgren, Stig 171
Albeck, Victor 346f
Albertsen, Albert 9
Albertsen, Kristian 9f 263f
Allerup, M. P. 253
Andersen, Alsing 10-15 46 72 110 174 270 289f 330
Andersen, Anders Christian 15
Andersen, Anna 217
Andersen, Anna Marie 28
Andersen, Anna Marie 269
Andersen, Carl 18
Andersen, Caroline 168
Andersen, Else Marie 209
Andersen, Fr. 10
Andersen, Ingeborg Carla Held 329
Andersen, Hans Peter 28
Andersen, Johanne 327
Andersen, Jørgen Marius 329
Andersen, K. B. 15-18 172 184 219f
Andersen, Karen Marie 51
Andersen, Karen Marie 53
Andersen, Karen Sofie 15
Andersen, Kristine 20
Andersen, M. 20
Andersen, Magdalene (Magda) Hansine 20
Andersen, Niels 274
Andersen, Niels Alsing 15
Andersen, Ole Christian 269
Andersen, Paulus 18-20 251
Andersen, Peter 254
Andersen, Søren Emil 125
Andersen, Thora Emilie Edle Dagmar 274
Andersson, Cecilia 10
Andersson, Johannes 274
Andersson, Josef 20f
Andresen, Jens Kristian 21
Andresen, Kaj 21f 208
Anne Marie, græsk dronning 129
Arup, Erik 230
Auken, Niels Gunnar Jensen 23
Auken, Svend 23f 61 268
Bach, Emma 327
Bach, Knud 327
Bach, Sørine 327
Bang, Gustav 36
Bang, Henrik 70
Bang, Nina 169
Behrens, Christian Frederik 209
Behrens, Helga Christine 209
Behrndt, Karen 145
Bennedsen, Dorte 25f 28 122 169
Bennedsen, Johan 25
Bennedsen, Jørgen 25
Berg, Chresten 99 272
Bergstedt, Harald 72
Berlin, Knud 231
Berntsen, Klaus 280
Bertolt, Mette 9
Bertolt, Oluf 9
Best, Werner 47
Bing, Agnete Ebba 229 236 237
Bing, Hermann Jacob 229
Bjerregaard, Gudmund 26
Bjerregaard, Ritt 26-28 152 314 325

- Blom, Johanne Marie 69
 Bluszczkowska, Valeria
 Marianna 247
 Blædel, Nic. 107
 Bomholt, Julius 28-37 50 112
 127 222f 245 311
 Bomholt, Martinus 28
 Bording, Kr. 169 250 332
 Borgbjerg, F. J. 107 278 280
 284 306
 Bramsnæs, C. V. 37-43 230
 Brinch, Eva Marie Hedevig 156
 Brinch, Peder 156
 Brix, Else 9
 Bruce, Olga Dorkas 195
 Bruun, Oscar Jesper 69
 Bruun, Stella Marie 69
 Brøgger, Kristine 133
 Buhl, Hans Peter 42
 Buhl, Vilhelm 13 42-48 90-92
 114 158 165 176 250 332
 Bundvad, Kaj 48-50
 Bundvad, Søren Christian 48
 Busch-Jensen, Niels 316
 Børup, Marinus 329
- Carlsen, Dorthea Marie 109
 Carlsson, Charlotte Emilie
 242
 Christensen, Agnete 124
 Christensen, Anders Peter
 Christian 51
 Christensen, Annalise 191
 Christensen, Antoinette Christine
 224
 Christensen, Astrid 267
 Christensen, Birthe Marie 52
 Christensen, Bodil Marie 78
 Christensen, Carl Frederik 229
 Christensen, Christian Ingvar
 Marinus 134
 Christensen, Dorthea Kathrine
 241
 Christensen, E. Stecher 87
 Christensen, Emil Christian Ludvig
 301
- Christensen, Erna Fårup 134
 Christensen, Gerda Johanne 229
 Christensen, H. P. 51f 65 273
 302
 Christensen, Hans 51
 Christensen, J. C. 283 299
 Christensen, Jensigne 18
 Christensen, Karen 211
 Christensen, Knud 214
 Christensen, Maren Kirstine 134
 Christensen, Marie 37
 Christensen, Marie 194
 Christensen, N. C. 319
 Christensen, Pauline Marie 318
 Christensen, Peder Thuesen 191
 Christensen, Peter 37
 Christensen, Peter Anton 320
 Christensen, Povl 318
 Christian X 47 298
 Christiansen, Anna Valborg 121
 Christiansen, Chr. 88
 Christiansen, Christian 278
 Christiansen, Ernst 52-56 93 223
 Christiansen, Jens Christian
 Ludvig 52
 Christiansen, Karen Marie 149
 Christiansen, Menna Antonie 320
 Christiansen, Rudolf 331
 Clausen, Anna Marie Kirstine 87
 Clausen, Kirsten 100
 Cold-Ravnkilde, Ingrid 336
- Dahlggaard, Bertel 159
 Dahlggaard, Tyge 103
 Dalgaard, F. 224
 Dalsager, Frederik Verner Læssø
 Pedersen 57
 Dalsager, Poul 57f 336
 Damkier, Anna Francisca Jacoba
 265
 Dinesen, Erling 58-61 79 219
 Dinesen, Julius 58
 Drachmann, Holger 275
 Duckwitz, G. F. 46 113
 Dybdahl, Annegrete f. Østerborg
 61 138

- Dybdahl, Kristine 258
Dybdahl, Laurits Henrik 61
Dybdahl, Vagn 61-63 123
- Eden, Anthony 295
Egge, Alfred Carl Fritz 303
Egge, Jytte 303
Ehlersen, Anders Peder 201
Ehlersen, Johanne Marie 201
Eibye, Asta 211
Elfeldt, Kjeld 265
Erichsen, Augusta Wilhelmine
Marentza 274 288
Erichsen, Hans Peter 274
Eriksen, Erik 116 160
Eriksen Holger 64-66 85 88 130
Eriksen, Niels Peter 64
Esmann, Finn 69
Eyermand-Petersen, Helvig 102
Eyermand-Petersen, Lis 102
Eyermand-Petersen, Svend 102
- Fiehn, Erik 265
Fiehn, Erik Gustav 265
Fink, Troels 348
Fischer, Ellen Cecilie Christine
156
Fischer, Leck 156
Fischer, Otto Peder 156
Fog, Emil 243
Fog, Mogens 243
Frederiksen, Frederik Peter 242
Frederiksen, Gerda Juliane Marie
Christine Andrea 242
Frederiksen, Ib 67f 152 328
Frederiksen, Thøger 67
Frich, Thyra 10
Friis, Anna C. M. 125
Friis, Ida Christiane Augusta
Amundin 229
Friis, Aage 231 232 233 234
331
Friis-Skotte, J. 125
Friis-Skotte, Marchen Elisabeth
125
- Frisch, Hartvig 31 33 36 68-77
90 112f 175 209 235 294 297
311 334
Frisch, Viggo 69
Færgemann, Thomine Marie 21
- Gade, Johannes 237
Gam, Mikael 187
Gaulle, Charles de 130
Gede, Anna Kirstine 96
Gersmann, Paul 173
Glob, P. V. 334
Gorosch, Juda 84
Gorosch, Lea 84
Gothenborg, Inge 217
Gothenborg, Tage 217
Gram, Carl Christian 78
Gram, Victor 78f
Gran, Carl 79
Gran, Henry 79f
Gredal, Eva 81
Gredal, Kaj Otto 81
Gredal, Niels Julius 81
Groes, Ebbe 82
Groes, Lis 82f
Groes-Petersen, Niels Christian 82
Grünbaum, Henry 84-86 261 323
Grünbaum, Nochim 84
- Hammer, Betty Kirsten 67
Hammer, Jens 67
Hansen, Anders 95
Hansen, Anders Peter 96
Hansen, Ane Marie 95
Hansen, Ane Marie 303
Hansen, Anna Kamilla 343
Hansen, Anna Marie 102
Hansen, Bent 214
Hansen, Carl Emil 148
Hansen, Caroline 274
Hansen, Christen 274
Hansen, Christian 87 320
Hansen, Dorteia 96
Hansen, Einar 277
Hansen, Ella Marie Kirstine 102

- Hansen, Ellen Marie 139
 Hansen, Fanny Johanne
 Hovgaard 64
 Hansen, Gustav Adolf 190
 Hansen, H. C. 15 35 46 50 55
 75 87-95 104f 110 113 135 140
 145 159 172 176 178f 184 223
 256 270 294 302 320 322 330
 Hansen, H. P. 43
 Hansen, Hanne Vibeke 226
 Hansen, Hans 303
 Hansen, Hans Christian 139
 Hansen, Hans Jacob 100
 Hansen, Hans Jørgen 103
 Hansen, Hans Peter 109
 Hansen, Hermanda Elise 9
 Hansen, Henrik 102
 Hansen, Hugo 226
 Hansen, Ingeborg 95f 265
 Hansen, J. A. 162
 Hansen, Jacob 64
 Hansen, Jens Jørgen 98
 Hansen, Julie Severine 162
 Hansen, Julius 96f 244
 Hansen, Jørgen Peder 98f
 Hansen, Kirsten 100
 Hansen, Knud 99f 106
 Hansen, Kristine 143
 Hansen, Laur. 100-102 143 165
 Hansen, Lorentze Vilhelmine
 Josefine 303
 Hansen, Maren 64
 Hansen, Marie Elisabeth 303
 Hansen, Marie Hanssine 124
 Hansen, Marie Jakobine 156
 Hansen, Nielsine Vangeline 201
 Hansen, Olaf 329
 Hansen, Olga Margrethe Kirstine
 156
 Hansen, Olga Sofie Kofod
 g. Stauning 274 287f
 Hansen, Ove 102f
 Hansen, Petrea 67
 Hansen, Poul 103-106
 Hansen, Poul 218
 Hansen, Rasmus 99 104 106-109
 Hansen, Robert Svane 87f
 Hansen, Urban 148 165 226
 Hansen, Vita 251
 Hansson, Per Albin 299
 Hassing-Jørgensen, J. 245
 Heckscher, Eli F. 232f
 Hedebol, P. 280
 Hedtoft, Hans 13 16 33 46 88-
 91 93 108-118 135 158 169
 175 177 184f 205f 223 235 270
 294 297 302 316 319 330
 Heineke, Heinrich Max Bernhard
 341
 Heineke, Svend 213f 341f
 Heinesen, Heine Sigurd 118
 Heinesen, Knud 118-120
 Held, Alma Kathinka Jacobine
 329
 Hellberg, Sigvald 54
 Helmuth, Osvald 177
 Helpland, Alexander 282
 Heltberg, Bettina 23
 Heltberg, Grethe 23
 Heltberg, Niels Johannes 23
 Henningsen, Poul 179 225
 Henriksen, Alma 325
 Henriksen, Carl Johan 253
 Henriksen, Peter 37
 Henriksen, Rigmor Henriette 37
 Henriksen, Viola Marie Kirstine
 253
 Henriques, Ebba 229
 Hermansen, Johanne 346
 Hitler, Adolf 293
 Hjortnæs, Karl 121f 152 190
 Hjortnæs, Niels Christian
 Lauritsen 121
 Holleufer, August 109
 Holleufer, Ella Gudrun Ingeborg
 109
 Holm, Ane Marie 301
 Holm, Hans Christian 346
 Holm, Henry 18
 Holm, Inge 18

- Holm, Mette Marie 249
Holm, Rigmor Helene 346
Holst, Ane Margrethe Pouline 346
Holst, Betty 122
Holst, Carl Johannes Martin 122
Holst, Erik 122f
Holst-Knudsen, Carl 273 346-348
Holst-Knudsen, Viggo 346
Horn, Niels Christian Pedersen
124
Horn, Svend 124f
Hurup, Grete, se Hækkerup, Grete
Hurup, Nic. 128
Hyllested, Orla 268
Hækkerup, Grete 128 132
Hækkerup, Hans 125-128
Hækkerup, Hans Kristen 125 128
Hækkerup, Per 57 85 125
128-132 142 181 219f 343
Hørslev, Rita 26
Højgaard, Knud 297f
Hørup, Viggo 31
Høyer, Paula 253
Høyer-Nielsen, L. 259
- Illum, Knud 254
Ingvartsen, Oluf 259
Iversen, Anna Marie 69
Iversen, Conrad 69
Iversen, Herbert 70
- Jacobsen, Anine Emilie 125
Jacobsen, E. Thune 331
Jacobsen, Doris Petra 194
Jacobsen, Erna 147
Jacobsen, Gudmund 98
Jacobsen, Jacob Elenius 194
Jakobsen, Ane Kirstine 224
Jakobsen, Otto 133
Jakobsen, Svend 133f 190
Jensdatter, Christiane 51
Jensen, Agnes 320
Jensen, Albert Thorvald 141
Jensen, Albinus 88 243
Jensen, Alfred 133
Jensen, Ane Margrethe 274
Jensen, Anna 261
Jensen, Anna g. Stauning 274
277 287
Jensen, Anna Margrethe Sofie 148
Jensen, Anne Kirstine 229
Jensen, Annette 251
Jensen, Bernhardt 88 134-139
322
Jensen, Carl P. 50 139
Jensen, Carla 141
Jensen, Dorthea Kristine 249
Jensen, Edny 267
Jensen, Egon 57 141
Jensen, Eiler 143-145 174 212
Jensen, Ellen 167
Jensen, Elly 133
Jensen, Else Erikka Hansine 53
Jensen, Emma Katrine 343
Jensen, Emmy 98
Jensen, Erling 145-147
Jensen, Fanny 169
Jensen, Franciskus 145
Jensen, Gerda 301
Jensen, Hans Jørgen 53
Jensen, Hans Peter 103
Jensen, Harald 38
Jensen, Harald 64
Jensen, Helene Ingrid 103
Jensen, Jakob 51 65 330
Jensen, Janus 267
Jensen, Jens 156
Jensen, Jens 212 280
Jensen, Jens 224
Jensen, Jens 261
Jensen, Jens Carl 148
Jensen, Jens Chr. 167
Jensen, Jens Ole 134
Jensen, Jens Peter 249
Jensen, Karen 48
Jensen, Karen Elisabeth 155f
Jensen, Lars P. 147-149
Jensen, Marie 106
Jensen, Mette Marie 318
Jensen, Mogens Christian 301

- Jensen, Niels 143
 Jensen, Oluf 258
 Jensen, Peder 138
 Jensen, Poul 251
 Jensen, Riborg 261
 Jensen, Sigrid Margrethe Mary 118
 Jensen, Simon Andreas 343
 Jensen, Sofus 139
 Jensen-Nielsen, Margrethe 327
 Jensen-Nielsen, Niels 327
 Jeppesen, Ane Kirstine 303
 Jeppesen, Edel Christine Jensine 143
 Jeppesen, Karen Marie 241
 Jessen, L. 308
 Johansen, Erna 325
 Johansen, Johan 325
 Johnsson, Anders 20
 Johnsson, Bengta 20
 Jorn, Asger 191
 Jönsdotter, Anna Stina 253
 Jørgensen, Aksel 191
 Jørgensen, Ane Kirstine 51
 Jørgensen, Ane Marie 226
 Jørgensen, Anker 24 27 57 120 133 149-154 198 208 211 213f 219 228 260 262 325
 Jørgensen, Anne-Marie 215
 Jørgensen, Anton 145
 Jørgensen, Betty Birgitte 57
 Jørgensen, Emil 141
 Jørgensen, Gregor 215
 Jørgensen, Henny 141
 Jørgensen, Ingvard 57
 Jørgensen, Johannes Albert 149
 Jørgensen, Jørgen 34 312
 Jørgensen, Karen 141
 Jørgensen, Magda Elise 57
 Jørgensen, Margrethe (Grethe) Bertha Josefine 237
 Jørgensen, Marie 318
 Jørgensen, Ria Elise 145
 Kampmann, Conrad 156
 Kampmann, Jens 123 125 155f 219 323
 Kampmann, Viggo 35 50 91 129 155-161 168 178f 180 183 218 256
 Kanstein, Paul 332
 Karlsen, Angelo 188
 Keynes, J. M. 44 174 232
 Kjær, Cecilia Elisabeth 209
 Kjærbøl, Johs. 162-167 175 254 289 332
 Knudsen, Ester Kristine Marie 217
 Knudsen, Hans 99
 Knudsen, Hans R. 105 167f
 Knudsen, Jens Christian 346
 Knudsen, Jens Risgaard 60
 Knudsen, Johannes 156
 Knudsen, Karl 261
 Knudsen, P. 276 278
 Knudsen, Thorvald 167
 Knudsen, Ulla 156
 Koch, Bodil 25 168-171
 Koch, Ejler 170
 Koch, Hal 16 25 90 168
 Koch, Hans 168
 Kock, Jens Christian Thomsen 121
 Kock, Jonna 121
 Kofod, Ida Augusta 274
 Kohl, Louis v. 331
 Kolding, Hannis 272
 Kolding, Valborg 272
 Konstantin, græsk konge 129
 Korsholm, Agnethe Johanne 102
 Korsholm, Aksel Robert 102
 Krag, Anders Madsen 171
 Krag, J. O. 14 16-18 22 47 50 60f 67 83-85 92-94 115 117 127 129f 141 146 151 159 168 171-185 198 219f 242 248 256 260 262 323 327f 343
 Kristensen, Ebba Kristine 258
 Kristensen, Gudrun Marie 247
 Kristensen, Karoline K. 128
 Kristensen, Knud 115 206
 Kristensen, Marinus 73

- Kristensen, Thorkil 157
Kristensen, Valdemar 247
Kristiansdatter, Karen 249
Kruse, Fr. Vinding 309
Kvist, Krestine 149
- La Cour, Vilhelm 233
Landsmann, Rachel Gersheva 84
Larsen, Aksel 178
Larsen, Alice Kirstine 207
Larsen, Anna Marie 52
Larsen, Annette Unmack 237
Larsen, Emilie Pilegaard 118
Larsen, Erna Elisabeth 343
Larsen, Gerda Schollert 217
Larsen, Gjertrud Marie 99
Larsen, Hans L. 344
Larsen, Helge 207
Larsen, Helge 327
Larsen, Kristine 327
Larsen, Lars 53
Larsen, Leopold Marius 329
Larsen, Marius 188
Larsen, Martha Marie Christiane 95
Larsen, Mary 81
Larsen, Svend Unmack 88 136f
Larsen, Søren Christian 343
Larsen, Aage Unmack 237
Larsen Bjerre, H. 261
Lassen, Karli Emma 125
Laursen, Helga 16
Laursen, Marie Nielsine Brinch 61
Laustsen, Alma 336
Laustsen, Christine Marie Magdalene 203
Laustsen, Grete 336
Laustsen, Helga 133
Laustsen, Niels Ejnar 336
Leerbeck, Adda 237
Leerbeck, Joachim Otto Carl Julius 237
Lehrmann, Emma Kristine 303
Lillelund, Juana (Johanne) 28
Lindberg, Arvid 186
Lindberg, Kai 125 186-188
Lindberg, Niels 175
Lindbo Larsen, Tove 188f
Lindbo Larsen, Verner 188
Lindhard, Else 26
Lindsey, Ben 310
Linvald, Axel 234
Ljunggren, Johanne 53
Lomholt, Kirsten 23
Lorentzen, Carl 69
Lorentzen, Edith 69
Lorentzen, Johannes 196
Lorentzen, Winnie g. Møller 196 199
Lotinga, Moritz 171
Lumbye, Emilie Marie 69
Lund, Arne 343-345
Lund, Emma 37
Lund, Vilhelm 343
Lykketoft, Axel 189
Lykketoft, Mogens 189f
Lyngsie, M. C. 212
Lysholt Hansen, Ralph 190-193
Løndahl, Lizie 98
- Madsen, Enid 58
Madsen, Frederik 95
Madsen, Hans Jørgen 95
Madsen, Jens Peder 194
Madsen, Karoline 247
Madsen, Severa 226
Madsen, Søren 58
Madsen, Woldhardt 194f
Man, Henrik de 330
Marcussen, Astrid Birgitte 171
Mathiasen, Emma 188
Mathiasen, Kathrine 18
Matthiasen, Niels 190
Mathiessen, Alma 341
Møllerup, Gunnar 189
Møllerup, Helle 189
Mortensen, Elna 18
Mortensen, Martha 81
Morthensen, Maria 261
Mourier, slægten 69
Munch, P. 73 283f 288f 292-298

- Møller, A. P. 188 216
 Møller, Aksel 90
 Møller, Anna Friis 229
 Møller, Helene Benedicte 341
 Møller, J. Christmas 332
 Møller, Johannes Christian
 Herman 229
 Møller, Marinus Sørensen 195
 Møller, Orla 195-200 325
 Møller, Poul 263
 Møller, V. Aage 341
 Møller, Winnie 196 199
 Mørch, Erik Trier 26
 Mørch, Otto 264
 Mørch, Søren 26
 Müller, Thora Ida Emma 343
 Myrdal, Gunnar 174

 Nash, Jørgen 191
 Neergaard, Niels 307
 Nellemann, J. 126
 Nicolaisen, Alma 215
 Nielsdatter (Nielsen), Else Marie
 99
 Nielsen, Ane Marie 109
 Nielsen, Ane Sønder 201
 Nielsen, Anna Cecilie 241
 Nielsen, Anna Kristine 58
 Nielsen, Annie Schnurre 343
 Nielsen, Anton 78
 Nielsen, Carl Marius 241
 Nielsen, Christen 209
 Nielsen, Christian 201-203 321
 Nielsen, Christiane 95
 Nielsen, Dagmar Andreas
 Christine 100
 Nielsen, Edith 211
 Nielsen, Ella Karina 78
 Nielsen, Emma 139
 Nielsen, Frede 203-207
 Nielsen, Frederik Rasmus 87
 Nielsen, Gerda 87
 Nielsen, Gerhard 203
 Nielsen, Gudrun Louise 237
 Nielsen, Hansine Jørgine Christine
 221
 Nielsen, Helge 207f
 Nielsen (Dynt), J. P. 204 205 293
 297 306
 Nielsen, Jens 211
 Nielsen, Johan Georg 207
 Nielsen, Juliane Petrine 194
 Nielsen, K. Axel 209-211
 Nielsen, Karna Marie Caroline
 162
 Nielsen, Knud 198
 Nielsen, Kristine 147
 Nielsen, Lars Carl 201
 Nielsen, Laura Vilhelmine 162
 Nielsen, Laurine 188
 Nielsen, Laurits 343
 Nielsen, Martha 221
 Nielsen, Martin 316
 Nielsen, Mary 25
 Nielsen, Mary 167
 Nielsen, Mary 265
 Nielsen, Mette Kirstine 269
 Nielsen, Niels Conrad 203
 Nielsen, Niels Kristian 324
 Nielsen, Niels Peter 221
 Nielsen, Nielsine 49
 Nielsen, Nikolaj 162
 Nielsen, Peter Christian 100
 Nielsen, Rita Ruth 324
 Nielsen, Robert 211
 Nielsen, Sidsel Marie 201
 Nielsen, Thomas 153 211-215
 262 343
 Nielson, Poul 215f
 Nielson, Svend Ove Kristian 215
 Nilsson, Marianne Kristine 265
 Nixon, Richard 152
 Noës, Kirstine 42
 Norvin, William 74 234
 Næsgaard, Ole 237
 Nørgaard, Ingvar 217
 Nørgaard, Ivar 60 146
 217-221

- Nørgaard, Kathrine Margrethe
Nikoline 221
- Nørgaard, Laurids Petersen 221
- Nørgaard, Peder 221-223
- Nørløv, Carl August 224
- Nørløv, Joachim Nikolaj 224
- Nørløv, Viola 224f
- Nørring, Sofie Amalie 162
- Obel, Bertel 10
- Obel, Else 10
- Ohlin, Bertil 44
- Oldenborg, Kathrine 155
- Olesen, Anker 226
- Olesen, Kjeld 122 226-229
- Olsen, Agnete f. Bing 229 236
237
- Olsen, Albert 88 229-237
- Olsen, Ane Kirstine 247
- Olsen, Christoffer 229
- Olsen, Dorthea 103
- Olsen, Erling 189 229 237-240
- Olsen, Olaf 229 237
- Olsen, Sverre 236
- Olsson, Anna Elina 253
- Olsson, Emmy 103
- Pedersen, Anna 267
- Pedersen, Anna Caroline 98
- Pedersen, Axel Ivan 241f
- Pedersen, Bodil Kirstine 269
- Pedersen, Emma Sofie
Vilhelmine 343
- Pedersen, Gustav 59 242-246
- Pedersen, Ingrid Kvist 149
- Pedersen, Jakob 96
- Pedersen, Jens Jacob 242
- Pedersen, Kirstine 191
- Pedersen, Lis Oldenborg 155
- Pedersen, Maren 167
- Pedersen, Maria Magdalene
(Magda) 96
- Pedersen, Martin Peter Christian
241
- Pedersen, Mette Marie 325
- Pedersen, Nicolaj 155
- Pedersen, Robert 240
- Pedersen, Sofie Johanne Marie
Engne 190
- Pedersen, Søren Peder 149
- Pelt, Bertha 84
- Persson, Olga Nikoline 217
- Petersen, Alfred 247f 255
- Petersen, Ane Cathrine 229
- Petersen, Anna 324
- Petersen, Carl 249-251
- Petersen, Elna Kirstine 143
- Petersen, Erik 251
- Petersen, Hans 143
- Petersen, Hans Peter 247
- Petersen, Henriette Hansigne
Caroline Wilhelmine 242
- Petersen, Inge 207
- Petersen, Jens Mikael 249
- Petersen, Karl Kristian 265
- Petersen, Kristian 229
- Petersen, Marie 58
- Petersen, Martha 189
- Petersen, Olga Amalie 162
- Petersen, Peter Viktor Malmberg
162
- Pihl, Mogens 123
- Pio, Louis 223 288
- Pio, Sylvia 288
- Poulsen, Ane Marie 134
- Poulsen, Esther 215
- Poulsen, Frederik 162
- Poulsen, Georg 251f
- Poulsen, Gerda 162
- Poulsen, Harald 251
- Poulsen, Johannes 288
- Poulsen, Poulina Sofie 207
- Pries, Helma 196
- Pürschel, Victor 315
- Rasmussen, Anna 203
- Rasmussen, Carl 186
- Rasmussen, Claudia 186
- Rasmussen, Ejvind 258
- Rasmussen, Ellen Kirstine 207

- Rasmussen, Ellen Larsine 171
 Rasmussen, Ellen Margrethe 189
 Rasmussen, Elna 324
 Rasmussen, Else Sofie 118
 Rasmussen, Hans 19 187 248
 253-258
 Rasmussen, Hans Christian 253
 Rasmussen, Hans Kristian Marius
 Ove 118
 Rasmussen, Hedvig 186
 Rasmussen, Henning 141 258-
 261 268
 Rasmussen, Magdalene Augusta
 Johanne 42
 Rasmussen, Maja 186
 Richter, Olga Henriette 79
 Risgaard Knudsen, J. 261-264
 Rode, Ove 283 310
 Roed, Karen Marie Laursen 28
 Rohde, Margrethe 156
 Rottbøl, Chr. 283
 Russell, Nat 196
- Sabroe, Peter 243 279
 Sandahl, Petra Johanne Jensen
 125 128
 Saunte, Carl Høst 265
 Saunte, Edel 265f
 Scavenius, Erik 45f 289 297f
 Schiøler, Margrethe 169
 Schmidt, Søren Peter Thygesen
 42
 Schmidt, Thyra 42
 Schmidt-Nielsen, Inger 121
 Schnurre, Inger 343
 Sedorff, Hans Hartvig 329
 Sejr, Emanuel 329
 Simonsen, Alfred 267
 Simonsen, Jesper 312
 Simonsen, Thorkild 267-269
 Sjøgren, Eva 171
 Skjoldborg, Johan 271
 Skjolding, Karen 253
 Skjolding, Lars Christian 253
 Skov, Kirsten Marie 78
 Skytte, Karl 263
- Smith, Mary 145
 Smørum, Jens 269-271
 Sneum, Axel 272-274
 Sperling, Helene 87 320
 Sperling, Johs. 87
 Stamm, Ivan 331
 Stangerup, Hakon 223
 Stauning, Olga 274 287f
 Stauning, Peter August 274
 Stauning, Th. 11-13 39f 43f 53
 71 73 112f 163 274-301
 306-308 315 319 330 332
 Stecher, Agnes Dorthea 301
 Stecher Christensen, E. 301-303
 332
 Stehr, Karen Marie 106
 Stehr, Vilhelm 106
 Steincke, Carl Axel Niels
 Bernhard 303
 Steincke, K. K. 96 303-318 330
 Strøbeck, E. 331
 Strøm, Alexander Emanuel 318
 Strøm, Johan 318-320
 Svane Hansen, Robert 320-323
 Svendsen, Carla Johanne 57
 Svendsen, Marie 195
 Sundbo, J. P. 30
 Søgaard, Johs. Christian 324
 Søgaard, Poul 324f
 Sørensen, Alma Marie 124
 Sørensen, Ane Katrine 99 106
 Sørensen, Anton 49
 Sørensen, Bodil Marie 21
 Sørensen, Christiane Johanne 22
 Sørensen, Ebba 251
 Sørensen, Enevold 99
 Sørensen, H. P. 306
 Sørensen, Hans 269
 Sørensen, Ingrid 48
 Sørensen, Jessine Bolette 124
 Sørensen, Johanne Kirstine 64
 Sørensen, Juliane Marie 272
 Sørensen, Laura Falkenberg 162
 Sørensen, Mads Kristian 272
 Sørensen, Marie 49
 Sørensen, Marius 325f

- Sørensen, Rasmus 99
Sørensen, Sofie Laurine
 Frederikke 201
Sørensen, Søren Christian 325
Sørensen, Søren Immanuel 203
Sørensen, Søren Laursen 124
Sørensen, Tekla 203
Sørensen, Theodora Grundtvig 67
Sørensen, Thomas 22
Saaskin, Leo 217
Saaskin, Sonja 217
- Tengroth, Birgit 171 176
Tengroth, Carl Gustav 171
Thastum, Bodil, g. Koch 25 168-
 171
Thastum, Janus 168
Thomsen, Chr. 327f
Thomsen, Søren 327
Tidemand, Eva 82
Tjørnehøj, Erik 333
Toft, Aase 189
Tofte, Johanne Sofie 156
Tomassen, Petra Rasmine 61
Trock, Ellen Margrethe (Grethe)
 15
Trock, Peter Herman Gottlieb 16
Tschachotin, Sergei 172
Tutein, slægten 69
Tuure, Albert Wilhelmsson 81
- Tvermoes, Anna Margrethe 341
Tørsleff, Signe Andrea 82
- Unmack, Thordis 237
Unmack, Thyra Christiane
 Wilhelmine 329
Unmack Larsen, Svend 329-335
- Valeur, Johannes 162
Westh, Bjørn 336f
Westh, Hans Rømer 336
Windfeld, Vagn Thomsen 118
Windfeld, Åse 118
Virkner, Helle Genie 171 179
Wissing, Christiane Birgitte
 Helvina 272
- Zahle, C. Th. 126 280 307 311f
Zoffmann, P. 38
- Øberg, Valborg 139
Østerborg, Annegrete g. Dybdahl
 61 138
Østerborg, Jens Christian
 Østergaard 61
- Aakjær, Jeppe 271
Aarrebo, Hans Hansen 195
Aarrebo, Minna Cecilie Hansen
 195

Stedregister

København, fødested og dødssted er ikke medtaget.

- Arresøhøj 344
Askov 30 37 107 124 203
- Ballerup 102
Ballerup-Måløv 215 270
Belgien 327
Berlin 20
Birkerød 257
Bjerre 242
Bogense 26
Borum-Lyngby 196
Bruxelles 134 199
Bække 259
Bælum 209
Bøgehøj 344
- Ebeltoft 121
Egelund 344
England 107 113 130 176 259
Esbjerg 30f 103 124 129 146
217f 251 253 259
- Fakse 277
Falster 191
Farø 263
Fjerritslev 261
Frankrig 23 107 179 327
Fredericia 42 78 157 216 275
Frederiksberg 9 11 25 146 175
188 304
Frederikshavn 49 261
Frederiksværk 186
Færøerne 94 115 140 159 328
- Gl. Holte 148
Geneve 11
Gentofte 25
Gladsaxe 215
Glostrup 133
- Grenoble 265
Gram 51
Grækenland 71
Grønland 115 186 189 293 328
Göteborg 234
- Haag 293
Hadsten 267
Hadsund 209
Hammel 323
Helsingør 146f 186 251f
Hillerød 103
Hjørring 57
Holbæk 270
Holte 148
Hornslet 272
Horsens 18 22
- Ikast 191
Israel 152
Italien 71
- Jelling 272
Jugoslavien 131
- Kalundborg 104
Kerteminde 269 324 341
Kiel 302
Klaksvig 94 159
Kolding 99 203 331
- Lejre 224 270
Lemvig 330
Lolland 191
London 93 135 295
Lund 295
Lyngby 129 217f
Løgstør 167

- Mariager 67 245
Maribo 73 132
Mors 168
Moskva 54 111
Møldrup 336
- Nakskov 148
Norge 294f
Nyborg 124
Nykøbing F 43 191f 203
Nykøbing M 167 241
Nykøbing S 303
Næstved 64f 123
- Odder 235
Odense 60 165 253 255 269 285
324
Otterup 26
- Paris 20 123
Præstø 249
- Randers 51 171 211 329
Ribe 20 260 267
Ringkøbing 216
Ringsted 49 126
Roskilde 58f 103 118f 126 238
249
Rusland 282
Rønne 196
- Sachsen 29
Silkeborg 29 148 155 191
Skanderborg 103 121 145 167
Skive 16 194 242
Slagelse 64f 100 141 203
Smørum 269
Småland, Sverige 20
Sorø 70 304
Sovjetunionen 30 54 93 116
Stege 126
Stenløse-Fangel 26
Stockholm 84 117 282
Store Fuglede-Lille Fuglede 247
Store-Heddinge 126
Store Magleby 211
- St. Restrup 251
Stubbekøbing 139
Suez 93
Svendborg 98 124 162 236
Sverige 20 295
Sydslesvig 115 206 334
Sønderborg 203f
Sønderjylland 88f 100 204f 293
Sdr. Kongerslev 133
Sønder Vinge 326
- Thisted 261
Thüringen 92
Tinz 29 92 107 110
Tisvilde 10
Tjekkoslaviet 108
Tyskland 29 45 92f 107 110f
150 171 204 206 282 294f 297
327
Tåsinge 162
Tåstrup 133
- Ulstrup 326
USA 23 150 170 177 238 281
328
- Vallø 284
Washington 39 177
Vejle 64 186 241
Velle 326
Vestenskov 45
De vestindiske øer 281
Vesttyskland 170
Viborg 258 326f 336
Vietnam 151f 170
Vordingborg 126
Vråby 277
- Åbyhøj 133
Ålborg 12 196f 261 290 318f
Århus 23 51f 62 64 68 85 109f
121f 134 137f 167 201 215
232 235 243f 254 258 267
272-274 281 285 287 301f
320-322 329f 333f 346
Års 195 197